

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

ПА [фр. pas – одим, қадам] Рақсада оёқларнинг ритмик ҳаракати, муқоми.

ПАВИАН [нем. Pavian – фр. babouin – аҳмоқ < лат. papio] Мартишкалар кенжа оиласига мансуб тор бурунли маймунлар уруғи.

ПАВИЛЬОН [фр. pavillon < лат. papilio – капалак; хурсандчилик қилинадиган капалаксимон чодир] **1** Чакана савдо учун мўлжаллаб мавсумий ёки доимий қурилган усти берк, енгил бино, дўконча. *Минерал сувлар павильони.* ■ Кучанинг Охунбобоев канали кесиб ўтган ерида морозний павильони, тиш техниги будкаси очилган. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 Боғ ва паркларда қурилган енгил бино, шийпон. *Болалар айланма йўллар, каруселлар, павильонларда ҳар хил ўйинлар ўйнашади, ашулалар айтишади, кечқурун эса қизик эртақлар тинглаб, уйқуга кетишади.* Газетадан.

3 Вақтинча ва доимий фойдаланиш учун қурилган енгил иншоотлар (хона ёки бино). *Бадий фильмлар суратга олинадиган павильон. Павильонда кинога олиш.* ■ Экспозицияларнинг асосий қисми марказий павильоннинг 1-қаватида жойлашган. Газетадан.

ПАДАР [ф. پدر – ота] кт. айн. ота **1**. Сизнинг таъбирингизча, маънавий бир падар ўз ўғлига ёмонлик соғинарми, бу тўғрида жавоб берингиз-чи? А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Одамлар бор – падарин мазориди йиглаб бот, Бемерос йиғлаёлмас – таъма бор аъмолида.* А. Орипов, Юртим шамоли.

Падари бузруквор қ. бузруквор. - *Иложи йўқ, ака, – деди Аваз отасининг кўзига тик боқиб, – агар сиз падари бузрукворим бўлмаганингизда, буни сувга отиб юборажак эдим.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Падар лаънат(и)** ёки **падарига лаънат сўк.** Отаси лаънатланган, лаънатининг ўғли; умуман, қарғаш, ҳақорат ифодаси. *Падар лаънати ҳаромзода Собиржон сизнинг қадрингизни билмади. Туйғун, Зулфизар. – Падар лаънати, одобсиз! – деди Самад, – домлага шундай сўзни айтадим-я?! А. Қодирий, Мехробдан чаён. Варақлайсиз газетани, Дуч келасиз оловга: Мукофотни беришибди Падар лаънат ановга. А. Орипов, Йиллар армони. Пул бўладими, кулми – падарига лаънат. Лекин нораства болани оч қолдирма. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. Падар(и) қусур* Ҳазил-мутойиба тарзидаги енгил сўкиш. *Падарига қусур бунақаларни! Кеча кечқурун холи топиб, гапни майдалаштириб юраманми деб, ёнига яқинлашсам, бу аблаҳни қаранг, кимлигимни суриштирмасданоқ шапалоқлаб тушириб қолса бўладими, лаънати!* Шукрулло, Сайланма.

ПАДАРКУШ [падар + ф. كوش – ўлдирувчи] кт. Ўз отасини ўлдирган қотил. *Урди-ю Мирзо Улуғбекка падаркуш ханжарин, Қабри узра ҳам ўзи минг йил чекар қайғу замон. Э. Воҳидов, Муҳаббатнома.*

ПАДАРОНА [ф. پدارانه] кт. Оталарча, меҳрибонларча. *Ҳасаналининг юзига падарона тарахҳум туси кириб, кексаларга хос оҳангдор бир товуш билан бекнинг устидаги оғир юкни ола бошлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

Ушбу ҳарф луғат мақолалари А. Мадвалиев ҳаммуаллифлигида тузилди.

ПАЁК [р. паёк < т. پاي — «хисса, улуш» с. кичр.] эск. Бирор кишига маълум вақтга мўлжаллаб бериладиган озиқ-овқат миқдори. *Бир ҳафталик паёк.* ■ *Дадавой ака бугун ҳар кунгидан эртарақ келди. У ойлик паёгига гўшт, ёғ, гуруч, қандни бир халта қилиб кўтариб кирди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПАЁМ [ф. پیام — топшириқ; хабар; билдириш; даъват] кт. айн. **пайғом**. *Эзгу йилда эзгу ўйлар топсин қарор, Салом бўлсин хуш саодат айёмига, Салом бўлсин зафарнинг илк паёмига.* А. Орипов, Йиллар армони. *Кўзи ёшли, дилхасталардан Келтирдик биз дўстлик саломин, Ғойибона дуо паёмин.* Ғайратий.

ПАЖМУРДА [ф. پاجمورده — сўлғин; ғамгин, руҳи тушган; нимжон] кт. **1** Сўлғин, ғамгин, беором. *Шўрлик онангининг пажмурда гавдаси кўзинг ўнгида бутун даҳшати-ла акс этар энди?* Ғ. Фулом. *Пажмурда танаса жон берган қўлларингиз кўзимга тўтиё!* Н. Ёқубов, Жон. *Аммо бу чашмага етмоқ ўзга бир оролда уни кута-кута сарғайган, пажмурда жисми нуқтага айланган Мажнунга осон эмас.* Газетадан.

2 кўчма Нимжон, сўлғин. *Ҳа, лекин у шу нарсани эсдан чиқарадики, сояда ўсган нарса пажмурда бўлгани билан, яхши боғбон уни кўёш нури эмадиган қилиб қайта экса, у яна гуркираб ўсаверади.* А. Эшонов, Ҳаётга қайтиш. *Вужудимни ғижимлар оғир Рўҳим ичра пажмурда виждон.* Р. Парфи, Кўзлар.

ПАЗАНДА [ф. پازنده — пиширилган; пиширувчи] Лазиз таомлар пишириш санъатини яхши эгаллаган киши, моҳир ошпаз. *Пазанда аёл.* ■ *Бувим ҳўп пазандада, ҳар қанақа томоққа маза киритиб юборади.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. [Журналда] *Ҳар хил таомларни қандай пишириш ҳақида пазандаларнинг тажрибалари босилади.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ПАЗАНДАЛИК 1 Турли ўсимлик ва ҳайвон маҳсулотларидан овқат тайёрлаш, пишириш сирларини билиш. *Қудрат Хадича аянинг пазандалигини энди билаётган бўлсада, унинг бошқача таърифини илгари эшитган эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Бошлиқ ҳар гал мантининг оғзига солаётганда, келиннинг пазандалигини мақтаб, Ориф-жоннинг қўли очиклигини таърифлаб турди.* С. Аҳмад, Сайланма.

2 Лазиз таомлар тайёрлаш санъати. *Пазандалик илми.* ■ *Чунончи, пазандалик*

санъати ҳам бошқа соҳалар каби ҳеч қачон ҳолис тараққий эта олмайди. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. *Жаҳон пазандалигида сутдан тайёрланадиган маҳсулотлар ичида энг хили кўпи бу пишлоқ экан.* Газетадан. *Бундан икки йиллар бурун миллий пазандалик мавзуда бир неча мақолалар ёзиб беришимни илтимос қилишди.* Газетадан.

ПАЗАНДАЧИЛИК Лазиз таомлар тайёрлаш маҳорати ва саноати. *Ўзбек пазандачилигида технология жараёни мукамаллашиб, ноннинг хиллари бениҳоя кўпайди.* Газетадан.

ПАЙ 1 [ф. پاي — томир, пай, асаб] **1** анат. Тана мушакларини суякка бириктириб турувчи мустаҳкам, эластик тўқима. *Сўйилган қўйни пайдан осмоқ.* ■ *Отақўзининг кўзлари қисилиб, жағ пайлари туртиб чиқди.* О. Ёқубов, Диёнат. *Яна ҳар қандай гўшда пай, чочўсар, тоғай каби бириктирувчи тўқималар бўлади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

2 сфт. кўчма Меҳнатда пишган, чайир. *У қоп-қора, қотма, вужуди пай бир йигит бўлиб, афтидан ёшини чамалаш қийин эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Забардаст, паҳлавон, кўркам, келишган, Вужуди пай, чайир, меҳнатда пишган.* Ҳабибий.

Пайини қирқмоқ Мавқеидан маҳрум этадиган зарба етказмоқ. *Ҳозир эса онасининг қорнидан кеча тушган тирранчалар ҳам нуқул катталарнинг пайини қирқкиш, кўнчилик олдидан обрўсизлантиришни ўйлайди.* Д. Нурий, Осмон устун. *-Қизиқ одамлар, — деди у яна, — бир-бирини кўролмайди: ўздан чиққан ёқмайди, юқоридан келганни сиғдирмайди..* Давроновнинг ҳам пайини қирқкишди. И. Раҳим, Ихлос.

ПАЙ 1 [ф. پاي — оёк, қадам] эск. Оёк, қадам. *Бу янглиғ муддате йўл қилдилар тай, Ки Арман кишвариға қўйдилар пай.* А. Навоий.

ПАЙ 2 [ф. پاي — товон, оёк; из] (асосан ў.п. ва ж.к. шаклида) Бирор мақсадни амалга ошириш йўлидаги астойдил ҳаркат, уриниш, қасд. *Холдор ишга кириш пайида уч-тўрт жойга учради.* И. Раҳим, Зангори кема капитани. *У [Кўзибой] чўққига чиқиб «Тошбулоқ»ни топшида ҳам биринчи бўлиш пайида эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

Пайига тушмоқ 1 айн. **пайида(н) бўлмоқ**. *Билим олиш пайига тушмоқ. Пул топши пайига тушмоқ.* ■ *Қори ўйлаб-ўйлаб, шеър*

ёзиб, пул топишининг пайига тушади. С. Аҳмад, Сайланма. *Оқсоқол Ғиёсиддинни куёв қилиш пайига тушиб, тез-тез уйига чақирадиган бўлди.* С. Аҳмад, Ҳукм; 2) изига тушмоқ, из қувмоқ. -*Милиция пайимизга тушганга ўхшайди, — деди шофёр орқага аланглаб.* Ё. Шукуров, Уч савол. **Пайида(н) бўлмоқ** Бирор мақсадни кўзламоқ, бирор мақсад йўлида астойдил ҳаракат қилмоқ, уринмоқ. *Ўқишининг пайида бўлинг, болалар.* ■ *Ҳунарни ўрганиш пайдидан бўлгин, болам [деди кампир Саидага].* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *Сен ҳам ахир қараб турмасдан, бошқачароқ йўл билан бўлса ҳам, тирикчиликнинг пайида бўлсанг, ўғлим.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. **Пайида юрмоқ** Бирор мақсад билан кетига тушиб, пайт пойлаб юрмоқ. *У бир нарсанинг пайида юрибди.* ■ *Абдуҷабборхўжа.. пулни кўрганда, раҳм-шафқатни унутиб қўядиган, ғайратли, бўш-баёв одамларни ишлатиб, бойлик орттириш пайида юрган кишилардан эди.* М. Осим, Тилсиз гувоҳ.

ПАЙ IV [ф. پاي — пай урмоқ] Ерга ёйиб териб қўймоқ (узум, қовун, тарвуз, олма, нок ва ш.к. ҳақида) *Узумларни пай урмоқ.*

ПАЙ V [т. پی — ҳисса, улуш] *иқт.* Бирор ширкат, акциядорлар жамияти ишида қатнашиш учун қўшиладиган ҳисса, улуш. *Пай пули. Пай қўшмоқ.* ■ *..кўплаб акциядорлар ўзларининг сотиб олган акция ва пайлари эвазига дивиденд, яъни даромад олишлари керак.* Газетадан. *Пай бўйича ҳам унинг эгаси, қўлидаги пай миқдорига қараб, умумий даромаддан ўз улушини олади.* Газетадан.

ПАЙВАНД [ф. پیوند — қўшиш, боғлаш; қариндошлик; боғланган, ажралмас] **1** Бирор ўсимликнинг новда ёки куртагини бошқа ўсимлик танасига ўтқозиш, улаш усули ва шу усулда улаб ўстирилган ўсимлик. *Искана пайванд. Куртақ пайванд. Қаламча пайванд.* ■ *Олимларимизнинг берган маълумотларига қараганда, лимонни экиб, қаламча пайванд ва пархши қилиб кўпайтирилади.* Газетадан.

2 тех. Металл бўлақларини эритиб ёки парчинлаб, бир-бирига ёпиштириш, бириктириш ва шу усулда ҳосил қилинган чок. *Электр пайванд.* ■ *Насос станцияси корпусининг йўғон нўлат арматураларини пайванд қилиш бошланди.* «Ўзбекистон қўриқлари».

3 махс. Уланган бўлак, улоқ. *Шогирд бола лаб-лунжини осилтириб.. энди пайванд тиқишга бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 сфт. кўчма Ўзаро боғланган, пайваста. *Куйга куйлар бўлармиди банд, Диллар дилга бўлмаса пайванд.* Г. Жўраева, Менинг маржонларим. *Кўнгил яйраб кетар, ором олар жон. Гуллар манзараси севинчга пайванд.* Миртемир, Асарлар. *Навоийнинг дили билан халқнинг дили ҳамиша пайванддир.* Ойбек, Навоий.

ПАЙВАНДИ [ф. پیوندی — пайвандланган, дурагай] қ. х. Пайванд қилинган, уланган. *Пайванди дарахт.* ■ *У ёғи Тўлқинжоннинг пайванди қантаклари, бу томон Эркинжоннинг кишиши, чарос тоқлари.* Қ. Муҳаммадий.

ПАЙВАНДКАШ қ. пайвандчи. *Рашид, пайвандкашдан таралаётган ёқимсиз ҳидни сезиб, бурнини жийирди.* Газетадан.

ПАЙВАНДЛАМОҚ 1 қ. х. Бирор ўсимликнинг куртақ ёки новдасини бошқа ўсимлик танасига уламоқ, пайванд қилмоқ. *Гилосни олчага пайвандламоқ.*

2 тех. Металл бўлақларини эритиб ёки парчинлаб, бир-бирига ёпиштирмоқ, уламоқ. *Рельсни пайвандламоқ. Деталларни пайвандламоқ.* ■ *У [ишчи] қувурни қўлига олиб, бир нафасда учини пайвандлаб бекитди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПАЙВАНДЛОВЧИ қ. пайвандчи.

ПАЙВАНДТАГ бот. Пайвандуст пайванд қилинадиган ўсимлик ёки унинг қисмлари. *Мана шу ер қатламларида ток ва кучли пайвандтагда ўстириладиган мева дарахтларининг асосий «ишчи» илдизи жойлашган бўлади.* Газетадан.

ПАЙВАНДУСТ бот. **1** Пайвандтагга уланадиган қаламча ёки куртақ.

2 Уланган қаламча ёки куртақдан ўсиб чиққан ўсимликнинг ер устки қисми.

ПАЙВАНДЧИ Улаш, пайванд қилиш иши билан шуғулланувчи мутахассис (қ. **пайванд 1, 2**). *Дарвоза очилиб, занжири шақирлаганда, Чори ота пайвандчи йигит, деб ўйлади-да, ишини давом эттирверди.* С. Нуров, Нарвон. *Бош пайвандчи ва бошқа мутахассислар масъулияти оширилди.* Газетадан.

ПАЙВАСТ [ф. پیوست — боғловчи; алоқа; боғланиш; бириктириш, қўшиш] Туташ, улашиб кетган, бириккан. *Пайваст қошлар.*

■ Ё ёр, абруларингда қалам изи деганим, Тугатмаган шеърларимнинг шони қошинга пайваст. А. Исроилов, Биз дунё одамлари. Негаким, нонни ҳар қанча бўлса ҳам уйда ёпиб берадилар. Негаким, уч тандирда пайваст нон ёпишмоқда. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПАЙВАСТА [ф. پیوسته – доимий, узлуксиз; бириккан, қўшилган] Ўзаро боғланган, туташган. Қодиржон пайваста қошларини чимирганча аниқ жавоб кутарди. Ҳ. Назир, Сайланма. Узун-узун, қора, пайваста Киприклари титрар, қалтирар. М. Али, Боқий дунё. Бунда икки катта ва ўн тўрт кичик гумбазли жой бўлиб, пишиқ ғишдан қалин қилиб ишланган пайваста арklar бор. Ж. Шарипов, Хоразм.

ПАЙГИР [ф. پایگیر – боғланган; ўралган; боғлиқ] тар. Найча шаклида ўралган узун қорозга ёзилган ёрлиқ.

ПАЙДОЗ-ПАЙ [ф. پی‌درپی – изчил, кетма-кет; узлуксиз, тўхтовсиз] рвш. Бирин-кетин, кетма-кет, узлуксиз. Одамлар пайдар-пай келиб туришибди. ■ Хўжандан пайдар-пай учирилган кабутарлар Жиззахга, Жизхадан Самарқандгача жўнатилиди. Мирмуҳсин, Меъмор. Наврўзий беданаларнинг пайдар-пай сайрашлари кўклам келишига «Хушвақт, хушвақт» деб чучут отади. Ф. Фулом, Шум бола. Хурсандман: оламга доврүк тарқатиб, Юртимда ўтмоқда пайдар-пай тўйлар. Уй-гун, Тонг қўшиғи.

ПАЙДО [ф. پیدا – кўринадиган, кўринарли; аниқ; очиқ-ойдин]: пайдо бўлмоқ 1) юзага келмоқ, яратилмоқ. Кейинги ишларда Хива атрофида янгича тарзда қурилаётган қишлоқлар пайдо бўлаётган эди. С. Сиёев, Ёруғлик. [Бой:] Бу Эшмат, бу Тошмат деб кўрсата берсак, орамизда фитна пайдо бўлади. Ойбек, Танланган асарлар; 2) қаердандир келиб қолмоқ, ҳозир бўлмоқ. Азизхон сувда мириқиб шўнғиб, қулочкашлаб сузиб юраркан, унинг тепасида Жўра полвоннинг қораси пайдо бўлди. С. Аҳмад, Уфқ. Суви қочган нон, олмачай билан нонушта қилишаётганда, Гадойвой пайдо бўлди. Ҳ. Фулом, Феруза. Дарров қалам-дафтарни олиб Баёнқул ака пайдо бўлди. С. Сиёев, Ёруғлик; 3) кўринмоқ, кўза ташланмоқ. Кўп қаватли бинолар гоҳ булутлар соясига қўшилиб, йўқ бўлиб кетади, гоҳ яна қуёш чиқиб, оламга иссиқ-иссиқ нур сочганда, қайтадан пайдо бўлади. П. Қодиров, Уч илди; 4) яратилмоқ,

келиб чиқмоқ. Ерда ҳаётнинг пайдо бўлиши. ■ Тош Эронга ўтди ва салкам юз йилдан сўнг унда «Кожар Фатҳали шоҳ султон (ҳижрий 1242 йил)» деган ёзув пайдо бўлди. С. Кароматов, Олтин қум; 5) намоён бўлмоқ, акс этмоқ (ҳис-туйғу, кечинма кабилар ҳақида). Анвар Муқаддамнинг чеҳрасида бир лаҳза ғам соясига ўхшаиш алақандай ҳайрат пайдо бўла бошлаганини пайқаб олди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Кўкламда одамлар кўнглида кутаринкилик пайдо бўлади. Газетадан. **ПАЙДО ҚИЛМОҚ** (ёки **ЭТМОҚ**) Вужудга, юзага келтирмоқ, чиқармоқ. Қанот пайдо қилмоқ. Ҳавас пайдо қилмоқ. Ҳасад пайдо қилмоқ. ■ Қимиз кайфи, от миниш завқи унга гуё қанот пайдо қилиб учирди. С. Аҳмад, Уфқ. Ноннинг хоми гард пайдо қилар, Гўшнинг хоми дард пайдо қилар. Газетадан.

ПАЙДОР [ф. پی‌دار – мушакдор, пайли] Мушаклари ривож топган; бақувват, чайир. -Кечаги рейс муваффақиятли ўтгани билан табриклаيمان, – унинг [Нозимнинг] сўзини бўлди машинист-инструктор ва йигитга ўзининг бармоқлари йўғон, пайдор қўлини чўзди. Ў. Ҳошимов, Пўлат чавандоз. Мажлиснинг сўнгида у яна асл ҳолига қайтди, пайдор жуссаси, ўйнаб чиққан мушаклари – бутун аззоси кийимлари остида кўздан йўқолди. «Ёшлик».

ПАЙК [ф. پیک – хабарчи; чопар; ўқ] кт. Хабарчи, элчи, дарақчи; хизматкор. Муҳаммад Валибек кулумсираб, кўзи билан пайклар ўтирган томонга ишора қилиб жавоб берди. М. Осим, Сеҳрли сўз. Иякларини майин тук босган, мўйлаблари энди сабз уриб келаятган бу йигитчалар подшоҳнинг пайклари – жиловдорлари эди. М. Осим, Сеҳрли сўз.

ПАЙКАЛ [т. پی – ҳисса, бўлак, улуш + ф. كال – чуқур, хандақ] қ. х. Марза, ариқ, йўл кабилар билан ажратилган катта экин майдони; пол, чек. Ғўза пайкали. ■ Трактор пайкал бошига етти-саккиз бориб келгунча ҳам Дилдор хаёлидан бушамайди. С. Аҳмад, Уфқ. Бугдойзорда пайкал бўлмаса, боланинг қўлида метрлаб ўлчайдиган газ бўлмаса, қаёқдан билсин! Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПАЙКОН [ф. پیکان – ўқ, найза кабиларнинг ўткир учи; камон ўқи, найзача] 1 Камон ўқи учиди металл бошоқ. Кўксима ўқларки отдинг ғамзадин, пайконларинг Чекмаким, жонимга қолсун ёдгор, эй сарвиноз.

Фурқат. Тиф бўлиб ботқучи — сен, Пайкон ўзинг, қалқон ўзинг. Э. Воҳидов, Муҳаббат.

2 кўча Киприк. Сўзлаганда, эй қора кўз, юзларда хандон ўйнасин. Дилга тугён солиб ҳар сўз, кўзларда пайкон ўйнасин.. Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар.

ПАЙМА-ПАЙ [ф. پی پایی — орқа(си), кетида(н)] с. т. қ. **кетма-кет**. Турналар учар пайма-пай, Гўё чалиб битта най. «Шарқ юлдузи».

ПАЙМОН [ф. پیمان — ваъда; битим, аҳд; иттифоқ] Аҳд, ваъда. Биз у билан аҳду паймон қилганмиз. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. Ошиқ-маъшук паймонлари сирин синоатдадир. «Шарқ юлдузи».

ПАЙМОНА [ф. پيمانه — ўлчов, ўлчам; қадаҳ] поэт. Ичкилик ичиладиган идиш; қадаҳ, пиёла. Фаровон кунларнинг наиғаси билан шарбат селобига тўлди паймонам. Файратий.

Паймонаси тўлди қ. тўлмоқ 4. ..Паймонам тўлибди-да, деб йиғлаб юбордим. «Ёшлик». Пайт келар, ваъданинг қиммати қолмас, Муҳлат бермас у дам тўлган паймона. А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙНОВ [ф. پای — оёқ; адоқ; этак + ناول сув қувури] 1 айн. **пойнов**. Манзилига шунча-ям ошиқмаса-я бу шошқин дарё! Минг шошсин, пайнови қум саҳроларига етиб сингигунча қўймай, неча ерда жилов солиб олишади. Х. Назир, Кўктерак шабадаси. Иномиддин сув чиқиб кетадиган пайновларни ўйиб кенгайтирди. Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

2 кўча с.т. қ. **пайров 3**. Сув сойга оқар, дегандек, гапнинг пайнови Чинорбигига келиб тўхтади. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. Гапнинг пайновини керакли томонга буриб юборадиган сўзамол одамлар ҳам топилб туради. Газетадан. Гапнинг пайновидан билиб қолдимки, у бола-чақаси ёки аёли билан.. мол-дунёга шерикликни тиклаш учунгина ярашмоқчига ўхшайди. Газетадан.

ПАЙПАСЛАГИЧЛИЛАР зоол. Денгизлар ва чучук сувларда яшайдиган умуртқасиз ҳайвонлар типи. Пайпаслагичлилар ўлжани бало-қазодек чирмаб оладики, фақат саккизоёқнинг ўлимигина бу даҳшатли чангални бўшатишни мумкин. «Фан ва турмуш».

ПАЙПАСЛАМОҚ 1 Қўл билан ушлаб ёки силаб кўрмоқ; шу йўл билан қидирмоқ. Чўнтагини пайпаслаб, гуғурт ахтармоқ. ■ **Нормат энгашиб, этигининг қўнжини пай-**

наслаб кўрди. С. Аҳмад, Уфқ. Чўнтагини пайпаслаб, хушбўй атир ҳиди уфуриб турган рўмолчани чиқарди-да, бурнига яқин келтириб, узоқ ҳидлади.. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Аҳмаджон милтигини пайпаслаб кўрди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

2 кўча Бекитишга, юмшатишга уринмоқ, хаспўшламоқ. У ўз айбини пайпасламоқчи бўлди.

ПАЙПОҚ 1 Тўпиқ, болдир ёки сонгача беркитадиган, асосан тўқиб тайёрланадиган оёқ кийими. **Жун пайпоқ. Капрон пайпоқ.** ■ **Инак пайпоқ болдирларидан сидирилиб тушиб кетаётгандек**. С. Аҳмад, Уфқ. Ҳақиқатан ҳам ин пайпоқ ишлаб чиқариш билан фақат биргина Қўқондаги пайпоқ тўқиш фабрикаси шуғулланади. Газетадан. Туршак, ёнғоқ, жун пайпоқ — нима топсак жўнатдик. «Саодат».

2 зоол. Панжа устини, тўпиқни қоплаб турувчи пат (паррандаларда).

ПАЙПОҚДОР Панжа усти-тўпиқдан узун пат ўсиб чиққан (парранда ҳақида). **Пайпоқдор каптар.** ■ -**Ҳайтовур домла иштонбоғини маҳкам боғламагани учун, чопиш вақтида [иштони] оёғига тушиб, кишан бўлиб, пайпоқдор товўқдай каловлаб қолди-да, мен қочиб қутулдим, — деди Шум бола.** Ф. Фулом, Шум бола.

ПАЙРАВ с.т. қ. **пайров 3**. Нуктадон Мутриб дарҳол ҳовлисининг кичиклигидан кун тушмаслигига ишора қилиб, пайрав билан жавоб берди. «Ёшлик».

ПАЙРАҲА, параҳа I [ф. پيرهه] 1 Ёғоч-тахта чопилганда, рандаланганда ҳосил бўладиган чиқинди. **Уста Мақсуд [ўтинлар] сал оғирроқ келса, ўзининг ўроқ рандасида шир этиб йўниб олиб, чиққан пайраҳани сийлов қилиб беришга олиб қоларди.** Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. **Назар ота пайраҳаларга кўмилиб, пойтеша чопайтган уста Шоқосим билан гаплашиб турган экан.** С. Аҳмад, Қалдрон далалар.

2 Юпқа кесилган (нон, яхна гўшт, пишлоқ ва ш.к.); япроқ. **Бир пайраҳа қаз**и.

ПАЙРАҲА II [ф. پيراهه — ёндама сўқмоқ, айланма йўл] Лойгарчиликда, қорда одамлар юравериб ҳосил қилган йўл, сўқмоқ. **Шундай пайтларда МТС ҳовлиси ҳам киш либосини кияр, устахона ёки чехдан бошқа бир жойга бормоқчи бўлсангиз, девор тагидан.. «пайраҳа» йўлкадан юришга тўғри келарди.** С. Маҳқамов, Дала тонги.

ПАЙРОВ [ф. *پيرو* — издош, изидан борувчи; ихлосманд; тарафдор] **1** Кетма-кет келувчи, эргашувчи, издош. *Ёза пайров куз эди, қишга ҳам баҳор.* Уйғун.

2 Сув оқими, йўналиши. *Қорабулоқ камбағаллари минг азобу уқубат билан тоғдан унгуз қазиб чиқарган сув пайрови лапанглаб оқаётган анҳор бўйида машина корпусининг баланд қадди кўринди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Аския учун танлаб олинган, аскиячилар бирин-кетин давом эттирадиган маълум мавзу; аскиянинг ижро услуби. *Ашула пайрови. Пайров қилмоқ. Пайровдан чиқмоқ.* ■ *Хум ичида кўпирган бўза, Тил қичитар аския, пайров!* М. Али, Боқий дунё. *Бошқа бир гал аскиялар устидан чиқиб, эски-янги пайровларда тарафлашамиз.* А. Исроилов, Биз дунё одамлари. *Шодон аскиялар, пайров ва тақлид — Даврани порлатар мисоли чироқ.* А. Исроилов, Биз дунё одамлари.

4 Гап ёки суҳбатдан келиб чиқадиган маъно; гапнинг мақсади; хулоса. *Гапнинг пайровини кутмоқ.* ■ *Бу [Алиқул] гапнинг пайровини келтириб, анча эшди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАЙРОВЛИК: пайровлик қилмоқ Бировнинг кўнглига қарамоқ, унинг изми, хоҳиши билан иш тутмоқ. *Неча йиллар пайровлигинг қилганман.* «Муродхон».

ПАЙСА I [ф. + ҳинд. *پيسه* — Ҳиндистон ва Покистонда: чақа пул, майда танга] **1** эск. Тахминан 50 граммга тенг оғирлик ўлчов бирлиги. [Югурдак:] *Мана, тақсир, олиб келдим, текшириб кўринг!* *Икки пайса етмас экан беҳиштга.* А. Орипов, Йиллар армони. *Беш пайса ем аяган кезларингда қор кураб, илдиз топиб бердим уларга.* И. Раҳим, Зангори кема капитани. *Етмиш икки хунаринг бор, лекин хумчангда беш пайса жиринг йўқ!* А. Қодирий, Обид кетмон.

2 тар. Бухоро хонлигида беш тийинлик чақа. *Етмишинчи йилларда.. хукмдорнинг мис пайсага зарб этилган мухрини топдилар.* Газетадан.

ПАЙСА II тиб. Терининг қизариши.

ПАЙСАЛ: пайсал топмоқ Тинчимоқ, ором топмоқ. *Чиндан ҳам оғриқ тўхтаган-дек эди. Пича пайсал топди.* Н. Қиличев, Қуюн. **Пайсалга солмоқ** Турли сабаблар билан кечиктирмоқ, галга солмоқ. *..қани, юр, хайрли ишни пайсалга солиб бўлмайди.*

«Ёшлик». - *Пайсалга солмайлик, — деди Асадулла, — тездан бир фикрга келиб олишимиз керак.* Т. Малик, Қалдирғоч. *Абдулла Қаҳҳор у кишига телефон қилсам нима бўлади, қилмасам нима бўлади, борди-ю, повесть ёқмаган бўлса, хижолатга қолдирмайин, деб учтўрт кун пайсалга солиб юргач, ниҳоят, қимтишибгина телефон қилдилар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПАЙСАЛИК I эск. Пайса оғирлигидаги, оғирлиги бир пайса бўлган. *Беш пайсалик тош.*

ПАЙСАЛИК II эск. Бир пайса турадиган, баҳоси, нархи бир пайса бўлган. *Икки пайсалик чой.*

ПАЙСАЛЛАМОҚ I Бирор ишни судрамоқ, кечиктирмоқ, пайсалга, галга солмоқ, орқага сурмоқ. *Улар қандай фармон беришмасин, бош тортмасдан бажарган одам уларнинг жон-дили! Озгина пайсалласа борми?* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз.

2 Секин, ивирсиб, имиллаб ҳаракат қилмоқ. *Тез бўл, пайсаллама, манзилимиз жуда олис.* «Ёшлик».

ПАЙСАЛЧИ кам қўлл. Ишни орқага судровчи, кечиктирувчи шахс. *Йиғилишда оғизга сиққунча ваъда берган.. жамоа хўжалиги раҳбарлари.. қурилиш ташкилотига пайчи бўлиб кириб, пайсалчига айландилар.* Газетадан.

ПАЙСА-ПАЙСА: пайса-пайса қилмоқ Уриб, чақиб қавартириб юбормоқ. *Чивин ҳамма ёғимни пайса-пайса қилиб юборди.*

ПАЙТ I Бирор иш, воқеа-ҳодиса содир бўлган ёки бўладиган вақт, фурсат, он. *Туш пайти. Ўқ отилган пайт.* ■ *Тонготар пайтида Азизхон Қўшариқ гузарига етиб келди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Чой пайтида Мақсуда онасига кўнглини бир оз очишга журват қилди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Муайян шароит билан боғлиқ бўлган давр, замон. [Заргаров:] *Жоним. Пайт нозик, хотин-қизлар масаласи чирсиллаб турибди — бекорга нобуд бўлиб кетаман.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. *Яна жазо отрядининг кўзига қон тўлиб, кимга тегишини билмай турган нозик пайтда бир кор-ҳол бўлмасин дейман.* Тағин ўзингиз биласиз.. К. Яшин, Ҳамза.

3 Бирор ишни амалга ошириш учун қулай вақт, фурсат, имконият. *Пайт топмоқ. Пайтни қўлдан бермоқ. Пайт келганда айтмоқ.* ■ *Мен пайт пойлаб қочшини мўл-*

жаллаб борардим. Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ? Ўзи ҳам, пайти келиб, мана шу қизлардай дугоналари билан яйраб-яшнаб, қийқириб ўйнай олармикан! Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Пайт равиши тлш. Иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи равиш: *илгари, ҳозир, кейин* каби. **Пайт эргаш гап** Бош гапдан англашилган ҳаракат, воқеа-ҳодисаларнинг юзага келиш пайтини (вақтини) билдирувчи эргаш гап. *Бир куни кўчада кетаётсам, Умри бир бош узум кўтариб келяпти.* А. Қаҳҳор, Асарлар. **Пайт ҳоли** Иш-ҳаракатнинг рўй бериш вақтини билдирувчи ҳол. *Ҳайдар ота бир куни Ултармага бориб, тегирмондан хабар олди.* А. Қаҳҳор, Ас-рор бобо.

ПАЙТАВА [ф. پای تابه — оёқни қизитувчи, иситувчи] Кўнжли пойабзал кийилганда, оёққа ўраладиган мато. *Унинг бир пой ботинкаси титилиб кетган, ичидаги пайта-васи осилиб, юришга халақит берарди.* С. Кароматов, Олтин қум. *Тўрақулнинг оёғи музлаб қолаётгандай эди. Нам пайтавадан ўтиб, совуқ игнадай санчиларди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Санобархон оёғига пайтава ўраб, маҳсисини кийди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Пайтавасига қурт тушиди Безовта бўлиб, ташвишланиб, елиб-югуриб қолди. *Файратнинг йўқлиги эрталаб маълум бўлди. Ҳамма ташвишга тушиди. Айниқса, ўқитувчиларнинг пайтавасига қурт тушиди.* М. Ҳазратқулов, Журъат. *Ҳудайчи жўнагач, кўрғон-бегининг пайтавасига қурт тушиб, типирчилаб қолди ва у ёқдан бу ёққа югура бошлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Патаки-пайтава** кўчма Хушомадгўй, сермулозамат. *Йўқ ердаги дўстларинг бирдан остонангда пайдо бўлиб, сенга патаки-пайтава бўлишади.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар. [Узунсойликлар] *Мансабинг бўлса, сенга патаки-пайтава бўлади.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПАЙТАВАҚОВОҚ қ. пайтавақулоқ 1. [Қобилжон:] *Сен пайтавақовоқни болалардан ҳимоя қилиб юрибман-а. Сен хомкалла энди кўзимга кўринма..* Газетадан.

ПАЙТАВАҚУЛОҚ 1 дағл. от Гапни дарров уқолмайдиган, фаҳми етавермайдиган, галварс киши. [Мулладўст Мулларўзига:] *Ҳафтада бирини қўйиб, иккинни олаверасизлар.. Бизга лоақал, йўлакка тўнғак бўлган пайтавақулоғиям тегмайди.* Ҳамза, Майсаранинг иши.

2 сфт. Гапни дарров уқолмайдиган, калтафаҳм, галварс. *Ёмонлик жавобсиз қолмасмиш. Аризабозлик қилиб юриш ўзбекчиликка тўғри келмасмиш. Ўргилдим, сенга ўхшаган пайтавақулоқ ўзбекдан! Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.*

ПАЙЧА: **товуш пайчалари** анат. Бўғизнинг ён деворларига жойлашган ва овоз чиқариш учун хизмат қиладиган иккита ўзаро параллел эластик мушакча.

ПАЙЧИ Шерикчилик асосидаги иш учун пай қўшган киши; ҳиссадор.

ПАЙЧИЛИК Шерикчилик асосида иш юритишлик. *..энг аввало пахтачилик ва ғаллачилик пайчиликка ва оила пудратига асосланган..* Газетадан. *Ана шу ҳолатни инobatга олиб, пайчилик усулидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.* Газетадан.

Пайчилик жамияти Пайга асосланган, пайга оид жамият, ҳиссадорлик жамияти.

ПАЙШАНБА [ф. پنج — беш + شنبه — шанба] Ҳафтанинг чоршанбадан кейинги, тўртинчи куни. *Пайшанбанинг келиши чоршанбадан белгили.* Мақол. ■ *Пайшанба куни эрта билан ишлаётган одамлардан сал четроқда Меъмор.. келиб қолди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

ПАЙШАНБАЛИК 1 тар. Эски мактабларда пайшанба куни болалар домуллага келтирадиган пул, нон ва ш.к. инъомлар. *Ҳозир эски мактабларимизда болалар ҳар пайшанба нон ё ноннинг пулини, яъни пайшанбалик олиб борадилар. Бундан бошқа бўйра пули, кўмир пули ҳам бор.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Пайшанба кунлари масжидларга чиқариладиган хайру эҳсонлар. *Пайшанбалик деб, одамлар тўртта нон, бир ҳовуч ширинлик ва ош ёки сумалак солинган косани ярим қулоч сурпага ўраб, туғунинг кўчага чиқаверишдаги супага ташлаб кетишади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЙҚАМОҚ 1 Сезмоқ, ҳис қилмоқ, билмоқ. *Йигит ҳеч нима сезмади.* Кўзларини очган вақтда, тупроққа кўмилиб ётганини пайқади. Ойбек, Қуёш қораймас. *Шўрхок сув билчиллаб ётган тўқай ичидан югуриб борарканман, чап оёғим ерга муздай тегаётганини пайқадам.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 Маъносини англамоқ, уқмоқ, тушунмоқ; сезмоқ. *Мудир унинг ишга уринмай тик*

турганидан, нимадир демоқчи бўлаётганини пайқаб, секин сўради. «Саодат». Умиднинг расмият учун гапирган гаплари унга ёқмади, унинг ўзгариб қолганини, юрагида қандайдир гумону шубҳалар борлигини пайқади. Мирмуҳсин, Умид. Темур Малик мунийнинг мақсадинию юрагидаги аламини пайқади. Мирмуҳсин, Темур Малик.

ПАЙҒАМБАР [ф. پیامبر / پیغمبر – хабар берувчи, олдиндан хабар келтирувчи] **1** дин. Худонинг хоҳиш-иродасини бандаларига етказувчи илоҳий вакили, наби, расул. *Мен [Амир Темур] пайғамбар авлодларига, олимлар ва кексаларга нисбатан буюк ҳурмат ва эҳтиромда бўлдим.* «Фан ва турмуш». *Эшит, тўрам, банда бўлдим оллага, Умнат бўлдим пайғамбари худога.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

Пайғамбар оши Пайғамбар яшаб ўтган ёшга (63 ёш) етганда бериладиган ош. *Нурбобо Сатторқулнинг магазини ёпиқлигини, унинг пайғамбар оши бераётганлигини айтади ва икковлари ўша ерга кетишади.* «ЎТА».

ПАЙҒАМБАРЛИК 1 Хабарчилик, элчилик. *Бу кун менинг пайғамбарлигимга ваҳий келади.* «Латифалар». *Барчанинг отаси ҳазрати одам, Пайғамбарлик анга бўлди мусаллам.* «Маликан айёр».

2 кўчма Олдиндан айтиш, каромат. *Бир қанча француз газеталари ҳам ҳозирги сессиянинг муваффақиятсизликка учраши эҳтимоли ҳақида умидсизлик билан пайғамбарлик қилаётирлар.* Газетадан.

ПАЙҒАМБАРОНА Пайғамбар сингари, пайғамбарга хос; пайғамбарларча. *Лекин академик Сергей Павлович Королёв пайғамбарона башорат қилганидек, космонавтиканинг келажаси – ниҳоясиз.* «Фан ва турмуш».

ПАЙҒОМ [ф. پیغام – топшириқ; хабарнома, билдириш; салом] **1** эск. кт. Хабар, мужда. *Тарки пайғом ўлғонига, эй биродарлар, сабаб: Мунда бўлдим муддате уч-тўрт ой беморман.* Муқимий.

2 Яхши хабар, хушхабар. *Айни тонг чоғида кўз очди илҳом, Боқди атрофига солланиб, кушод. Порларди чашмида илҳомий пайғом..* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙҲОН: пайҳон қилмоқ **1)** айн. пайҳонламоқ. *Дарахт шохларини синдираётган, гулларни пайҳон қилаётган болаларга бепарво бўлманг.* «Саодат». *Уларни узиб пайҳон қилиш гуноҳ, улар осмон гуллари.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ; **2)** йўқ қилмоқ; ўл-

дирмоқ, жонини олмоқ. *У [йигит] деб эди: «Яратибди бизни худойим, Начораки, унинг ўзи қилади пайҳон..»* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙҲОНЛАМОҚ 1 Босиб-янчиб оёғости қилмоқ, топтамоқ, эзиб, босиб ташламоқ. *Қўйлар анчагина жойнинг пахтасини пайҳонлаган экан.* Ф. Ғулом, Шум бола. *Ноиб келган йўли билан, ғўзаларни пайҳонлаганча, от солиб кетди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 кўчма Яраламоқ, топтамоқ, эзмоқ. *У [дўл] пахтазорнигина эмас, балки дарахт панасига ўзларини олган деҳқонлар ва Боймуроднинг юрагини қаттиқроқ пайҳонлади.* Ш. Ғуломов, Қалб ундайди.

ПАКАНА [ф. پکانه – бўйи, қадди паст] **1** сфт. Бўйи ўртачадан паст, бўйи ўсмай қолган, бўйи паст. *Пакана йигит.* ■ *Бу хотиннинг ёши эликлардан ошган бўлиб, ўзи пакана, думалоқ эди.* С. Зуннунова, Олов. *Бир кунга ишхонада ўтирган эдим, пакана, қорача бир ўсмир қўлида латта сумка билан кириб келди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Шундай бўйли шахс. *Йўқ, бобом бўлса, бунақа гап чиқмасди.* «Овозингни ўчир, пакана», *деб бир мушт кўтарса, ойим пидирпис бўп қоларди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

3 Унча баланд бўлмаган, пастак. *Пакана уй.* ■ .. *беҳизор манзараси ўзгача, ёш-ёш, бўйи пакана беҳи дарахтларининг серҳосил шохлари таралиб, ер ўниб ётмоқда.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Тонг отди, йўл четидаги икки туп пакана тут томондан қорашақшақ шақиллаб учиб-қўнди.* М. Мансуров, Ёмби.

ПАКАНАЛИК Бўйнинг ҳаддан ташқари паст бўлиши; миттилик. *Паканаликда ақл-ҳуш нормал бўлса ҳам, гавда болалар гавдасига ўхшайди.* «ЎзМЭ».

ПАКАР 1 от. шв. айн. пакана **1.** -*Бу жинқарча кўчатларни оҳаклайман деб, белим қотиб кетди. Манави пакар энгашмай, тик туриб оқласа, мен икки букилиб оқлаяпман!* – *деди узун бўйли йигит Тўппонча полвонга.* С. Аҳмад, Чўл бургути.

2 сфт. айн. пакана **3.** *Сўқмоқ бирдан иккига бўлинди-ю, бири соҳил ёқалаб кетгани, бири пакар арчаларни айланиб ўтиб, пастликка кетганини кўрдим.* *Ҳаялламай иккинчи сўқмоқча тушдим.* Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар. *У пакар арча остига – кўрпа бўлиб тўкилган нинабарлар устига қафасни қўйди.* Ш. Холмирзаев, Сайланма.

ПАКГАУЗ [нем. Packhaus — омбор < Pack — халта, тугун, бўғча + Haus — уй, хона] Темир йўл станциялари, порт кабиларда юклар вақтинча сақланадиган омбор. - *Металлургия заводи қаёқда? — деб сўради Эргаш, пакгауздан чиқиб келган юкчиларнинг бирини тўхтатиб*. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАКЕТ [фр. paquet — тугунча, бўғча; халта] **1** Қоғоз ёки целлофан халта(ча). *Шофёр изза бўлган бир аллозда багажникдан пакетларни олиб, «Нива»нинг орқасига эҳтиётлаб қўйди*. С. Аҳмад, Жимжитлик. *Маҳсулот Россия технология линияси ёрдамида бир литрли, 0,5 ва 0,2 литрли пакетларга қадоқланмоқда*. Газетадан.

2 Расмий хат, ҳужжат ва ш. к. солинган катта конверт ва шундай конвертдаги хат-ҳужжат. *Ўсар бухгалтер Эшмаматнинг елкасига қоқиб қўйди. Атрофга ўгринча назар ташлаб олиб, қўйнидан пакетни чиқарди*. А. Кўчимов, Ҳалқа. *Мария ўқ ёмғири остида эмаклаб, пакетни полковник Проценкога олиб бориб топширди*. «Саодат».

Индивидуал боғлов пакети тиб. Жанговар шароитларда ярадорларга биринчи ёрдам кўрсатиш учун тайёрланган махсус бинт (жароҳатга қўйиладиган иккита докапахта ёстиқча ва бинтдан иборат).

ПАККА с.т. **1** Мусобақа ва спорт ўйинларида етиб бориш ёки тўпланиш олдиндан белгиланган жой, нуқта, марра; финиш. *У паккага биринчи бўлиб етиб келди*. ■ *Пойгада қаттиқ зўриқиб чопган от паккага етганда сулайиб қолар эмиш*. Э. Аъзам, Кечикаётган одам. *Футбол ишқибозлари ҳам чойхонамизни пакка қилиб олишган*. «Шарқ юлдузи».

2 Ишнинг олдиндан белгилаб қўйилган чамаси; мўлжал, режа. *Ишни паккага етказмоқ*. ■ *Ҳар бир кўсак, ҳосил берган ҳар чигит Бизнинг кўзга илашмасдан қолмайди. Паккасига тўлдирмасдан толмайди Биздаги ҳар хотин-қиз ҳам эр йигит*. Ф. Фулом.

Паккасига етмоқ Охирлаб қолмоқ, поёнига етмоқ. *Умрим паккасига етай деганда, худонинг қаҳрига учрадим, қизим. Гуноҳим нималигини билмайман*. К. Яшин, Ҳамза.

ПАККИ шв. Тиғи сопи ичига қайириб ёпиб қўйиладиган пичоқча; қаламтарош. *«Кескир» лақабини эса иш услуби, яъни йўловчиларга паккими, устарам, ишқилиб, бирорта тиғлироқ матоҳни кўрсатиб дўқ*

ургани туфайли орттирган эди. М. М. Дўст, Лолазор.

ПАККИЧИ шв. Пакки ясовчи шахс.

ПАК-ПАКАНА Бўйи жуда паст, жуда ҳам пакана; митти. *У сўзини тугатгач, пакпакана бир қизикчи чиқади-да, салом беради*. Т. Обидов, Юсуфжон қизик.

ПАКТ [лот. pactum — шартнома, битим] Муҳим сиёсий аҳамиятга эга бўлган халқаро шартнома, битим. *Ҳужум қилмаслик ҳақидаги пакт. Пактни ратификация қилиш*. ■ *Асосий халқаро пактлар ва битимларнинг Ўзбекистон томонидан имзоланиши мамлакатимизнинг.. тарихида сифат жиҳатидан янги саҳифа очди*. Газетадан.

ПАЛАК **1** [ф. فلكه — тўгарак майдон < а. فلك — само, осмон] Қовун, бодринг каби ўсимликларнинг ерда ёйилиб ўсадиган тана, шох ва барглари. *Қовун палак отибди. Палак ёзган тарвуз*. ■ *Домларни чой ва дастурхон тайёр бўлгунча овутиб туриш учун мулла Обид палакдан уч-тўртта қовун узиб чиқади*. А. Қодирий, Обид кетмон. *Ишқом ва шафтолилар участка четидаги қовун-тарвуз палаклари устидан ўз сояларини йиғиб олмақда эди*. П. Қодиоров, Уч илдиш.

Палак отмоқ Илдиш отмоқ, авж олмоқ; кўпаймоқ, мустаҳкамланмоқ. *Натижада VIII–IX асрлардан бошлаб Термизда сайидлар авлоди палак отиб, машҳур бўлиб кетди*. «Фан ва турмуш». *Чунки бу ерда расмиятчилик палак отган: мендан кетгунча, эгасига етгунча, қабилида иш тутилмоқда*. Газетадан. **Туп қўйиб, палак отмоқ** Мустаҳкам ўрнашиб, мартабаси ошмоқ; бола-чақали бўлиб кетмоқ. *Станциядаги мўтадил ҳаво секин-аста Салимжонни аввал доцент, кейин профессор қилиб, туп қўйиб, палак оттира бошлади*. Мирмуҳсин, Умид. *Қайтиш бизнинг қисматимизда бўлмаса, сизларда бордир. Зурриётимиз ота юртда туп қўйиб, палак отса, минг бор шукр қиламиз*. «Ёшлик».

ПАЛАК **II** [а. فلكه — само, осмон] Осмон гумбазига ўхшаш доира шаклидаги гулнақшлар билан қопланган, одатда уй деворларига безак учун осиб қўйиладиган каштачилик буюми. *Илгари қиз узатган одамлар қизининг уйини безаш учун палак, зардевор, чойшаб, гилам, сандиқ қилишар эди*. Газетадан. *Ҳовлилардан келинларнинг палаги олиб чиқилиб, чойхонага осилди*. Мирмуҳсин, Ҳикоялар, қиссалар.

ПАЛАКМУРДА [палак I + ф. مرده — ўлган; ўлик] *шв.* Полиз экинларининг қуриган палаги. *Палакмурдадан териб олинган тарвузлар.*

ПАЛАКҚУШ *фольк.* Қуш кўринишга эга бўлган афсонавий учар от. *Тўрт қиз палак-қушга миниб, тўққиз кеча-кундузда Чамбилга етдилар.* «Зулфизар билан Авазхон».

ПАЛАНГ I [ф. پلنگ — қоплон; йўлбарс] *айн.* йўлбарс.

Паланг йили *айн.* барс йили қ. барс 2. **Паланг от** *фольк.* Афсонавий учар от. *Келиб, паланг отни сошлаб кўради, Паланг отни миниб, бундан жўнади.* «Ширин билан Шакар». *Паланг отдай гўвлаб борасан, Булут наstdа, осмон ёрасан. Қачон ерга наstdлаб борасан? Уч-ҳо, учгил, давримнинг оти.* Отаёр, Оқ фасл.

ПАЛАНГ II [ф. پلنگ — йўлбарс териси; шу теридан қилинган пўстин] Орқалаб юк ташишда ишлатиладиган махсус ёстиқча. *Ҳозир [Қаипберган] кифтига паланг кўйиб, Аллонбийнинг юкини ташийди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ПАЛА-ПАРТИШ I Айқаш-уйқаш, тартибсиз, бетартиб. *Ўзиям [уй] анчадан бери супурилмаган.. стуллар ҳам жойларидан сурилган, пала-партиш кўйилганди.* О. Ёкубов, Аямажиз. *Унинг ёғи чиқиб кетган дўппи, пала-партиш кийимда кириб келганига Онахон ҳайрон қолди.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар.

2 Бир-бирига боғланмаган, қовушмаган; пойма-пой, гализ. *Пала-партиш жумлалар. Пала-партиш гапирмоқ.* ■ *Пала-партиш гапга чечан Араббой яна бир нарса топиши мумкин эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Ўйламай-нетмай қилинган; бемуроҳаза, чала-чулпа. *Пала-партиш иш. Пала-партиш иш қилмоқ.*

4 Ўйламай-нетмай, чала-чулпа иш қилдиган, тартибсиз. *Пала-партиш одам.* ■ *..фақат айтилган ишни чала-чулпа бажарадиган ходим билан меҳнат интизомини бузувчи, ишда пала-партиш ходимнинг ўртасида қандай фарқ бор?* «Ўзбекистон кўриқлари».

ПАЛАПОН *с. т.* 1 Паррандаларнинг ҳали пат ва қанот чиқармаган ёки эндигина чиқара бошлаган боласи; жиш. -Буни қаранг, — деди жилмайиб Нафисахон ўзида йўқ шод. — Мусичанинг палапон боласи ҳам, шунақа

кап-катта бўлса ҳам, онаси кетидан қанот силкиб, осилиб юради.. Мирмуҳсин, Умид. *Том бўғотига уя қурган чумчуқлар бот-бот палапонларини учирма қилишарди.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

2 Гўдак болаларни, ёшларни эркалатиб айтиладиган сўз. *Илк бор ҳаётингда қор сайлидир бу, Изингдан шугладек югурар кўзим.* *Кўрқма, палапоним, чекмагил қайғу, Йиқилсанг, турғизиб қўяман ўзим.* А. Орипов, Йиллар армони. *Йўлинг очиқ бўлар, бўлсанг сен очиқ қўл, Омин энди, палапоним, сенга оқ йўл.* Й. Эшбек, Соғиниб яшайман.

3 *кўчма беткаф. ҳазил.* Ҳеч нарса билмайдиган, тажрибасиз. *Ўрта мактабдан яқинда учирма бўлган, лекин ҳали чинакам турмуш нималигини билмайдиган бу палапонларга нима десин?* С. Анорбоев, Оқсой.

4 Бесўнақай, катта; салмоқлиниб, лапанглаб юрадиган. *Палапон товуқ.*

ПАЛАТА I [лот. palatium — сарой, қаср]

1 Баъзи мамлакатларда: парламент ёки бошқа олий давлат органининг таркибий қисми.

Умум (ёки жамоа) палатаси Англия ва Канадада: парламентнинг сайланувчи қуйи палатаси. **Лордлар палатаси** Англия парламентининг асилзодалардан ёки қирол томонидан тайинланадиган аъзолардан иборат юқори палатаси.

2 Ўзбекистонда: парламент — Олий Мажлиснинг икки таркибий қисми: қуйи палата — Қонунчилик палатаси, юқори палата — Сенат. *Палаталар билан ҳамкорлик қилиш, уларга ҳар томонлама ёрдам бериш вазифаси Адлия вазирлигининг барча тизимларига юклатилади.* Газетадан. *Юқори палата таркибини вилоят, шаҳар ва туманлардан маҳаллий кенгашларга сайланган депутатларнинг вакиллари ташкил этади.* Газетадан.

3 Баъзи давлат ёки жамоат ташкилотлари ва муассасаларининг номи. *Савдо палатаси. Китоб палатаси. Тадбиркорлар ва товар ишлаб чиқарувчилар палатаси.* ■ *Вилоят тадбиркорлар ва товар ишлаб чиқарувчилар палатаси қошида кичик ва ўрта тадбиркорликни ахборот ва маслаҳат билан қўллаб-қувватлаш марказлари ташкил этилганди.* Газетадан. *Илмирахон билан танишгунимга қадар Ўзбекистон Ёшлар палатаси ҳақида кўп нарса билмас эканман.* Газетадан.

Ўзбекистон Республикаси миллий китоб палатаси Ўзбекистонда нашр этиладиган барча босма асарларни ҳисобга олиб, уларга библиография тузиб борувчи муассаса.

ПАЛАТА II [р. < лат. palatium – сарой, қаср] 1 Даволаш ва дам олиш муассасаларида беморлар ёки дам олувчилар ётадиган алоҳида бўлма, хона. *Ахир, сен даволаётган беморларнинг палатасига телевизор қўйиб беришмайди-ку.* Т. Ашуров, Оқ от. *Уша куни палатамизга сотувчи аёл атлас олиб келганди.* Газетадан.

2 қ. **палатка.** Ёмғир палатадан ўтиб, кўрпа-ёстиқларни ҳам шалаббо қилиб юборди. С. Аҳмад, Уфқ. *Урмон ичкарисидаги дала госпиталида брезент палатада ётибман. Қора Лочин палатага ҳар замон бир бош суқиб, менга қараб қўяди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

3 Баъзи ҳашаматли уй, қасрлардаги ички иморат, зал. *Яроғ-аслаҳа палатаси.*

ПАЛАТКА [р. «палата» с. кичр.: кичик палата] Сув ўтмайдиган пишиқ матодан, теридан тикилган ёзги қапа, чодир. *Ана ҳозир қамиш капалар, брезент палаткалар, ертўлалар кўриниб қолар деб келяпман.* Ҳ. Назир, Чўл ҳавоси.

ПАЛАХМОН [ф. پلخمان – сопқон, тошотар] тар. Тош отиш учун ишлатилган жуда қадимий ибтидоий қурул. *Кўргон ҳимоячилари уқ-ёй ва тош отадиган палахмон билан қуролланган эдилар.* М. Осим, Аждодларимиз қиссаси. *-Қиз бола палахмоннинг тоши, дейдилар: қаерга отса, шу ерга бориб тушади, – деди Ёринжон хола.* С. Йўлдошев, Қиз қалби.

ПАЛАХСА 1 Ер чопганда ёки ҳайдаганда уваланмай, бутун ҳолда кўчган катта япалоқ кесак. *Ер палахса-палахса бўлиб кўчяпти. Ерни палахса-палахса қилиб ағдариб ҳайдамоқ.* ■ Чўл қушларининг қилиғи қизик: улар палахса-палахса ағдарилиб, қалайдай йиштираб ётган шудгорда ўлжа талашади. Ҳ. Назир, Бир туп ғўза.

2 Умуман, ҳар қандай қаттиқ нарсанинг ундан ажралган яхлит, япалоқ парчаси. *Бир палахса мрамр.* ■ *Гуломжон ҳар гурзи урганда, тоғ палахса-палахса бўлиб ағдарилар, одамлар қийқиришиб, югуришиб ташишар эмиш.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Тоғнинг тошлари палахса-палахса ушалиб, худди тирик мавжудотдек, настга силжийди.* «Ёшлик».

ПАЛАҒДА [ф. پلغده – айниган, бузилган тухум] 1 Айниган, бузилган, сасиган (тухум ҳақида). *Палағда тухум.* ■ *Уни қанақа чиройли сўзларга ўрамасин, палағда тухумга мурч сениб бергандай гап – бари бир еб бўлмайди.* А. Қаҳҳор, Бек. *Олқинди кетдию, уйда аллақандай моғор ҳиди билан бешта палағда тухум қолди.* С. Аҳмад, Сайланма.

2 Унмайдиган, қуруқ, қовжироқ (уруғликлар ҳақида). *Палағда уруғ.*

3 кўчма Пўнғиллаган, ёқмайдиган, ёқимсиз, хира (овоз ҳақида). *Унинг [Очилвойнинг] овози аллақандай хириллаб, палағда чиқади. Иззатулла ака ўрнидан қўзғалиб, унга кулумсираб қарайди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Чол кафтини тўлдириб нос отди-да, палағда товуш билан гапга тушиб кетди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

4 кўчма Ҳеч нарсага ярамайдиган, фойдасиз. *Нишонбой, бу саволинг палағда чиқди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ПАЛЕО- [юн. palaios – қадимги, бурунги] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи қисми: «қадимги, қадимийликка, қадимиятга алоқадор» каби маъноларни билдиради (мас., *палеоботаника, палеография*).

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГИЯ [палео.. + антропология] Антропологиянинг қазиб олинган қадимги одам (питекантроп, синантроп ва ш.к.)ларнинг типларини ўрганувчи соҳаси.

ПАЛЕОБОТАНИКА [палео.. + ботаника] Ботаниканинг қазилма ўсимликларни ўрганувчи соҳаси. ..қазилма бойликларни қидиришда *палеоботаника маълумотларидан фойдаланилади.* «ЎЗМЭ».

ПАЛЕОГРАФ Палеография олими, мутахассиси.

ПАЛЕОГРАФИК Палеографияга оид. *Тўртламчи даврнинг ўрталарида Хоразмнинг палеографик тузилишида анча ўзгаришлар рўй берди.* И. Жабборов, Кўҳна харобалар сирини.

ПАЛЕОГРАФИЯ [палео.. + юн. grapho – ёзаман] Қадимги қўлёзмалар ва ёзувларни, ёзув белгиларининг яратилиш тарихини ҳамда уларнинг ташқи кўриниши (ёзилиш усули, ҳарфлар шакли, ёзув ёзилган материал тури кабилар)ни ўрганадиган фан.

ПАЛЕОЗОЙ [палео.. + юн. zoe – ҳаёт] геол. Ер геологик тарихининг учинчи эраси (бу

эрада ер юзида папоротниклар, яланғоч уруғли биринчи игнабарглилар, балиқлар, амфибиялар пайдо бўлган). *Палеозой эраси.* ■ *Мумийи аслнинг пайдо бўлишида кўеи энергияси катта роль ўйнайди. Мумийи асли палеозой эрасининг жинслари тарқалган жойларда учратиш мумкин.* «Фан ва турмуш».

ПАЛЕОЛИТ [палео.. + юн. lithos – тош] Энг қадимги тош асри, даври.

ПАЛЕОНТОЛОГ Палеонтология олими, мутахассиси.

ПАЛЕОНТОЛОГИК Палеонтологияга оид. *Палеонтологик экспедиция. Палеонтологик таҳлил.*

ПАЛЕОНТОЛОГИЯ [палео.. + юн. on (ontos) – борлиқ, ҳақиқатда мавжуд (нарса) + logos – билим, фан, тушунча] Қирилиб, ўлиб, йўқ бўлиб кетган ўсимлик ва ҳайвонларни уларнинг қазиб топилган қолдиқларига қараб ўрганадиган фан.

ПАЛЕОЭКОЛОГИЯ [палео.. + экология] Палеонтология фанининг қадимги даврларда яшаган ҳайвонот ва ўсимликларнинг ўша давр муҳити билан ўзаро муносабатини, ҳаёти ва яшаш шароитларини ўрганадиган бўлими.

ПАЛЁН [р. полено – «ёрилган ғўла, тараша» с. нинг бузилган шакли] Ғўланинг ёриб ажратилган бир бўлаги. *Бир палён утин.* ■ *-Бўлмаса бундай қиламиз. Қўлингиздаги болта билан анави палёни олинг-чи, – деди режиссёр.* «Муштум». *Арзанда бир палён чайир ўтинни тик қўйибди-да, шошиб, зарб билан болта урибди. Ё. Шукуров, Она меҳри.*

ПАЛИД [ф. палид – кир, ифлос; нопок, мурдор, ҳаром] **1** Жуда, ўта ортиқ даражада кир, ифлос. *Палид нарса.* ■ *Аммо бундай палид жойга кирганимни арвоҳлар ҳам ёқтирмаган бўлсалар керак.* А. Қодирий, Кичик асарлар. *Олтин палид ва ҳаром нарса, мен уни қўлимга олишга ҳазар қиладурман.* М. Осим, Карвон йўлларарида.

2 кўчма Ўтаётган ярамас, қабиҳ, разил, жирканч, ёмон. *Палид одам.* ■ [Миркомил] *Эндиликда кўршапалакдек тунда изғиб юрган зараркунанда, палид. Ҳ. Ғулом, Машғал. Ҳайҳот, ўшал жойда қайсидир палид Унинг қисматиға қайрайди пичоқ.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЛИТРА [фр. palette – темир, ёғоч ёки бошқа нарсдан бўлган ясси тахтача] **1**

Рассом ишлаш жараёнида бўёқларни аралаштирадиган, тўртбурчак ёки овал шаклидаги тахтача. *Дафъатан бирор одам олдиға бориб, палитрани, мўйқаламни кўз-кўз қилиб..* М. Кўшхонов, Дийдор.

2 кўчма Ёзувчилар, композиторлар ижодида таъсирчанлик ва бўёқдорлик воситалари мажмуи. *Актёр қахрамоннинг хатти-ҳаракатларини белгилашда ўзининг бўёқдор ҳаётбахш палитрасини равшан намоён қилган.* С. Хўжаев, Ўзбек тарихий фильмлари.

3 кўчма Рассомнинг рангтасвир услуби ҳамда алоҳида рангтасвир асари учун хос бўлган ранглр тўплами.

ПАЛЛА I [ф. پله – поғона, босқич; даража, мартаба] **1** Муайян давр, вақт, пайт. *Ёз палласи. Ёшлик палласи. Шу паллада.* ■ *Дехқон тонг палласи сафарға чиқди, Юртим деб бир йўли ҳашарға чиқди.* М. Юсуф, Уйқудаги қиз. *Арпа ўроққа кирган палла эди. Матпано ўроғини йўқотиб қўйиб диққат бўлди. С. Сиёев, Аваз. Далада ёз палласида ёйилиб ўтириш – роҳат.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Босқич, поғона, давр. *Тарихий тараққиётнинг янги палласи.* ■ *Эл билан бирга узоқ йўл босдим, бундай палларни яхши биламан. Халқнинг қисматида тарихий кунлар бошланмоқда.* «Шарқ юлдузи».

ПАЛЛА II [ф. پله – тарози коса(ча)си] **1** Тарозининг нарса ёки тош қўйиладиган ҳар бир тақсимчаси. *Тарози палласига тош қўймоқ. Тарози палларини мувозанатга келтирмоқ. Тарози палласига қараб иш тутадиган одам.* ■ *Пештахта олдиға бориб, саватдаги узумдан бир бош танлади-да, тарози палласига қўйди.* К. Яшин, Ҳамза. *Дунё тарозисининг икки палласи: бирида қувонч, бирида ғам; бирида нур, бирида зулмат бўлса, Назокат энди фақат биттасини – қувонч билан нурга тўласини кўрарди.* Шўхрат, Умр поғонаси.

2 Юмалоқ нарсанинг тенг иккига бўлинган қисмларидан бири, ярми. *Ёрмат.. тарвузни кесди. Бир палласини Йўлчи ва Уроз олдиға қўйди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Кўзим ичга ботиб кетган, худди қуруқ икки ёнғоқ палласи.* Т. Фаттоҳ. *Тарвузнинг бир палласида сузар юзлаб чумоли.* «Ёшлик».

3 бот. Уруғнинг мустақил муртакли ҳар бир бўлаги.

Палласи босмоқ Устун бўлмоқ, зўр чиқмоқ. *Эшоннинг панд-насихатлари зўр келди. Эшоннинг палласи босди.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПАЛЛАДИЙ [лот. Palladium < юн. Palladion – Паллада кичик сайёраси номидан < Pallas – юнон маъбудаси Афинанинг номларидан бири] Менделеев даврий системасининг VIII гуруҳига мансуб кимёвий элемент; платина (оқ олтин) металллар гуруҳига кирувчи юмшоқ ва енгил, кумушсимон оқ металл.

ПАЛОВ [ф. پلو / پلور – палов] Асосий масаллиғи гуруч, ёғ, гўшт ва сабзидан иборат, қовуриб, қайнатиб ва дамлаб тайёрланадиган қуюқ овқат; ош. *Нухатли палов. Майизли палов.* ■ *Хотинлар паловни дамлаган вақтда бой келиб қолди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Нигор ойим сопол лаганда палов келтириб, ҳаммалари бирга ошга ўлтирдилар.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

Ивита палов Олдиндан ивितिб кўйилган гуручдан тайёрланган юмшоқроқ палов. **Самовар палов** Чойхонада сара масаллиқлардан яхши пазанда тайёрлаган палов. Унинг илгариги чойхўрлари, бирга самовар палов ейишган улфатлари Ёвариқ бўйида тўкин дастурхон атрофида ўтиришибди. И. Раҳим, Ихлос. **Халта палов** Гуручи алоҳида халтада сувда қайнатиб, пишириб олинган палов. **Чойхона палов** айн. **самовар палов.** *Йигитсиз ўчоқда олов қайдадир, Хилватда чойхона палов қайдадир.* Э. Охунова, Кулогингизга гапим бор. **Қовурма палов** Масаллиғи обдан қовуриб, гуручи ивитамай тайёрланадиган палов.

ПАЛОВХОНТЎРА с.т. айн. **палов.** -О, *келин паловхонтўрани боглабдилар-ку, тилладай ош бўпти-ку, маза қиламиз экан-да!* – *Зиёд мақтай-мақтай енг шимаришга тушди.* М. Мансуров, Ёмби.

ПАЛОВХЎР [ф. پلاوخور – палов еювчи] Паловни яхши кўрадиган, кўпроқ палов ейдиган киши. *Айниқса, шўх ўзбек халқи паловхўр, Иш вақтида бир-биридан чайир, зўр. Ҳабибий, Девон. Паловхўрларнинг аксарияти бу ерда доимий яшайди.* Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

ПАЛОВХЎРЛИК Тўйиб палов ейиш, паловга тўйиш. *Маҳаллада ҳар кун тўй, ҳар кун паловхўрлик.* ■ *Раис мажнунтол тагидаги паловхўрликдан кейин ажойиб бир*

ҳодисага дуч келибди. М. Муҳамедов, Юрак сўзлари.

ПАЛОН с.т. айн. **фалон.** *Қишлоғимизнинг қизига палон қишлоқнинг йигити гап ташлабди, деб эшитса, атайин муштлашгани учтўрт йигит ўшаққа бориб, бирон жанжал бошламай қайтишмайди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПАЛОН-ПИСТОН с.т. айн. **фалон-пистон.** *Бир кун у [Оқилжон] Бухорога жўнайман, деб қолди, аллақандай мол келтириб, мана мунчага сотаман, палон-пистон деб ҳовлиқди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЛОНЧИ с.т. айн. **фалончи.** *Қайси ҳайкал тагидаги ёзуви ўқиманг, албатта «ҳайкалтарош палончи архитектор Одинаев» деган ёзуви ўқийсиз.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Палончининг хотини ҳалиям ўзини олдирмапти, деса ёмонми?* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПАЛОС [ф. پلاس – туксиз дағал гилам; дарвешларнинг жун, қилдан тайёрланган дағал кийими] **1** Қўлда ёки машинада тайёрланадиган катта жун шолча, туксиз гилам. *Буш турган айвонлар ҳам турлутуман гиламлар, палослар билан безалган.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Супадада қизил гилам, палослар, Парқуларга ёнбошлаган бир кекса.* Ғ. Фулом.

2 Ерга, полга тўшаладиган буюм (гилам, кигиз, шолча каби) ларнинг умумий номи. *Бир вақтлар дошқозонлар қуриладиган ўчоқлари, палос тўшаладиган супалари ҳам йўқ.* И. Раҳим, Ихлос. *Узун айвонларда палос ўрнига қора қум солиниб, бошдан-оёқ қум қолиплар тизилган.* Ойдин, Бечора.

ПАЛОЧ шв. Бошоғи тўкилиб кетган ёки юлинган бугдой, арпа пояси.

ПАЛПИС **1** шв. Пок-нопокнинг фарқига бормаидиган; ифлос, исқирт; бефарқ. *Палпис одам.*

2 Ишни эплаёлмайдиган; уқувсиз, ношуд.

ПАЛУБА [р. < қад. р. па (суфф.) + луба – йўнилган тахта] Кемаларнинг горизонтал ҳолда тахта қопланган юзаси, саҳни. *Юқори палуба. Қуйи палуба.* ■ *Талабалар пароходга чиқишди, Ойжамол эса пароходнинг палуба, каюталаридан кўзини олмасди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ПАЛЬМА [фр. palme – хурмо шохи, новдаси < лот. palma – панжа, қафт; пальма, хурмо] Жануб томонларда ўсадиган, доим яшил, катта баргли тропик ва суб-

тропик баланд дарахтларнинг умумий номи. *Юқори синф шогирдларидан бир нечаси адил, юксам пальма дарахтлари остида.. жиддий суҳбатлашмоқда эдилар.* Ойбек, Нур қидириб. *Мазкур ўрмонлар қарағай, ҳатто пальма ёнғоғи, банан сингари дарахтлардан иборат бўлган.* «Фан ва турмуш».

ПАЛЬМАЗОР Пальма билан банд, пальма ўстирилган ер, майдон.

ПАЛЬПАЦИЯ [лот. palpatio — пайпаслаб, силаб кўриш] *тиб.* Беморни текшириш усулларидан бири: юза тўқималар ва чуқур аъзоларни мунтазам пайпаслаш ва шу йўл билан касалликни, касаллик белгиларини аниқлаш.

ПАЛЬТО [фр. paletot — пальто < лот. palla — енгсиз, халатсимон кийим, ридо] Одатда совуқ кунларда кўйлак ёки костюм устидан кийиладиган узун устки кийим. *Қишлоқ пальто. Мавсумий пальто.* ■ *Вагон деярли бўш эди. Уртадаги ўриндиқда жигарранг пальто кийган қиз билан бир йиғит утирар эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАЛЬТОБОП Пальто тикиладиган, пальто бўладиган, пальтолик (мат). *Пальтобоп мовут.*

ПАЛЬТОЛИК айн. пальтобоп. *Пальтолик драп. Пальтолик астар.*

ПАМИЛДОРИ с.т. Помидор.

ПАМИЛЧОЙ [р. фамильный чай — оилавий, хос чой] айн. **қора чой.** *Халқ таобатида мурчи памилчой билан дамлаб, асал билан ичириб, шамоллаган касалларни терлатишган.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. *Чол бетакаллуфгина чордана қуриб ўтириб, хотини қуйиб узатган аччиқ памилчойни пуфлаб ича бошлади.* Ҳ. Фулом, Феруза.

ПАМФЛЕТ [ингл. pamphlet — рисолача; кичик асар] Ижтимоий-сиёсий мавзуга бағишланган, аниқ бир шахс ёки ижтимоий ҳодисани мазах қилиб, уларнинг иллатларини фош қилишга қаратилган кичикроқ публицистик асар. *Маълумки, ўзбек прозасининг дастлабки босқичида сатирик ҳикоялар, памфлет, кулгили хангомалар жуда кўп яратилган.* «ЎТА».

ПАМФЛЕТЧИ Памфлет ёзувчи адиб ёки журналист.

ПАН [пол. pan — жаноб] **1 тар.** Россия империяси ғарбида ва Польшада катта ер эгаси, помешчик.

2 Шарқий Европанинг бир қатор мамлакатларида эркакларга ҳурмат юзасидан мурожаат қилганда, «жаноб», «тақсир» маъноларида ишлатиладиган сўз.

ПАН- [юн. pan — барча, ҳамма] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, «умумий хосса-хусусият, барча нарсани қамраб олиш, барча нарсага алоқадорлик» маъноларини билдиради (мас., *панзоотия*).

ПАНА [ф. پناه — бошпана; хавфсиз жой; ҳимоя; ҳомийлик] **1 от** Бошқаларнинг назаридан яширадиган ёки бирор нарса таъсиридан сақлайдиган, ҳимоя қиладиган жой, нарса, тўсиқ. *Ёмғирдан пана изламоқ. Панада турмоқ. Томнинг панасига яширинмоқ.* ■ *Лаъли шу зулмат қучоғига кирганда, ўзини бир дарахт панасига олиб, орқасига қаради.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ширин, симчироқ ёритиб турган остонадан ичкарига қадам қўйиши билан, мушукдай келадиган сариқ ит акиллаб, оёғига ёпишди. У қўрқиб, жирканиб, кампирнинг панасига ўтди.* «Ёшлик».

2 сфт. Бировнинг назари тушмайдиган ёки бирор нарса таъсиридан паналанган, ҳимоя қилинган, тўсилган. *Чироқ ишишасини рўмолим билан пана қилиб, ҳовлига тушдим.* Ёмғир ҳамон эзмаланиб ёғарди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. *Кувёликдан ёдгор бўлган беқасам чопони билан юзини қордан пана қилиб, йўлакка борди. Пастак эшикнинг ҳалқасидан ушлаб тортди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Фақир (ёки ғариб) киши панада Ҳар нарсага аралашавермай, камтарлик билан ўзини четга олиб юрадиган киши. *Ақли бор одам «фақир киши панада» қабилида ўзини четга олиб, ишини ўхшатиб юраверади.* В. Ғофуров, Вафодор. *Ғариб киши панада, Пустини сомхонада.* «Халқ дурдоналари».

ПАНАЛАМОҚ 1 Назардан, бирор киши ёки нарсадан яширмоқ, беркитмоқ. *Машинани ёмғирдан паналамоқ.*

2 Ўзини панага олмоқ, бирор нарса панасига олмоқ, орқасига яширинмоқ. *Бирон тайинли хулосага келолмагач, паналаб, маслаҳатгўйи Азимбойваччанинг қўрғонига жўнади.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Шербек йўғон, учи кавак толни паналаб тўхтади.* С. Анорбоев, Оқсой. *Ўрмонни паналаб юриб, немисларга дуч келишди.* «Шарқ юлдузи».

3 Тўсиб, бекитиб турмоқ. *Маъсумаойни паналаб турган қизча қизил сочидаги бантини шошилиб тузатди-да, олдинга чиқди.* Н. Сафаров, Танланган асарлар.

ПАНАМА [фр. panama – Панама Республикаси номидан] Сербар соябонли ёзлик шляпа; ушбу бош кийими ўзи тарқалган жой номи билан аталган. *Жангчилар байрам олди-дан олган панамаларини ҳўллаб олган.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Юзини беркитиб турган, теграси гулдор боғичли похол панама ҳам унинг нафасидан қимирлаб қўяди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПАНБАРХАТ [р.] Духобага ўхшаш, тукли юпқа шойи мато. *Зокир Фаридага пушти гулли панбархат ҳадя қилган.. эди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ПАНГ I Ўзаги қуриб, бўш бўлиб қолган. *Панг сабзи. Панг шолғом.*

2 кўчма Ноаниқ, ёқимсиз, пўнғиллаган. [Амин] *Негадир устунни қимирлатиб ҳам кўрди, сўнгра Қобил бобони чақирди ва панг товуши билан деди.* А. Қаҳқор, Ўғри. *Эҳсоннинг кўзлари ночор жавдиради, сўнг панг овозда бидиллаб кетди.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади.

ПАНД I [ф. پند – маслаҳат, ўғит, насиҳат] *кт.* Ўғитли гап, сўз, ўғит, насиҳат. *Панд бермоқ (айламоқ).* ■ *Қол, деганда қонлар ютиб қолмадим, Отам пандин қулоғимга олмадим.. Беш юз йиллик йўлдор сенинг маконинг. «Фольклор». Мана бугун яна бир панд бериб, насиҳат қилмоқчи бўлиб келган эдим, тузук, иш ўнгланиб кетганга ўхшайди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПАНД II [ф. پند]: **панд бермоқ** Алдамоқ, аврамоқ, лақиллатмоқ, алдаб зиён келтирмоқ, фириб бермоқ. *Вафо бўлмас хоиннинг севгисида ҳеч! Панд беради бир кун:* хоҳ эрта, хоҳ кеч. Шуҳрат, Шинелли йиллар. [Миша:] *Миянгни ишлат, ҳўйла билан душманга панд бер.* Уйғун, Ҳаёт кўшиғи. **Панд емоқ** Алданмоқ; алданиб, зарар-зиён кўрмоқ, фириб емоқ. *Яхшидан қанд ейсан, ёмондан – панд (ейсан).* Мақол. ■ *Қариганингда панд емаслик учун болангни талтайтирма. «Ёшлик».*

ПАНДАВОҚИ Гапга, унча-мунчага тушунавермайдиган; калтафаҳм, анқов. *Ўзи ҳам пандавоқи, гўл эди, у билан мазорга шамчироқ бўлармидингиз? А. Мухтор, Тугилиш. –Ўзингизни гўлликка солманг, – деди*

ийгит жеркиб. – Ё ҳеч нарса тушунмайдиган пандавоқи деб ўйлаясизми? У. Назаров, Биринчи учрашув.

ПАНДАВОҚИЛИК Пандавоқига хос, пандавоқига оид. *Пандавоқилик қонда бўлса қийин экан, буларнинг авлиёсининг ҳам ҳеч балога ақли етмайди.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПАНДЕМИЯ [юн. pandemia – бутун халқ < pan – бутун, барча + demos – халқ] *тиб.* Эпидемик касалликнинг бир мамлакат, бир неча мамлакат ёки қитъада ёппасига тарқалиши.

ПАНД-НАСИҲАТ Панд ва насиҳат(лар), ўғит ва насиҳат(лар). *Шодиёр кенжа ўғил эмасми, отасининг бу тахлит панд-насиҳатларини кўп эшитган.* Н. Норқобилов, Тўқнашув. *Вақт алламаҳал бўлганда, ёшларга панд-насиҳат қилиб, бу ёғига ширин турмуш тилаб, Муҳсинали акалари чиқиб кетишди.* Д. Нурий, Осмон устун.

ПАНДАНОМА [ф. پندنامه – насиҳатнома] Насиҳатлардан иборат китоб, панду насиҳатлар китоби, насиҳатнома.

ПАНЕЛЛИ Панели бўлган, панеллардан қурилган. *Йирик панелли уй.* ■ *..маиший объектларни йирик панелли вариантга ўтказиш сингари тадбирлар бор.* Газетадан.

ПАНЕЛЬ [нем. Paneel < лот. pannellus – мато бўлакчаси, лахтак] **I** бнк. Бино, хона ичидаги деворнинг тахта-ёғоч, пластмасса ёки мой-бўёқли безак қопламаси. *Кўк бўёқли панель. Ёнғоқ дарахтидан ишланган панель.*

2 бнк. Заводда тайёрланиб, қурилишда ишлатиладиган йирик ўлчамли ясси темир-бетон ёки ёғоч плита. *Йирик панеллардан қурилган уй.*

3 махс. Электр тармоқлари, бошқариш пульти, радиотехник асбоб ва б. нинг сигнал берувчи, назорат қилувчи, ўлчовчи ускуналар ўрнатиладиган олд девори.

ПАНЖА I [ф. پنجه – қўл бармоқлари; чангал; бешлик] **I** Қўлнинг кафт ва бармоқлардан иборат қисми. *Раис.. кенг панжаси билан пиёлани қолади.* Ойбек, О. в. шабадалар. *Акбарали ҳансирар, панжалари ничоқ дастасини шундай қаттиқ қисиб ушлаган эдики, бўғинлари кўкариб, қон таллашиб кетган эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 с.т. Бармоқ. *У буни беш панжасидай билади.* ■ *Закот бобидаги барча таомил, қоида ва тартиб каминага беш панжадай*

аён. Ойбек, Навоий. *Элмуроднинг панжалари орасида нуфакчалар пайдо бўлибди*. Шухрат, Шинелли йиллар. *Иккита панжаси шартта узилиб тушди-ю, жон ҳолатда бир қўли билан осилиб, тўтдан тушди*. С. Аҳмад, Уфқ.

Беш панжани оғзига урмоқ (ёки **тиқмоқ**) қ. беш I. - *Сенга неча марта айтдим, — ярим танасини деразадан чиқариб, укасини койиди* *Малик муаллим, — нафсингни тий, беш панжангни оғзинга тиқма*. А. Кўчимов, Ҳалқа. **Панжа орасидан қарамоқ** Ишга, масалага расмиятчилик, совуққонлик, бепарволик билан қарамоқ. *Нега унинг қилмишларига панжа орасидан қарайсиз?* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

3 Баъзи ҳайвон ва қушлар оёғининг уч қисми; чангал. *Айиқнинг панжаси*. *Бургутнинг панжаси*. *Ёш қўл — арслон панжаси*. Мақол. ■ *Қиррадор тошларга панжалари билан ёпишиб олган калтакесаклар нурсиз кўзларини бақрайтириб, тилларини чиқариб қўйишарди*. «Ёшлик».

4 кўчма Исканжа, тутқунлик; тобелик. *Бу баҳонада у бечорани ҳам золимнинг панжасидан кутқазиб, ўз севганига қўшиб олиб кетурмиз*. Ҳамза, Паранжи сирлари. *Ўнлаб қишлоқни ўз панжасида ушлаб турган Саид Жалолхон эшоннинг панд-насиҳатлари кучлилик қиларди*. С. Аҳмад, Ҳукм.

ПАНЖА II Панжа кўрнинишидаги шакллари бўлган билагузук тури.

ПАНЖАРА [ф. پنجره — дераза; панжара] Орасини очик қилиб, ёнма-ён бирлаштирилган сим, таёқ, темир, сопол, ганч ёки тахтачалардан тайёрланган ёхуд ўйиб ясалган тўсиқ. *Темир панжара*. *Дераза панжараси*. ■ *Аммо Анвар ҳамон сўри панжарасига тирсагини тираганча.. оёқларини чалиштириб, хотиржам турарди*. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Ҳозир ўша девор ўрнида тароққа ўхшаган чиройли панжара қўндиришибди*. С. Аҳмад, Сайланма. *Пишиқ ғишдан болохонадор қилиб солинган каттакон уй.. деразаларига темир панжаралар тўсилган эди*. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАНЖАРАГУЛЧИН [панжара + ф. گلچين — гул терувчи, узувчи; танланган, сараланган] Ўйма панжаралар билан безатилган; жимжимадор, серҳашам. *Панжарагулчин темир дарвоза икки томонга қўлочини ёзиб, тарвақайлаб очилди*. «Муштум». -*Хўп, омонат кассадаги нуддан жиндак олинг, ғалати*

панжарагулчин тахта девор қилдириб берман, — деди [Ҳамдам]. Уйғун, Асарлар.

ПАНЖАРАДОР [ф. پنجرهدار — панжараси бор] айн. **панжарали**. *Баланд қад кўтарган минора ва қўббалар, панжарадор чиройли болохоналар унинг кўз олдидан бирма-бир ўтаверди*. П. Турсун, Ўқитувчи. *Қарчиғайни Мирёқубга топширгач, панжарадор айвонга чиқди*. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

ПАНЖАРАЛИ Панжараси бўлган, панжара ўрнатилган, панжара билан тўсилган. *Панжарали дераза*. ■ *Парк ёпилишига яқин иккови қўл ушлашиб, яшил панжарали дарвозадан шод-хуррам чиқиб кетишди*. П. Қодиров, Уч илди. *Кираверишда, ўнг томонда ташқаридагидек панжарали зина ҳовли бўйлаб тушган иккинчи болохона айвонига олиб чиқади*. С. Кароматов, Сўнгги бархан.

ПАНЖАРАСОЗ [ф. پنجره‌ساز — панжара ясовчи] Панжара ясовчи уста.

ПАНЖАРАСОЗЛИК Панжара яшаш билан шуғулланувчи тармоқ. *Ўзбек халқ амалий санъатининг кенг тарқалган турларидан бири панжарасозлик ҳисобланади*. Газетадан.

ПАНЖШАНБА [ф. پنج شنبه — бешинчи шанба] кт. айн. **пайшанба**. *Баҳор айёми, бир панжшанба кун* *Мир Алишер мавлоно Абдурахмон Жомий билан Гозургоҳдин хиебон сари борур эркамлар*. М. Осим, Сеҳрли сўз.

ПАНЖШАНБАЛИК кт. айн. **пайшанбалик**. *Анвар ўқишни давом эттирар, қорни панжшанбалик нонлар билан тўқ, уст-боши ямоқ бўлса ҳам, янлагоч эмас эди*. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ПАНЗОТИЯ [пан.. + юн. zoop — ҳайвон] Ҳайвонлар ўртасида юқумли касалликнинг бутун мамлакат, бир қанча мамлакат, қитъа бўйлаб жуда тез ва кенг тарқалиши.

ПАНИСЛОМИЗМ [пан.. + ислом] сиёс. 19-аср охирида Яқин ва Ўрта Шарқдаги мусулмон мамлакатларида вужудга келган, ислом динидаги барча халқларни ягона мусулмон давлатига бирлашишга даъват қилган диний-сиёсий оқим.

ПАНКРЕАТИТ [юн. pankreas, pankreatos — меъда ости бези + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Меъда ости безининг яллиғланиши.

ПАННО [фр. panneau — мато бўлаги] I *архит*. Девор ва шифтнинг атрофи ҳошия билан ўралган ва бўртма сурат ёки нақшлар билан безатилган қисми. «Ўзбекистон» меҳ-

монхонаси биноси фестиваль эмблемаси акс эттирилган жозибали панно билан безатилган. Газетадан.

2 Махсус жойларга мўлжаллаб ишланган рангтасвир асари ёки бўртма тасвир. *Хиёбонга Ватан ботирларининг қахрамонликлари ёзилган лавҳалар, паннолар, суратлар қўйилади.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. Қадим қалъа деворига ёпиштириб ишланган паннода Хоразмнинг узоқ ўтмиши ва бугуни ранг-баранг кошинлар жилосида ўз аксини топган. Газетадан.

ПАНО [ф. پناه — бошпана; ҳимоя] с.т. айн. **паноҳ.** Тақдирнинг балоси кўп, сақласа — паноси кўп. Мақол. ■ *Парвардигор пано-дир, ҳолин билган донодир, Гўрўғлидин дуо олиб, Ҳасан полвон жунади.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

ПАНОРАМА [пан.. + юн. panorama — кўри-ниш] **1** Бирор жойнинг узоқ уфққа қадар кўриниб турадиган теварак-атроф манзараси. — *Бу ердан ҳамма ёқ яққол кўринади, — деди у [Комилжон], йироқ-йироқларга қулоч ёйган қурилиш панорамасини кўрсатиб.* Ж. Абдуллаҳонов, Тонг ёришган соҳилда. *Кечқурун дарёдан қараганда, шаҳарнинг гўзал панорамаси чирой кўрсатади.* Т. Жўраев, Улуғ Хитойда.

2 Тасвирий санъат тури; айлана шакли зал деворига горизонтал қошлаб ишланган, томошабинга ҳақиқий манзарадай кўринадиган жуда катта сурат. *Севастополь панорамаси.*

3 Ҳарб. Тўп, замбарак каби отиш қуролларида: аниқ мўлжалга олиш учун хизмат қиладиган оптик бурчак ўлчагич асбоб.

Панорама(ли) кинотеатр Панорама фильмларни намоиш этишга мўлжалланган кинотеатр. **Панорама фильм** Катта ярим доира экранларда ёки томошабинлар чор атрофини ўраб оладиган экранларда намоиш этишга мўлжалланган, махсус аппаратларда суратга олинган ва кўрсатиладиган фильм. *Панорама фильмини кўрмоқ.*

ПАНОҲ [ф. پناه — бошпана; ҳимоя, ҳомийлик; муҳофаза] **1** Сақлаш, асраш, ҳимоя қилиш қобилияти ёки қудратига эга бўлган кимса, нарса; ҳимоя; ҳомий. *Иссиқдан паноҳ топмоқ.* ■ *Бошига оғир кунлар келганда, Хўжанд аҳли яна шу эски қалъага паноҳ излаб келди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Паноҳ бўлди бизга бу ўрмон, Кўплар*

биздай асрар бунда жон. Х. Салоҳ, Излар ва ҳислар.

2 кўчма Ҳимоя, ҳомийлик. *Мулла Фазлиддин Қувада турган пайтларида Тоҳирга хат-савод ўргатган эди. Энди жияни паноҳ истаб борса, қаноти тагига олиши мумкин.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Зайнаб қолди бечора якка, Кимса келмас унга кўмакка, На бир паноҳ, на бир ошиён, На бир ғамхўр, на бир меҳрибон.* Ҳ. Олимжон, Зайнаб ва Омон. *Барча улуғларга ялиндим, ёлвордим, йиғладим, сиқтадим. Мана энди охирида сизнинг паноҳингизга келдим.* Ж. Шарипов, Хоразм.

3 кўчма Ҳимоячи, яқин киши, дўст. *Йигитлар мактубин битганда қондан, Келинлар фироқдан чекканда ёҳу, Унинг ҳам паноҳи қайтмади жандан. Ун тўққиз ёшида бева қолди у.* А. Орипов, Йиллар армони. *Баҳор, қатра ёшим айлагил қабул, Онам бошига ҳам бордингмикан, айт?! Унинг оромгоҳи бундан олис жой, Олисда ётибди менинг паноҳим.* А. Орипов, Йиллар армони.

Паноҳ тортмоқ Ҳимоясига суянмоқ. *Ҳеч бўлмаса, бирон ишга жойлаб кўйинг. Мен сизга паноҳ тортиб келдим.* С. Зуннунова, Гулхан. **Пушти паноҳ** Энг ишончли ҳимоячи, ҳомий. — *Эй, ҳикмат аҳлининг пушти паноҳи, — деб гап бошлади Ибн Сино таъзим қилиб.* М. Осим, Ибн Сино қиссаси. *Лекин бу амалдорлар телефонни мўлжалга олиб, оёқяланг юзуриб қолардилар, ўз пушти паноҳларига қўнғироқ қилишарди.* Газетадан. *Унинг мақтаб тилга оладиган бирдан-бир пушти паноҳи шу Турсунхўжабой эди.* П. Турсун, Ҳўкутувчи.

ПАНОҲҚОР Ҳимоя, паноҳ бўла олувчи. *У одам Жаҳонгирни паноҳқордай билиб қолган эди.* «Шарқ юлдузи».

ПАНОҲСИЗ Ҳимоясиз, ҳимоячисиз, ҳомийсиз. *Ҳеч қандай паноҳсиз қолган Зайнаб очиқ-сочиқ юришдан жуда хавотирланар ва бир илож қилиб, ўз бошимни беркитиб олсам, деб ўйлар эди.* Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ПАНСИОН [фр. pension < лот. pensio — тўлов, бадал] **1** Баъзи чет мамлакатларда аристократ болалар учун очилган махсус (ётоқхонали) хусусий ёки давлат ўқув-тарбия муассасаси.

2 Айрим мамлакатларда: истиқомат қилувчиларни барча нарса, жумладан, озиқ-овқат билан таъминлайдиган меҳмонхона.

ПАНСИОНАТ [фр. pensionnat] Истиқомат қилувчиларни барча зарурий шарт-шароитлар (озик-овқат, ётоқ, автомашина учун жой) билан тўла таъминлайдиган меҳмонхона, санаторий, дам олиш уйи. - *Олдиндан оққан сувнинг қадри йўқ, деб шуни айтадилар-да. Қани энди, ташкилотларимиз шу тоғлар орасига пансионатлар қуришса. С. Аҳмад, Жимжитлик. Жиззах қариялар пансионати ташриф буюрувчиларга беминнат хизмат кўрсатмоқда. Газетадан.*

ПАНТЕИЗМ [пан.. + юн. theos — худо] *дин. флс.* Худо табиат билан бир нарса, улар бир бутунни ташкил қилади, деб қарайдиган диний-фалсафий таълимот. *Пантеизм ва деизм ўрта аср шароитида илғор фалсафий ғояларни олға суришнинг энг муҳим шакли эди. «Гулистон».*

ПАНТЕИСТ Пантеизм тарафдори.

ПАНТЕИСТИК Пантеизм ва пантеистга оид. *..бу бир қирраси билан худога интилиш — пантеистик ғояларга йўл очган. «Фан ва турмуш».*

ПАНТЕОН [юн. pantheon — барча худолар макони] **1 тар.** Қадимги Римдаги «барча худолар ибодатхонаси» — ярим доира шаклидаги қиррадор гумбазли иншоот.

2 Буюк, машҳур кишилар дафн этилган ёки уларнинг жасадлари сақланадиган маҳобатли бино.

ПАНТОМИМА [юн. pantomimos — барча нарсани тақлид билан ифодаловчи] Кишининг кечинмаси, фикрлари, ҳаёт лавҳалари, инсон характерлари фақат тана ҳаракати, мимика ва имо-ишоралар билан ифода этиладиган сўзсиз театр томошаси.

ПАНТОМИМИК Пантомимага оид. *Пантомимик томоша. Пантомимик ҳаракат.*

ПАНТУРКИЗМ [пан.. + туркий] *тар.* Туркий халқларни бирлаштириш ғоясини илгари сурган оқим. *Халқимиз тарихан туркий халқлар оиласига мансуб бўлишига қарамай, пантуркизмни ва «Буюк Турон» шовинистик ғоясини қатъиян рад этди. Газетадан.*

ПАНТУРКИСТ Пантуркизм тарафдори.

ПАНШАХА [ф. پنج شاخه — беш шоҳли] Одатда бешта эгри санчиғи бўлган, пахта, хашак кабиларни олиш, суриш учун ишлатиладиган узун сопли асбоб. *Опоқ соқолли чол қўлидаги пахта ағдариб турган паншахасини бош узра кўтариб, бир-икки силкиди. С. Абдуқаҳҳор, Олтин водийларни*

кезганда. Сўнг қўлидаги паншахани гўнгтепа четига санчиб, уйга томон ошиқди. «Шарқ юлдузи».

Қўлини паншаха қилмоқ Қўлни тингловчи томон чўзиб, бармоқларини кериб, дағдаға қилмоқ. *Қори қўлини паншаха қилиб, ўзини оқлай бошлади. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ПАПА I: папа қилмоқ бол. Яширмоқ, бекитмоқ. *Коптосни папа қил.*

ПАПА II [лот. papa < юн. pappas — ота] Католик черкови ва Ватикан давлатининг раҳбари. *Рим папаси.*

ПАПАЛАМОҚ *с.т.* Паҳпаҳламоқ, ардоқламоқ, авайламоқ, эҳтиёт қилмоқ. *Бевалигига қарамай, папалаб ўстираётган тўнғич қизининг дарди Солия опани гангитиб қўйган эди. А. Муҳиддин, Ҳ. Тожибоев, Оташ қалбли қиз. [Кампир:] Барака топсин, худди ўз боласидек папалаб қараяпти-я. Газетадан.*

ПАПАХ Мўйнаси сиртга қилиб тикилган чўзинчоқ телпак. *Туркманча папах. ■ Бошига қоракўл папах кийган бир турк офицери нима ҳақидадир қизишиб гапирмоқда. С. Аҳмад, Ҳукм. У [қулжаллоб] чўмичдай бурнини жийириб, бошидаги катта папахини тўғрилаб қўйди. М. Осим, Карвон йўлларида.*

ПАПАҚ *қ. попоқ.*

ПАПИРОС [нем. Papier < лот. papyrus < юн. papyros — қоғоз] Чекиш учун ичига тамаки тиқилган қоғоз найча. *Папирос чекмоқ. ■ Чекканда ҳам қоғоз дурустроқ папирос чекса. С. Аҳмад, Юлдуз. Бир ҳафтагача ҳамма нарсадан папирос ҳиди келиб туради. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.*

ПАПИРУС [лот. papyrus < юн. papyros — қоғоз] **1** Тропик ва субтропик мамлакатларда ўсадиган қамишсимон кўп йиллик ўсимлик.

2 Қадимги мисрликлар ва бошқа халқлар томонидан шу ўсимлик пояси тилимларини елимлаб ёпиштириб, ўрама шаклида тайёрланган, қоғоз ўрнида фойдаланилган материал. *Рассомларнинг асарлари, папирус ва терида битилган йилномалар сил касали, ўпка касали каби дардлар тўғрисидаги маълумотларни етказиб келган. «Фан ва турмуш».*

3 Шундай материалга ёзилган қадимги матн. *Миср папирусларини ўрганиш.*

ПАПКА [нем. Papp — картон] Қоғоз, хат-ҳужжатлар солиб қўйиладиган, картон, чарм ва ш. к. дан ясалган жилд ёки муқова.

Умид ғаладон ичидаги қора чарм папкасини олди. Унинг боядан бери нима бўлаётганига ҳеч ақли бовар қилмас эди. Мирмуҳсин, Умид. У учинчи папкани жаҳл билан суриб қўйди. С. Кароматов, Олтин қум.

ПАПОРОТНИК [р. папороть – қанот, пат < юн. pteron – қанот] Гулсиз, спорали, йирик баргли ўсимлик.

ПАР I [ф. پر – пат; қанот; япроқ] **1 от** Парранда танасини қоплаб турадиган юмшоқ ва нафис пат. *Товуқнинг пари.* ■ *Яйраб ҳаволарда бир қуш учади.. Чарчаркан, симларни секин қучади, Юмшоқ парлар билан ёпиб юзини.* Ҳ. Олимжон.

2 сфт. Ичида пари бўлган, пар солинган. *Пар ёстиқ. Пар тўшак.* ■ *Кенг тахта қаравот. Устига чойшаб ёпилиб, катта пар ёстиқ қўйилган. Деразага оқ шоҳи нарда тутилган.* С. Нуоров, Нарвон. *Чўтир хола уни гапга тутмай, пар ёстиқ билан янги атлас кўрпани тахмондан олиб, Умид устига ташлади.* Мирмуҳсин, Умид.

3 кўчма айн. паға 2. *Ёш бургут учмоқда кўкда шиддаткор, Кумуш булутларнинг тўзғитиб парин.* А. Орипов, Йиллар армони. *Пар булутлар, марварид қорлар Юксак чўққи узра қўйган бош.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАР II [р. пара < нем. Paar < лот. par – бир хил; тенг] **1 айн. жуфт 3.** *Бир пар этик.* ■ *Кечқурун.. пар отли извош кўчанинг бошида тўхтаб, ундан терговчи тушди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Уйда оёқ кийими бир неча пар: чувак, маҳси, сандал, калиш, туфлилар.* Ф. Фулом.

2 Бирга ишлатиладиган иккита бир хил нарсанинг бири, биттаси. *Пари йўқ пайпоқ.*

3 Ўз хислатлари билан бир-бирига мос, тенг икки кишининг бири. *Бу йигит сенга пар эмас.* ■ *Қизим бор эди якка, исми Қамар, Оз эрди ҳусн бобида унга пар.* С. Абдулла, Тоҳир ва Зухра. *Таврифу тавсифингиз қилсам агар, афандим, Баджаҳллик бобида йўқ сизга пар, афандим.* «Гулдаста».

ПАР III [р. пар < лот. varog – буг; буғланиш; иссиқлик] **1 с.т. қ. буғ.** *Суюқликнинг парга айланиши. Хонани пар билан иситмоқ.*

2 Қаттиқ моддаларнинг буғга айланган ҳолати. *Камфара пари. Симоб пари.*

ПАРА [р. пара < нем. Paar < лот. par – бир хил; тенг] **с.т.** Иккита 45 минутдан иборат 90 минутли ёки иккита 40 минутдан иборат 80 минутли дарс соати. *Бир пара*

қолиб кетсанг, бир ҳафта ўзинга қийин бўлади. Т. Ашуров, Оқ от. *–Бизда ҳозир гистология, бир пара ўқиб чиқаман, сен кўчада кутиб тур, хўпми, Мурод, – деди қиз атрофга олазарак боқиб.* Т. Ашуров, Оқ от.

ПАРА- [юн. para – ёнида, яқинида; ташқари(да)] **тлш.** Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми: «бирор нарса-нинг яқинида ёки ундан четлашиш, узоқлашиш; ўзгариш» каби маъноларни билдиради (мас., *парамагнетизм*).

ПАРАБОЛА I [юн. parabole – чоғиштириш; ёнма-ён жойлаш(тир)иш; рамзли ҳикоя] **мат.** Очиқ, ясси эгри чизиқ; тўғри конуснинг унинг ясовчиларидан бирига параллел текислик билан кесишишидан ҳосил бўлади.

ПАРАБОЛА II Бадий адабиётда рамзга мойил киноявий образ; рамз ва рамзий ҳикоя ўртасидаги адабий тур.

ПАРАБОЛИК **мат.** Парабола шаклига эга бўлган; парабола шаклидаги. *Параболик орбита. Параболик антенна.* ■ *..уй томида параболик антеннанинг улкан косаси ялтираб турибди.* А. Ибодинов, «Латофат» дўконидаги қатл.

ПАРАВУЗ **шв. айн. адип.** *Чопоннинг паравузи.*

ПАРАГРАФ [юн. paragraphos – ёнма-ён, яқин ёзилган] Китоб, мақола каби матнларнинг маъно жиҳатидан мустақилликка эга бўлган, одатда § белгиси орқали ёки тартиб сон билан кўрсатиладиган қисми; § белгисининг ўзи. *Боланинг мияси шундай мияки, чунончи.. бизнинг молия тили билан айтганда, алоҳида параграф.* А. Қаҳҳор, Асарлар.

ПАРАД [фр. parade < исп. parada – тўхташ, етиб келиш жойи < лот. paro – тайёр қиламан, тайёрлайман] **1** Кўшинларнинг жанговар тайёргарлигини текшириш мақсадида ўтказиладиган тантанали кўрик. *Мардоналик парадини бошласак агар, Қизғин қўёш бошимиздан тўкиб қолур зар.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

2 Спортчилар, мактаб ўқувчилари каби-ларнинг тантанали юриш кўриги. *[Мирвали Эралига:] Қандоқки мажлис бўлса, фронтвик, деб президиумга чиқазаман. Ёдгорлик очилишида сизни эл танисин, катталар назарига тушин, деб атайин отлар парадини ташкил қилдим.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРАДИГМА [юн. paradeigma – мисол, намуна] *тлш.* **1** Тил бирликлари, грамматик шаклларнинг умумий маъносига кўра бирлашувчи, хусусий маъносига кўра фарқланувчи тизими.

2 Бирор сўзнинг турланиш ёки тусланиш шакллари тизими.

ПАРАДОКС [юн. paradoxos – қутилмаган, ғалати] **Кўпчилик** томонидан қабул этилган анъанавий фикр, тажрибага ўз мазмуни ва шакли билан кескин зид бўлган, қутилмаган фикр, мулоҳаза. *Парадокс пайдо бўлишининг асосий сабаби инсон билиш жараёнининг мураккаб диалектик характерга эгалиги ва бунда шакл ва мазмуннинг ўзаро зиддиятли муносабатда бўлишидир.* «ЎзМЭ».

ПАЗАЗИТ [юн. parasitos – текинхўр; ҳамтовок] **1 сфм. биол.** Бошқа организмларнинг танасида ёки ичида яшаб, унинг ҳисобига озикланувчи жонивор ёки ўсимлик. *Паразит ўсимлик. Паразит ҳайвон.*

2 кўчма Бошқалар меҳнати ҳисобига яшовчи: ҳаромтомоқ, текинхўр. *Паразит синфлар.*

3 сўк. Текинхўр, балохўр, ифлос. *Қаердан пайдо бўлдийкин бу паразит? Ҳ. Назир, Ёнар дарё.*

ПАРАЗИТИЗМ [юн. parasitos – текинхўр; ҳамтовок] *биол.* Бирор паразит организмнинг бошқа организм танасида, унинг ҳисобига, унга зарар келтирган ҳолда яшаши.

ПАРАЗИТОЛОГ Паразитология мутахассиси.

ПАРАЗИТОЛОГИЯ [паразит(лар) + юн. logos – билим, таълимот] *биол.* Паразитлар ва паразитизм ҳодисалари ҳақидаги фан. *Паразитология илмининг хабар беришича, бир хил йилтироқ пашша бор, у баъзида бақанинг тумшугига яқин келиб, гинғиллаб уча беради.* Мирмуҳсин, Умид.

ПАРАЛИЧ [юн. paralysis – дармон қуриши, бўшашиш] *қ. фалаж.*

ПАРАЛЛЕЛ [юн. parallelus – ёнма-ён борувчи] **1 мат.** Бир текисликда ётган ва ҳар икки томонга давом эттирилганда ҳеч қачон ўзаро кесишмайдиган; мувозий, ёндош. *Параллел тўғри чизиқлар. Параллел текисликлар.*

2 Бир томонга қараб йўналган ва бир-биридан деярли тенг узоқликда ёнма-ён жойлашган. *Параллел кўча. Параллел жўяклар.*

3 кўчма Айни бир вақтда мавжуд бўлган ёки давом этадиган воқеа-ҳодиса (бир-бирига

нисбатан). *Ўқиш йилининг ярмида «А», «Б» бўлиб келган параллел синфлардан ун олти киши териб олинди, қолганлари бирлаштирилди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Билимдонлик билан гапдонлик ҳар доим параллел юра олмайд.* «Саодат».

4 тлш. Бир хилдаги, турдаги. *Бунда синтактик параллел қаторлар тўртликда мунтазамлик ва бир бутунликни юзага келтирган.* «ЎТА».

ПАРАЛЛЕЛЕПИПЕД [параллел + юн. еріpedon – текислик] *мат.* Қарама-қарши ёқлари ўзаро параллел ва тенг параллелограммлардан иборат олти ёқли геометрик жисм.

ПАРАЛЛЕЛИЗМ [юн. parallelus – ёнма-ён борувчи] **1 мат.** Тўғри чизиқларнинг текисликдаги ва текисликларнинг фазодаги ўзаро кесишмаслик хоссаси; параллеллик. *Текисликлар параллелизми. Чизиқлар параллелизми.*

2 кўчма Айни бир ишнинг ўзаро келишмасдан бир вақтда бажарилиши, бир-бири билан тўлиқ мос келиши, бир-бирини такрорлаши. *Ишдаги параллелизм.*

3 тлш. Ёнма-ён гаплар, синтагмаларнинг бир хил синтактик қурилишга эга бўлиши.

4 ад. Бадиий матннинг ўзаро боғлиқ қисмларидан нутқ унсурларининг ўхшаш ёки айнан бир хилда жойлашувини тақозо этувчи поэтик нутқ усулларидан ва тасвир воситаларидан бири.

ПАРАЛЛЕЛОГРАММ [параллел + юн. gramma – чизиқ] *мат.* Қарама-қарши томонлари тенг ва параллел тўртбурчак.

ПАРАЛЛЕЛЬ [юн. parallelus – ёнма-ён борувчи] **1 мат.** Ўзаро ёндош чизиқларнинг ҳар бири. *Бирор чизиққа параллель ўтказмоқ.*

2 геогр. Ер юзасидан экваторга параллел ҳолда ўтказилган шартли, фаразий чизиқлардан ҳар бири. *Боқу билан Тошкент бир параллелда ётади.* «География».

ПАРАМАГНЕТИЗМ [пара.. + магнетизм] Ташқи магнит майдонига киритилган жисмларнинг шу майдон йўналишига мос йўналишда магнитланиш хоссаси.

ПАРАМАЧ Қиздирилган ёғда пиширилдиган сомса турларидан бири.

ПАРАМЕТР [юн. parametron – ўлчаб ажратувчи] **1 мат.** Математик формулада қўлланадиган ва ўзининг маълум қийматида шу тенглама билан ифодаланган муно-

сабатлардан муайян бирига олиб келадиган миқдор.

2 физ. тех. Бирор технологик жараён, ҳодиса, тизим, техник қурилма ва б. нинг асосий хусусиятларидан бирини ифодалайдиган миқдор. *Электр лампа параметрлари.* ■ *Протоплазманинг физик параметрлари унинг [ҳужайранинг] сиртида мембрана бўлиши кераклизидан далолат беради.* «Фан ва турмуш».

3 кўчма Бирор воқеа-ҳодисани тавсифлаш ва баҳолаш учун зарур бўлган белги, мезон. *Рўйхат тузувчиларнинг фикрича, университетнинг ўтган йилларда айрим параметрлар бўйича кўрсаткичлари пасайган.* Газетадан. *Янги йилга мўлжалланайтган Давлат бюджети лойиҳасининг параметри устида тўхталдилар.* Газетадан.

ПАРАМЕТРИТ [пара.. + юн. metra – бачадон + лот. itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча] *тиб.* Бачадон атрофидаги ёғ тўқимасининг яллиғланиши.

ПАРАНГ 1 с.т. қ. фаранг 2. *Юқоридан келаман от ўйнатиб, Қўлимда паранг милтиқ – қуён отиб, Қуёним пешонаси қашқа экан. Йигитлар, кўнгил ови бошқа экан. Т. Тўла, Асарлар. -Чинор домлага теккандан кейин паранг рўмол, шоҳи кўйлақларни кийиб, бир очилиб кетди-ей зангар! – деди Ботирали. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди.*

2 қ. фаранг 3. *Устаси паранг экансан-да! Ахир бу Гофир ҳам ҳийла-найрангни ҳужайинидан таълим олган-да.. Бунинг муддаоси бўлак! Ҳамза, Бой ила хизматчи.*

ПАРАНЖИ [а. فرجيه – шайхларнинг ҳам ўзи, ҳам энги кенг устки кийими] *этно.* Кўпчилик мусулмон аёллар бегона эркакларга очиқ кўринмаслик учун бошга ёпиниб юрадиган, бичими кенг ва узун тўн шаклидаги, сохта энгли ёпинғич (юз чачвон билан беркитилади). -*Болаларни рўйхатга олиб келамиз, – деди Тозагул қозиқдан паранжисини олиб, бошига ёпина туриб. Ҳ. Фулом, Машғал. Зайнаб ёш, ҳали паранжи ёпинишга улгурганича йўқ эди. Ҳ. Олимжон, Зайнаб ва Омон. Бойнинг хотини аравадан тушиб, уйга кириб, паранжи-чачвонини отиб ташлаб, кўзини ёшлабди.* «Луқмони Ҳаким».

ПАРАНЖИЛИ Паранжи ёпинган ёки ёпинадиган. *Ёшлар, кексалар, паранжисиз ва паранжили қизлар, жувонлар.. бир қайғу, бир*

алам доғини чекар эдилар. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРАНЖИСИЗ Паранжи ёпинмаган ёки ёпинмайдиган, бепаранжи, очиқ. *Паранжисиз аёл.* ■ [Чол:] *Биз сизлардек чоғимизда етти-саккиз яшар қиз бола ҳам кўчага паранжисиз чиқа олмас эди-да.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРАПРОКТИТ [пара.. + юн. proktos – орқа чиқарув тешиги, йўли + лот. itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча] *тиб.* Орқа чиқарув тешиги ва тўғри ичак атрофидаги тўқималарнинг яллиғланиши.

ПАРАТИФ [пара.. + ва юн. typhos – онгнинг хиралашиши, эснинг пасайиши] *тиб.* Ич терлама касаллигига ўхшаш, турли бактериялар таъсирида келиб чиқадиган оғир юкумли касаллик.

ПАРАФИН [нем. Paraffin < лот. parum – оз, сал + affinis – яқин, ўхшаш; кўпчилик реактивларга нейтраллиги сабабли шундай аталган] Нефтан олинадиган, қаттиқ углеводородлар аралашмасидан иборат оқиш, баъзан сарғиш мумсимон модда. *Парафин билан даволаш. Парафин шам.* ■ *Сунъий совуқ парафин синтетик бўёқлар тайёрлашда иш беради, резина саноатида ҳам ишлатилади.* «Фан ва турмуш».

ПАРАШЮТ [фр. parachute < parer – олдини олмоқ, ҳимояланмоқ + chute – тушиш, йиқилиш] Учиш аппаратларидан сакраш ва оқ тушириш учун белгиланган, ҳаёда соябонсимон очилиб кетадиган, пишиқ тўқимадан ясалган мослама. *Парашют билан сакрамоқ. Парашютда тушмоқ. Парашютда озиқ-овқат ташламоқ.* ■ *Шу кунгача парашют билан йигирма икки марта сакради. С. Аҳмад, Юлдуз.*

ПАРАШЮТИЗМ Учиш аппаратларидан парашютда сакраш санъати ва спорти, парашютдан фойдаланиш қоидалари ҳамда амалиёти.

ПАРАШЮТЧИ Парашют билан учиб аппаратларидан сакрайдиган, парашют спорти билан шуғулланадиган киши. *Парашютчилар спорти.* ■ [Алижон] *Парашютчилар секцияси ташкил қилингандан бери эртаю кеч аэродромда, ёшларни самолётдан сакратгани-сакратган. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.*

ПАРАШЮТЧИЛИК айн. парашютизм.

ПАРВАРДА [ф. پروده — керагида фойдаланиш учун тайёрланган; маринадланган] Олий нав бугдой уни, ўсимлик ёғи ва қиёмдан тайёрланадиган маҳаллий ширинлик. *Зухра кўнмасдан, дастурхонга ликопчада пашмак, парварда, новвот олиб кўйди. С. Зуннунова, Олов. Баширжон газетани очиб, парварда, шоколад, шўрданак ва қора майиз аралаштирилган қурама ширинликлардан битта парвардани олиб, оғзига солди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.*

ПАРВАРДИГОР [ф. پروردگار — яратувчи, халлок; ризқ берувчи; худо] дин. Борлиқни яратувчи; оллоҳ, худо. *Парвардигори олам. ■ Ахир, айбсиз бир парвардигор, дейдилар. Сизнинг ҳам ишингиз тушиб қолар. С. Зуннунова, Олов. Эй парвардигор, мен сендан фойдасиз илм, қабулсиз амал, ижобатсиз дуодан паноҳ тилайман. «Фан ва турмуш». Муштипарман, мен йўғлайман зор-зор, Бандам, десин яратган парвардигор. «Нурали».*

ПАРВАРИШ [ф. پوروش — боқиш, едириш; озиқлантириш; тарбия] 1 Асраш, ўстириш, вояга етказиш учун қилинадиган ҳаракат. *Ғўза парвариши. Дарахтдан мева оламан десанг, ниҳолни парвариш қил. Мақол. ■ Сифатли парвариш — ерга оройиш. «Қанотли сўзлар».*

2 Тарбиялаш, вояга етказиш, боқиш каби мақсадда қилинадиган ҳаракат; қаров, боқув, тарбия. *Чақалоқ эса она ҳидига, унинг парваришига, кўкрак сутига муҳтож эди. Газетадан. Кампирнинг гаплари менга кулгили туюлса ҳам, хурмат юзасидан ҳамда болага яхши парвариш қилиш зарурлиги вожидан бир нима демасдан, унга тасалло берар эдим. Ф. Фулом, Ёдгор.*

ПАРВАРИШЛАМОҚ Парвариш қилмоқ, қарамоқ; боқмоқ, тарбиялаб ўстирмоқ, ундирмоқ, вояга етказмоқ, оёққа қўймоқ. *Боғни парваришламоқ. Беморни парваришламоқ. ■ Бу камбағал бобо мардикор ишлаб, болаларини ўқитиб, парваришлаб юрар экан. М. Маҳмудов, Булбулгўё. Ўз уйидай бўлиб қолган бу хонадондан оёғи узилмаётган Мели, Энани худди энди атакчечак қила бошлаган гўдакдай парваришларди. «Ёшлик».*

ПАРВАРИШСИС Парвариши йўқ, қаровсиз. *Парваришсиз дарахт. Инак қурти бир кун ҳам парваришсиз қолмасин. ■ Французлар дунёда хунук аёллар йўқ, фақат ўзи-*

га оро бермаган, парваришсиз аёлларгина бор, деб ҳисоблашади. «Саодат».

ПАРВИН [ф. پروين — Савр юлдузлар туркуми] (П — катта) астр. Савр юлдузлар туркумидаги етти юлдуз.

ПАРВО [ф. پروا — ғамхўрлик; парвариш (тарбия) қилиш; ҳимоя (қилиш)] Кимса ёки нарсасга бўлган диққат-эътибор, қизиқиш, назар-писанд, назарга олиш. *[Ойхон:] Мен сени суйдим, ўзгасига не парвойим бўлмай! Ҳамза, Майсаранинг иши.*

Парво қилмоқ ёки парвойига келтирмоқ Диққат-эътибор бермоқ, диққат-эътибор билан қарамоқ, назар-писанд қилмоқ. *Анвар бўлса ундан тескари бурилиб кетадиган бўлиб қолди. Аммо Алимардон парво ҳам қилмасди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Шу масалада бошингизни тошга уриб гапиринг — парвойига келтирмайди. Ойдин, Икки кўзи шунда. Парвойи фалак (ёки палак) қ. фалак. Овқат еб, каравотга чўзилган Қудратжон парвойи фалак, хириллаб ухлаб қолди. Мирмуҳсин, Умид. У эса парвойи палак — қуёш ботишини кутиб, уйда ўтирди. Т. Малик, Шайтанат.*

ПАРВОЗ [ф. پرواز — учиш, учиб бориш] 1 Осмонга кўтарилиш, учиш. *Қушларнинг парвози, елларнинг нози, Бахмал водийларда, қирларда баҳор.. «Саодат». Бошларидан учар оқ тўш қалдирғоч, Парвоз қилармиди, бўлмаса қанот? Шукрулло.*

Парвоз қилмоқ (ёки этмоқ) кўчма Ёйилмоқ, тарқамоқ, таралмоқ. *Янги орзу, янги умидлар қанот ёзиб парвоз қиларди. Н. Сафаров, Оловли излар. Ёнғоқзор боғ устида ҳар саҳар унинг янғроқ, дилбар овози парвоз этар, у қўшиқ бошлаганида, табиатнинг ўзи ҳам тан бериб, қулоқ солгандай бўларди.. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

ПАРВОНА 1 [ф. پروانه — тунги капалак] 1 Шуъла ёки чироқ атрофида айланувчи тун капалаги. *Токчадаги бешинчи чироқ пириллаб ёнар, унинг атрофида катта бир парвона айланар эди. А. Қаҳҳор, Анор. Дилиод кечқурун чироқ атрофини ўраб оладиган парвоналарга ҳам ҳайрон бўлиб боқарди. С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.*

2 кўчма Меҳрибонлик, меҳр-муҳаббат, парвариш каби муносабатлар мажмуи. *Сени деб жанг қилар йигитларимиз, Сени деб парвона аёллар бунда. Уйғун, Тонг қўшиғи. Кун кеча эмасми, хислатинг санаб, Шеър*

ёзиб юрардим, сенга парвона. А. Орипов, Юртим шамоли.

Парвона (ёки гирдикапалак) бўлмоқ Меҳрибонлик ёки хушомадгўйлик билан атрофида айланмоқ. *Ҳамза анча юмшади, уйга томон йўл олишди. Зулфизар эрининг атрофида парвона бўлиб, тагида кўрпача ташлаб, ёнбошига ёстиқ кўйди.* К. Яшин, Ҳамза. *Бугун атрофида парвона бўлаётган қадрдон жигарларига айтгулик бирон гапи йўқми?* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРВОНА II [ф. پروانه — шоҳ фармони, буйруғи] тар. Амир, хон фармони, ёрлиғи.

ПАРВОНАЧИ тар. Хонликлар даврида: ҳукмдор фармони ва буйруқларини битувчи котиб; олий даражадаги сарой мансабдорларидан бири. *Шунинг билан Азиз парвоначининг истиқболига лозим ва вожиб бўлган барча тартиб ва тантанага ҳозирланган бўлинди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *У [соқчи] қорабайир отини Минор ортидаги карвонсаройда қолдириб, тор кўча билан Абдулқайюм парвоначининг ҳовлисига йўл олди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ПАРВОСИЗ айн. бепарво. Парвосиз одам.

■ *Алимардон унинг қўлини парвосизгина қисаркан, яна кинояли бир хаёл кўнглига шарпа солиб ўтди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Султонали кўрғон остидаги йиғитларга кўз қирини ташлаб, уларни ўзидан парвосиз топди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Парвосиз қарамоқ Диққат-эйтибор, аҳамият бермай, бепарволик, аҳамиятсизлик билан қарамоқ. *Онахон бу гапга парвосиз қаради, қайтага чеҳраси очилди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПАРВОСИЗЛИК айн. бепарволик. *Ишга парвосизлик ҳам эви билан-да.*

ПАРГАР, паргор [ф. پرگار — циркуль; доира, тўгарак] I эск. айн. циркуль. *Унинг [меъморнинг] чизғичу паргар ва бошқа асбоблари кўп йиллардан буён тутилар, аммо қамиш қалам чидамас, тез-тез бозордан ўн-ўн бешталаб олиб келиб қўйиларди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Қўлингга паргор олиб, доира чиз-да, уни тўртга бўл.* М. Осим, Карвон йўллари.

2 *кўчма* Атрофида айланувчи, айлана ҳосил қилувчи. *Паргор бўлуб гавҳари дарёи муҳаббат, Бир нуқтага жон гавҳарини боғлаганинг хўб.* Машраб, Девон. *Қанча хатлардан муаммо битта чанбардир бу йўл,*

Худди паргар айланурсан муттасил кетмак билан. Ф. Фулом.

ПАРГАРИ Паргар ёрдамида нақш яратиш усули ҳамда шу усулда яратилган нақш.

ПАРДА I [ф. پرده — дарпарда, эшик ёки дераза пардаси; ёпинчиқ; товуш, оҳанг, нота] 1 *Хонани қуёш нури, шамол ва ҳоказолардан тўсиш ёки безак учун дераза, эшик ва ш.к. га тутиладиган газлама, мато. Эшик пардаси. Духоба парда. Чий парда. Чимилдиқ пардаси. Парда тутмоқ. Пардани очмоқ.* ■ *Анвармурод кенг деразаларнинг шоҳи пардаларини кўтарди.* Ойбек, Нур қидириб. *Ходимларга хоналарни берухсат тарк этиш, эшик ва деразаларни очиш ман этилди. Деразаларга қалин парда ва қора қоғозлар тутилди.* «Ёшлик». *Чимилдиқ пардаси туширилиб, иккови ёлғиз қолгач, қиз унинг пинжига сурилади.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.

2 *кўчма* Борлиқни кўздан беркитиб, тўсиб турган нарса, мас. қоронғилик, туман, булут, кўз ёши. *Чимён тоғининг чўққилари парда орасида тургандек, хирагина туман ичра кўзга ташланади.* Мирмуҳсин, Умид. *Ана, кукка туташган чўққиларни палахсалахча булутлар қоплаб, бутун олам кулранг пардага ўралгандай бўлди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *-Уятсиз! — У кўз ўнгини тўсган ёш пардасидан ҳеч нимани кўролмай, тусмоллаб, стол ёнига борди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

3 с.т. Экран, кино экрани.

4 *анат.* Организмда айрим аъзоларни қоплаб, ўраб ёки бир-биридан ажратиб турадиган юпқа тўқима. *Ўпка пардаси. Ўрдакнинг панжасидаги сузиш пардаси. Юрак пардалари. Қулоқ пардаси.* ■ *Ёшгина йиғит барвақт оламдан ўтди. Ичкилик туфайли унинг ўпка пардаларини зардоб ўраб, сил хасталигига дучор этди.* Газетадан.

5 Саҳна асарининг ёхуд фильмнинг мустақил воқеликдан иборат тугал бир қисми. *Пьесанинг учинчи парда олтинчи кўриниши. «Шоҳи сўзана» пьесаси тўрт пардадан иборат.* ■ *Драманинг биринчи пардаси бошланди.* С. Аҳмад, Сайланма.

6 Театрда томоша бошлангунга қадар саҳнага илинган мато. *У саҳна чеккасига суриб қўйилган парда олдида борганда, концерт қизиб кетган эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Парда очилгандан то томоша*

тугаунча зал кулгидан ларзага тушиди. С. Аҳмад, Юлдуз.

7 кўчма Бирор ҳолатни яшириш воситаси, тўсиб турувчи ниқоб. *Дин илм-фан юзига парда тортмайди.* «Қанотли сўзлар». Нусратбекнинг юзларидаги шунча йиллар ниқоб бўлиб келган зиёлинамо юмшоқлик пардаси йиртилиб, жағ пайлари, ёноқлари қизариб бўртди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. *..баъзан кимгадир яхши кўриниш илинжида виждоннинг кўзини нафс пардаси билан пана қилади.* «Ёшлик». Яна бир нарсани айтиб кўяй: эр-хотин ўртасида парда бўлиши шарт. «Ёшлик».

8 айн. товуш пайчалари. қ. пайча. Мен сени куйламоқ иштайман. Аммо шундай куйласамки, йиртилиб кетса овоз пардаларим. А. Орипов, Йиллар армони.

9 Парда (эркаклар исми).

ПАРДА II мус. I Торли чолғу асбоблари дастасини бўғинларга ажратувчи тўсиқлар. *Ўткинчи бир мусофир Тор қоронғу ҳужрада Ўқирди янги дoston, Уйнаб қўли пардада.* Файратий. *Шодлик куйчисан, бахт булбулсан, Айни авж пардада жаранглар созинг.* Уйғун.

2 Шарқ мусиқа назариясида: муайян баландликдаги товуш. *У ҳамма вақт бошқа кўшиқларга қараганда бир-икки парда баландда юради.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Турсуной кўшиқлари, нафис овози қалбнинг интим ҳиссиётларига монанд, куй пардаларига уйғун.* «Саодат».

ПАРДАВОР кам қўлл. Пардаланган, пардали; яширин, сирли. *Қандайдир ўзга мақсадлари борлиги ҳақида жуда туманли, пардавор қилиб мингиллади.* Ойбек, Навоий.

ПАРДАЛАМОҚ I кам қўлл. Парда билан тўсмоқ, парда тутмоқ. *Деразани пардаламоқ.*

2 кўчма Очиқ-ойдин ифодаламай, шама ёки қочирим билан айтмоқ, ниқобламоқ. *Мен кукламда Сумбула билан бўлган воқеани, бир оз пардалаб бўлса ҳам, сўзладим.* Ойдин, Икки кўзи шунда.

ПАРДАЛИ I I Парда тутилган, парда билан тўсилган, ажратилган. [*Ҳамдамформа*] *Ҳовлининг орқасига ўтиб, ёвонга қараб очиладиган оқ пардали бир деразани тирноғининг орқаси билан бир-икки чертди.* С. Айний, Қуллар. *Олимжон сартарош уста Фанининг дока пардали деразасини чертди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Органик пардага эга бўлган, парда билан қопланган. *Ўрдакнинг пардали панжаси.*

3 кўчма Мустақил пардалардан, қисмлардан иборат бўлган. *Тўрт пардали саҳна асари.* ■ *Кунларнинг бирида Хуршид ўзининг «Эски одат қурбони» номи бир пардали пьесасини ўқиди.* Ф. Жўраев, Обид Жалилов.

4 кўчма Очиқ-ойдин ифодаланмай, шама, қочирим билан айтилган, яширинган, ниқобланган, ниқобли. *Пардали қилиб гапирмоқ.* ■ *Бошим шишган. Сенинг бу пардали гапларингдан ҳеч нарса тушунолмаётирман.* С. Айний, Дохунда. [*Ҳусайн Бойқаро*] *Баъзи яқинларидан пардали шикоят қилди.* Ойбек, Навоий.

ПАРДАЛИ II мус. Товуш ноталарини белгилувчи бўғимларга эга бўлган, парда боғланган (торли чолғу асбоблари ҳақида). *Пардали чолғу асбоби.*

ПАРДАСИЗ I I Парда тутилмаган, пардаси йўқ. *Пардасиз дераза.*

2 кўчма Очиқ-ойдин айтилган; ниқобланмаган, дағал, кўпол. *Пардасиз гап.* *Пардасиз гапирмоқ.* ■ *-Худо кўтарсин бу расм-русмларини. — Ҳадянинг гаши келди. — Оламга пардасиз нигоҳ ташлашга ҳали ҳақинг йўқ.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ПАРДАСИЗ II мус. Пардаси йўқ, парда боғланмаган. *Пардасиз чолғу асбоби.*

ПАРДЕВОР [ф. پردیوار — пардай, қанотдай юпқа девор] шв. Бир қатор гишт терилган ёки синчли юпқа девор. *Пардевор билан ажратилган уй.*

2 Бино устидаги тўсинлар оралиғига қўйиладиган ярим паҳса лой.

ПАРДОЗ [ф. پرداز — безатувчи, оро берувчи; зебу зийнат, сайқал] I Амалий санъат ва ҳунармандчиликда нарсалар сиртини бўяш, силлиқлаш ва б. йўллар билан уларни чиройли, кўркам қилиш ва шундай ишловнинг ўзи. *Пардозни бузилмаган этик.* *Пардозни яхши буюм.* *Тайёр маҳсулотларга пардоз бермоқ.* ■ *Хира сахтиён маҳсилар пардоздан сўнг ялтирайди, очилади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Эндиликда цех қуввати ортди. Бир кунда 12 тоннага яқин мато бўялиб, пардоздан чиқариладиган бўлди.* Газеталан.

2 Ҳусни очиш ёки сунъий гўзаллик ҳосил қилиш учун ўсма, хина, упа-элик суртиш, бўяш, ўзига оро, зеб бериш ва шу жараён натижаси. *Кунига пардозини неча марта янгилаб, қанақа кийими бўлса, ҳаммаси-*

ни бир кунда кийиб, бир кунда ечарди. С. Аҳмад, Уфқ. -Нега бўлмасам мажлисга борганигда, ярим соат ойнага қараб пардоз қиласан? С. Аҳмад, Юлдуз. Хотиннинг ёши ўттиздан ошган бўлса-да, упа-элиги, пардози билан ёшироқ кўринар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАРДОЗ-АНДОЗ [пардоз + ф. انداز – отиш, улоқтириш; ёйиб, ёзиб қўйиш] Ҳаддан ортиқ пардоз, зеб-оро. *Пардоз-андоз қилмоқ.* ■ Улар [қизлар] олдида мен ҳеч нарса билмайдиган, дунёга фақат зеб-зийнат, пардоз-андоз учун келган бир кимса бўлиб қолдим. С. Аҳмад, Севгинга содиқман.

ПАРДОЗВОЗЛИК Бўлар-бўлмас пардозлайвериш, қайта ишлаш; ортиқча пардозга берилганлик. *Биз, адабиётчилар, тарих фактларини ҳам пардозлаб кўрсатишга уринамиз. Ана шундай пардозвозлик орқасида Ҳамзанинг бир қанча асарларини китобхондан яшириб келамиз.* Ш. Ризаев, Жалид драмаси.

ПАРДОЗЛАМОҚ 1 Пардоз бермоқ, силлиқлаб, бўяб, чиройли, жилоли қилмоқ. [Унсин] *Ичкари уйда ўтириб, маҳсиларга шон қоқади, шон туширади, пардозлайди: қора гул, лок суркайди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Пардозлаш ишлари охирлаб қолган мазкур биноларнинг лойиҳаси чет элдан олиб келингани йўқ.* Газетадан.

2 кўчма Пардоз қилмоқ, ўзига зеб-оро бермоқ. *Сочларини ювдириб, гул суви билан пардозлаб.. кўйлак кийдирди.* Ойбек, Навоий. *Қиз-жувоғлар ўзларини ҳафсала билан, бир-бирдан ўтишга пардозладилар.* Т. Ашуоров, Оқ от.

3 кўчма Ишлов бериб мукамаллаштирмоқ, бадий қийматини оширмоқ, силлиқламоқ. *Халқ ижодчилари.. куйланиб келган асарларга ўзгартиш ва янгиликлар киритганлар, уларни пардозлаганлар.* «Ватан адабиёти».

ПАРДОЗЛОВЧИ *айн. пардозчи 1.* Бир ойда унта уй пардозловчиларга топширилди. Газетадан.

ПАРДОЗСИЗ *айн. бепардоз.* Ҳаёт, бир кун илгари қўйган ўсма қошилдага сал-пал билиниб тургани бўлмаса, одатдагича, пардозсиз эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПАРДОЗХОНА [пардоз + хона] Пардоз қилинадиган хона. *У пардозхонага кириб, ўзини яна бир марта кўзуга солди-да, торини кўтариб, қайтиб чиқди.* У. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ПАРДОЗЧИ 1 *сфт. от* Нарсаларни силлиқлаб, бўяб, чиройли, жилоли, кўркем қилувчи, пардоз берувчи. *Пардозчи ишчи.* ■ *Пардозчилар станциянинг ичини сайқаллашда энг ноёб мрамар ва керамика буюмларидан фойдаланяптилар.* Газетадан.

2 Пардозга берилган, пардоз қилиб юришни яхши кўрадиган. *Пардозчи хотин.*

3 *айн. гримчи.*

ПАРЕЗ [юн. paresis – бўшашиш, заифлашиш] *тиб.* Нерв системаси зарарланиши оқибатида бирон-бир мускул ёки мускуллар гуруҳи эркин фаолиятининг заифлашуви; фалажнинг энгил тури.

ПАРЕМА, паремия [юн. paroimia – масал, рамзли хикоя] *ад.* Маълум бир тилдаги авлоддан авлодга оғзаки шаклда кўчиб юрувчи, ихчам ва содда, қисқа ва мазмундор, мантикий умумлашма сифатида пайдо бўлган турғун ибора; мақол, матал.

ПАРЕМИОЛОГИЯ [парема + юн. logos – билим, тушунча] 1 Паремаларни ўрганадиган фан соҳаси.

2 Муайян тилда мавжуд бўлган паремалар тизими.

ПАРЁСТИҚ Паррандалар патидан қилинган ёстиқ. *Бошлаб кирган аёллардан бири остига юмшоқ кўрпача ёзиб, орқасига парёстиқ қўйиб берди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи.

ПАРИ [ф. پرى – гўзал аёл; яхшилик қилувчи руҳ] 1 *миф.* Шарқ халқлари фольклорларида кенг тарқалган, жуда гўзал қиз қиёфасидаги, нурдан яратилган, кишиларни инс-жинслардан сақлайдиган афсонавий образ; гўзаллик рамзи. *Қари билганини пари билмас.* Мақол. ■ *Букри домла Майнани жинми, парими деб ўйлади, шекилли, турган жойидан силжимай, аллақандай дуони пичирлади.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

Илҳом париси *поэт.* Ижодкорга илҳом берувчи кимса ёки нарса. **Санъат париси** *айн. илҳом париси.* *Мени сеҳрлайди атлас кийганлар. Санъат парисидай қўзғатиб ҳавас.* Уйғун, Тонг кўшиғи. **Сув париси** *Сувда яшайдиган пари. Чироқ шуъласида унинг узун-узун сочлари кўрпада судралиб, гўё сув парисини эслатарди.* У. Исмоилов, Сайланма.

2 кўчма Жуда гўзал, хушрўй аёл, нозанин. -*Сизни шу парига уйлантириб қўяйми? – деди Тожибой ва оғзини очиб, носни тилининг тагига ташлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Анвар.. ўйин-кулгини бир дақиқа кўйиб туролмаган парининг санъаткор шу вазиятига кулумсираган кўйи анча қараб турди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ПАРИВАШ [ф. *پرىۋاش* – парига ўхшаш, фариштадек мулойим; сулув] *кт.* Парига ўхшаш, паридек жуда гўзал, хушрўй, нозанин. *Париваш аёл.* ■ *Еллар, соғинганимни ул гулузора айтинг, Қоши қалам, париваш, кўзи хумора айтинг.* Уйғун, Тонг кўшиги. *Шийпондаги кенг-мўл майдон эса сочлари елкаларида селкиллаган йигитлар билан, париваш қизлар билан тўлиб кетди.* Н. Қиличев, Чиғириқ. *Азизбек бўлса жавоҳир қадалган тожлар, олтин тахтлар, нозанин паривашлар, донгдор маҳрамлар ҳақидагина ўйлар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ПАРИЗОД [ф. *پرىزاد* – паридан туғилган] **1** *миф.* Паридан туғилган. *Паризод деса нгиз ҳам ишонаман.* Ойбек, Навоий.

2 *кўчма* Париваш, гўзал, чиройли, паридек. *Қаердасан, паризод, бормисан, бормисан, Бахт сийлаган кимсага ёрмисан, ёрмисан.* А. Пўлкан, Изҳор. *Бу паризоднинг – зиёли кўринишли қизнинг ўша Ҳуббижамол эканига дафъатан ишонмадим.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади.

3 Паризод (хотин-қизлар исми).

ПАРИК [фр. *parique* < *итал.* *paricissa* – бошга қопланган ясама соч] Тутам-тутам сочлардан шакли ва рангини киши сочига ўхшатиб, бирор матога ёпиштириб тайёрланган ясама соч. *Театр париклари. Парик киймоқ.* ■ *Анвар.. парик кийиб, орқасига сумка осди-да, «юринглар» деди.* А. Мухтор, Туғилиш.

ПАРИЛЛАМОҚ 1 Тез қанот қоқиб, «парр» этган товуш чиқармоқ (парранда ҳақида). *Тоғ жилғаларининг яқинида, катта тошлар панасида [Элмурод] писиб ётиб, каклик пойлар ва жилғадан жилғага париллаб учган какликларга ўқ узар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Тез югуриб кетмоқ, елдек учмоқ, фирилламоқ. *Сувсиз чўлда Фиркўк от бораётир париллаб.* «Равшан».

3 Қаттиқ овоз чиқармоқ. *Париллаган товушдан англадим, отим чопиб келаётганга ўхшайди.* «Фольклор». *Пиллапоя олдидидаги табуреткада оппоқ самовар париллаб қайнаб турибди.* С. Аҳмад, Оқ сут ва оппоқ нур.

ПАРИПАЙКАР [ф. *پرى پىكار* – пари қоматли; соҳибжамол] Парига ўхшаш, паридек, ғоят гўзал, нозанин, париваш. *[Бой Жамлага:] Мен сендай бир парипайкарни ўша гадо Ғофирга бериб, қараб ўтирмайман! Гапнинг пўскаласи шу!* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ПАРИРУХСОР [ф. *پرىرخسار* – юзи, рухсори парига ўхшаш] *айн.* **пaрирў(й).** *Тушимда бир парирухсор қиз Ечиб олди қулоқдан сирғам.* «Саодат». *Жамшид остонада парирухсорни кўриб, андак довдиради.* Т. Малик, Шайтанат.

ПАРИРЎ(Й) [ф. *پرىرۋى* – пари юзли; зебо, хушрўй] Паричехра, париваш, гўзал, нозанин. *Бир-биримиз билсак ҳам зимдан, Келмагандик лекин рўбарў. Миннатдорман бугун ўзимдан Учратган-чун сени, парирў.* Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар. *Мубталоман парирўга, ул кўзлари оҳуга.* Я. Маматхонов.

ПАРИТЎП Ўзбек халқи таркибидаги уруғлардан бирининг номи. *Қишлоқ одамлари олчин, тоғчи, паритўп, қавчин, гўрков, юз.. дея аталмиш уруғ-аймоқларга бўлиниб олишади.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

ПАРИХОН [пари + ф. *خوان* – ўқувчи] *этно.* Пари, жин каби гайритабиий кучлар ёрдамида беморларни касалликлардан халос қилувчи; дуохон, азайимхон, фолбин. *«Ўғри қариса – сўфи, ғар қариса – парихон бўлади», деб бекора айтилмаган-да.* Ф. Фулом, Шум бола.

ПАРИЧЕХРА [ф. *پرىچەره* – пари юзли; жуда хушрўй] Жамоли парига ўхшаш, ғоят гўзал; париваш, парирў, нозанин. *Паричехра қиз.* ■ *Сизлардек паричехралар шундай ёмон тиканларнинг панжасига тушмаса, бизга бундай базмларни гўрда насиб қилармиди?* Ҳамза, Паранжи сирлари. *Қиз руҳида ташвиш сояси, Ўйланади ул паричехра, Балки, шеърдир бу қиз дояси?* М. Кўшмоқов, Али Қамбар.

ПАРИШОН [ф. *پرىشان* – сочилган, тўкилган; тартибсиз; хаёли қочган, хафа; уялиб қолган; безовталанган] **1** Ҳар томонга сочилган, тўзғиган, тартибсиз. *Кумушнинг кўзи юмуқ, сочлари юзи устида парিশон ҳолатда эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *..Ёнимда Равно ётибди. Сочлари парিশон ёйилган, ғира-шира тонг нурида оппоқ юзи янаям тиниқроқ кўринади.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 *кўчма* Бир ерга тўпланмаган, бўлинган, сочилган, тарқоқ (фикр-хаёл, диққат-эътибор ҳақида). *Вали ака.. ўглининг гўзалар ичида паришон турганлигини кўриб, уни ёнига чақирди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Ҳа, Шавкатбек, Эйнштейнга ўхшаб паришонроқ кўринасиз.* С. Сиёев, Ёруғлик.

Хаёли паришон ёки паришон хаёл Хаёли тарқоқ, фикри-хаёли жойида эмас, бўлинган, сочилган. *Аммо шоирнинг хаёли паришон, кўнгли алағда эди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Карвон Андижон музофотини ортда қолдириб, Аравонга етганда дам олишди. Аҳмадбек ҳожиди Учкўприкда илк бор пешин намозини безовталаниб, хаёли паришон аҳволда ўқиди.* «Ёшлик».

ПАРИШОНЛАНМОҚ Паришон бўлмоқ, фикри-хаёли тарқоқ ҳолатда бўлмоқ. *Аброр асабийлашиб, паришонлиги кийинди. Улар кўчга чиқиб, уй олдидаги узун йўлакда пойи пиёда одимлаша бошлашди.* О. Мухторов, Эгилган бош. *-Шуларнинг орасида бўлиши керак эди! — паришонланди Тожи Исмоил.* О. Мухтор, Аёллар мамлакати ва салтанати.

ПАРИШОНЛИК Фикри-хаёли бир жойда бўлмаслик, бир ерга тўпланмаслик, хаёли бўлинганлик, тарқоқлик. *Толибжон энди анча ўзига келган, паришонлиги ҳам тарқанган эди. У Мирвалининг болалик йилларини энди аниқ кўз олдига келтира бошлади.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРИШОНХОТИР [паришон + *a.* خاطر — ўй, хаёл; ақл, фаҳм] Хаёли тарқоқ, фикри, диққат-эътибори бўлинган. *Сал ўтмай хотин кирди, ҳақиқатан ҳам унинг кўзи қизариб, паришонхотир ҳолда эди.* Шухрат, Шинелли йиллар. *Башарти, бу ҳол сурункасига давом этадиган бўлса, ўқувчи кўрс ва паришонхотир бўлиб қолиши эҳтимол.* «Фан ва турмуш».

ПАРИШОНХОТИРЛИК Диққатнинг беқарорлиги, бошқа нарсаларга чалғишидан иборат руҳий ҳолат. *Ўз кучингизга, имкониятларингизга ишонингизга интилинг. Паришонхотирлик, хаёлот тарқоқлигидан қутулишга интилинг.* Газетадан.

ПАРИШОНҲОЛ [паришон + *a.* حال — аҳвол, ҳолат; вазият] Нима қилишни билмай, ўйланиб туриш ҳолати. *Халқ тарқаб кетмаган, кўлар чинор остида паришонҳол эди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ПАРИШТА *с.т. айн. Ҷаришта.* *Омин, деса париштаю малойик, Яратган раҳмондан мақсад тилайик.* «Маликаи айёр». *Беш вақт намозни канда қилма! Бўлмаса, уйингдан паришталар қочади.* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ПАРК [ингл. park < лот. parricus — иҳота қилинган, ўраб олинган жой] 1 Гулзор, дарахтзор ва хиёбонлари бўлган, дам олиш, кўнгили очиш учун мослаштирилган катта боғ. *Парк оқшомда ясан-тусан одамлар, рангбаранг чироқлар, хилма-хил ажойиботлар билан тўлиб, жуда катта кўринар экан.* П. Қодиров, Уч илдиш.

2 Транспорт воситалари (трамвай, автобус, такси кабилар) турадиган ва уларга техник хизмат кўрсатиладиган жой. *Троллейбус парки.* ■ *Элмурод Муҳаррам билан хайрлашиб, Хадрага келганда, трамвайлар паркка кириб кетмоқда эди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

3 Халқ хўжалиги, саноат тармоғи, корхона ва ш.к. га қарашли транспорт ёки ишлаб чиқариш воситалари мажмуи. *Тракторлар ва қишлоқ хўжалик машиналари парки.* ■ *Отаси — трактор парки қоровули. Илгари дурустгина машина ҳайдаб юрганди.* «Ёшлик».

4 *ҳарб.* Ҳарбий машиналар ва б. техника воситалари сақланадиган, таъмирланадиган ҳудуд; шунингдек, ҳарбий мол-мулк сақланадиган стационар (кўчмас) ёки кўчма омбор. *Артиллерия парки. Паркда, полигонда ва бўлинмада ички тартибни ташкил этиши.*

ПАРКАНД(А) [ф. پرکند] **Пароканда** с.нинг қисқарган шакли. *У асло кўксингга ўқ каби ботмас, Танинг зирқиратиб, бурнинг қонатмас. Умринг йўлларига бўлмаган у банд Ё кўнгили шишасин этмагай парканд.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАРКЕТ [фр. parquet < лот. parricus — девор, тўсиқ, иҳота] 1 Тураржой ва жамоат бинолари полларига қопланадиган, қаттиқ ёғочдан тайёрланадиган юпқа тахтача. *Дуб паркет. Полга паркет термоқ.* ■ *Палаталарнинг поли паркет ёки оддий тахтадан ясалиб, устига линолеум солинган бўлиши яхшироқдир.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

2 Шундай тахтачалардан ётқизилган пол. *Ялтираган паркет полга ташлаб қўйилган қип-қизил гилам устида оёқлари йўлбарс*

панжасига ўхшаган ёзув столи турарди. «Шарқ юлдузи».

ПАРЛАМЕНТ [фр. parlement – расмий сўзлашиш жойи < parler – гапирмоқ, сўзламоқ] Демократик мамлакатларда бутунлай ёки асосан сайлов асосида тузиладиган олий вакиллик ва қонунчилик органи. *Мустақил Ўзбекистоннинг парламенти – Олий Мажлис. Парламент сайлови.* ■ Парламент бу таклифларни инobatга олиб, қонун лойиҳасини биринчи ўқишда маъқулади. Газетадан. *Мамлакатимизда ҳокимиятларнинг бўлиниши тўғрисидаги принцип парламент қабул қилган бир қатор қонунларда янада ривожлантирилди. «Ҳаёт ва қонун».*

ПАРЛАМЕНТАР Парламентаризмга асосланган, парламентаризмга алоқадор. *Парламентар республика. Парламентар тузум.*

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ сиёс. Конституцияга мувофиқ, давлат органлари тизимидаги раҳбарлик роли парламентга тааллуқли бўлган давлат ҳокимияти тузуми. *Дастурда парламентаризм, жамиятни демократлаштириш, инсон ҳуқуқлари, соғлом турмуш тарзи тушунчаларини тарғиб қилиш билан боғлиқ масалалар асосий ўрин тутарди.* Газетадан. *Парламентаризм гоёси биринчи минг йиллик бўсағасида Римда, кейинчалик Англия ва Испанияда халқ мажлислари шаклида юзага келган.* Газетадан.

ПАРЛАМЕНТАРИЙ [нем. Parlamentarier] Парламент аъзоси, парламент депутати. *Хорижлик парламентарийларга ватанимиз ҳақида маълумот бердик.* Газетадан.

ПАРЛАМЕНТЁР [фр. parlementaire < parler – сўзламоқ, гапирмоқ] Ўзаро урушаётган томонлардан бирининг бошқа (душман) томон билан музокара олиб бориш учун юборган вакили; элчи.

ПАРЛАМЕНТЧИЛИК Парламентга асосланганлик, парламентаризм. *Маълумки, демократик жамиятда ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг энг муҳим соҳаларидан бири парламентчилик иши ҳисобланади.* Газетадан. *Ушбу вазифаларни удалаш учун, ростини айтсам, ўқиш, изланиш, парламентчилик сир-асрорларини ўрганиш ва тажриба орттириш лозим.* Газетадан.

ПАРЛАМОҚ Жуфт-жуфт қилмоқ, жуфтламоқ.

ПАРЛАНМОҚ I Парламоқ фл. мажҳ. н.

ПАРЛАНМОҚ II с.т. Буғланмоқ, буғга айланмоқ. *Ғўза суғорилгандан кейин сувнинг 20–35 фоизи ер бетидан парланиб кетади.* ■ *Тамара деразадан ташқарига тикилганча, белига тушиб турган тилларанг сочларини тўзғитиб, тартибга солди; қуёш нурида парланаётган шудринг каби, гўё айбу гуноҳдан ўзини маъсум ҳис эта бошлади.* «Ёшлик».

ПАРМА [ф. پرمه – тахта, ёғочни тешувчи асбоб] I Айланма ҳаракат қилиб, тиғи билан нарсаларни тешадиган асбоб. *Кичкина парма. Парма тиғи.* ■ У [Икромхўжа] йўғонлиги билан қандайдир узунлиги бир олчин сада ёғочнинг ичини парма билан тешиб, «тўппонча» ясади. С. Айний, Эсдалиқлар.

2 с.т. Бурғи. Газободда газнинг киндиги қаердалигини аниқлаб олгач, бирданига уч жойга парма вишкаси тиклади. И. Раҳим, Тақдир.

ПАРМАКАШ [ф. پرمه كاش – пармаловчи] Парма ёки бурғи билан ер қазувчи уста, ишчи. *Тажрибали пармакаш эди, лекин фалокат босиб, қўли ишлаб турган дизелга кирди-ю, вентилятор парраклари икки бармоғини узиб кетди.* Газетадан.

ПАРМАЛАМОҚ I Парма билан тешмоқ. *Ҳайдар унинг [Умаралининг] қаршилигига қарамай, ўрта уйнинг деворини пармалай бошлади.* И. Раҳим, Ихлос.

2 с.т. Бурғи билан қавламоқ, бурғиламоқ. *Нефть ва газ қудуқларини пармаламоқ.*

3 кўчма Қаттиқ банд қилмоқ, қийнамоқ, азоб бермоқ (ўй-хаёл, гап-сўз ҳақида). *Шу фикр амакининг миясини яшин тезлигида пармалаб ўтди.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Камол чиқмаса-я, деган ўй миясини пармалай бошлади.* «Саодат».

ПАРМАЛАШ Металл ва ёғоч буюмларга тешик очиш, чуқурроқ ўйиш. *Пармалаш ишлари.*

ПАРМАЛИ I Пармаси бор, парма ўрнатилган.

2 кўчма Ўймали, кесатиқ. *Ўзингиз шунақасиз, эшикдан кирмай, тешикдан танқид қиласиз. Пармали гаплар сизда ҳам кўпми?* «Аския».

ПАРМАЛОВЧИ от Пармалаш билан шуғулланувчи киши. *Геологлар, қурувчилар, пармаловчилар ва денгизчиларнинг икки йилдан ортиқроқ вақт мобайнида Каспийни тинимсиз штурм қилиш-қидиришлари ор-*

қасида бу олий мақсад юзага чиқди. Н. Сафаров, Оловли излар. *Уша ишчи хоҳ пармаловчи, хоҳ ғишт терувчи, хоҳ сувоқчи ёки бўёқчи бўлсин, менинг назаримда, ўз юртининг гуллаши, гуркираши учун қўлидан келган ишни сидқидилдан бажарди.* Газетадан.

ПАРМАНЧАК шв. Маймунжон. *Бунда [лагерда] икки юздан ортиқ бола дам олади. Бири чўмилиб шамолласа, бошқаси, парманчак тераман, деб оёқ-қўлини тимдалатиб келади.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПАРМУДА Гўштли қўшалоқ сомса. *Пармуданинг таърифин Айтаберсам, деманг лоф. С. Абдулла. Ундан кейин ошпаз йигит мудирликка келди. Аммо пармуда сомсага уста эди. Мен жилд очиб бериб турардим, у тугиб ташлайверарди.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПАРНИЁН [ф. پرنیان — ипак, шойи] шв. Юпқа ипак кийим. *Ўрнидан туриб, энига парниённи ташлади.* Э. Самандар, Тангри кудуғи.

ПАРНИК [р. пар — «буғ, иссиқлик» с. дан] Эртапишар сабзавот, резавор экин ва гул экиб ўстириш учун қурилган, ойнаванд ёки шаффоф плёнка билан ёпилган жой, хона. *Парник ва теплицаларда кўчатлар етиштириш.* ■ *Парникда битган бодринг, помидорлар тақсимчада гулдек очилиб турибди.* «Шарқ юлдузи».

ПАРОВОЗ [р. пар — буғ + воз(ить) — элтмоқ] Темир йўл поездларини тортиш учун белгиланган, буғ двигатели билан ҳаракатга келадиган машина, буғ двигателли локомотив. *Паровоз буғ чиқариб, чўзиқ гудок берди-да, катта қизил составни судраб кетди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАРОВОЗСОЗЛИК Паровоз ва унинг қисмларини ишлаб чиқариш; транспорт машинасозлигининг паровоз ишлаб чиқарадиган тармоғи.

ПАРОВОЗЧИ Паровоз ҳайдовчи киши, машинист.

ПАРОДИЯ [юн. parodia — зид, тескари қўшиқ] Алабиёт ва баъзан мусиқада, тасвирий санъатда: бирор асарга тақлидан яратилган, унинг заиф томонларига ҳажвий, киноявий ёндашилган асар; сатирик ўхшатма. *Юсуф ака қаламкаш дўстлари Э. Воҳидов, А. Эшонлар билан бир сафда туриб, адабиётимизда пародия жанрининг юксалишига ҳам муносиб ҳисса қўшди.* «Шарқ юлдузи».

ПАРОДОНТОЗ [пара. + юн. odontos — тиш] Тишларни ўраб турувчи тўқималарнинг сурункали яллиғланиши. *Оғиз бўшлиғида кўп учрайдиган иккинчи бир касаллик пародонтоздир.* «Фан ва турмуш».

ПАРОКАНДА [ф. پراگنده — тўкиб, сочиб, тарқатиб юборилган; хафа, гамгин, маъюс; ташвишли] кт. 1 Турли томонга, дуч келган ёққа тарқаган, тўзган, тарқоқ, тартибсиз. *У даҳшатли қуюндан ярим-ёрти саломат қолган пароканда қарвонни тартибга солди.* Ойбек, Қуёш қораймас. *Ўтнинг шиддати-дан душман танклари пароканда бўла бошлади.* Ойбек, Қуёш қораймас.

2 *Кўчма* Тарқоқ, жамланмаган, тартибсиз, бир жойга тўпланмаган. *Қандайдир бир куч пароканда бўлган хаёлларини яна бир жойга тўплади.* Мирмуҳсин, Умид. *Вужуди пароканда бўлиб юрганда Ҳиротга Мамат-шариф келди.* «Шарқ юлдузи». *Энг муҳими, сайловлар халқимизни пароканда ва бири-бирига қарши қилишга эмас, балки элу юрт манфаати йўлида янада бирлаштиришга хизмат қилиши зарур.* Газетадан.

ПАРОКАНДАЛИК Тарқоқлик, тартибсизлик. *Шу-шу Бўри полвон Момоқизни ўйлаганда, кўнглининг туб-тубида бир парокандалик уйғонадиган бўлди.* Т. Мурод, Қўшиқ. *Қўшиндаги парокандалик Жалолиддинни ҳам, унинг яқин дўсти Темур Маликни ҳам ҳалокатга олиб келди.* Газетадан. *Миллий адоват, ишончсизлик, парокандалик инсоният бошига нақадар муҳиш кулфатларни солганлиги тарихдан маълум.* Газетадан.

ПАРОЛЬ [фр. parole — гап, сўз] Ҳарбий хизматда ёки яширин ташкилотларда ўз кишиларини таниш учун айтиладиган ва олдиндан белгилаб қўйиладиган шартли махфий сўз. *Ҳа, майли, тонг отсин, кўрармиз. Паролга жавоб беради, бермаса, ўзимни билмасликка олиб, алоқанинг бошқа йўлини излайман.* К. Яшин, Ҳамза.

ПАРОМ [р. паром — дарёдан, умуман сувли жойдан ўтиш мосламаси] Одамлар, транспорт воситалари, юкларни дарё ва қўллардан ўтказиш учун мўлжалланган махсус қурилма, сол. *Швеция билан Финляндия ўртасида қатнайдиган янги паром қурилиши бошлаб юборилди.* Газетадан.

ПАРОМЧИ Паромни бошқарувчи, паром ҳайдовчи киши. *Чакмонини елкага ташлаб, қумғон тагига ўт қалаётган паромчи*

чол от дупурины эшитиб, ўрнидан турди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ПАРОНИМЛАР [пара.. ва юн. опута — ном, исм] Талаффузи, эшитилиши ва морфем таркиби ўхшаш, лексик маънолари бошқа-бошқа ёки қисман яқин бўлган сўзлар: *шараф-шароб, танбур-тамбур, афзал-абзал* каби.

ПАРОТИТ [пара.. + юн. otos — қулоқ + лат. itis — яллиғланишни билдирувчи қўшимча] *тиб.* Қулоқ ости безининг яллиғланиши билан ўтадиган юкумли касаллик, тепки.

ПАРОХОД [р. пар — буг + ход(ить) — юрмоқ] Буг двигателли кема. *Дарё пароходи.* ■ *Каспий денгизида пароходлар қатнови баҳорга нисбатан кўнайд.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПАРОХОДЧИЛИК Пароход транспорти ва унда йўловчи ҳамда юк ташиш билан шуғулланадиган муассасалар мажмуи. *Термиз давлат пароходчилиги.*

ПАР-ПАР 1 **Парр** с. тақр. *Пар-пар учар чумчуқлар, Ҳам тинмайин чурқ-чурқлар.* 3. Диёр.

2 тасв. с. Нурнинг, шуъланинг парпираши, жилваси ҳақида. *Матлуба нам киприклари орасидан пар-пар ёниб турган кўзларини сузиб қаради.* О. Ёқубов, Бир фельетон қиссаси.

ПАРПАША [ф. پريشه — пашшанинг қаноти (каби)] Дастгоҳда тўқилган, нафис йўлли юпқа ва пишиқ мато. *Бир кийимлик парпаша. Парпаша тўн.* ■ *Бир нафасдан кейин нурсизгина парпаша паранжи ёпинган, ўрта буй аёлнинг қўлидан етаклаб, тортқилаб кириб келди.* С. Зуннунова, Олов.

ПАРПИ 1 *бот.* Таркибида бир турли алкалоид бўлган ўтсимон кўп йиллик ўсимлик.

2 Парпи (эркаклар исми).

ПАРПИРАМОҚ 1 Ёруғ нур таратиб ёнмоқ, нур сочиб турмоқ. *Ёритди ўлкани нур, парпираб электрлар. Ҳабибий. Ярим тун.. юлдузлар жимирлар кўкда. Чироқлар парпирар вишкаларда ҳам.* Ж. Жабборов.

2 айн. ҳилпирамоқ. *Парпирайди донг чикарган байроғим. Асли маҳкам юксак суянган тоғим.* Ҳабибий.

3 кўчма Жилваланмоқ, жилва қилмоқ. *Ўн саккизу йигирмада ёшлари, Парпирайди ўйнаб кўзу қошлари. Ҳабибий. Муқаддам унинг қувонч тўла кўзлари парпираб кетганини,*

хўрсинганини сезди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАРР *тақл. с.* Учаётган парранда қанотидан, айланаётган паррак ва ш.к. дан чиқадиган товуш. *Чумчуқ парр этди.* ■ *Қушлар парр этиб, осмонга кўтарилди.* Ойбек, Навоий.

ПАРРА 1 *с.т. айн. паррак.* *Чархимнинг паррасидан учди қушим, Қаландар чорбоғига тушди қушим.* «Халқ дурдоналари». *Фақат уни биласанми, кимнинг қули? Паррасини айлантирган кимнинг нули? Чўлпон, Яна олдим созимни.*

2 шв. Гул нақшини ташкил этувчи доирасимон шакллар.

ПАРРАК [ф. پرک — кичик пар, қанотча] **1** Сув ёки шамол кучи билан айланадиган куракли содда механизм. *Сув тегирмонининг парраги. Шамол тегирмонининг парраги. Тунука паррак.* ■ *Улар конга тескари ёқдаги катта харсанг тошлар панасида шамол тегирмони парраклари вазмин айланиб турган қишлоқ томонга туша бошладилар.* Ҳ. Гулом, Замин юлдузлари.

2 с.т. Ҳар хил машиналарнинг шу шаклдаги қисми. *Вентилятор парраги. Самолёт парраги.* ■ *Даланинг у бошида парраги чарх уриб, комбайн ўрмаларди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Бирпас ўтмай вертолётнинг қудратли мотори гуруллаб, устидаги катта парраклари айлана бошлади.* Н. Фозилов, Дийдор.

3 кўчма Юпқа қилиб тўғралган, кесилган, бўлақларга бўлинган бирор нарса. *Бир бўлак гўшт ўн парракка бўлинди.* ■ *Отамурод нима учундир дастлабки тўрт парракни жонлироқ-жонлироқ қилиб кесди.* М. Мансуров, Ёмби.

4 с.т. кўчма Телефоннинг рақамлар терилганда айланувчи чамбараги. *Қушларга қуриладиган ин шаклидаги ёғоч уйчани бир ўзи тўлдириб ўтирган биққи қоровул Аламазонни четроққа турғизиб қўйиб, телефон паррагини ғилдиратишга тушди.* А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

Бурун парраги Бурун катакларининг икки четидаги мускул. *Нафас олишда қийналаётган бўлса керак, бурун парраклари учиб турарди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПАРРАКЧА *с.т.* Парча, бўлак(ча); кичкина паррак. *Муздек қор парракчалари отанинг боши устида айланиб, ерга тушгиси*

келмас, унинг бўйни ва кўксига, соқолига кўнарди. С. Нуров, Нарвон.

ПАРРАНДА [ф. پرندە — учадиган нарсалар, қанотлилар; қуш] Қуш зоти, қушлар; қуш. *Уй паррандаси. Ов паррандаси.* ■ *Мушукка қанот битса, ҳеч бир паррандани қўймас экан. П. Турсун, Ўқитувчи. Ушунчалик хушсурат, нозу иболи эканки, сойга юзани ювгани тушса, сой бир зум тўхтаб, уни томоша қилар, қора қош, саллона юришдан барча паррандага сабоқ берадиган какликлар ҳам зориқиб учиб келар экан. «Ёшлик».*

ПАРРАНДАБОЗ [ф. پرندەباز — қуш ўйновчи, қуш ишқибози] Парранда тутиш, боқиш ва ўргатишга ишқибоз киши.

ПАРРАНДАБОҚАР с.т. айн. паррандачи.

ПАРРАНДАХОНА Товуқ, ўрдак, бедана ва ш.к. лар парвариш қилинадиган махсус бино, жой. *Гўшт учун боқиладиган жўжало. махсус паррандахоналарда ўстирилади. «ЎЗМЭ».*

ПАРРАНДАЧИ Парранда боқиш ва уни кўпайтириш иши билан шуғулланувчи киши.

ПАРРАНДАЧИЛИК Қишлоқ хўжалигининг уй паррандаларини боқиш ва кўпайтириш билан шуғулладиган тармоғи. *Паррандачилик фермаси. Паррандачилик курси.* ■ *Паррандачиликнинг асосий маҳсулоти — озиқ-овқатга ишлатиладиган тухум ва гўшт, қўшимча маҳсулоти — парранда пати ва пари. «ЎЗМЭ».*

ПАРРОН [ф. پَران — учувчи, учадиган]: **тиғи паррон** Учиб келаётган, тешиб ўтадиган ўқ. *Чавандоз, нонушадан мақсад фақат қорин тўйдириш деб билганида, ҳозир тиғи паррондай олиб бораётган тулпоридан фарқ қилмай қоларди-ку! Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой. Тиғи парронга учрагур қарғ.* Балонинг ўқиға учрагур, ўлгур. *Менинг кўзимга тўнғиздан ҳам хунук кўринади у, тиғи парронга учрагур бойвачча. Ҳамза, Паранжи сирлари.*

ПАРР- ПАРР қ. айн. пар-пар.

ПАРТ I: парт бўлмоқ Қайноқ сувда куймоқ. *Қайнаб турган самовар ағанаб, оёғи парт бўлди. Парт қилмоқ* Қайноқ сувда куйдирмоқ. *Товуқни парт қилиб, патини юлмоқ.*

ПАРТ II: шарт кетиб, парти қолган 1) қариб, куч-қуввати кетиб қолган, мунқиллаган, бедармон. *Кейин кеч бўлади. Мана, биз: шартимиз кетиб, партимиз қолди. «Шарқ юлдузи»; 2) эски, шалоқ; хароб. Шарти кетиб, парти қолган арава.*

ПАРТ III тақл. с. Кескин қанот қоқиш пайтида чиқадагиган товуш.

Парт этиб 1) «парт» деган овоз чиқариб. *Жуволдиз қонга парт этиб кирди. Бедана қўлдан чиқиб, парт этиб учиб кетди; 2) кутилмаганда, тўсатдан. [Тулки] Шошиб бориб, тишлаб тортиб эди, парт этиб тумшугидан илиниб қолди. «Эртақлар». От устидан парт учиб кетди, Наҳот, сўнги дақиқа етди? У. Носир, Юрак.*

ПАРТА [р.] Ўқувчилар учун мўлжалланган, устки тахтаси ўтирган ўқувчи томон бир оз қия ўрнаштирилган, остки қисми ўриндиғи билан бирлаштирилган махсус стол. *Бир партада ўқиган болалар.* ■ *Ўқитувчимиз Исоқ ака ўқиш китобимизни парта устига олиб қўйишни айтдилар. С. Фафуров, Жонли совға. Ичкаридаги ҳар бир парта рақамланган: назоратчи қуръа ташлаш йўли билан абитуриентларни жойлаштиради. Газетадан.*

ПАРТАВ [ф. پارتو — қуёш, ой, чироқ шуъласи, нури] эск. кт. Нур, шуъла. *Унинг [Кумушбичининг] кўз ўнгида жой олган қораликлар шу ёқила бошлаган нажот шамлари партави билан ўз-ўзларидан йўқолгандек кўринарлар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

ПАРТАДОШ Бир партада ёнма-ён ўтирувчи (ўқувчи). *Танаффус пайтида партадоши Шоқир тўполончи билан уришиб қолди-ю.. Ё. Усмонов, Қисмат. Дафтарларим бор, дарсликни эса ёнимда ўтирган партадошимдан олиб тураман. Газетадан.*

ПАРТАК бот. Чирмашиб ўсадиган бир йиллик ўтсимон ўсимлик.

ПАРТЕР [фр. parterre — ер бўйлаб < par — бўйлаб, бўйича + terre — ер, замин] 1) Театр ва б. томоша залларининг томошабинлар ўтирадиган, саҳнага нисбатан пастроқ бўлган қисми ва унда жойлашган ўринлар.

2) Парк ёки боғларнинг обод қилинган, майсазор, гулзор, ҳовуз, фонтан, ҳайкал ва ш.к. лари бўлган очиқ қисми.

ПАРТИЗАН [фр. partisan < итал. partigiano — тарафдор, ихлосман] тар. Душман босиб олган жойларда озодлик учун қуролли кураш олиб борувчи кўнгилли халқ армиясининг аъзоси. *Партизанлар отряди.* ■ *Қуролланган етти партизан оғир қадамлар ташлаб, хилват ва сўқмоқ йўллар-*

дан юриб, Мостовойнинг отрядига қараб бормоқда. А. Раҳмат, Соқов бола.

ПАРТИЗАНЛИК Душман босиб олган жойларда озодлик учун кўнгилли равишда қуроли кураш олиб бориш; партизан бўлишлик. *Партизанлик қилмоқ.* ■ *Ҳасанжонни масбулиятли ишлардан чиқарган бўлсалар ҳам, ота-бобосининг қул бўлиб келганлигини, отасининг партизанлигини назарда тутиб, ишни бости-бости қилиб юборган эдилар.* С. Айний, Қуллар.

ПАРТИЗАНЧИЛИК 1 *с.т. айн. партизанлик.*

2 *кўчма салб.* Ишда ўзбошимчалик, тартиб-қоидага риоя қилмаслик, ҳар кимнинг ўз билганича ҳаракат қилиши.

ПАРТИЯ I [фр. parti < лат. pars, partis – бўлак, қисм; гуруҳ] 1 Ғоявий жиҳатдан маслакдош, манфаатлари муштарақ бўлган кишилар гуруҳидан иборат, муайян ижтимоий гуруҳ ёки қатламларнинг манфаатларини ифодаловчи ва ҳимоя қилувчи сиёсий ташкилот. *Халқ демократик партияси.* ■ *Ҳозир кучга кираётган партияларга, янги пайдо бўлаётган партияларга ишончимиз катта.* Газетадан. *Сир эмас, партиямиз ташкил топган дастлабки йиллар вилоятда унинг молиявий асоси ҳам пишиқ-пухта бўлиши лозимлигини кўрсатди.* Газетадан.

ПАРТИЯ II 1 Бирор мақсадда муайян ишни бажариш учун бирлаш(тирил)ган кишилар гуруҳи. *Геология-қидирув партияси.*

2 Муайян жойга бир пайтда жўнатиладиган нарса, товар кабиларнинг маълум (одатда кўп) миқдори. *«Асака» қўшма ҳиссадорлик корхонаси «Нексия», «Дамас», «Тико» каби енгил автомобилларнинг партияларини ишлаб чиқаради.* Газетадан.

3 *шахм.* Бир давра, бир қур ўйин (бошдан охиригача). *Шахмат партияси.* ■ *Мусобақанинг 10-куни ўйналган А. Ненашев – Р. Қосимжонов партияси ўша кунги, балки бутун турнир давомидаги учрашувларнинг марказида бўлганлиги муқаррар.* Газетадан. *Қозон шахрида ўтган мусобақаларнинг финалида россиялик тенгқурларини уч партияда мағлубиятга учратишди.* Газетадан.

4 *мус.* Кўп овозли мусиқа асарининг (оркестр, хор ёки операнинг) якка созанда ёки хонанда ижро этадиган таркибий қисми ва унинг нотаси. *«Лайли ва Мажнун» мусиқали*

драмасидаги Қайс партияси. ■ *Мақсадим – келгусида ўқишни муваффақиятли тамомлаб, театрда катта партияларни ижро этиши.* Газетадан.

ПАРТИЯВИЙ Маълум партия, гуруҳнинг мафқурасига, манфаатларига мос бўлган; маълум партия тамойилларини амалга оширадиган. *Ана шундан келиб чиқиб, партиявий фракциялар ва гуруҳлар фаолиятини қонунлаштириш керак, деб ўйлаймиз.* Газетадан.

ПАРТИЯВИЙЛИК I Дунёқараш, адабиёт ва санъатнинг муайян синфлар, ижтимоий гуруҳларнинг манфаатларини ифодалайдиган ғоявий йўналиши, ғоявий кураш қуроли. *Адабиётнинг партиявийлиги. Санъатнинг партиявийлиги.*

2 Шахснинг бирор сиёсий партияга дахлдорлиги. *Унда мафкура, синфийлик, партиявийликдан асар ҳам йўқ.* Газетадан.

ПАРТИЯДОШ Бирор партияга биргаликда аъзо бўлган киши. *-Зумрат Ҳайитова – партиядошимиз, – дейди Халқ демократик партияси Қумқурғон туман кенгаши биринчи котиби Салтанат Зуннунова.* Газетадан. *Дарҳақиқат, фидойи партиядошимиз айтганидек, инсон ўз меҳнатининг самарасини кўрганда суюнади.* Газетадан.

ПАРТИЯЛИ эск. Партия аъзоси. *Колхоз янги туғилганда, бутун қишлоқда тўрттагина партияли бор эди.* А. Қодирий, Обид кетмон.

ПАРТИЯСИЗ Партияга аъзо эмас, партия аъзоси бўлмаган.

ПАРТКОМ [р. партийный комитет – «партия комитети» бирикмасининг қисқартмаси] 1 Партия комитети, йирик бошланғич партия ташкилотининг сайлаб қўйиладиган раҳбар органи. *Партком аъзоси.*

2 Партия қўмитаси ўрнашган бино, хона.

3 *с.т.* Партия ташкилотининг бошлиғи.

ПАРТНЁР [фр. partenaire] Бирор ишда ёки ўйинда, саҳна асарида бирга ишгирок этувчилардан ҳар бири, шерик. *Шахматчи партнёрлар.* ■ *О. Жалилов, О. Жўраев, Н. Раҳимов, А. Турдиевлар билан партнёр бўлиш менга насиб этганди.* Газетадан.

ПАРТОВ [ф. پارتاو] от Экилмай қолган, қаровсиз, ташландиқ ер, экин майдони. *Партов ерларни ўзлаштирмоқ.* ■ *-Илгари экин экилиб, кейин ташлаб қўйилган ер партов бўлади-да, – деб панишахта тутган Эр-*

гаш кўса Замоналига бўлишди. П. Қодиров, Қора кўзлар.

ПАРТЎШАК Пардан қилинган, пар тикланган тўшак. *Чувринди унинг ташвишини тушунди — кўнгли боласида. Бу ерда партўшак солиб берсанг ҳам, тиканзорда ётгандек бўлади.* Т. Малик, Шайтанот. *Чекаман: тутунга тўлади хона, Илк севгим мўралар тўрт бурчагидан. Мен далли, юрагим мендан девона. Ётмайман деб йиғлар, партўшагингда.* М. Юсуф, Осмонимга олиб кетаман.

ПАРФЮМЕР I Парфюмерия соҳасида ишловчи киши.

2 эск. Парфюмерия моллари сотувчи киши, аттор.

ПАРФЮМЕРИЯ [фр. parfumerie < parfum — ёқимли ҳид, атир] **I** Атир, одеколон, упа-элик каби пардоз моллари. *Парфюмерия савдоси. Парфюмерия моллари.*

2 Шундай моллар ишлаб чиқарувчи сааноат тармоғи.

ПАРХИШ Ўсимликнинг узун шохини ерга кўмиб, учини нарироқдан чиқариш йўли билан унинг янги туپини ҳосил қилиш.

ПАРЧА I [ф. پارچه — қисм, бўлак, бурда; мато бўлаги; ипак мато тури] **I** Бутундан кесиб, қирқиб, йиртиб, синдириб олинган ёки ўзи ажраган қисм; бўлак, бўлакча. *Қоғоз парчаси. Бомба парчаси. ■ Баҳодир каллакланган тол орасидан суяк, совун парчаларини олар экан, бирдан Нилуфарнинг елим қўғирчоғи чиқиб қолди.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Кекса ишчи сўнги гушт парчасини озига солди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз чигтақ. *Дераза ойналарига йирик қор парчалари оқ капалакдай уринади.* Ойбек, Танланган асарлар.

Бир парча 1) унча катта бўлмаган; кичкина, озгина, арзимайдиган. *Бир парча ер. ■ -Бир парча нон учун сенинг эшигингда чўрилик қилиб, болаларингнинг кирини ювганман, — деди Ойимхон.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Йигитали бир парча қоғозга қалам билан ёзилган хатни ўқий бошлади.* С. Кароматов, Бир томчи қон; 2) кўчма оз (гина), пича, кўп эмас. *Агар уларнинг тили бўлганда эди, ҳар бир жанг тагида кимларнинг манглай терию кимларнинг бир парча умри қолиб кетганини сўйлаб берарди.* Х. Султонов, Онамининг юрти.

2 ад. Асарнинг тугал мазмунли кичик қисми. *Романдан парча. ■ Кўпгина оқшомхонлар ёзувчиларнинг янги асарларидан пар-*

чалар бериб боришни, санъаткорларимиз ҳақида кўпроқ ёзишимизни илтимос қилишди. Газетадан. *Абдулла Қаҳҳор, то асар битгунча, таассуротингиз бузилади, фикрингизни тўла ифодалай олмайсиз, деб ҳатто парча ўқигани рухсат бермас эдилар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

3 кўчма Бўлак, бўлакча, қисм. — *Ўғлим, — деди она ўрнидан туриб, юз-кўзларини бошидаги дуррасининг учига артар экан, — фарзанд — қалб парчаси.* Газетадан.

Парча гулли Йирик-йирик гулли. *Парча гулли лас. ■ Хола диванга ўтирди. Бошидан қизил парча гулли жун рўмолини олиб қоқди. Пешонасини, бўйинини артди.* С. Нуров, Нарвон. *Парча гулли чит кўйлагини ҳилпиратганча Гулзебо завқ билан ўйинга тушди.* С. Кароматов, Олтин қум.

ПАРЧА II [ф. پارچه] Зар ип аралаштириб тўқилган қалин ипак мато, кимхобнинг бир тури. *Қаторга тиркадик лўк билан норча, Устига юкладик қирмизи парча.* «Алпомиш». *Туман орасига ўралган чўққининг учи қилич дамидек ярқираб кетди-ю, бир дам кимхоб парчасидек булут ялт-ялт ёниб, кўзни қамаштирди.* С. Аҳмад, Йўлда.

ПАРЧАЛАМОҚ I Кесиб, қирқиб, йиртиб, синдириб, майда қисмларга, бўлакларга бўлмоқ, ажратмоқ; тилка-пора қилмоқ, бурдаламоқ. *Ойнани парчаламоқ. Фиштни парчаламоқ. Қоғозни парчаламоқ. ■ -Мени ҳам ёзибди рўйхатига! Мақсадинга етолмайсан!.. — дея рўйхатни парчалаб ташлади.* К. Яшин, Ҳамза. *Келди очилур чоғинг, ўзлинг намоян қил, Парчалаб кишанларни ҳар томон паришон қил.* Ҳамза.

2 Бўлак-бўлак қилиб юбормоқ, пароканда қилмоқ. *Бектемир душманларни ўк билан урди, найза билан санчди, гранаталар билан парчалади.* Ойбек, Куёш қораймас.

3 ким. Таркибий қисмларга ажратмоқ, ажратиб олмақ, бўлиб юбормоқ. *Атомни парчаламоқ.*

4 Мустақил қисмларга ажратмоқ, бўлиб, ажратиб юбормоқ. *Ўтган асрнинг охирларида ўзбек ерлари Туркистон генерал-губернаторлиги, Бухоро ва Хива хонлиги ўртасида парчаланган эди.* «Фан ва турмуш».

5 кўчма Йўқ қилиб юбормоқ, йўққа чиқармоқ, маҳв этмоқ, емирмоқ, битирмоқ, тугатмоқ. [Йўлчи] «Ҳамёни зўрларнинг хокимиятини парчаламоқ учун бел боғлаган ку-

рашчиларга табиий бир ички интилиш билан яқинлашади. Ойбек, Танланган асарлар. *Зулмат тунин парчалади кучли қуёш*. Файратий. *Танимга ўт қалаб кетди, Умидим парчалаб кетди*. Газетадан.

ПАРЧАЛАНМОҚ Бўлақларга бўлинмоқ, қисмларга ажралмоқ, йўқ бўлмоқ. *Разведкачи кемачаларимизнинг хабар қилишича, номаълум кема атом ядросининг парчаланиши ҳисобига ажралиб чиқувчи энергия ёрдамида ҳаракатланади*. С. Сиёев, Ёруғлик. *Бу ерда парчаланган севгимни қайси кўз билан томоша қилиб юраман*. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРЧА-ПАРЧА Парчаларга бўлинган; бўлак-бўлак, бурда-бурда, чилпарчин. *Парча-парча булутлар*. *Пиёла парча-парча бўлди*. ■ *..ўнлаб йигит мақбара томон тош ота бошлади*. *Бир лаҳзада мақбара эшиги тошлар зарбига бардош беролмай, парча-парча бўлиб кетди*. К. Яшин, Ҳамза. *Болта қассоб ўлғудай бесабр одам, ҳаром томирларни авайлаб ажратишга вақт топмайди*. *Уларни парча-парча лаҳм гўштга қўшиб, кесиб олади*. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ПАРЧА-ПУРЧА 1 Катта-кичик парчалардан иборат, ҳар хил катталиқдаги парчаларга бўлинган; бўлтак-сўлтак. *Чўнтакдан.. катта-кичик михлар, парча-пурча тахтачалар чиқди*. Ойдин, Ўзи монанд. *Ердан бир қарич кўтарилган торгина сахнда, парча-пурча чирик наमतлар солинган айвонга паранжисини отди*. Ойбек, Танланган асарлар. *Арава ҳам кўҳна, ямоқ-ясоқ, ғилдирак темиридан унда-мунда парча-пурча қолган: кегайлари шалоқ*. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Арзимайдиган, кичкина, озгина. *Ҳозирча очган ерларни, менимча, парча-пурча деб ҳисоблаш керак*. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПАРЧИН I [ф. *پرچين / پرچيم* – гов, тўсиқ; парчинмих билан маҳкамлаш] Архитектура безакларида ишлатиладиган, учбурчак, тўртбурчак ва ҳоказо шакли сирланган сопол тахтача; кошнинг бир тури.

ПАРЧИН II 1 айн. парчинмих.

2: **парчин қилмоқ айн. парчинламоқ 2.** *Пиёлани ерга уриб парчин қилди*. ■ *Иккинчи офицерни кимдир ерга парчин қилди*. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

Ер парчин (ерпарчин) бўлиб ётмоқ Қи-мирлашга ҳоли бўлмай ётмоқ.

3 шв. Тақа, нағал. *Отамнинг қўлида бир от турибди, Оёғига темир парчин урибди*. «Алпомиш».

ПАРЧИНЛАМОҚ 1 Металл ва ш.к. материалларни парчинмихлар билан ажралмас қилиб бириктирмоқ, маҳкамламоқ; умуман маҳкамлаб қўймоқ, бириктирмоқ. *Эшикни парчинлаб ташлади*. ■ *Саидийни факультетга парчинлаган катта мих – Муниسخон*. А. Қаҳҳор, Сароб

2 кўчма Қапиштириб, ёпиштириб юбормоқ, эзиб ташламоқ, дабдала, ер билан яксон қилмоқ, парчин қилмоқ. *Мезбоннинг ўзидек содда ва кенг феълони ҳукми унинг қатъиятию баландпарвоз хаёлларини парчинлаб ташлади*. «Ёшлик».

ПАРЧИНМИХ Нарсаларни бириктиргач, учли томони ялпоқлаб қўйиладиган, тана ва каллақдан иборат деталь; михпарчин.

ПАРҚ с.т. қ. фарқ II. *Ҳар икки-уч кунда ёғли қатиқ билан ювиб, майин тишли тарақда гоҳ орқага, гоҳ ён томонга қайириб тараб, чаккадан парқ очарди*. Н. Аминов, Ёлгончи фаришталар.

ПАРҚИН фольк. Отнинг қўлтиғи, қўлтиқ (афсонавий «учар» отда қанот ўрнашган жой). *Шакарбекнинг минган оти Ҳар тарафга олиб қочди, Парқинидан кўпик сочди*. «Ширин билан Шакар».

ПАРҚУ [ф. *پرقو* – оққуш пари, пати] *сфт.* 1 Оққушнинг пари билан тўлдирилган (ёстиқ, тўшак ҳақида). *Парқу ёстиқ*. ■ *Шакархон гуё кириб келаётгандек, парқу болишларга ёнбошлаганича.. тоқиларига солинган ўймакор гулларга разм ташлаётгандек..* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

2 от Пар солиб тикилган болиш ёки тўшак; пар ёстиқ. *Суабон туркман гилам, кўрна-тўшаклар қатма-қат, Ўлтириб сўзлашгани ёнбошда парқу ҳам шинам*. С. Абдулла. *Утирдилар бари, ёнбошда парқу: Бошин қўйса, кишини элтар уйқу*. М. Алавия. *Сарҳовузнинг тўрт ёғи шоҳсуна эди.. тўрт ёғига каравотлар қўйилган, парқу тўшалган, ёстиқ қўйилган, ётмоққа ажойиб салқин жой эди*. «Фольклор».

2 кўчма Булутлар. *Ой сузар оромижон Парқуларни оралаб, Нурлар ўйнар беармон, Деворларни мўралаб*. А. Суюн, Замин тақдири.

ПАРҲЕЗ [ф. *پرهيز* – нафсини тийиш, сақланиш, сабр; мўътадиллик] 1 *сфт.* Соғ-

лом кишилар ҳамда беморларга мўлжалланган овқат рациони ва овқатланиш режими. *Парҳез овқатларнинг аҳамияти. Парҳез овқат ейдиган кишилар учун мослаштирилган ошхона.*

2 от Соғлиққа тўғри келмайдиган овқатлардан ўзини тийиш ва унинг тартиби. -Баҳузур, — деди Яхшибоев кўксига қўлини босиб, — мен парҳездаман, Муяссархон. М. М. Дўст, Лолазор.

Парҳез қилмоқ 1) соғлиғига тўғри келмайдиган овқатдан ўзини тиймоқ. *Чунончи, ёғлиқ гўшт билан қайнатилган сабзи юрактомир ва ошқозон-ичак касалликларида парҳез қилинади.* К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик; 2) кўчма ҳазар қилмоқ, жирканмоқ, йирганмоқ. *Бу киши ҳеч нарсадан парҳез қилмайди.*

ПАРХЕЗДОР [ф. پرهيزدار — парҳез қилувчи, парҳездаги] Парҳез билан овқатланадиган, парҳездаги киши. *Парҳездорлар ошхонаси. Парҳездорларга текин талон берилуви.*

ПАРХЕЗКОР [ф. پرهيزكار — парҳез қилувчи] *эск.* Ҳаёт лаззатларидан, айш-ишрат, маишатдан ўзини тиювчи; тақводор. [Мас-тура:] *Ҳа, нима бу, жаям парҳезкор бўлиб кетиб, уйгача паранжилик бўлиб қолиб-сизларми? Ҳамза, Паранжи сирлари.*

ПАРХЕЗЛИ 1 Парҳезга оид, парҳездорлар учун белгиланган. *Парҳезли овқат.*

2 *айн. парҳездор. Парҳезли бемор.* ■ *Бу ерда ёвгон шўрва ичадиган парҳезлилар йўқ.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПАС I [фр. passe — (ўйинни) ўтказиб юбораман] Карта ўйинида: ўйиннинг айна бир даврасида (карта айланишида) фаол қатнашишдан воз кечиш ёки мағлубиятни тан олиш.

ПАС II [ингл. pass — узатмоқ, оширмақ] *спрт.* Баъзи спорт ўйинларида бир ўйинчининг ўз шериги (жамоадоши)га тўп ёки шайбани узатиши.

ПАСАЙМОҚ I Баландлиги нисбатан камайиб қолмоқ, чўкмоқ, чўкиб қолмоқ. *Ер зичланиб, анча пасайди.* ■ *1989 йил Орол денгизининг сатҳи яна бир метрга пасайди.* «Фан ва турмуш». *Каналда сув пасайди, қишлоқ кўчалари, пахтазор пайкаллари селгиб қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 *Камаймоқ, кучсизланмоқ, қайтмоқ* (ҳодисаларнинг кучи, шиддати, даражаси,

миқдори ва ш.к. ҳақида). *Оғриғим пасайди. Кўёш ҳарорати ҳали пасайгани йўқ. Шамол анча пасайди. Боланинг иссиғи пасаймади. Радионинг овози пасайиб қолди.* ■ *Йўлдошевнинг йиғиси борган сари пасайиб, ниҳоят.. хўрсина-хўрсина жим бўлди.* Н. Сафаров, Жанговар саҳифалар. *Унинг вужудини қамраб олган ўт аста-секин пасайиб, кўнгли тобора совий бошлади.* Ҳ. Фулом, Машғал.

3 Юқори амалдан пастроқ амалга тушиб қолмоқ. *Мартабаси пасайди.*

4 *кўчма* Кибру ҳавоси йўқолиб, шахти қайтиб, эпақага келиб қолмоқ, ҳовуридан тушмоқ. *Бир оз пасайинг. У анча пасайиб қолди.*

Попуги пасаймоқ Шаштидан қайтмоқ, ҳовуридан тушмоқ, бўшашиб қолмоқ. *Даввогарнинг попуғи пасайди.*

ПАСПОРТ [фр. passeport < итал. passaporto — портга кириш ёки у орқали ўтиш учун руҳсатнома] 1 Муайян давлат фуқароси эканлигини ва эгасининг шахсини кўрсатувчи ва тасдиқловчи асосий ҳужжат. *Муддатсиз паспорт. Паспорт олмақ.* ■ *-Паспортингизни беринг, — деди [ҳодим] тортмасидан қандайдир қоғозни оларкан.* Х. Султонов, Онамнинг юрти. *Паспорт ёзиш идоралари ходимларининг тил билмаслиги ҳам қанчадан-қанча «кашфиёт»ларни келтириб чиқармоқда.* «Муштум».

Паспорт тизими Аҳолини ҳисобга олиш ва унинг кўчи юришини тартибга солиш қоидалари мажмуи. *Низомда.. паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик тартиблари ҳам белгилаб берилган.* «Ўзбекистон Республикаси» (энциклопедия).

2 Корхона, бино, технологик қурилма, асбоб-ускуна қисми, транспорт воситаси ва ш.к. ҳақидаги асосий маълумотлар қайд этилган ҳужжат, гувоҳнома. *Автомобиль паспорти. Телевизор паспорти. Магнитофон паспорти.*

ПАССАЖ [фр. passage — ўтиш жойи, йўл] 1 Икки томонида қатор савдо дўконлари жойлашган ёпиқ бино, раста.

2 Бир хил мол-товар сотиладиган катта магазин. *Китоблар пассажи.*

3 Мусиқада: баланд пардадан паст пардага ёки, аксинча, паст пардадан баланд пардага изчил ва тез ўтиб ижро этишдаги тон (товуш)лар изчиллиги.

ПАССАЖИР [фр. *passager* – ўтувчи, борувчи] Поезд, самолёт, пароход каби транспорт воситаларида уларнинг бошқарувчиси сифатида эмас, балки мижози сифатида борувчи, қатновчи киши. *Пассажирларга хизмат кўрсатиш.* ■ *Шу пайтда олдинда кетаётган пассажир ташийдиган автобус тўхтади.* С. Зуннунова, Олов. *Пассажир поезда гуруллаб ўтиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПАССАТ [нем. *Passat* < голл. *passaat*] геогр. Тропик кенгликларда океанлар узра эсиб турадиган барқарор шамол, ҳаво оқими.

ПАССИВ I [лот. *passivus* – ҳаракатсиз] бухг. 1 Корхона ва ташкилотларнинг барча қаралари ва мажбуриятлари.

2 Бухгалтерия балансининг ўнг томони: корхона ва ташкилотларнинг мансублиги ва мақсадига кўра гуруҳланган маблағларининг (ўз захиралари, бошқа муассасалардан олинган қарзлар) ҳосил бўлиш манбаларини ифодалайди; *зид. актив I.*

ПАССИВ II [лот. *passivus* – суст, сусткаш; лоқайд, иродасиз; мажхул] Атрофдаги нарса ва ҳодисаларга, кишиларга нисбатан бефарқ, лоқайд қарайдиган; гайратсиз, фаолиятсиз, шижоатсиз; *зид. актив II, фаол. Пассив киши. Ишга юзаки, пассив қараш.* ■ *Мунисдаги норозилик ва пассив исёнларнинг ўзанлари ва шохобчалари муаллифнинг шахсий ҳамда ижтимоий ҳаёти билан боғлиқдир.* «ЎТА».

ПАССИВЛАШМОҚ Фаолияти сустлашмоқ, пассив, лоқайд бўлиб қолмоқ.

ПАССИВЛИК Нофаолик, сусткашлик; лоқайдлик. *Агар кимдир ўзини сипороқ тутиб, гапларини ўйлаб, шошмай сўзласа, бундай одамларни юрагида ўти йўқ, деб пассивликка йўядилар.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи.

ПАСТ [ф. *پاست* – бўйи қисқа, пакана, унча баланд бўлмаган; пасткаш; жирканч] 1 Юқори томон ўлчам, қадди, бўйи унча баланд бўлмаган, баландлиги, бўйи нисбатан қисқа; пакана, пастак. *Паст девор. Паст бўйли дарахт. Бўйи паст одам.* ■ *Боғнинг атрофи эски, паст, лекин ямалиб, ясқалиб бутунланган деворлар билан ўралган.* Ойбек, Танланган асарлар. *Шу заҳоти ҳовлида паст бўйли йигит пайдо бўлди.* «Шарқ юлдузи».

2 Унча чуқур бўлмаган, саёз. *Паст дарё.*

3 Микдори, даражаси, нархи унча катта, баланд бўлмаган, нисбатан кам, оз, куйи.

Нархи паст мол. Паст маош олиб ишламоқ. ■ *Бунақа ювош хотинларга қайси эркак паст молни раво кўради.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

Тузи паст 1) тузи кам, керагидан оз туз солинган. *Овқатнинг тузи паст;* 2) кўчма мантиқ-мазмун, маъноси йўқ. *Намунча гапининг тузи паст.*

4 Шиддати, кучи, даражаси унча катта бўлмаган, нисбатан кучсиз, заиф (иссиқлик, босим кабилар ҳақида). *Паст температура.* ■ *Стрелка сал кўтарилди-ю, яна ҳоли келмай, пастга тушди. Ортиқ, бензин қанча қолганини кўриб, ўзининг ҳам капалаги учиб кетди.* М. Мансуров, Ёмби.

5 Унча баланд бўлмаган, бўш (овоз, нота кабилар ҳақида). *Кейин беғуноҳ кўзларини Алимардондан узмай, яна ўша паст, ўйчан оҳангда гапирди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *У ўзини бир оз тутиб олдида, паст овозда давом этди: -Кўрқманг, институтдан ҳайдамаймиз. Лекин одам деган бунақа маҳмадона бўлмайди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

6 Сифати унча яхши бўлмаган; оддий, жўн. *-Кўп хонали уйлар қуриш масаласига келсак, аввало, бизда сифат паст, – деди Ёдгор ўйланиб. – Қўлингизни чўзсангиз, шифтга тегади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Лекин агар бирон ёш ёзувчи ўз имконияти даражасидан пастроқ асар ёзса, уни дарров огоҳлантириб кўяр эдилар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

7 Унчалик яхши эмас, юришмаган («бахт», «омад», «толе» каби сўзлар билан). *Ҳа, ўша толеи паст Жамила.* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

8 Серёгин, ёмон, совуқ; *Бу йил ҳаво паст келди.* ■ *Барг етилмаяпти, баҳор паст келди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

9 Келиб чиқиши, насл-насаби юқори табақаларга хос бўлмаган, асилзода эмас. [Қизнинг] *Юзида оз-моз чиройи бўлгани билан, ўзи таги паст. Сизнинг остонангизга сира арзимади.* Ҳамза, Танланган асарлар. [Имом:] *Отасини кўндирамиз, унинг таги паст, жазоси пул-да.* Ж. Шарипов, Хоразм.

10 айн. **пасткаш.** Ҳаммага ҳам қилиғингиз шуми ёки мени шундай паст хотин деб ўйладингизми? Ойдин, Икки кўзи шунда. *Паст кишида одамият нима қилсин.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Денгиз тубида дур,*

устида чўп-хас, Ўзгани паст билур кимки ўзи паст. Ш. Шомухамедов, Одам борки.

Назари паст ёки паст назар айн. паст 10.

Ҳазрат гоҳо сезиб қоларди: кўпларга паст назар билан қарашни ҳам ўргангани Қурбон.. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. Арзу ҳолинг эшитмас, Унда ишинг ҳеч битмас. Шунчалик назари паст — Нима берсанг олар у. «Муштум».

11 Нисбатан қуйи ўрнашган жой; пастлик, чуқурлик. *Пастга тушмоқ.* ■ Алимардон сирғаниб, соҳилдан авайлаб юриб, пастга тушди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Олмани тутиб, орқасига қайтса, тут шохидан шошиб, пастга ёшгина бир қиз тушиб келяпти.* С. Зуннунова, Олов.

12 с.т. Ер, пол. *Челакни пастга қўй.*

13 Уйнинг кираверишидаги эшикка яқин жой; пойгак. *Ибодулла ҳам акасидан бир қадам пастга тиз чўка қолди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Этиги лой бўлганидан, Йўлчи танчага ўтирмай, наmatнинг учини қайириб, пастроққа чўккалади.* Ойбек, Танланган асарлар.

Авжи паст 1) ўсиши, ривожланиши орқада қолган, унча яхши ўсмаган, ривожланмаган. *Авжи паст экинлар;* 2) кўчма кайфияти бузуқ, ҳар вақтдагидан кўра ҳафсаласи йўқроқ, суст. *Бугун дўстимнинг авжи пастроқ кўринади. Ақли (ёки зеҳни, эси) паст* Ақли калта, ақли кўп нарсага етмайдиган, фикрлаш қобилияти нормал эмас. *-Эси паст, — деди Деҳқонбой аканинг энсаси қотиб.* С. Зуннунова, Олов. *Ақлинг паст, миянг ёғочдан, қалбинг темирдан!* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. *Сен зеҳни паст, безътиқод одам экансан.* «Луқмони Ҳақим». **Машқи паст айн. авжи паст 2. Паст келмоқ** Бўш келмоқ, ён бермоқ (баҳса, жанжалда). *Сахийлик, меҳмондўстликда андижонликлар Ҳотамдан утса утардики, аммо паст келмас эди.* Шукрулло, Сайланма. **Паст тушмоқ** 1) жаҳлидан, ҳовуридан тушмоқ. *[Боботой ота] Узининг бу ерга нима мақсадда келгани ёдига тушди шекилли: -Бир санамас, мен ҳам дор тагидан қочганлар неварасиман, — деди бир поғона паст тушиб.* «Ёшлик»; 2) хўрланмоқ, ўзини пастга урмоқ. *Мен ҳали ҳасратимни, дардимни келиб-келиб сизларга айтдимми? Мен ҳали келиб-келиб одамгарчиликни, диёнатни, номусни тупроқ билан тенг қилган сиздай разил хо-*

тинфуруш, қўшмачилар олдида шунчалик паст тушдимми? Ҳамза, Бой ила хизматчи. Пастга урмоқ Камситмоқ, ерга урмоқ; хўрламоқ. *Сизни ҳеч ким ҳозиргидай пастга урмайди. У ёғидан ҳам ташвиш тортиб юрмай қўя қолинг. Тўйни мана шу ерда ўтказамиз.* К. Яшин, Ҳамза. *Бировнинг уйига бостириб кирибки, шунчалик пасткашлик қилишяптими, қўйинг, гаплашманг, нима қиласиз ўзингизни пастга уриб, жон ўғлим.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Қўли паст** 1) иши ўнгидан келмаган, омад кулиб боқмаган; 2) ютқизиш ҳолига келган, ютқизиш олдида турган.

ПАСТА [итал. pasta — хамир] Тиббиёт, косметика, пазандалик, рассомлик соҳаларида қўлланадиган турли хил хамирсимон моддаларнинг умумий номи. *Тиш пастаси. Совун пастаси. Антисептик паста. Бўёқ пастаси.* ■ *Биринчи қилган ишим — юзимни икки-уч қайта совунлаб ювиб, оғзимни чайиб ташладим. Уйга бориб, тиш пастаси билан ҳам ювдим.* «Ёшлик».

ПАСТАК [ф. پستک — «паст» с. нинг кичр.] с.т. Бўйи унчалик баланд бўлмаган, паст, пакана. *Пастак девор. Пастак уй.* ■ *Умид хаёллар оғушида маст эди. У жимжит хонада деразадан пастак томларга, этдабетда қўққайиб турган мўриларга тикилганича, хаёл наҳрида сузарди.* Мирмуҳсин, Умид. *Пастак уйларнинг лойсувоқ томлари яхшилаб куралган, икки томондан тушган қор тор кўчани тўлдириб юборган, чеккада илгичка сўқмоқ йўл қолган эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАСТАРИН [ф. پستارين — жуда паст] эск. кт. **1** Сифати, даражаси, мавқеи унчалик баланд бўлмаган; оддий. *Пастарин мол.*

2 Пасткаш одамларга хос; тубан, разил. *Азизбек.. қамалнинг иккинчи куни ўрда томига чиқди, энг кейинги, ҳам энг пастарин чорани кўрмакчи эди бу хоқон.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Нодон, пастарин одамлар ушбу замондаги баъзи арбоби ҳукуматларимиздан шикоят қилиб айтурларким..* А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПАСТ-БАЛАНД 1 Бўйи, баландлиги ҳар хил, ҳар хил баландликдаги. *Паст-баланд болалар.* ■ *Уфқни ўз гавдаси билан тўсган паст-баланд тоғлар қоп-қорайиб, ридо кийгандек силлиқ кўринарди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Турли табақадаги одамлар, катта-кичиклар. [Оқилова:] Сиз маҳалланинг паст-баландини биласиз. И. Қаландаров, Шохидамас, баргида.

3 Пастлик ва баландликлардан иборат; ўйдим-чуқур, нотекис. *Паст-баланд йўл.* ■ Мана, ўшандан бери бир соатча вақт ўтди, шаҳар боғлари орқада қолиб, олдинда куйган калладай тап-тақир дашт, паст-баланд адирлар бошланди. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Улар тор кўчани чангитиб, гурс-гурс қадам ташлаб ўтишди, паст-баланд тепаликлар этагида тўхташди. С. Сиёев, Ёруғлик.

3 Турли икир-чикир, майда-чуйда, борди-келдилардан иборат бўлган. *Паст-баланд гаплар.* ■ Ҳаммада бўладигандек, тирикчилик важдан баъзан ўртамизда паст-баланд гаплар ҳам ўтган. К. Яшин, Ҳамза.

ПАСТ-БАЛАНДЛИК Паст-баланд, нотекис жой. Улар паст-баландликлардан туртиниб-суртиниб ошиб, қурилишдан узоқлашдилар. Ойбек, О. в. шабадалар. *Ҳаёт асфальтга ўхшаган текис эмас, паст-баландликдан иборат.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПАСТЕРЛАШ, пастеризация [фр. Pasteur – айни жараённи таклиф этган француз олими Луи Пастер номидан] махс. ким. Суюқликлар ва озиқ-овқат маҳсулотлари (мас., вино, сут)даги микроб ва замбуругларни муайян муддат муайян ҳароратда қиздириш билан йўқотиш усули.

ПАСТКАШ [ф. پستکش – пастлик, разиллик қилувчи] 1 Арзимаган нарсанинг ҳам юзига борадиган, арзимас нарсаларга ҳам ўзини урадиган, назари паст. *Биздан сўнг яна учта-тўртта дўкандор кириб келади: ориқтирриқ, зиқна, кўпчилиги пасткаш одамлар.* Ойбек, Болалик. *Аёлларни фақат улуг одамлар ҳурмат қилади. Уларни фақат пасткаш одам ҳўрлайди.* Газетадан.

2 сўк. Разил, ярамас. *Шунақа бевурд, пасткашмидинг, Неъматжон, илон бўлиб авраган экансан-ку мени.* А. Муҳиддин, Куёв қочди.

ПАСТКАШЛАШМОҚ Пасткаш, назари паст бўла бормоқ, разиллашмоқ.

ПАСТКАШЛИК Разиллик, ярамаслик, назари пастлик. *Бир умр эсимдан чиқаролмасам ҳам, бир умр ўтда қовурилсам ҳам, бундай пасткашлик қилмайман.* С. Зуннуно-

ва, Олов. *Ҳафиза Умиднинг садоқатини бир неча бор синаб кўрган. Бу йигитдан номаъқулчилик – пасткашлик чиқмайди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПАСТКИ 1 Пастда ўрнашган, жойлашган, нисбатан куйидаги, пастдаги. *Бинонинг пастки қавати. Дарахтнинг пастки шохлари. Пастки жағ. Пастки лаб.* ■ *Сихларда кабоб келгач, Бозоров жавоннинг пастки тортмасини очиб, бир шиша беш юлдузли коньяк олди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Тоҳир пастки қаватдаги очиқ эшикларга бош тикиб қаради.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Куйи, бошланғич, биринчи босқичдаги. *Пастки курс.* ■ *Қори пастки синфларни ўқитар ва ҳар ёз ўқитувчилар қайта тайёрлов курсида ўқиб, билимини ошириб турарди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАСТЛАМОҚ 1 Пастроқ тушмоқ, пастга (томон) ҳаракат қилмоқ, пасаймоқ. *Самолёт пастлаб учиб ўтди.* ■ *Ҳатто бир куни Мирвали тоғ ўлида кета туриб, пастлаб учиб юрган вертолётни қирқма милтиғи билан отиб туширмоқчи бўлиб чоғланганди-ю, катта жанжалга айланишини ўйлаб, бу шахтидан қайтганди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 кўчма Паст тушиб, пасайиб кетмоқ. *Иш суръати пастлаб кетди. У сўнги йилларда пастлаб кетди.*

3 кўчма Пасайтирмоқ, паст қилмоқ. -Э, шоирлар бор бўлсин. *Халқнинг дилидаги гапни топиб айтишади барака топкурлар, – деди кейин овозини пастлаб, Ҳамзага шивирлади.* К. Яшин. Ҳамза.

ПАСТЛАШМОҚ 1 Пастламоқ фл. ўзл. н. Унинг авжи анча пастлашди. *Ҳаво пастлашди.*

2 айн. пасткашлашмоқ.

ПАСТЛИК 1 айн. пасткашлик. -Бу одамгарчиликдан, виждондан эмас, бу пастлик, – деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Паст ер, ўра, чуқурлик. *Канизак пастликка тушиб кетганида, орқасига бир қайрилиб қаради.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Улар сув ёқалаб бориб, пастликка тушдилар.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Йўлчи отни елдириб, тепаликда кетаркан, орқада қолган пастликдаги боққа беихтиёр қаради.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПАСТТЕКИСЛИК геогр. Океан сатҳидан 200 метргача баланд бўлган қуруқлик.

ПАСТҚАМ 1 Киши назари тушмайди-ган; одамлар кам бўладиган; хилват, одамдан холи жой, овлоқ. *Ҳар замон-ҳар замонда обкашли кишиларнинг пастқам кўчаларда физиллаб кетаётганини учратиш мумкин эди. Мирмуҳсин, Тунги чакмоқлар. Ҳозир дод соламан, бошимга одам йиғиб, мелиса мени пастқамга онкелиб, пора сўраяпти, дейман. С. Аҳмад, Уфқ. Фозга қараб кампир ўғли жўнади. Пастқамдан паналаб кетиб боради. «Алпомиш».*

2 шв. Унча баланд бўлмаган, пастак, паст ва кўримсиз (уй ёки бино ҳақида). *Уша [ўттинзинчи] йиллардаги уйлар пастқам, диққинафас гувала уй, сомон томлар эди. Н. Сафаров, Оловли излар. Ўз шеърининг пастқам уйларда жаранлаганидан Аваз бениҳоя хурсанд, бу нарса унга яна шўҳом бағишлар эди. Ж. Шарипов, Ҳоразм.*

3 Теварак-атрофга нисбатан паст, чуқур. *Пастқам жар лабида шумтолу анор Ҳамда бир имбурун ўсарди қатор. Я. Курбон.*

ПАСТҚАМЛИК 1 айн. пастқам 2, 3. *Пастқамликдаги уйлар.*

2 Кишиларнинг назаридан узоқ, пастқам жой. *Сидиқжон Баҳробода кечки пайт, пастқамликдан, қалин дарахтзор ва адир оралиқларидан бошланган шом қоронғуси борлиққа тарқала бошлаганда кириб келди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.*

ПАСХА [юн. pascha < қад. яқ. песаҳ — ўтмоқ] дин. **1** Христиан динининг православ мазҳабида шу диннинг асосчиси Исонинг тирилишига бағишланган байрам.

2 Яҳудийларда: баҳорги диний байрам (яҳудийларнинг Фиръавн асоратидан қутулиб чиқишига бағишланади).

ПАТ 1 1 Парранданинг дум ва қанотларини ташкил қилган, мугузсимон узун найчанинг икки ёнида икки қатор бўлиб ўсиб чиқадиган парлардан иборат аъзоси. *Товуқ пати. ■ Саид Амин сўйилган ўнчача беданани олдига уйиб қўйиб, патларини юлмоқда. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Товус патидан ясалган елтиғичи билан чиройли юзини елтиб-елтиб қўяди. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.*

2 Мато, гилам ва ш.к. нинг юзини қоплаган сунъий тук. *Уй ўртасидаги сандал устида исқирт кўрпа, ерда пати тўзиб кетган эски гилам, кичик бир шолча.. тўшалган. Н. Сафаров, Оловли излар. Чўққи*

соқол, бошига пати тўзиб кетган сурмаранг духоба дўппи кийган, кўзойнакли, олтмиш ёшлардаги чол велосипед миниб келиб қолди. С. Аҳмад, Чўл бургути.

Пати тўзимоқ 1) тўзондек ҳар ён сочилмоқ, тўзғимоқ. *Улар [самолётлар].. орқасидан тўзонли из қолдириб, ўқдай учиб борар, момиқ булувларнинг патини тўзитиб, олга парвоз этар, аммо овози эшитилмас эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол; 2) кўчма жаҳли чиқмоқ, салга тутақиб кетмоқ. *Асарингни бугун босишмаса, эртага босишади. Назирининг битта таънасига дош беролмай, патинг тўзиб кетди-я! Эҳ, афсус! Шу ўринда жиндак худбинлик қилдинг. К. Яшин, Ҳамза. Патини юлмоқ* Бор-йўғини олиб қўймоқ, шилмоқ. **Қитиқ патига тегмоқ** Нозик жойини топиб, жаҳлини чиқармоқ, нафсониятига тегмоқ. *Айниқса, Фафур Фуломнинг гаплари баъзиларнинг қитиқ патига тегиб, ўйлантириб қўйди. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. Бир мажлисда ҳам Шариф Рустамович бировларнинг қитиқ патига тегадиган сўзларни айтганди. О. Мухторов, Эгилган бош. Қитиқ патини юлмоқ* Нозик жойини топиб, тилини қисик, мулойим қилиб қўймоқ. *[Берди:] Мен буларининг қитиқ патини юлиб, ром қилиб олмоқчиман! А. Қодирий, Обид кетмон. Қитиқ патини ўлдирмоқ айн. қитиқ патини юлмоқ. Бунинг қитиқ патини ўлдириб, ром қилиб олишим керак, деган фикр ялт этиб ўтди унинг миясидан. К. Яшин, Ҳамза.**

ПАТ II [фр. pat — топириш] Шахматда: ўйин дуранг ҳисобланадиган ҳолатларнинг бири, пот. *Уйин пат бўлди.*

ПАТАК 1 от Оёқ кийими ичига қалин ва юмшоқ мато (мас., кигиз)дан қирқиб солинадиган тўшама. *Кавушим патанин қалин сол, Оёғимни қабартмасин. «Фольклор».*

Патагига курт тушди айн. пайтавасига курт тушди қ. пайтава.

2 сфт. Чигиллашиб, бир-бирига ёпишиб кетган (соч, соқол, юнг кабилар ҳақида). *Унг қўлини аста узатиб, унинг патак сочларини силади. А. Мухтор, Туғилиш. Қирқ ёшлардаги патак соқол, суяги бузуқ, бадбашара киши кирди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

Патак илдиз Йўғон илдиздан ўсиб чиққан майда зич илдизчалар.

ПАТАКЛАШМОҚ Чигиллашиб, бир-бирига ёпишиб, киришиб кетмоқ, патак

ҳолга келмоқ (қ. патак 2). *Қиш бўйи қўрада ётавериб, доғ-дуғ жунлари патаклашган қўйлар.. «Ёшлик».*

ПАТАРАТ с.т. Пароканда, тартибсиз, алғов-далғов. *Янги кўчиб келган кезлари бу ерлар бир патарат қурилиш майдони эди. Э. Аъзам, Кечикаётган одам.*

Патарат топмоқ с.т. Парокандаликка учраб маҳв бўлмоқ, йўқ бўлиб кетмоқ. *Сарсон-саргардон бўлиб ўлиб кетган хотинининг умрини нима билан тўлайсан? Йўқ бўлиб, тўзиб, патарат топиб кетган оилмага қанча ҳақ тўлайсан? С. Аҳмад, Жимжитлик. Омбор, сушилка қуриш учун берилган материалларни ўз ўрнида фойдаланмай, патарат топтириб, хижолат бўлиб юрган бетайин раисларни ҳам биламиз. А. Муҳиддин, Ош-налар.*

ПАТЕНТ [лот. patens, patentis – аниқ, очик] I Ихтироичига Давлат патент идораси томонидан бериладиган, унинг ўз ихтиросига муаллифлиги ва мутлақ ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат. *«Амиридин» деган препаратни учун АҚШ, Буюк Британия, Швейцарияда патент олинди. «Фан ва турмуш». Таниқли ботаник олим Қаҳҳор Ҳожиматов бошчилигида ушбу шифобахш воситани яратган тадқиқотчилар эса Давлат патент идорасидан патент олишди. «Фан ва турмуш». Маъданларни қайта ишлашга оид ишлаб чиқилган технологияларга патентлар олинди. Газетадан.*

2 Савдо-сотик ёки бирор касб-ҳунар билан шуғулланиш учун рухсат берилганлиги ҳақидаги ҳужжат. *Илгариги катта дўконини ёниб, патентини топширди. А. Қаҳҳор, Сароб. Ҳожатбарорликда қадамлари ростланиб, хусусий меҳнат фаолиятини юргизиш учун патент олди. Газетадан. Ўша вақтлари патент олиб, ўзимнинг шахсий «Москвич»имда киракашлик қилар эдим. Газетадан.*

ПАТЕНТЛАНМОҚ Патентга эга бўлмоқ, патент олмоқ. *Бундай қайта ишлаш усули Тошкент Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизлаштириш институтининг доценти Бахтиёр Шоймардонов томонидан патентланди. «Фан ва турмуш».*

ПАТЕФОН [фр. Pathe (Пате) – фирма номи + юн. phone – товуш] эск. Граммофон пластинкасига ёзиб олинган мусиқа, ашула,

нутқ кабиларни қайта эшиттириш учун хизмат қиладиган аппарат. *Патефон пластинкаси. Патефон қўймоқ. Патефон эшитмоқ. ■ Лутфиниса туриб, патефон мембранасини кўтариб қўйди. С. Аҳмад, Уфқ. Муяссар ўрнидан туриб, патефонга пластинка қўйиб келди. Бирор ўн минут жимгина тамадди қилдилар. М. М. Дўст, Лолазор.*

ПАТИЛА [а. فتلہ – бурам, ўрам, ҳалқа; жингала(к), гажак; ип, тола] Ўрилмаган, шокила (соч, гажим, попук кабилар ҳақида). *Зубайда онасининг заҳил рангига, беш-ўнта оқ оралаган патила сочларига, лекин ҳали ҳам пистадек оғзига.. тикилганча, миқ этмай ўтираверди. К. Яшин, Ҳамза. [Ғозиддин] Уй олдидаги йўлдада юпун кийинган, патила соч бир йигит қорга бурканиб, қорни ғирчиллатганича, у ёқ-бу ёққа тажанг одимлаётганини кўрди. О. Мухторов, Эгилган бош.*

ПАТИЛА-ПАТИЛА Ўрилмаган, тарқоқ, шокила-шокила, жингалак. *Рустам уни дарров таниди: Катя! Ўзи. Қўнғир сочлари патила-патила, мовий кўзларида кўёш ёнади. В. Ғофуров, Вафодор. Унинг [Жасур] ёнига боргиси, патила-патила сочларини силаб, бўртиб турган мушакларини.. ушлаб кўргиси келди. Н. Қиличев, Ёронгул.*

ПАТИЛЛАМОҚ «Пат-пат» овоз чиқармоқ, патирламоқ. *Ора-сира мотоцикл патиллаб ўтиб қолади-да, чўл бағрига ўқдек санчилиб, бир зумда йўқ бўлиб кетади. С. Аҳмад, Чўл бургути. Хотин чарс бедандай патиллаб, қочмоқчи бўлганида, юзини карнайгулнинг поясига уриб олди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин.*

ПАТИНЖОН шв. Потинжон.

ПАТИР I [а. فطير – оширилмаган, кўптирилмаган (нон)] Кўпинча ёғ аралаштирилган, оширилмаган хамирдан чекичлаб тайёрланадиган юпқароқ нон. *Шўрвага патир тўғрамоқ. ■ [Жондор] Хамири нуқул қаймоққа қорилиб, оғизда эриб кетувчи оппоқ патир нонларни.. ушатиб ташлади. Ойбек, Танланган асарлар. У [Паҳлавон] ёш шоирнинг ғамини еб, патир нон, қатлама, шарбат олиб келган эди. М. Осим, Карвон йўлларида.*

Патир ушатиш этн. Унашиш, унаштириш маросими. *Хадича келин Шакархоннинг сочини ўриб туриб: -Ҳа, нима гап, яна патир ушатиш бўляптими? – деди. Ойдин, Ўзи*

монанд. **Хамир(нинг) учидан патир** Катта нарсанинг, ишнинг бошла(н)маси, дастлабки кичик бир қисми, улуши. *Бу ўтириш хамир учидан патир, катта зифат кейин бўлади.* ■ *Бу хамирнинг учидан патир, ўз қўлим билан эккан ҳандалакнинг тўнғич ҳосили.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПАТИР II тақл. с. Кескин қанот қоқиш, тез айланиш ва ш.к. ҳаракат ва улардан чиқадиган товуш. *Каптар патир этиб қўлдан чиқди.*

ПАТИРЛАМОҚ I «Патир-патир» овоз чиқармоқ, патилламоқ. *Ўрмон шитирлаб қолди, Барглар патирлаб қолди.* Ҳ. Олимжон. *Терак шохларидаги каптарлар уни танибми, патирлаб, осмону фалакка кўтарилди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 Тез ва кетма-кет пайдо бўлмоқ. *Тиниқ кўк юзида юлдузлар патирлай бошлади.*

ПАТИР-ПАТИР Патир II с. тақр. Қушлар патир-патир учиб кетди. ■ *Метин, беллар патир-патир Ишлайди канал ичинда.* «Фольклор». Фаранг милтиқ патир-патир *Отилди майдон ичинда.* «Равшан».

ПАТИР-ПУТУР тақл. с. Тез, кескин ҳаракат ва ундан ҳосил бўладиган товуш. *Хўрозларнинг патир-путури. Патир-путур отишма.* ■ *Кунлардан бир кун қош қорайганда.. каптархона ичи бирдан тўс-тўполон, патир-путур бўлиб қолди.* Мирмуҳсин, Чиниқиш.

Патир-путур ишламоқ Тез, апил-тапил, шоша-пиша ишламоқ.

ПАТИССОН [фр. patisson — кулча қовоқ < pate — пирог] Қовоқдошлар оиласига мансуб бир йиллик сабзавот ўсимлиги. *Патиссон тузламоқ.*

ПАТЛИ I Пат билан қопланган, пати бор. *Кўркам патли қуш.*

2 Сунъий тук билан қопланган, тукли. *Патли мовут.* ■ *Паст буйли, янги брезент этик, галифе шим, гимнастёрка кийган.. бир киши таклифни кутмай, патли гиламдан дадил келиб, қўлтиғидаги қора чарм папкасини стол четига қўйди.* С. Нуров, Нарвон. *Маликаҳон ҳеч нарса демади, лабини истиғно билан буриб, пахтасини хирмонга бўшатди, кейин юзи патли, сариқ шиппагини ечиб, қоқди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПАТНИС [р. поднос < подносить — олиб келмоқ] **I** Идиш-товоқ ёки бошқа бирор нарсани ташиш ёхуд нон, қанд-қурс, мева-

чева кабиларни солиб, дастурхонга қўйиш учун мўлжалланган, кенг, ясси, четлари сал қайрилган металл ёки пластмасса буюм. *Гулдор патнис.* ■ *Хилма-хил, ранг-баранг қимматбаҳо мева-чевалар билан лим тўла бўлган патнислар кетма-кет етказилиб турилади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Фулломжон кулиб туриб, олдидаги бўш қовун косаларини патнисга солди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о.

2 Меҳмонларнинг олдига қўйиш учун тузалган шундай идиш. *Унинг [Мирзакаримбойнинг] кампири патнис ва бир чойнак чой олиб чиқди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Холдорхон дастурхонга патнис қўяр экан, энгашиб туриб гапирди.* С. Зуннунова, Олов.

Самовар патнис Самовар остига қўйиладиган патнис.

3 Духовкада пишириладиган нарса териб қўйиладиган ясси тунука. *Сомсаларни патнисга териб, духовкага қўймоқ.* ■ *Сомсаларни қизитилган тандирнинг жағига ёпиб ёки патниси ёлганган духовкага қўйиб пиширасиз.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПАТО- [юн. pathos — дард-алам, қайғу; бахтсизлик, касаллик] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, шу сўзларнинг касаллик, дард, азобга алоқадорлигини билдиради (мас., *патология, патопсихология*).

ПАТОГЕНЕЗ [пато.. + юн. genesis — пайдо бўлиш, келиб чиқиш] *тиб.* Касаллик ва унинг айрим белгилари пайдо бўлиши ҳамда ривожланишидаги жараёнлар мажмуи ва уларни ўрганадиган соҳа.

ПАТОЛОГ Патология врач, мутахассиси.

ПАТОЛОГИК тиб. I Патологияга, касалликка оид. *Патологик анатомия. Патологик физиология.*

2 Меъёрдан ташқари, носоғ аъзога хос. *Патологик белгилар. Патологик ҳодиса.* ■ *Одам тишларида баъзи нонормал ва патологик ўзгаришлар жуда аниқ билиниб туради.* «Фан ва турмуш». *Мен патологик жараён мияга боғлиқ эмаслигини аниқладим.* Н. Ёқубов, Жон.

ПАТОЛОГИЯ [пато.. + юн. logos — билим, тушунча] *тиб. I* Тиббиётнинг организмдаги касаллик жараёнлари ва ҳолатларини, касалликнинг пайдо бўлиш сабабларини ва оқибатини ўрганадиган соҳаси.

2 Мезърдан четга чиқиш ҳолати, анормал тузилиш; анормаллик.

ПАТОПСИХОЛОГИЯ [пато.. + психология] Психологиянинг инсон бош миясининг зарарланиши ёки унинг етарли даражада ривожланмаганлиги натижасида келиб чиқадиган руҳий касалликларни ўрганадиган бўлими.

ПАТ-ПАТ *тақл. с.* Мотордан отилиб чиқётган газнинг узиқ-узиқ товуши ҳақида. *Раъно идорага яқинлашар экан, бирдан пат-пат қилган мотор товуши жимликни бузди.* О. Ёқубов, Баҳор кунларидан бирида.

ПАТПАТЛАМОҚ «Пат-пат» овоз чиқармоқ. *Движок патпатлаб, тариллаб юбордию, Денов хурмосидай қизарган лампочкалар бирдан ёниб, стол устию бутун хона ичи ғайритабиий ёришиб кетди.* М. Мансуров, Ёмби.

ПАТРИАРХ [юн. patriarches < pater, patros – ота + archo – бошқараман] **1 тар.** Уруғчилик жамиятида уруғ бошлиғи.

2 Православ черковида: энг олий ҳуқуққа эга бўлган руҳоний ва унинг унвони; православ черкови бошлиғи.

ПАТРИАРХАЛ Патриархатга, оила бошлиғи сифатида эркаклар чекланмаган ҳокимиятга эга бўлган даврга оид. *Патриархал тузум. Патриархал муносабатлар.*

ПАТРИАРХАТ [юн. pater, patros – ота + arche – ҳокимият] **1 тар.** Ибтидоий тузумнинг матриархатдан кейинги, оилада, хўжалик ва ижтимоий муносабатларда эркаклар ҳукмронлик қилган даври, оталик даври.

2 Патриарх қўл остидаги черков бошқаруви тизими.

ПАТРОН [фр. patron – қолип, андоза] **1** ҳарб. Гильзага бир бутун қилиб жойланган (отилиб чиқадиган) ўқ, порох заряди ва пистон (капсоль). *Милтиқ патрони. Пистолет патрони. Ўнта патрон жойланадиган магазинли автомат.* ■ Қоровулар қўлларидаги милтиқларни яна бир карра кўздан кечириб, эҳтиёт патронларни ҳозирладилар. С. Айний, Қулар. *Натижа ёмон бўлмади: булар ёрдамида учта пулемёт, ўттиздан ортиқ патрон ўлжа олинди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 *тех.* Токарлик ёки пармалаш станокларида станокнинг айланувчи қисмига ўрнатиладиган, ишлов бериладиган детални

ёки кесувчи асбобни сиқиб тутиб турадиган мослама. *Пармани патронга ўрнаштирмоқ.*

3 Электр лампочкаси бураб киритиладиган ва уни электр тармоғига улайдиган мослама. *Куйган патронни алмаштирмоқ.*

ПАТРОНАЖ [фр. patronage – ҳомийлик] Тиббий муассасалар томонидан ёш (гўдак) болалар, ҳомилдор аёллар ва айрим беморларга уй шароитида тиббий ёрдам кўрсатиш тизими. *Айниқса, аҳолининг ижтимоий кам ҳимояланган қатламларида тиббий ёрдамни такомиллаштириш, самарали патронаж хизматини йўлга қўйишга катта эътибор берилди.* «Фан ва турмуш».

ПАТРОНТАШ [нем. Patrontasche – патрон халта] Милтиқ ва тўппонча ўқлари жойлаб олиб юриладиган махсус халта, ўқдон. *Лола югурганича ўтовига кириб, қозикдан милтиқ, патронташни олиб чиқди.* Ё. Шукуров, Довюрақ қиз. *Ўқ-дорилар ҳам етарли эканлиги кўриниб турарди: баъзилар катта патронташларини елкага осиб.. олган эдилар.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАТРУЛЬ [фр. patrouille – кўриқчи, қоровул] Маълум ҳудуднинг хавфсизлигини таъминлаш ва тартиб сақлаш учун қўйилган қуролли кишилар ёки ҳарбий самолёт, кема кабилар гуруҳи. *Қуролли патруль. Милиция патрули. Дружиначилар патрули.* ■ *Билагига қизил лента боғлаган патруль-матрос вокзалга яқин келган халқ тўлқинини кузатар ва тартибга солиб турар эди.* Ғайратий, Унутилмас кунлар.

ПАТТА [ф. پتہ – талон; рухсат, рухсатнома; чек] *с.т.* **1** Билет; чек; талон. *Поезд паттаси. Бозор паттаси.* ■ *Борса, дугонаси келмаган экан. Патта олиб, кино бошланар пайтигача уни бетоқат кутди.* Н. Қиличев. Чиғирик. *Ота, «Ҳеч бўлмаса шу зиёлинамо одам патта йиртиб олади», деб ўйлаган эди. Йўқ, у йўлкира ҳам тўламай, зинага оёқ қўйиб тураверди.* С. Нуров, Нарвон.

2 Гувоҳнома, ҳужжат. -*Кувёнинг Маъмуржон билан зағсинг никоҳ паттасини оласизлар, – деди Мамасаид.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Паттасини қўлига бермоқ (ёки тутқазмоқ) Рухсатини бермоқ, бўшатмоқ, ҳайдамоқ, жўнатмоқ. *Фиди-биди қилса, паттаси ўша кун қўлига тутқазилади.* ■ *Раис-*

нинг паттасини қўлига бериб юборганимизга бу йил роса тўрт йил бўлди. Н. Сафаров, Катта қарвон йўлда. **ПАТТАСИ** (қўлига) тегди Рухсат берилди, бўшатилади, жўнатилади.

ПАТТАЧИ с.т. Патта, билет, чек, талон сотувчи киши. - *Бунга [трамвайга] тушиб, бир гаит қилардик, муллажиринг йўқ. Осилсак, паттачидан калтак еймиз, — деди ўртоқларимиздан бири.* Ойбек, Болалик. - *Бозор дарвозаси олдида турган паттачининг олдига қовун билан тарвузни омонат қўйиб, ичкари кирдик, — деди Шум бола.* Ф. Фулом, Шум бола. *Бахтимга танишим — мош бозорининг паттачиси учраб қолди, сара мошдан анча арзонга бира тўла ўн килосини пакетга солиб берди.* Газетадан.

ПАТТАЧИЛИК Патта сотиш билан шуғулланиш. - *Олий маълумотли одам бозорда паттачилик қилгани уялмайсизми? — деб хижолат қилишди.* Газетадан.

ПАУЗА [лот. pause < юн. pauses — тўхта-тиш, тугатиш] 1 Нутқ орасидаги, маълум иш жараёнидаги узилиш, тўхташ. *Пауза чўзилиб кета бошлагандан кейин Гавҳар ўрнидан туриб, орқасига ўгирилди-да: - Ҳа, қани ким қайси мавзуга қизиқади? — деб сўради.* П. Қодиров, Уч илди.

2 мус. Куй, ашула ўртасида муайян вақт узилиш, тўхташ ва унинг нотадаги белгиси.

ПАУПЕРИЗМ [лот. pauper — камбағал, мулксиз] иқт. Жамиятда ишсизлик, инфляция, кам даромад топиш, мулкий тенгсизлик билан боғлиқ бўлган оммавий қашшоқлик.

ПАФОС [юн. pathos — ҳис, завқ; эҳтирос] кт. Кўтаринки руҳ, жўшқинлик, завқ-шавқ. *Пафос билан гапирмоқ. ■ Ҳамма теримда унумли меҳнат пафоси билан ишламоқда.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари. *Шоир фикрларидаги етакчи концепция, бош пафос замондошларимизнинг ҳаётий позициясидан, ҳаёт фалсафасидан нур эмиши, айниқса, нуфузlidir. «ЎТА».*

ПАФОСЛИ кт. Завқ-шавқ билан тўлган, кўтаринки, жўшқин. *Пафосли шеърлар.*

ПАХМАЙМОҚ Тартибсиз ўсиб кетмоқ, чигаллашиб ва тўзиб кетмоқ, хурпаймоқ (соч, соқол, юнг ҳақида). *Кийимларим йиртилиб, тиззаларимнинг кўзи шилиниб, соқолларим пахмайиб кетди.* И. Раҳим, Оловкор.

ПАХМОҚ I 1 сфт. Тартибсиз ўсиб кетган, ўсиқ, хурпайган. *Пахмоқ соч. ■ Чўпон*

ота.. пахмоқ соқолларини силаб, бағрини офтобга тоблаб, тоғ бағрига ёнбошлади. Ойдин, Ширинга мактуб. *Пахмоқ соқол ўтирган ерида саломга алик олди.* Т. Малик, Шайтанат.

2 Шох-шаббаси тартибсиз ўсиб тарвақайлаган сада шаклидаги. *Сидиқжон катта йўлдан анча четда, каттакон пахмоқ бир дарахт остида милтиллаб турган чироққа томон бурилди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

3 Юнги ёки соч-соқоли ўсиқ, бароқ. *Жунлари ўсиқ пахмоқ қўйлар бўйинларини чўзганча сув тўлатилган охурларга интилади.* С. Анорбоев, Ҳаракатда баракат. *Тупроққа қоришиб ётган катта, пахмоқ кучук занжирини шалдиратиб, ўрнидан турди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПАХМОҚ II Бир томони тукли, майин ва қалин ип газлама; бумазей. *Пахмоқ кўйлақ.*

ПАХСА [ф. پخسه] 1 Пишитилган лойдан устма-уст босиб қурилган девор ва унинг ҳар бир қавати, қатори. *Бир пахса девор. Пахса қўймоқ (урмоқ). ■ Уч кундан кейин эшигимизга қора отлиқ келди. Пахсадан бўйини чўзиб қичқирди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Пахсадан иборат, пахсадан қилинган, қурилган. *Унда-бунда қурилган пахса уйларда гўё ҳаёт йўқдай. «Саодат». Пахса деворлар нураб, қатор туюларнинг ўрқачларидек баланд-наст бўлиб қолган.* Ҳ. Фулом, Машғал.

Қўлини пахса қилмоқ Кафтини катта очган ҳолда қўлини тингловчи томон чўзиб, дағдаға билан гапирмоқ. *Оқсоқол одамларни клубга тўплаб, ваъзхонлик қилди. Қизик, чол қўлини пахса қилиб, шунақанги гаплар айтдики, ҳаммаси қулогимга михланиб қолди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. *Болта муаллим тезгина унинг олдига ўтиб, қўлларини пахса қилиб, алланималарни тушунтира кетди.* Н. Норқобилов, Тўқнашув.

3 кўча Карра, даража. *Ганжанинг кайфияти яна бир пахса кўтарилди.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

ПАХСАКАШ [ф. پخسه کش — пахса урувчи, кўювчи] Пахса девор урувчи, деворзан.

ПАХСАЛИ Пахсадан қурилган. *Ичкари ҳовли тўққиз пахсали девор билан ўралган.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Ҳув оқарган қўшқаватли*

қўрғонча, Деворлари тўрт пахсали, мустаҳкам. Ф. Фулом.

ПАХСАЧИ айн. пахсакаш.

ПАХТА 1 Ғўза ўсимлигининг чигит ва толалардан иборат оппоқ юмшоқ ҳосили. *Узун толали пахта. Чигитли пахта. Чигитсиз пахта. Пахта териш. Эски пахта бўз бўлмас, асли душман дўст бўлмас.* Мақол. ■ *У кечкурун терган пахтасини табелчига ўтказиб, ювиниб-тараниб.. қишлоққа жўнади.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

Ипак пахта Толаси ингичка, узун ва пишиқ пахта. *Тилда дoston Фарғона – Ипак пахта диёри.* Ё. Мирзо. **Пахта тозалаш** 1) пахтани хас-хашак, чанг-тўзондан тозалаш; 2) пахтани чигитдан айириш. *Ушаҳарга киргандан кейин пахта тозалаш заводи ёнидаги бекатда тушиди.* Т. Ашуров, Оқ от.

2 Чигитдан ажратилган шу маҳсулот; момиқ. *Пахтадан ип йигирмоқ.* ■ *Вазиранинг эғнида шафтоли гулига монанд, кўкси очиқ, елкасига пахта қўйиб тикилган шойи кўйлак.* С. Аҳмад, Уфқ. *Республика пахта толаси ишлаб чиқариш бўйича дунёда тўртинчи ўринда.. туради.* Газетадан.

3 с.т. айн. ғўза. *Узоқ-узоқда ҳали кун кўтарилмаганига қарамай.. қўлларига кетмон ушлаган йигитлар пахта суғориб юрибдилар.* А. Қодирий, Обид кетмон.

4 сфт. Гули, тасвири (очилган) пахтага ўхшаш. *Қурбонов чўнтагидан ён дафтарча чиқарди: -Бу кишига ўттизта чойнак, юзта пахта гулли пиёла.. тақсимчаси билан.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Пахта гулли чойнакни олдига тортиди.* Т. Ашуров, Оқ от.

Кўзининг пахтаси чиқмоқ Ғазаб ёки ҳаяжондан кўзлари катта-катта очилмоқ, кўзи ола-кула бўлмоқ. *Ортиқ талвасада, қўллари билан бошини тўсиб, кўзининг пахтаси чиқиб, тисарилди.* М. Мансуров, Ёмби. **Пахта олма** Узоқ сақланмайдиган эртапишар маҳаллий олма нави. *Пахта олма пишди, шотут қизарди. Учинчи чопиқни бошладик кеча.* Ф. Фулом.

ПАХТАДОҒ Пахтани ўтга тоблаб ёки қизитилган ёққа булаб, шишга, ярага қўйиладиган иситувчи компресс. *Пахтадоғ шишни қайтаради.*

Пахтадоғ қилмоқ Қизитилган ёққа буланган ёки ўтда тобланган пахта билан компресс қилмоқ. *-Нима гап бўлди, دادаси?*

– сўради пахтадоғ қилиб келган онайи зор шошилиб. «Шарқ юлдузи».

ПАХТАЗОР Ғўза экилган жой, ғўза билан банд ер, дала, майдон. *Пахтазор водий.* ■ *Катта кўча билан айланиб ўтамизми? Пахтазорни кесиб чиқа қолайлик.* Ў. Ҳошимов, Қалбингта кулоқ сол. *Ху ана, сомон шляпали Олимов пахтазор чеккасидан келяпти.* Х. Назир, Ёнар дарё.

ПАХТАК Дуккакдилларга мансуб, бўёқчиликда хомашё сифатида ишлатиладиган бута.

ПАХТАКАШ тар. Чувилмаган кўсаларни сотиб олиб, чувиб ёки чувитиб, баъзан чигитдан ҳам ажратиб сотиш билан шуғулланадиган киши; пахтафуруш. *-Илоҳи тавба, – деди бир пахтакаш, – болачақалар бир ҳафта тирноқ кўчириб, ғўза чувиганлар.* С. Айний, Қўллар.

ПАХТАКОР 1 Чигит экиш билан шуғулланувчи, пахта етиштирувчи киши. *Илғор пахтакор.* ■ *Оддий пахтакор аввал қандай ишлаган бўлса, ҳамон шундай, пахтага ҳеч қачон хиёнат қилмайди.* «Саодат». *Чорвадорсан, ботирсан – қўлда қўбизинг билан, Пахтакорсан, ишчисан, дарёни бурувчисан.* А. Орипов, Йиллар армони.

2 сфт. Чигит экиб, пахта етиштирадиган. *Пахтакор ерлар.*

ПАХТАКОРЛИК 1 Чигит экиш билан шуғулланишлик; пахтакор касби. *Донғдор пахтакорлигимиз оламга машҳур. Пахтакорлик шарафли касб.*

2 айн. пахтачилик 2. Бироқ пахтакорликни ривожлантиришдан туб аҳолининг ҳаёти яхшиланди. Газетадан.

ПАХТАЛИ Пахтаси бўлган, пахта солинган. *Пахтали шим. Пахтали чопон.* ■ *Очил эса ёқаси ва енгларига қўнғир клеёнкадан жияк қўйиб тикилган эски пахтали фуфайкада.. эди.* П. Қодиров, Уч илдиэ. *Саодат кампир пахтали нимчасини олиб кийди.* «Саодат».

ПАХТАЛИК с.т. от Авра ва астар орасига пахта солиб тикилган қишлоқ уст кийим. *Кумуш тонг билан бирга уйғонган Фароғат калта пахталигини кийиб, далага чиқиб кетди.* Р. Файзий, Кишиларимиз қиссаси. *Кўп ўтмай, чайлада мен билан пахталик кийган йигитдан бошқа ҳеч ким қолмади.* Ў. Умарбеков, Олтин япроқлар.

ПАХТАТИКАН Пояси қисқа, барглари майда тиканли, кўп йиллик ёввойи ўт.

ПАХТАФУРУШ тар. Пахта савдоси билан шуғулланган киши. *Мен Абдурашид пахтафуруш деган бойнинг аравасини минар эдим.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ПАХТАЧИ 1 эск. Пахта тозалаш ва пахта савдоси билан шуғулланган бой. *Дада, энди пахта заводи қурмасак бўлмайди. Модомики, пахтачи бўлдим, заводсиз илож йўқ.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. айн. пахтакор. Кампирнинг бир қизи колхоз раиси.. *биттаси колхознинг сут фермасида ишлайди, ўғли тажрибакор пахтачи.* Ғ. Расул, Тўнғич ўғил.

ПАХТАЧИЛИК 1 қ. пахтакорлик 1. Пахтачилик билан шуғулланмоқ. *Пахтачиликда катта ва кўп тармоқли хўжаликни бошқаришда ўттиз йиллик тажриба эгаси!* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

2 Қишлоқ хўжалигининг ғўза экиш, пахта етиштириш билан шуғулланувчи тармоғи. *Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи — пахтачиликдир. Пахтачиликнинг ривожланиши. Пахтачиликни механизациялаштириш. Пахтачилик илмий-текшириш институти.* ■ *Бироқ пахтачиликни ривожлантиришдан туб аҳолининг ҳаёти яхшиланди.* Газетадан.

3 Муайян туркумга мансуб ғўзанинг келиб чиқиши, эволюцияси, ўсиши ва ривожланиши, уни деҳқончиликда етиштириш қонуниятлари ҳақидаги фан.

ПАХТАШУНОС Пахта илми, пахтачилик билан шуғулланувчи мутахассис.

ПАЦИЕНТ [лот. *patiens, patientis* — азоб тортувчи, бемор, сабр қилувчи] Тиббий хизмат кўрсатилаётган ёки тиббий кўрик жараёнида бўлган шахс.

ПАЦИФИЗМ [лот. *pacifiscus* — келиштирувчи, тинчлантирувчи] Ҳар қандай урушга қарши бўлган ва ер юзида тинчлик бўлишини ёқловчи дунёқараш, оқим. [*Эйнштейн*] *Халқаро пацифизмга яқиндан ёрдам бериш учун кўп куч сарфлади.* «Фан ва турмуш».

ПАЦИФИСТ Пацифизм тарафдори.

ПАЦИФИСТИК Пацифизмга ва пацифистга оид. *Пацифистик қараш. Пацифистик ҳаракат.*

ПАЧАВА Ниҳоят даражада ёмон, расво (иш, аҳвол ҳақида). [*Шокир ота*] *Ёлғиз ўзи эмас, балки бутун аҳли қосибнинг аҳволи*

пачава эканини очиб ташлади. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЧАВАСИ ЧИҚМОҚ Ниҳоят даражада ёмонлашмоқ, расво бўлмоқ, расвоси чиқмоқ. *Ахир, салгина ношудлик ишининг пачавасини чиқариб қўяди.* Н. Фозилов, Оқим. *Ўз бошлигининг.. «Ишининг пачавасини чиқардингиз», деган товуши эшитилгандек бўлди.* Шухрат, Умид поғоналари.

ПАЧАКИЛАШМОҚ Бекорга тортишмоқ, баҳслашмоқ, ади-бади айтишмоқ, гап талашмоқ. *Соҳиб қори бетгачонар Бегимхон билан пачакилашиб ўтиргиси келмай, ташқарига чиқа бошлаган эди, Бегимхон уни этагидан судраб, яна айвонга олиб чиқди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. — *Сен бошингни кўтар, мишиқилар билан пачакилашма, — дейди Турғунали.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ПАЧАҚ 1 Букилиб, эзилиб ёки синиб ичига боғтан; абжағи чиққан; мажақ. *Пачақ челақ. Машинанинг қаноти урилиб пачақ бўлибди.* ■ *Йигит узоқда ҳайбатли темир уюмлари сингари ағанаб ётган пачақ паровозларга тикилди.* Ойбек, Қўёш қораймас. *У [самоварчи] устанинг қўлига туша-туша хўп эзилган, қорни пачақ, чиркин катта самоварнинг олдида ёғоч елкасини қисиб ўтирарди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Синиқ, синган. *Пачақ тухум.*

ПАЧАҒИ ЧИҚМОҚ 1) пачақ бўлмоқ. *Челакнинг пачағи чиқди;* 2) кўчма абжағи чиқмоқ, тор-мор бўлмоқ. *Урушда пачағи чиққан бу “зобит”лар ҳали ҳам ўзларини кўкларда ҳис қилар, ҳали ҳам ғолиблардек мағрур эдилар.* Ҳ. Фулом, Машғал.

3 Уринган, эзилган. *Пачақ олма.*

4 кўчма Яхши ўсмай, ривожланмай, майда бўлиб қолган; реза, ушоқ. *Пачақ бола. Пачақ ўсимлик.* ■ *Ҳавас қилиб келган Бургутим ҳар қуни кўриб юрган оддий кишилардай, жуссаси ҳам, юзи ҳам, қарашлари ҳам оддий, пачақ бир йигит бўлиб чиқди.* С. Аҳмад, Чўл бургути.

ПАЧАҚЛАМОҚ 1 Пачақ қилмоқ, мажақ қилмоқ, эзмоқ. *Бола тухумни пачақлади.*

2 кўчма Тор-мор қилмоқ, абжағини чиқармоқ. *Душман армиясини пачақламоқ.* ■ *Пачақлаймиз қириб, қўрқинч ёв бу, Шаҳарга ўт қўювчи зўр олов бу. Ҳабибий, Девон. Бутун юлдузларингни тош қилиб от, Пачақлаб ерга ур, чалтак қилиб қот.* Ҳабибий, Девон.

ПАЧАҚ-ПАЧАҚ Бутунлай майда-майда, пора-пора бўлган, пачағи, абжағи чиққан. *Тарелка тошга урилиб пачақ-пачақ бўлди.*
 ■ *Шашвар тўқмоқ билан бошига урдим, боши пачақ-пачақ бўлиб кетди.* «Эртақлар».

ПАЧКА [р. пачка < нем. Pack, Packer – боғлам, ўрам; даста, шода] Тахланган, ўралган, боғланган ёки қутичага жойланган бир турдаги нарсалар. *Ўн пачка қалам. Тўрт пачка папирос. Бир пачка чой.* ■ *Дўкандан бир пачка сигарета олиб, уйдан унча узоқ бўлмаган зоопаркка йўл олди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПАЧКАЛАМОҚ Бир хилдаги нарсаларни тахлаб, ўраб боғламоқ ёки қутичаларга жойламоқ. *Юз сўмликларни пачкаламоқ. Дафтарларни пачкаламоқ. Сигареталарни пачкаламоқ. Чой пачкаламоқ.* ■ *Зоҳир ака қирқиб четин, Пачкалаб тез бирин-кетин, Ҳар томонга жўнатади, Китобхонни қувнатади.* О. Юнусовна.

ПАЧКАЛИ Пачкаларга жойланган, пачкаланган. *Пачкали қалам. Пачкали печенье. Пачкали пул.*

ПАШМАК I [ф. پشمک – тола-тола шаклли ҳолва] Ёгда қовурилган ун ва қиёмдан тола-тола қилиб тайёрланган ва махсус ўлчовда кесилган маҳаллий ширинлик. *Баққоллар кичкина-кичкина дўкочаларида ярим кечага қадар савдо қиладилар. Пашмак, турли-туман.. ҳолвалар, пистабодом, аччиқ-чучук мағизлар, новвотлар, парвардалар, отнон, хўрозқандлар сероб.* Ойбек, Болалик.

ПАШМАК II бот. Шўрадошлар оиласига мансуб, танаси қалин тола ва тангачалар билан қопланган бир йиллик ўсимлик.

ПАШМАЛОҚ I Бошқаларга нисбатан энг кейинги ўринда турган, ҳали кўзга кўринмаган, мавқеи, мартабаси паст; оддий. *Пашмалоқ савдогар.* ■ *Мен энди.. мадрасада пашмалоқ маҳдумлардан бўлиб қолдим.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 кучма Оддий, жўн, шунчаки. *Тегирмончи: -Лекин сиз ҳануз пашмалоқ гапларни айтиб келгансиз!* – деди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПАШША [ф. پشه – чивин] Ёзда жуда кўпайиб кетадиган, турли суяқ органик моддалар билан озикланадиган қўш парда қанотли ҳашарот. *Йўл пашша. Пашшаларни кўримоқ. Қора пашша.* ■ *Атрофда ғув-ғув*

пашша: оёқларга ёпишади, бурун катакларига суқилади, қулоқларни узади. Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳамма ёқ жим. Фақат пашша гинғиллайди.* А. Қаҳҳор, Бемор.

Ошга пашша бўлмоқ айн. ошга пашша тушмоқ. *Марзияникига борганимда доим ошга пашша бўладиганлар Душан билан Фозил эди.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. **Ошга пашша тушмоқ** Бегона киши аралашиб, ишни бузмоқ, ишнинг белига тепмоқ. -*Эсизгина, энди гаплаша бошлаган эдик-а. Ошга пашша тушди, – деди Элмурод бошини чайқаб.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Пашша(ни) кўриб ўтирмоқ** Бекор вақт, кун ўтказмоқ, кунни бекорга ўтказмоқ. [Бобоқул ота:] *Ҳамма далага ёпишиб ётган бўлса-ю, мен идорада пашша кўриб ўтирсам келишмас.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. **Пашшадан фил ясамоқ ёки пашшани (ёки пашшадай нарса-ни) фил қилмоқ** Арзимас нарсани ошириб юбормоқ, улғайтириб кўрсатмоқ, ҳаддан ташқари муболаға қилмоқ. *Уззукун пашшани фил қилиб, қаёқдаги гапларни чулғатиб юрдингиз, мана энди эл олдида юзингиз шувут.* А. Муҳиддин, Кўнгиллар.

ПАШШАЛАШМОҚ Атрофида айланиб, ёпишиб хиралик қилмоқ, майда-чуйда гап, ноўрин хатти-ҳаракатлар билан жонга тегмоқ. *Терганлари паллага келмайди-ю, яна биз билан пашшалашадилар.* «Аския». *Мудир ўртоғингиздан ҳам хафа бўлдим, тозалikka эътибор бериш ўрнига ошхонада ҳамма билан пашшалашиб ўтирибди.* «Аския».

ПАШШАХОНА [пашша + хона] Пашша ва чивин каби ҳашаротлардан сақланиш учун тутиладиган махсус чодир. *Пашшахонада ухламоқ.* ■ *Сўнг кечқурун савдогар вазир келиб кирса, оқ пашшахона тутилган сўрида Кундузхон ётган эмиш.* «Фольклор». *Пашшахонага қамалиб олган искабтопар Иқболнинг юзини чақиб, уйғотиб юборган эди.* С. Абдулла. Иқбол.

ПАШШАХЎРДА [ф. پشه خورده – пашша еган, талаган; пашша чаққандан кейин узоқ тузалмайдиган яра, жароҳат] Бирор жойга тез-тез келиб турадиган, хира бўлиб ёпишиб оладиган одам. *Пашшахўрда бўлмоқ.* ■ [Уста:] *Пашшахўрдаларни қувиб, полвоннинг жиловини тортиб кўясан.* О. Ёқубов, Ларза. *Карвонсаройларда нияти бузук, шубҳали одамлар ҳам пашшахўрда бўларди.* М. Осим,

Ўтрор. Бу ялоқи, Гавҳарнинг атрофида бекорга пашишахўрда бўлаётгани йўқ. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ПАШШАҚҶНМАС Тиканакли, хушбўй йирик гулли бутасимон ўсимлик.

ПАҚ тақл. с. Портлаш, отилиш каби ҳолларда эшитиладиган кескин товуш. *Шар “пақ” этиб ёрилиб кетди.* ■ *Милтиғидан “пақ” этган овоз чиққач, бир одам дарахтнинг катта томирига.. мункиб тушиб, қимирламай қолди.* Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси. *Хотини сут соғаётган пақирини пақ эткизиб ерга қўйди-да, даст ўрндан турди, Карим акага қараб шанғиллаб кетди.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

ПАҚИЛЛАМОҚ “Пақ” этган товуш, овоз чиқармоқ. *Аллақачон ишратхона лиқ тўлган, эшикбон эшикка тамба урган эди. Орадан ҳаял-замон ўтмай, у ер-бу ердан ишшаларнинг пақиллаб очилаётгани эшитила бошлади.* Н. Қиличев, Чигириқ. *Йўlining ярмига борганда, мотор тумов бўлгандек бир-икки пақиллаб, машина тўхтаб қолди.* С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема. *Аввалига пақиллаган, кейин вишиллаган, сунг қўлат-қўлат этган овоз чиқди.* С. Маҳқамов, Ёстиқ ичида игна.

ПАҚИР I Сув ва б. суюқликларни ташиш ва асраш учун ишлатиладиган, бандли, цилиндрсимон идиш; челақ. *Афанди бир кун кечаси қудуқдан сув олгани пақир солган эди, сувда ойнинг аксини кўрди.* «Латифалар». У [Азизбек] қондаги какликларнинг тиригини товўқхонага қамаб, ўқ еганларини қопқоқли пақирга солиб, сунага олиб чиқиб қўйди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАҚИР II эск. Икки тийинлик чақа. *Сўзимга ишон, бошқа бир пақир ҳам пулим йўқ.* И. Акрам, Адолат. *Шундай хурсандликдан бир-икки марта бўлса, менинг ёнимда бир пақир ҳам қолмас экан.* «Латифалар».

Бир пақирга олмаслик Назар-писанд қилмаслик, баҳосини, қадр-қимматини ерга урмоқ. *Ҳафиза ўзини у ёқ-бу ёққа солиб, пинагини бузмай тура берди. У ҳатто бу аччиқ таъналарни эшитмагандай, эшитса ҳам, бир пақирга олмай, сур бўлиб турарди.* Мирмуҳсин, Умид. **Бир пақирга қиммат** (ёки арзимайди) Ҳеч нарсага арзимайди, жуда ёмон, паст, арзимас.

ПАҚПАҚ I Болаларнинг бир бўлак лойни пиёла шаклига келтириб, тўнтариб ерга уриб пақиллатиш ўйини. *Пақпақ ўйнамоқ.*

ПАҚПАҚ II Кўсакка ўхшаш, ичи бўш мевали кўп йиллик ўсимлик.

ПАҚҚОС рви. I Бус-бутун, қолдиқсиз, қолдирмай; бутунлай, тамомила. *Эргаш чой дамлаб келганда, Азмиддин лагандаси ошинг қолганини паққос тушириб, ёғини ҳам ялаб бўлган эди.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Айтмоқчи, мен сизларни таништиришни паққос унутибман-ку. Уни қаранглар-а! Бу киши — Аълам ака бўладилар.* М. Мансуров, Ёмби. *Унинг ёнида бўлсанг, ўтмишингни паққос унутасан, сон бўлган одам эмаслигингни дарров пайқайсан.* А. Мухтор, Туғилиш.

ПАҒА I эск. Чархда ип йигириш учун тахтакачада пилталаб, юмалоқлаб қўйилган бир сиқим чигитсиз пахта, пахта пилтаси.

2 Пахта каби юмшоқ ёки тарқалувчан нарсаларнинг бир парчаси, уюми ёки тўдаси. *Пахта пағалари. Тутун пағаси.* ■ *Даштнинг у ер-бу ерида.. қор пағалари ётар эди.* Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси. *Тоғ томонидан кўтарилиб, қуёш бетини қоплаб турган бир паға булут чўкканда, Тиктепа ерлари нур ичида чўмиб кўринади.* А. Қодирий, Обид кетмон.

Паға бўлмоқ Жуда оқариб, рангсизланиб кетмоқ. *Холбўта бошини кўтарганда, Саидмурод ўқ узди. Кўрбошининг ранги паға бўлиб кетди. Нариги томонда раҳбада чўзилиб ётишган Комил билан Ҳамид сапчиб туришди ва дарров нима гап-сўзлигини фаҳмлаб, Саидмуродга ташланишди.* «Ёшлик».

ПАҒАМОЛ эск. Чигитсиз пахтани ҳимариб, пилталаб юмалоқлаш учун ишлатиладиган қаламсимон асбоб; пилтакач.

ПАҒА-ПАҒА Тўда-тўда, парча-парча (пахта, булут, тутун кабилар ҳақида). *Паға-паға пахта. Паға-паға қор.* ■ *Паға-паға тутунлар Кўтарилар мўридан.* С. Акбарий. *Қорамтир булутлар.. паға-паға бўлиб, тез сузиб кетди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПАҒЛАВОН [ф. پهلوان — қаҳрамон, ботир] I Барваста ва забардаст; жисмоний бақувват, баҳодир. *Пағлавон ўғлон.* ■ *Аҳмадҷон у ёқ-бу ёққа борса, ёнида пағлавон оға-ини, вафодор ёр, садоқатли жўралар ҳамроҳ бўлиб юргандай, ҳеч кимдан ҳайиқмайди, кўнгли тўқ.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди. *Ўзи ҳам худди шерга ўхшаган, чиройли пағлавон йигит экан.* С. Исмоилзода, Темур.

2 Ботир, қахрамон. *Паҳлавон жангчи.* ■ *Бугун яна Нилдан ўтган қарвонлар, Девни йиққан паҳлавонлар сўзласин.* А. Шер. *Ривоятда айтилишича, шаҳарликлар паҳлавоннинг жасадини топиб, тантана билан дафн этишибди. «Фан ва турмуш». Йигит куйласин, жангда Чин паҳлавон бўлдим, деб. Ҳ. Пўлат.*

3 кўчма Забардаст, кучли. *Дўстларим, ҳайратда қолмангиз фақат, Паҳлавон асрга шу гаплар мосдир. Инсон боласига меҳр ила шафқат – Ҳаммага хос эди, бизга ҳам хосдир.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАҲЛАВОНЛАРДАЙ, =дек айн. паҳлавонларча. *Паҳлавонлардек улкан гавдали, айнни куч-қувватга тўлган Усмоҳжўжага бир пиёла май ялагандек ҳам таъсир қилмас, кўпинча, лабларини алам билан чапиллатиб, қайтиб кетарди.* Ҳ. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ПАҲЛАВОНЛАРЧА рвш. Паҳлавонлар каби, паҳлавонлардек, паҳлавонларга ўхшаб.

ПАҲЛАВОНЛИК Ботирлик, қахрамонлик; бақувватлик. *Паҳлавонлик кўрсатмоқ.*

ПАҲЛАВОНСИФАТ Қомати, қуввати паҳлавонларга ўхшаш, паҳлавон гавдали. *Ияклари осилган бу паҳлавонсифат киши минбар зиналарига катта, қўпол оёқларини бир-бир босиб чиқаркан, товони зарбидан тахталар ғирчилларди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПАҲПАҲЛАМОҚ с. т. Ҳаддан ташқари аямоқ, авайламоқ, ардоқламоқ. *Болани паҳпаҳлаб ўстирмоқ.*

ПЕДАГОГ [юн. paidagogos – тарбиячи] Педагогика мутахассиси; болалар ва ёшларни тарбиялаш ва ўқитиш билан шуғулланувчи, шу соҳа бўйича махсус тайёргарликка эга бўлган шахс, ўқитувчи. *Моҳир педагог. Мактаб педагоглари жамоаси.* ■ *Ўз талабаларида география фанига алоҳида меҳр уйғота олган моҳир педагогдан..* С. Аҳмад, Юлдуз. *Педагогнинг вазифаси юксак, мураккаб ва олийжанобдир. «Фан ва турмуш».*

ПЕДАГОГИК 1 Педагогга оид, хос. *Педагогик жамоа. Педагогик фаолият. Педагогик маҳорат. Педагогик амалиёт.*

2 Педагогикага оид. *Педагогик асарлар. Педагогик билимлар. Педагогик жараён.*

ПЕДАГОГИКА [юн. paidagogike < pais, paidos – бола + ago – етаклаб бораман, тар-

бия қиламан] 1 Тарбия, таълим ҳамда маълумот беришнинг назарий ва амалий жиҳатларини ўрганувчи фанлар мажмуи. *Бўлғуси педагоглар практика жараёнида педагогика ва психологиянинг долзарб масалалари устида иш олиб борадилар.* «Фан ва турмуш».

2 Айнни шу соҳа (мутахассислик) бўйича ўқув фани.

ПЕДАГОГЛИК Педагогнинг вазифаси, иши, фаолияти; ўқитувчилик, мураббийлик. *Педагоглик қилмоқ.* ■ *Боланинг раёйини – кўнглини синдирган, тушунмаган одамга педагоглик касби хайфдир.* Газетадан.

ПЕДАЛЬ [фр. pedale < лот. pes, pedis – оёқ] Машина, велосипед, дастгоҳ ва баъзи мусиқа асбобларининг оёқ билан ҳаракатга келтириладиган ричаги, тепкиси. *Велосипед педали. Пианино педали.* ■ *У [Мирвали] газ педалини охиригача босди. Машина гўё ҳавога кўтарилди олдидан тезлик олаётган самолётга ўхшарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПЕДАНТ [фр. pedant < итал. pedante – педагог, ўқитувчи] Расмиятга, амалдаги тартиб ва қоидаларга изчил риоя қилувчи, ўтакетган синчков киши. [Усмонов]: *Инсон зоти табиатан педант ва консерватор бўлади.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПЕДАНТИЗМ айн. қ. педантлик.

ПЕДАНТЛИК Расмиятга, амалдаги тартиб ва қоидаларга ёпишиб олиш, ўтакетган синчковлик, расмиятчилик.

ПЕДИАТР Педиатрия мутахассиси, болалар врач.

ПЕДИАТРИЯ [юн. pais, paidos – бола + iatreia – даволаш] Тиббиётнинг болалар анатомияси, физиологияси, патологияси ҳамда касалликлари ва уларни даволаш усуллари ўрганувчи бўлими.

ПЕДИКЮР [фр. pedicure < лот. pes, pedis – оёқ + curare – парвариш қилмоқ] Оёқ бармоқларини махсус парвариш қилиш.

ПЕДОЛОГ Педология мутахассиси, педология соҳасидаги олим. *Маишур педолог олимларнинг асарлари ва фаолиятлари оппонентлар томонидан кескин танқид қилинди.* Газетадан.

ПЕДОЛОГИЯ [юн. pais, paidos – бола + logos – фан, таълим] Бола ривожланишига нисбатан психологик, биологик, ижтимоий (социологик) қарашлар мажмуи; болалар ҳақидаги фан (19-аср охирида АҚШ

ва Фарбий Европада пайдо бўлган). *Шахс ва жамият ҳақидаги фанлардан социология, генетика, педология каби фанларни ўқитиш тақиқлаб қўйилди*. Газетадан.

ПЕЙЖЕР [ингл. pager] Кодланган хабарни матнли, рақамли, овозли ахборотга айлантириб, махсус сигналлар ёрдамида узоқ масофага узатувчи қурилма. *Сенга пейжер орқали хабар бераман*.

ПЕЙЖИНГ [ингл. paging] Пейжер воситасида алоқа қилиш усули.

ПЕЙЗАЖ [фр. paysage < pays – жой, макон] 1 Бирор жойнинг кўзга ташланиб турган умумий кўриниши; манзара. *Ўрмон пейзажи. Тоғ пейзажи*.

2 Тасвирий санъатнинг табиат манзараларини тасвирлаш билан шуғулланадиган тури; табиат манзараси тасвирланган сурат.

3 Адабий асарда манзара тасвири, табиат манзараси, табиат лавҳалари. *Ҳамид Олимжон бу шеърида Ўзбекистоннинг пейзажини яратишда моҳир бир санъаткор сифатида гавдаланади. «Ватан адабиёти».*

ПЕЙЗАЖЧИ Пейзаж чизадиган рассом. *У [Ўрол Тансиқбоев] ҳаваскорликдан Ўзбекистоннинг кўзга кўринган пейзажчи рассоми бўлиб етишгунга қадар катта меҳнат ва ижодий изланиш йўлини босиб ўтди*. Газетадан.

ПЕЛЛАГРА [итал. pelle agna – дағал, фадир-будур тери] тиб. Организмда айрим витаминларнинг етишмаслигидан келиб чиқадиган, терининг, ошқозон-ичак йўлининг зарарланиши ва руҳий хасталиклар билан кечадиган касаллик.

ПЕМЗА [ингл. pumice < лот. pumex – ғовак тош, кўпик] махс. Ғовак, жуда енгил, кулранг вулканик жинс (асосан қурилиш саноатида ишлатилади).

ПЕНАЛ [нем. Pennal < лот. penne – перо; пат] Ручка, қалам, резина солиб қўйиладиган чўзинчоқ кутича, филоф.

ПЕНАЛЬТИ [итал. penalty – жазо(лаш), жарима] спорт. Айрим спорт ўйинларида жарима майдончасида қондани бузганлиги учун рақиб дарвозаси томон белгиланадиган ва йўналтириладиган жарима зарбаси (тўпи); мас., футболда – 11 метрли, тўпи хоккейда – 12 метрли масофадан зарба берилади.

ПЕНИЦИЛЛИН [лот. Penicillium – замбуруғларнинг бир тури < penicillum – панжа;

попук, шокила] Кимёвий тузилиши бир-бирига яқин, тиббиёт амалиётида кенг қўлланидиган табиий ва ярим синтетик антибиотиклар гуруҳи. *Пеницилдиндан укол қилмоқ*

ПЕНСИОНЕР [фр. pensionnaire < лот. pensio, pensionis – тўлов] Пенсия олувчи киши. *Мен 72 ёшдаман, пенсионерман. Лекин, уч ой бўлди, яна заводга ишга қайтдим*. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПЕНСИЯ [лот. pensio – тўлов; тўлов муддати] Қариган, меҳнат қобилиятини йўқотган, узоқ йил хизмат қилган, боқувчисидан жудо бўлган кишиларни моддий жиҳатдан таъминлаш мақсадида уларга давлат томонидан доимий бериб бориладиган пул; нафақа. *Пенсия олмоқ. Пенсияга чиқмоқ. ■ Пенсияга чиқаман деб турганимда, уруш бошланиб қолди*. С. Зуннунова, Олов. *Сен уни бекора олиб кетмайсан, унинг ўзидан кўра пенсияси керак сенга, билдингми?* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПЕНТАГОН [юн. pentagonon < penta – беш + gonia – бурчак] 1 *мат.* Беш бурчакли геометрик жисм; бешбурчак.

2 (П – катта) АҚШнинг ҳарбий вазирлиги жойлашган, Вашингтондан унча узоқда бўлмаган беш бурчакли бино; АҚШнинг ҳарбий маҳкамаси.

ПЕНТАГРАММА [юн. penta – беш + gramma – ҳарф; ёзув] *мат.* Ҳар бир томонига бир хил тенг ёнли учбурчаклар ясалган мунтазам бешбурчак.

ПЕНЯ [лот. poena – жазо] эск. Пул-тўлов мажбуриятларини ўз вақтида бажармаганлик учун тўланадиган жарима. *..бир қатор ташкилотлар ўзлари билан тузилган шартнома суммасининг қарийб 100 миллион сўмини ўзлаштирганлиги учун, энди кечиккан ҳар бир кун учун пеня тўлашга мажбур*. Газетадан. *Суд, муддати ўтказиб юборилгани учун, ҳар кун ҳисобига 0,4 фоиздан пеня тўлаш лозимлиги ҳақида қарор чиқарди*. Газетадан.

ПЕПСИ-КОЛА [ингл. Pepsi-Cola < юн. persis – овқат ҳазм қилиш + лот. Cola – Африка тропик ўрмонларида ўсадиган доим яшил дарахтларнинг бир тури] Қувватни ошириб тетиклантирувчи, газланган муздай ичимлик.

ПЕРГАМЕНТ [юн. pergamenos < Pergamon (Пергам) – Кичик Осиёда айни шу материал кенг қўлланган шаҳар номи] 1

Қоғоз ихтиро қилингунга қадар махсус йўл билан тайёрланган ва қоғоз ўрнида ишлатилган ҳайвон териси; тери қоғоз.

2 Шундай терига ёзилган қадимги қўл-ёзма.

3 Сув ва мой ўтказмайдиган пишиқ юпқа шаффоф қоғоз.

ПЕРЕВОД [р. переводить — «юбормоқ, жўнатмоқ, ўтказмоқ» фл. дан суффиксиз ҳосил қилинган от] *эск.* Почта ёки телеграф орқали пул юбориш ҳамда шу йўл билан юборилган ёки олинган пул. *Перевод қилмоқ.*

ПЕРИ- [юн. peri — атрофида, яқинида; юқориноқ, баландроқ, ҳаддан ташқари] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, бирор нарсага яқинлики, кўшниликни, атрофида ёки олдида, яқинида жойлашганликни билдиради (мас., *перикардит*).

ПЕРИГЕЙ [пери.. + юн. ge — ер] *астр.* Ер атрофида орбита бўйлаб айланувчи жисмларнинг, ой ёки сунъий йўлдошнинг ерга энг яқин нуқтаси; *зид.* **апогей**.

ПЕРИКАРД [пери.. + юн. kardia — юрак] Юракни сиртдан ўраб турадиган халтасимон қобик.

ПЕРИКАРДИТ [перикард + лот. itis — яллиғланиши билдирувчи кўшимча] Перикарднинг яллиғланиши.

ПЕРИМЕТР [юн. perimetron — айлана, доира < perimetreo — атрофни ўлчайман] *мат.* Ёпиқ эгри чизиқнинг узунлиги (мас., кўпбурчакнинг периметри унинг ҳамма томонлари йигиндисига тенг).

ПЕРИСКОП [пери.. + юн. skopeo — қарайман, кузатаман] *махс.* Бевосита кузатиш мумкин бўлмаган берк, пана жойлардан (мас., бронетранспортёр, сувости кемаси ва ш.к. дан) кузатиш имконини берувчи оптик асбоб.

ПЕРИТОНИТ [юн. peritonaion — қорин пардаси + лот. itis — яллиғланиши билдирувчи кўшимча] *тиб.* Қорин пардасининг яллиғланиши.

ПЕРКУССИЯ [лот. percussio — тўқиллатиш] *тиб.* Беморнинг ички аъзоларидаги касалликни бадан устидан махсус болғача ёки бармоқлар билан уришдан ҳосил бўладиган товушга қараб аниқлашдан иборат тиббий-физик усул.

ПЕРО [р. перо — пат, қанот] *эск.* Сиёҳ, тушъ ва ш.к. билан ёзиш учун ручка учига

ўрнатиб ишлатиладиган ёзув-чизув асбоби. *Пўлат перо. Чизмакашлик пероси. Перо билан ёзмоқ.* ■ *Перони сиёҳдонга ботириб, ёза бошлади.* «Шарқ юлдузи».

ПЕРПЕНДИКУЛЯР I [лот. perpendicularum — шоқул; тик тушган чизиқ] *мат.* Бирор тўғри чизиқ ёки текислик билан тўғри бурчак ҳосил қилувчи чизиқ. *Текисликка перпендикуляр туширмоқ.*

ПЕРПЕНДИКУЛЯР II [лот. perpendicularis — шоқулий, тик тушган] Тик, шоқул. *Перпендикуляр чизиқ. Ўзаро перпендикуляр текисликлар.*

ПЕРРОН [фр. perron] Темир йўл станциясида: поезд келиб тўхтайдиган ва жўнайидиган майдонча, поезд кутувчи йўловчилар ёки кузатувчилар турадиган платформа. *Поезд келишидан хабар топган пассажирлар бирин-кетин перронга чиқа бошлади.* Ў. Ҳошимов, Пўлат изларда. *Қизнинг назарида, она перронда ҳамон рўмол силкиб тургандек эди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Энг охирида қаддини ғоз тутган Оқсоқол «пўштпўштлаб», перрон томон юрди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПЕРСОНА [лот. persona — шахс, кимса, зот]: **персона грата** [лот. persona grata — матлуб шахс] 1) *ҳуқ., сиёс.* муайян давлатга дипломатик вакиллик номзоди шу давлат ҳукумати томонидан маъқулланган киши; 2) *кўчма* хайрихоҳлик билан қараладиган одам. **Персона нон грата** [лот. persona non grata — номатлуб шахс] 1) *ҳуқ., сиёс.* Бирор давлатга дипломатик вакил этиб тайинланишига ўша давлат ҳукумати томонидан розилик берилмаган ёки ишонччи йўқотган ва чақириб олиниши лозим бўлган дипломатик вакил; 2) *кўчма* хайрихоҳлик билан қаралмайдиган киши.

ПЕРСОНАЖ [лот. persona — шахс] Санъат ва бадий адабиётда (ҳикоя, роман, пьеса, кинофильм кабиларда) муаллиф томонидан тасвир этилган ҳар бир шахс. *А. Қаҳҳор асарларидаги персонажлар. Пьеса персонажлари.* ■ *Учала персонажнинг нигоҳи уч томонга қадалган.* «Ёшлик».

ПЕРСОНАЛ I [лот. personalis — шахсий] Корхона, муассаса ходимлари ёки уларнинг ихтисосига кўра бир гуруҳи. *Театр персонали. Ўқитувчилар персонали. Маъмурий персонал.*

ПЕРСПЕКТИВ *эск.* Келгусида қилинадиган ишларга доир, келгусидаги тараққи-

ётни кўзда тутовчи; истиқболдаги. *Перспектив режа.*

ПЕРСПЕКТИВА [фр. perspective < лот. perspicere — ич-ичидан кўрмоқ, синчиклаб қарамоқ] эск. 1 Келажакдан қутилган ёки келажакда амалга оширилиши кўзда тутилган мақсад, ният, режа. *Тараққиёт перспективаси.*

2 *геом.* Нарсанинг, у текисликда кузатувчидан, кузатиш нуқтасидан узоқлик даражасига кўра ҳақиқатда қандай кўринса, худди шундай тасаввур берадиган тасвири.

3 Геометриянинг шундай тасвирлар яшаш қоидалари ҳақидаги бўлими.

ПЕРСПЕКТИВАЛИ эск. Келажаги бор, бўлган, истиқболли. *Перспективали ходим. Перспективали ишлар.*

ПЕРСПЕКТИВАСИЗ Истиқболи номаълум, аниқ режаси бўлмаган. *Перспективасиз иш.*

ПЕС [ф. پیس — ифлос, иржит; теридаги оқ доғ; мохов] 1 *тиб.* Пигмент етишмаслиги натижасида терида пайдо бўладиган оқ доғ. -*Қуймучида тангадек песи бор.* -*Пес эмас. Яранинг ўрни эди-ку.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Шундай касали бўлган киши. [Мозордаги] *Қудуқнинг суви фақат касалларнинг, айниқса пес ва кўзи оғриганларнинг шифоланишларига ва зиёратчиларнинг “табаррук” деб олиб боришларига сарф қилинади.* С. Айний, Эсдаликлар.

3 сўк. Ярамас, мохов. *Пес песни қоронғида топар.* Мақол. ■ [Нор:] *Паранжиси қурсин, қайда нам шу песни ёпиниб, суқморзорга бордим-у, ўзимга дардисарни орттирдим-келдим.* Ҳамза, Паранжи сирлари. [Йўлчи:] *Гулнорни севишимни биларди-я, пес чол.* Ойбек, Танланган асарлар. *Совчи қўйдим, бермади. Отанг қургур пес экан.* «Фольклор».

ПЕСЕТА [исп. peseta < peso — вазн, бўлак] Испаниянинг асосий пул бирлиги.

ПЕСЛИК Разиллик, пасткашлик. *Сени одам дедим, ўғлим тойладим, Ишониб, ўзинга шогирд айладим, Болани ёнингга олиб, баччағар, Қанча шумлик, песликларни ўйладинг.* «Гўрўғлининг туғилиши».

ПЕСО [исп. peso — вазн, бўлак] Лотин Америкасининг бир қатор мамлакатларида ҳамда Филиппинда асосий пул бирлиги.

ПЕССИМИЗМ [лот. pessimus — энг ёмон] Келажакка ишончсизлик, умидсизлик

билан қараш, ҳар бир нарсанинг ёмон томонини кўришга мойиллик, руҳий тушкунлик.

ПЕССИМИСТ Руҳий тушкунликка юз тутган, ҳаётга, келажакка умидсизлик билан қарайдиган киши.

ПЕССИМИСТИК Пессимизм руҳи билан суғорилган. *Пессимистик кайфият. Пессимистик характердаги асар.* ■ *Гарчи Фурқат лирикасида ҳасрат, қайғу, дард мотивлари катта ўрин тутса ҳам, бу мотивлар сира пессимистик моҳиятга эга эмас.* М. Шайхзода, Фурқатнинг бадиий маҳоратига доир.

ПЕССИМИСТЛИК 1 Пессимистларга хос хулқ-атвор, кайфият.

2 қ. пессимизм.

ПЕСТИЦИДЛАР [лот. pestis — юқумли касал, мараз + caedere — ўлдирмоқ] Ўсимлик ва ҳайвонларнинг касаллик ҳамда зараркунандаларига, бегона ўтларга қарши курашда фойдаланиладиган кимёвий моддалар. *Ўзбекистонда ноорганик минерал ўғитлар, гербицидлар ва пестицидларнинг қўлланиши энг юқори нормалардан ҳам ўнлаб баравар ортиқ эди.* Газетадан.

ПЕТИТ [фр. petit — майда, кичик] *плерф.* Майда босма ҳарфлар.

ПЕТИЦИЯ [лот. petitio — даъво қилиш, шикоят, ариза] эск. Олий давлат органига ёки ҳукумат бошлиғига кўпчилик томонидан биргаликда берилган расмий ёзма ариза, илтимоснома.

ПЕТЛИЦА [р. петлица < петля — илмоқ, сиртмоқ, ҳалқа] Формали кийим ёқасига чатиладиган, хизмат тури ёки даража, унвонни кўрсатадиган рангли тўртбурчак мато. *Темирўлчилар петлицаси.* ■ *Курсантлар.. чемодан, одеколон, тарақ, устара, топилса — командир петлицаси харид қилар эдилар.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПЕТРОГРАФ Петрография олими, мутахассиси.

ПЕТРОГРАФИК Петрографияга оид. *Петрографик қидирув ишлари.*

ПЕТРОГРАФИЯ [юн. petra — тош, қоя + grapho — ёзаман] *геог.* Геологиянинг тоғ жинсларини, уларнинг минерал ва кимёвий таркибини, тузилишини, Ернинг қаттиқ қатлами ва устки қисмида тарқалиш ва келиб чиқиш қонуниятларини ўрганувчи тармоғи.

ПЕТРУШКА [*лот. Petroselinum < юн. petroselinon – тоғ сельдерейи*] Соябонгулдошлар (соабонгуллилар оиласи)га мансуб бир ёки икки йиллик, кашничсимон ўсимлик. *Петрушка барги кўринишдан кашничга ўхшаса-да, ҳиди ва мазаси ўзига хос дағалроқ.* К. Маъмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЕЧ [*ф. печ – қийшиқлик, эгрилик; қат, бурма; ҳалқа; жингалак, гажак*] Бошга ўралган салланинг чеккадан осилтириб қўйилган қисми, учи. *Узун печи осилган катта саллани бошини чайқайди.* Ойбек, Навоий. *..Худди фуқаҳо, яъни қонунинослардек салласи печини томоғининг тагидан ўтказиб, ўнелкасига ташлади.* М. Осим, Карвон йўлларида.

ПЕЧАК I [*ф. پیچک – чирмашиб ўсадиган ўт; чирмовуқ*] Ўсимлик танасига ва б. нарсаларга чирмашиб ўсадиган бир йиллик ўсимлик; чирмовуқ. [*Навоий:*] *Гулимнинг қабрига эккан чечаклар очилгандур бу чоқ.. оҳим чечаклар Каби кўк тоқига чирмашмасинму?!* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. *Ярим халта печак қилиб келди.* Ш. Холмирзаев. Оғир тош кўчса.

ПЕЧАК II [*ф. پیچک – ўрам, копток; ғалтак*]: **печак ҳандалак** Ҳандалакнинг пўсти кўнғир-сарғиш тусли майдароқ бир тури. *Асад қори олдида турган печак косасини олдида тортиб, ундан бир тилминини олди-да, оғзини катта очиб, тиқиб юборди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПЕЧАКГУЛ [печак + гул] Карнайгуллилар оиласига мансуб, чирмашиб ўсадиган бир йиллик ўсимлик ва унинг гули; карнайгул. *Марказий кўчадаги уйларнинг деразаларида оқ пардалар ҳилпирайди, деворларига печакгуллар тирмашиб ётибди.* И. Раҳим, Такдир.

ПЕЧАН Ишни, гапни ўринлатадиган; уста, чечан. *Ишга печан.* ■ *Мулла Абзам ҳамма каллар сингари гапга печан, қочириқ гапларни гапириб.. пешқадамларни ҳам кулдирар эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ПЕЧАНЛИК Ишни, гапни уддалашлик, усталик, чечанлик. *Раис, ундан шундай иш чиқишини, Абдулла индамасхоннинг гапга шунақанги печанлигини билмаган эди.* Т. Пўлат, Хижолат.

ПЕЧАТЛАМОҚ I қ. муҳрламоқ I. *Ҳужжатни печатламоқ.*

2 қ. муҳрламоқ 2. *Эшикларни печатлаб қўймоқ.* ■ *-Адо бўлдим, ака. Уйим куйди. Орган дўконни печатлаб кетди, – деди Тўйчи. А. Кўчимов, Халқа.*

ПЕЧАТЬ [*р. печать < қад. р. пеку – куйдириб белги (тамға) қўйиш асбоби*] **I қ. муҳр 1.** *Идора печати. Конверт устига печать босмоқ.* ■ *-Столнинг тортмасини қидиравериб, илма-тешик қилиб юбордим, печать йўқ, – деди Миращир.* О. Толибов, Анқов.

2 Шундай тамғанинг қоғозга ёки бошқа нарсага босиб туширилган акси, изи. *Маълумотноманинг печати хира экан, ўқиб бўлмади.*

3 Фойдаланишни тақиқлаш ёки бошқалар очмаслиги учун қўйилган ёки урилган тамға, сурғуч. *Боилар бой бўлиб, илмсиз яшаб, Ориқларни семизли ошаб, Олти кун ўтмай ҳовлида печать, Ҳаж кетар хотинболани ташаб.* Ҳамза.

ПЕЧЕНЬЕ [*р. печь – «оловда пиширмак, ёпмоқ» фл. дан ҳосил қилинган от*] Кўпинча ширин хамирдан кичик тўғарақ, тўртбурчак ва б. шаклларда ўтда, ўт тафтида пиширилган егулик. *Ширин печенье. Печенье билан чой ичмоқ.* ■ *Уй бекаси ўзининг асл руҳига кирди, жангчиларни қийм ва печенье билан меҳмон қилди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

ПЕЧКА [*р. печь – «қизитмоқ, қиздирмоқ» фл. дан ҳосил қилинган от*] Бино ва хоналарни иситиш ёки овқат пишириш учун ишланган қурилма. *Тунука печка. Фишт печка. Голландча печка. Газ печкаси.* ■ *Адолат уйига келганда, печкага ўт қалаётган аясини кўрди. С. Зуннунова, Гулхан. Аҳмад бригадир ўрнидан туриб, печкага тараша ташлади.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.

ПЕЧКАЧИ Печка қуриш ва таъмирлаш иши билан шуғулланувчи киши. *Ҳозирда печкачиларга ҳам талаб камайиб кетди.* ■ *Ҳайратдан ёқа ушладик: печкачи одамнинг бир думалаб туриб, табиб бўлиб қолишига сабаб нима? «Муштум».*

ПЕЧЬ I айн. **печка.** *Нурлавоё деб аталадиган ушбу сарой кенга, баланд заллари, баланд ойнабанд деразалари, рус печлари, махсус истироҳат хоналари билан маҳлиё этарди.* С. Сиёев, Аваз.

2 Материалларни қиздириш, эритиш ёки уларга ишлов бериш учун қурилган махсус иншоот. *Тоблаш печи. Темир эритиладиган печь.* ■ *Цехда ҳозироқ ойна пиширадиган печь қурилмақда.* Газетадан.

Домна печи айн. домна. **Мартен печи** қ. **мартен**.

ПЕШ I [ф. پيش — олди, олд томон; олдинда, яқинида; аввали] **I** Баъзи нарсаларнинг олдинга қараган томони, лаби, чети, қиргоғи. *Айвоннинг пеши*. ■ -Аяжон, айёмингиз муборак! — деб совға-саломни айвоннинг пешига қўйди-да, онасига кифтини тутди. К. Яшин, Ҳамза. У қопидан кетмонини олиб, пешини эговлай бошлади. «Шарқ юлдузи».

2 Кийимнинг олд этаги, бари. *Камзулингнинг пешини боссам, гард бўлар, Ошиқлик деганинг қийин дард бўлар. «Кўшиқлар». Арғуношох тиз чуқиб, подшоҳнинг этакларини юзига суртмоқчи бўлганди, Шоҳрух унинг қўлидан пешини тортиб олди.* Б. Аҳмедов, Улуғбек. *Енглари шимарилган Комилжон, этагининг пешини қайириб олган Давронов энг олдинда борарди.* И. Раҳим, Ихлос.

Пеш келтирмоқ Далил қилиб кўрсатмоқ, исбот сифатида фойдаланмоқ. -*Агроном илми ҳам, ер ҳайдасанг — куз ҳайда, куз ҳайдамасанг — юз ҳайда, дейди, — деди халқ мақолини пеш келтириб Сотиболди ота.* Н. Сафаров, Ҳадича Ахророва. **Пеш қилмоқ** Мақтаниб гапирмоқ, дастак қилмоқ, рўкач қилмоқ. *Ўз хизматларини пеш қилмоқ.* ■ *Халққа туҳмат қилманг. Сиз меҳнаткаш халққа нима каромат кўрсата қолдингизки, унга дўстлигингизни пеш қиласиз?* К. Яшин, Ҳамза. *Кимдир пеш қилганда найзанинг кучин, Алишер қаламни кўрсатган, холос.* А. Орипов, Юртим шамоли.

ПЕШ II [ф. پيش — олдинда; ёнида, яқинида] *рви.* (бирин-кетин содир бўладиган иш-ҳаракатни билдирувчи икки феъл олдида такрорланганда) *Фурсат ўтмасдан, дарров, дарҳол, пешма-пеш. Пеш терилган пахтани пеш топшириб турмоқ.* ■ [Иқбол сатанг] *Ҳовли саҳнини кўздан кечирди. Ҳамма ёқ чиннидек. Шунча дарахт-у, тагида битта барг кўринмайди. «Пеш тушганини пеш олиб турадимиз дейман, — ўйлай кетди у, — қачон қарасанг, [Меҳринисонинг] ҳовлиси ёғ томса ялағудек».* Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Эгингиздан пеш тушган кийимни пеш ювиб турган бўлсак..* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПЕША [ф. پيشه — машғулот, касб, ихтисос] *эск. кт. I* Иш, машғулот; касб, хунар. *Хоннинг ўғли, деб қилманглар андиша,*

Тўққиз ёшда қилди шу ишни пеша. «Эрали ва Шерали». Бировнинг қўлида арра, тешаси, Васса яшаш — қадим иши-пешаси. Н. Назруллаев, Сайланма. *Эл дерки: нодон дўст — бошингга жафо, Қора кунда чин дўст — пешаси вафо!* Миртемир.

2 қ. **пешвоз**. *Дарахтни ҳамиша ўрайди шамол, Шоирни ташвишлар чулғар ҳамиша. Сен шоир умрини дема безавол — Унинг ҳар онлари ташвишга пеша.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПЕШАЙВОН [ф. + а. پيشايوان — хона олдидаги айвон] *Иморат ва хоналарнинг олдида тақаб қуриладиган айвон. Умид кичкинагина чамадонни кўтариб, ичкарига кирди. Пешайвонга кўтарилиб, зал уйга кўз ташлади: узун стол устига оқ дастурхон ёзилиб, зиёфат нозу неъматлари уйиб ташланган эди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПЕШАЙВОНЛИ *Пешайвони бўлган, пешайвон солинган. Пешайвонли сариқ бино олдида ўтаётганимизда, бир боғлам сирень кўтарган кичкина бир қизча бизга қўл слтаб қўйди.* Ў. Умарбеков, Баҳор.

ПЕШАНА *с.т. айн. пешона.* *Кўчқор бўлар қўзининг пешанаси дўнг бўлур, Оға бўлар йигитнинг пешанаси кенг бўлур.* Мақол. ■ -*Кечиринг, Гавҳар, — у нима дейишини билмай, пешанасига тушиб турган сарғиш сочларини тутамлади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПЕШАНАБОҒ *с.т. айн. пешонабоғ.* *Пешанабоғ бошида, Доим меҳнат қошида. Ғайратли бу чечан қиз Энди ўн беш ёшида. «Кўшиқлар».*

ПЕШБАНД I [ф. پيشبند — олд томонга боғланадиган мато; фартук] *эск. айн. фартук.* *Холаса газўчоққа товуқларни димлаб қўйган. Белига пешбанд боғлаб, турли хил таомлар пиширяпти.* С. Нуоров, Нарвон. *Шавкатнинг дадаси эркак киши бўлсаям, ҳар куни пешбанд тутиб, овқат пиширади.* К. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ПЕШБАНД II [ф. پيشبند — олд томони боғланган; олд томонга боғланадиган мато; фартук]: **пешбанд қилмоқ** *эск.* Қўлини олдида қилиб боғламоқ. *Бошқа бандиларнинг қўллари ҳам пешбанд қилингандан кейин, уларни миршабхона дарвозасидан ташқарига — кўчага чиқардилар.* С. Айний, Куллар.

ПЕШБУРУН *бнк.* Эшик ёки дераза тавақаларининг бириккан жойидаги тир-

қишни беркитиш учун ёнига ёки ёгин сувидан сақлаш учун тепасига қоқиладиган энсиз тахтача. *Дераза пешбуруни*. ■ [Санамнинг] *Дарвоза пешбурунидан осилиб тушган сумалакка кўзи тушди*. Ш. Холмирзаев, Тўлқинлар.

ПЕШВО [ф. *پيشوا* — раҳнамо; раҳбар, устоз] *кт.* 1 Маълум бир соҳа ёки ишда етакчи, илғор киши. *У барча мавжуд илмларни эгаллаб, замона олимларининг пешвоси.. бўлишга тиришади*. Ойбек, Навоий. *Холқўзи Худоёров Зумратнинг синфдоши эди.. Синфдаги қизлар ичида энг сулуви Зумрат бўлса, ўғил болаларнинг пешвоси Холқўзи эди*. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

Шариат пешволари Динни, шариат қонун-қоидаларини ҳимоя қилувчи руҳонийлар, уламо-ҳукамолар. *Саройда барча: шариат пешволаридан тортиб то кичкина амалдоргача шоирлик даъво қиларди*. С. Сиёев, Ёруғлик. *Секин-секин гап-сўзлар аёни мамлакат, шариат пешволари, уламо-фузалога етиб, эшонойимнинг бу ҳаракатларини айни муддао деб топдилар*. Ў. Усмонов, Сайланма.

2 Йўлбошчи, доҳий. *Халқ пешвоси*.

ПЕШВОЗ [ф. *پيشواز* — учрашув; кутиб олиш]: **пешвоз турмоқ** Туриб қарши олмоқ, кутмоқ; юзма-юз турмоқ. *Совчиларнинг қадими тинди*. *Қиз тенгилар кўришди рўзгор, Унга пешвоз турарди энди Ўн тўққиз ёш, ун тўққиз баҳор*. О. Ҳожиева, Ҳаётга таъзим. *Раҳмонқулов кириши билан Элчибек бошқаларга жавоб берди, жилмайиб пешвоз турди*. А. Мухтор, Туғилиш. **Пешвоз чиқмоқ** Истиқболга, йўлига чиқиб қарши олмоқ, истиқболга чиқмоқ. *Бино панасидаги темир ўчоқда овқат пишираётган малла чойхоначи бир қўлида капгир билан югургилаб, уларга пешвоз чиқди*. Э. Усмонов, Ёлқин. *Олма гулли кўйлак кийган жувон даҳлизда меҳмонга пешвоз чиқиб, салом берди*. «Ёшлик». *Ҳовлимизга яқин қолганда, беш-олти хотин олдинда бораётган қўқон аравага пешвоз чиқди*. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. **Пешвоз юрмоқ** айн. **пешвоз чиқмоқ**. *Эмин уни кўриб, пешвоз юрди*. *Эсонбойнинг ичкарига кириш тараддуди йўқлигини сезиб, унга саволомуз қаради*. «Ёшлик».

ПЕШВОЗЛИК: **пешвозлик қилмоқ** Биринчи бўлиб гапирмоқ, гап бошламоқ.

ПЕШГИР [ф. *پيشگیر* — олдини олувчи, огоҳлантирувчи; пешбанд, фартук] 1 *эск. айн.* **фартук**. *Озиқ-овқат магазинларига бориб келган Холиса белига пешгир тутиб, эри ёқтирадиган таом тайёрлашга киришди*. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. *Зоҳид бир чеккада бош ирғаб ўтирди*. *Эшикдан пешгир бойлаган бир аёл бош суқди-ю, ош сузарга рухсат сўради*. М. М. Дўст. Лолазор.

2 махс. Темирчи ва б. металлсозлар иш вақтида тутиб оладиган чарм фартук, пешбанд.

ПЕШДОР [ф. *پيشدار* — олдинда борувчи, илғор] *эск. ҳарб.* Кўшин олдида борувчи, илғор; авангард. *Ислим барлос.. катта сувори тўданинг бошида чанг кўтариб, пешдор аскар сифатида илдам йўлга тушди*. Ойбек, Навоий. *..Сардор Хунхоршоҳнинг буйруғи билан ўн минг аскарни олиб, ўздан олдин бир чўлоқ саркардасини минг аскар билан пешдор қилиб жўнатиб юборди*. «Авазхон».

ПЕШИН [ф. *پيشين* — аввалги, олдинги, дастлабки, қадимги; куннинг ярми] 1 Куннинг ярми ўтган пайт. *Жаҳонгир яшаган қишлоққа эртаси кун пешинга етиб боришди*. «Шарқ юлдузи». *..яна Яхшибоев иккимиз ёлғиз қолдик*. *Вақт пешинга оғиб борарди*. *Узоқда тоғлар қорайиб кўринади*. М. М. Дўст, Лолазор.

Охир (ёки кеч) пешин Куннинг ярмидан кўпи ўтган, кечки пайт. *-Вақт охир пешин бўлиб қолган эди*. *Қорним очган.. — деди Шум бола*. Ф. Фулом, Шум бола.

2 *дин.* Кун ярмида ўқиладиган намоз. *Пешинни ўқимоқ*. ■ *-Ўзимиз ҳам тамадди қилиб олайлик, — деди Махсум пешин намозига ҳозирлик кўраётиб*. С. Анорбоев, Оқсой. *Уч дўст, пешин қазоси ўтгунча, Иноқий мадрасасининг бир кунжагида бекиниб ўтирдилар*. С. Сиёев, Ёруғлик. *Хўжа Хизр ҳар кунни пешин намозини Бухородаги Мағоки Аттори масжидида ўқир экан*. Газетадан.

ПЕШИНЛИК Пешинда ейиладиган овқат, тушлик. *Бу камбағаллар овқати бўлиб, уларнинг тушлиги ҳам, пешинлиги ҳам шу эди*. *Ўрик билан зоғорани иштаҳа билан едилар*. П. Турсун, Ўқитувчи. *Йигитали, пешинликка деб онаси қилган овқатдан озгина еган бўлди-да, кўчага чиқиб, гузар тарафга йўналди*. Д. Нурий, Осмон устунни.

ПЕШКАШ [ф. پيشكاش – кичикларнинг катталарга совғаси, туҳфаси] эск. кт. Ҳадя тарзида бериладиган нарса; тортиқ, совға. *Подшоҳ чодирига йиғилган уламо, фузало ва лашкарбошилар Соҳибқиронни янги туғилган меҳмон билан қутладилар, ҳар ким ҳолига яраша пешкашлар қилди.* Б. Аҳмедов, Улуғбек. *Келсанг, ўзинг келмай, ёринг билан кел. Дилкашларнинг қўлида торинг билан кел. Кел, сенга даламиз, лоламиз пешкаш, Гиёҳлар ичида ағломиз пешкаш.* Т. Сулаймон.

ПЕШЛАВҲА [ф. + а. پيشلوحه – олд томонга осиладиган лавҳ(а)] Корхона, идора, муассаса, ўқув юрти кабилар ҳақида қисқа, ихчам, аниқ маълумот ёзилган ва шуларнинг қираверишида кўринарли жойга ўрнатиладиган махсус тахтача. *Ҳозирда шахримизда жуда кўплаб пешлавҳалар янги қабул қилинган лотин алифбосида ёзилмоқда.* Газетадан. *Лойиҳанинг ушбу бандида муайян биноларга ўрнатилган пешлавҳаларнинг ҳам, гарча реклама ҳисобланмаса-да, маълум бир талаблар асосида ёзилиши белгилаб қўйилса..* Газетадан. *Ўша йиллари идоралар ва турли ташкилотларда пешлавҳалар ўзгараётган эди.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПЕШЛАМОҚ Теша, кетмон каби асбобларни болғалаб уриб, тиғини, дамини тикламоқ, пеш чиқармоқ. *Кетмонни пешламоқ.* ■ *Йўл-йўлакай канал қазिशга келган кишиларнинг чодирлари, ошхоналар, кетмон, белкуракларни пешлайдиган кўчма устахоналар учраб туради.* С. Аҳмад, Уфқ.

Ақлни пешламоқ Ақл-идрокни ўстирмоқ, зехни очмоқ, ўткирламоқ. *Билим ақлни пешлайди.* Р. Усмонов, Одобнома. *Яхши китоб бола қалбини нурга чулғайди, маънавий озик беради, ақлни пешлайди, яқин маслаҳатчисига айланади.* Газетадан.

ПЕШМА-ПЕШ [ф. پيش پيش – олдинма-олдин, кетма-кет] *рвш.* Пеш келганини пеш бажариб, тўхтатмай, кетини узмай, кетма-кет. *Очилвой балиқтутнинг мустаҳкамроқ шохига қўл тарози осиб, пахталарни пешма-пеш ўлчаб олишга тушди.* Н. Аминов, Тилло табассумлар. *У [Озод] Райҳон оққа кўчирган саҳифаларни пешма-пеш диққат назаридан ўтказишга тутинди.* «Ёшлик». *Ҳосилдан бўшаган майдонларга эса пешма-пеш ғалла уруғи сепилмоқда.* Газетадан.

ПЕШМАТ [ф. پيش بند – олди боғлиқ; фартук] Тиззагача тушадиган, хипча бел

устки кийим; бешмат. [Бўрихўжа] *Ҳамма вақт узун пешмат ва мошранг духоба дўппи кияди.* Мирмуҳсин, Чиниқиш. [Эшон ойим] *Оқ шоҳи кўйлак устидан қора духоба пешмат кийган, бошига майин мисқоли дока рўмол устидан товар дуррача танғиган – олифта.* Ойбек, Болалик. *Устида беқасам пешмат, пешонасини танғиб боғлаб олган Сунбулхон аяни куни бўйи ваҳимали хаёллар чулғаб.. хаёл сурарди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПЕШНОП [ф. پيشناف – киндик олди, атрофи] Кўйнинг киндик атрофидан олинган ёғли гўшт. [Муллажон:] *Шу қарздан узилай, ундан кейин гўшт дўконига ишга кирман, еганинг пешноп, кийганинг атлас бўлади.* С. Аҳмад, Муллажон. *Сиххабоб, кунжутли нон, пешноп сомсалардан еб қолинг.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари.

ПЕШОБ [ф. پيشاب – сийдик] *айн. сийдик.* *Селдир ейиш иштаҳани очади, пешобни ҳайдайди, иситмада фойда қилади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЕШОЙНА [ф. پيش آينه – олд ойна] Автомобиль, трамвай, троллейбус кабиларнинг олд қисмига ўрнатилган ойна. *Чанг босилиб, юриш енгиллашгач, ҳайдовчи пешойна тепасидаги кўзгу орқали Йигиталига қаради.* Т. Малик, Шайтанат.

ПЕШОНА [ф. پيشانه / پيشانى – манглай, пешона] 1 *анат.* Юзнинг қошдан сочгача бўлган қисми, манглай. *Кенг пешона. Пешона суяги.* ■ *Бу гаплардан ҳашарчилар қотиб-қотиб кулишарди. Раззоқ буқачи пешонасини уқалаб, терга пишиб, индамай ўтирарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Икромжон тёр босган пешоналарини, бўйинларини қийғи билан артаркан, Азизхон тарафга бир қараб қўйди.* С. Аҳмад, Уфқ.

Пешонани боғлаб, ишга киришмоқ Астойдил ишга киришмоқ. **Пешонасини силамоқ** *айн. бошини силамоқ* 2. *қ. бош.* [Бой:] *Баракалла ўғлим! ..Ҳалол меҳнат қилсанг, ҳамшиша бахтинг олчи-дала! Ҳамиша пешонангни силайман! Ҳамза, Бой ила хизматчи.*

2 *кўчма* Диний тасаввурларга кўра: қисмат, тақдир. *Наҳот пешонамга тоабат тобелик, қуллик мақоми битилган бўлса.* С. Сиёев, Ёруғлик.

Пешонага ёзилгани Тақдирда белгиланган нарса; тақдир, қисмат. *Пешонамга ёзгани сен экансан, менда нима чора! Ҳамза, Танланган асарлар. Билмадим, тақдир унинг*

ва менинг пешонамга нималар ёзгандир. Ф. Фулом, Ёдгор. **Пешонада битганини** (ёки **ёзилганини**) **кўрмоқ** Тақдирда белгиланган нарсадан, қисматдан қочиб қутула олмаслик. *Уйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан. Пешонада битганини кўрасан. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Зероки, рисоаларимиз мавжуд, ҳар ким ўз толедан, пешонасига ёзилганини кўрадир.* У. Исмоилов, Сайланма. **Пешонамдан кўрдим** 1) таваккал, нима бўлса бўлар. «Бахтинг бўлса, тузалиб кетасан», дейишяпти. У ёғини пешонамдан кўрдим. «Саодат»; 2) тақдирда ёзилгани шу экан, на чора. *Хола, кўп эзмаланмай, чиқиб айтаверинг-да. Бўладиган бўлса, мендан сўраб нима қиласиз? Нима бўлса, пешонамдан кўраман.* Ҳамза, Танланган асарлар. **Пешонаси ёруғ** Омади келган, бахтли. *Пешонамиз ёруғ экан, ўғлим.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Пешонасига сигмади** Айрилди, жудо бўлди.

3 с.т. Бисот, буду шуд, бор-йўғи. *Пешонагинамизда биттагина-да, ўрғилай, биттагина.* С. Аҳмад, Уфқ. *Пешонамда битта ўғил, ёнимда юрсин, деб туриб олди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

Пешона тери Меҳнат ва унинг маҳсули. *-Агар ўзининг пешона тери билан бойлик орттирган шайх топилса, — деди истеҳзо билан, — майли, мақбарани ўша бошқара қолсин, мен розиман! Шу билан гапим тамом.* К. Яшин, Ҳамза. *Ўғирлик қилиб топган бўлсам айтинглар. Улар пешона тери билан топилган. Ҳалоллик билан орттирганман уларни мен..* К. Яшин, Ҳамза. **Пешона тери тўкмоқ** Тиришиб, астойдил меҳнат қилмоқ. *Мусобақадошингиз қўйган шартларни бажариш учун ҳалол меҳнат қилинг, баравар пешона тери тўкин!* У. Исмоилов, Сайланма. **Пешонаси деворга тегмоқ** Тавбасига таянмоқ, қилмишига пушаймон бўлмоқ, тушунмоқ. **Пешонаси кўҳлик айн.** **Пешонаси ёруғ қ.** **пешона 2.** *Олло таоло бировнинг пешонасини кўҳлик, бировникини қуп-қуруқ қилиб яратади. У бандаларига ризқ-рўзни ҳар кимнинг ўзига яраша ўлчаб сочади.* К. Яшин, Ҳамза. **Пешонаси очилмоқ** Иши юришмоқ, омади келмоқ, бахти очилмоқ. *Бой ҳам шу мулкнинг бадалига, пешонам очилиб, бирор иш-пишга туриб кетгунимча, бирор йил чамаси боқмоқчи бўлибди.* Ф. Фулом, Шум бола. **Пешонаси шўр ёки шўр пешона** Бахтсиз, бебахт. *-Эҳ, пешонам шўр экан, ошна! Бир*

ташвишдан қутулмасимдан иккинчиси таппа босади, — деди Алижон Омонтойга, бирон нажот топ, дегандай мўлтираб. К. Яшин, Ҳамза. [*Жамила:*] *Ёки Ғофирдек бахтсиз, онандай пешонаси шўр бўлиб туғилармидинг?* Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Пешонаси қора айн.** **пешонаси шўр.** *Йўл узунми, дард узун? Дарвиш ашуласи узун. Тун қорам, дард қора? Дарвиш пешонаси қора.* Х. Даврон, Қақнус. **Пешонасини тириштирмоқ** Энсаси қотмоқ ёки жаҳли чиқмоқ. *Олчинбек дабдурустан кириб келиб, тилёғламачилик билан бошлаган гапи Ҳамзанинг энсасини қотирди. Пешонаси тиришиб, қаттиқ гапиргиси келди-ю, лекин ўзини босди.* К. Яшин, Ҳамза. *Мансур бир нафас пешонасини тириштириб, ўйланиб турди-да, эшик тутқичига қўл чўзди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПЕШОНАБАНД [пешона + банд] **1** Аёллар бошига, пешонасига боғлайдиган, танғиб ўрайдиган кичкина рўмол.

2 эск. Рўмол устидан пешонага боғланадиган, кашта билан безатилган боғич.

ПЕШОНАБОҒ айн. **пешонабанд 1.** *Сора кампир.. елкасига туриб кетган кўк штапель пешонабоғини бошига тортганди, у билан баробар сочи учудаги чўлпилари ҳам шиқирлаб, юқорига кўтарилди.* «Ёшлик». *Холанинг пешонабоғи остидан оқ кулранг сочлари чиқиб турар, кўз атрофи, бўйнида ажинлар қуюқлашгандай эди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ПЕШРАВ [ф. پیشرو — олдинда борувчи; илғор; раҳбар, раҳнамо] *кт.* Бошлаб борувчи, етакловчи; нишона. *Соқол оқи ўлимга пешравдир. Тириклик сабзаси узра қировдир.* Алишер Навоий.

ПЕШТАХТА [ф. پیشتخته — олдинга қўйилган тахта, стол] **1** Дўконда, магазинда, бозорда сотувчини харидордан ажратиб турадиган, устига сотиладиган моллар қўйиладиган, кўпинча харидор томони ёпиқ махсус стол. *Магазинда одам йўқ.. Пештахта орқасида ёшгина сотувчи йигит ўтирарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Мудир пештахтани айланиб ўтиб, Гулчехрага яқин келди.* «Саодат». *Бу ерда ҳозирча деҳқонлар ўз маҳсулотлари билан савдо қилишяпти, пештахталар қўйиб берганмиз.* Газетадан. *Яқинда «Шарқ зиёкори» китоб дўконда пештахтани безаб турган бир ноёб альбом-китобга кўзим тушиб, беихтиёр уни варақладим.* Газетадан.

2 бнк. Карнизнинг бўйламасига кўйилган кичик тўсин ёки тахта.

ПЕШТАҲАМ [ф. پيشدهن / پوچدهان – беодоб, беҳаё сўз айтувчи] Оғзига келган ножўя, уятли сўзларни қайтармай айтаверадиган, оғзи бузуқ киши. *Пештаҳам одам.* ■ *Ҳа, атрофида бидъатга муккасидан кетган беш-ўнта нодон, иғвогар, шилқим.. пештаҳамлари ҳам бор.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Оғзини пештаҳам қилмоқ Уятли сўзлар айтмоқ, сўкинмоқ. *Қамчи: -Менимча, бу тўнғиз ёлғиз эмас, шериклари бор, – деганда, Қобил бир ижирганиб, яна оғзини пештаҳам қилди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ПЕШТОҚ [ф. پيش – олд ва а. طاق – гумбаз, кубба; арка] *архит.* Мадраса, масжид, мақбара, карвонсарой каби биноларнинг олд томондаги серҳашам юқори қисми; меҳроб шаклли баланд дарвоза, арк. *Деразадан алақандай мадрасанинг кунгурдор пештоқи кўришиб туради. Пештоқ чеккасида шерлар тасвирланган.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. *Анвар пештоқида чироқ ёниб турган жимжимадор дарвоза олдида етганида, бирдан юраги гулллаб кетди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПЕШҚАДАМ [ф. + а. پيشقدم (пеш + қадам) – илғор, ташаббускор; зарбдор] **1 сфт.** Иш, ўқиш, спорт кабиларда бошқалардан олдинда борувчи, ўрнак кўрсатувчи; илғор. *Пешқадам теримчи.* ■ *Пешқадам ишчи кунига режадаги 480 та ўрнига 650 тача ўрмоннинг четини тикади.* Газетадан.

2 от Шундай хусусиятга эга бўлган киши, ўқувчи ёки спортчи. *Тиришиб машқ қилишим орқасида, ҳамсабоқ ўртоқларим орасида иншо ёзишда пешқадам бўлиб олдим.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Гуруҳ пешқадами – Бразилия терма командасининг кутилмаган мағлубияти вазиятни ўзгартириб юборди.* Газетадан. *Кимдир эски усуллар билан ишлайди, кимдир компьютер техникаси афзаллигига ишонади, кимдир эса ўз соҳасининг пешқадами бўлади.* Газетадан.

ПЕШҚАДАМЛИК Иш, ўқиш, спорт кабиларда бошқалардан олдинда бўлишлик, ўрнак кўрсатиш, илғорлик. *Пешқадамлик учун курашмоқ.* *Пешқадамликни қўлдан бермай ишламоқ.*

ПИАНИНО [итал. pianino – кичик фортепьяно] *мус.* Торли урма-клавишли мусиқа асбоби, фортепьянонинг бир тури.

Дам олиш минутларида Фарида унга пианино чалиб берар.. эди. П. Қодиров, Уч илди. *Қаердадир, алақим пианинода «Жонон»ни чалмоқда.* С. Зуннунова, Олов.

ПИАНИНОЧИ Пианино, рояль чалувчи созанда. *2002 йили Италиянинг Агрополи шаҳрида бўлиб ўтган ёш пианиночилар танловида иштирок этдим.* Газетадан.

ПИВО [р. пиво < пить – «ичмоқ» с. дан ҳосил қилинган от] Кўпинча ундириб янчилган арпадан тайёрланадиган, кам спиртли ичимлик. *Қибрай пивоси. Пиво заводи.* ■ *Ҳа, айтгандай, Самарқанд пивосини мақташарди. Чанқовбосди қилмайсизми? «Аския». Дарҳақиқат, қассоб пиво дўконининг орқа эшигига яқин бориб, ўша болага кўз қисиб имлади.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИВОХОНА Пиво сотиладиган, сотиб олиб ичиладиган махсус дўкон; майхона. *Кеча қайси пивохонада ичиб қолганингизни ҳам мандан сўрайсизми? А. Қаҳқор, Сароб. Сандироқлаб юриб, пивохона ёнида тўхтади, бир оз чайқалиб тургач, ичкарига кирди. «Ёшлик».*

ПИВОХЎРЛИК Пиво ичиш билан шуғулланиш, пивони кўп ичишлик. *Трест дарвозасининг олдидаги пивохонада шериклари билан роса пивохўрлик қилган.* Ў. Умарбеков, Юлдузлар.

ПИГМЕНТАЦИЯ [лот. pigmentum – бўёқ, бўёвчи модда] Пигментлар таъсирида организмларнинг тегишли тусга кириши, рангининг ўзгариши.

ПИГМЕНТЛАР [лот. pigmentum – бўёқ, ранг] **1 биол.** Тирик организм (ҳайвон ва ўсимлик) тўқималари таркибида бўладиган ва уларнинг рангини белгилайдиган бўёқ моддалар. *Соч оқариши унда пигмент етишмаслиги оқибатидир. «Фан ва турмуш». Чунки қудуқ суви, айниқса, пигмент етишмаслиги натижасида терида пайдо бўладиган оқ доғларга «шифо» бўлар эмиш. «Фан ва турмуш».*

2 ким. Лак-бўёқ маҳсулотлари, кимёвий тоалар, пластмасса, резина ва қоғозга ранг берувчи, сувда ва органик эритувчиларда эримайдиган кукунсимон кимёвий бирикмалар.

ПИДЖАК [ингл. pea-jacket < голл. rij – дағал мато + jekker – куртка] Қайтарма ёқали, олди очик, тугмаланадиган калта уст кийим – эрақлар костюмининг бир қисми.

Олимжон пиджагини ечди-ю, мулоиймлик билан Ойқизнинг елкасига ташлади. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Яхшибоев энидаги пиджакни ечиб, отиб юборди. М. М. Дўст, Лолазор. Гавҳар ўт устида ётган пиджакни олди-да, унинг елкасига ташлади. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПИДИНА [ф. پودنه — ялпизнинг бир тури] с.т. айн. **ялпиз**. Ялпиз. Баъзи жойларда *пидина* ёки *наъмо деб аташади*. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПИЕЛИТ [юн. pyelos— жом + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи кўшимча] тиб. Буйрак жомининг яллиғланиши.

ПИЕЛОНЕФРИТ [юн. pyelos — жом + nephros — буйрак + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи кўшимча] тиб. Буйрак ва буйрак жомининг яллиғланиши. *Пиелонефрит буйрак тўқимасига касаллик микроблари кириши натижасида вужудга келади.* «ЎЗМЭ».

ПИЁВА [ф. پيان — пиёз + آب — сув] Пиёздоғ ва сувдан тайёрланган гўштсиз суyoқ овқат; ёвғон шўрва. *Тур, қизим! Ҳа, аччиққина бир коса пиёва қилгин, кўнглим озиб кетди.* Ҳамза, Танланган асарлар. *Мазифа опа эса кунора айвондаги учоқда бир иссиқ пиёва қилади.* Ш. Холмирзаев, Танланган асарлар.

ПИЁДА [ф. پياده — яёв, оёқ билан; уловсиз аскар] **1** рвш. Уловсиз, ўз оёғи билан; яёв. *Одамлар нимагадир трамвай-троллейбусга ўтирмай, тўда-тўда бўлиб, пиёда кетишяпти.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Ҳожи ота карвонбоши билан кўришиб, Рўзиохунбой боғининг ниҳоясигача отнинг чилвиридан ушлаб, пиёда юрди.* «Ёшлик».

2 сфт. От-уловга эга бўлмаган, яёв юрадиган. *Самолётлардан сўнг танклар хужумга кирди. Унинг орқасидан пиёда роталар кўзгалди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Шу чоқ қишлоқнинг кун ботиш томонидан баланд “ура” овози эшитилди ва қишлоққа мўр-малахдай ёпирилиб келаётган пиёда аскарлар кўринди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

3 от ҳарб. (асосан кўпл. шаклида) Яёв жанг қилиш учун белгиланган кўшин тури. *Отлиқлар кетидан пиёдалар ҳам югуриб кетишди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Гулдорос билан келаётган танклар орқасидан пиёдалар югурди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

4 от Шахмат ўйинида: энг кучсиз дона. *Ўйин билмасанг, пиёдани сур.* Мақол. ■ [Мухторжон] Саидийга энди жавоб бераман деб турганда, Мирза Муҳиддин бир пиёда суриш билан унинг илгариги ҳолатда қолдирди. А. Қаҳҳор, Сароб.

5 қ. **йўловчи**. *Тротуар — пиёдалар юрадиган йўлка.*

Пиёда ўчоқ 1) ошхонада бошқа ўчоқлардан алоҳида қурилган ўчоқ, шунингдек, очиқ ҳовлидаги алоҳида ўчоқ; **2)** ерга қурилган, оғзи осмонга қараган тандир.

ПИЁДАЛАБ фольк. Пиёда юриб, пиёда, яёв. *От-арава чўлда қолиб кетади, Пиёдалаб шох қошига етади.* «Алпомиш». *Пиёдалаб Ҳақиқ тоғдан жўнади, Борар ернинг тайинини билмади.* «Ширин билан Шакар».

ПИЁДАЛАШМОҚ Кўпчилик бўлиб пиёда юрмоқ, бормоқ, айланмоқ.

ПИЁЗ [ф. پياز — пиёз, бир бош пиёз] **1** Барглари найчасимон узун бўлиб ўсадиган, илдиэ бўғзида юпқа қат-қат пўстлардан юмалоқ тугунақ ҳосил қиладиган, тугунаги ва ёш барги овқатга ишлатиладиган икки йиллик ва кўп йиллик сабзавот ўсимлиги. *Оқ пиёз. Қизил пиёз. Барра пиёз. Кўк пиёз. Топган гул келтирар, топмаган — бир боғ пиёз.* Мақол. ■ *Бутун оиласи бу ерга помидор, пиёз, редиска, карам ва ҳоказо резавор экиб, мумкин қадар элдан бурунроқ бозорга чиқариб, «пул» қилишга тиришар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Пиёзи ансурий Ўрта Осиёнинг тоғли худудларида ўсадиган, тугунақ ҳосили овқатга ишлатиладиган сервитамин ёввойи пиёз. **Саримсоқ пиёз айн. саримсоқ 1.**

2 Баъзи ўсимликларнинг пиёзсимон илдизи, тугунаги. *Лола пиёзи.*

Пиёзнинг пўстидай Жуда юпқа. *Пиёзнинг пўстидай парда. Қорни пиёзнинг пўстидай бўлди* Қорни жуда, ниҳоят очди. *Аммо қасамёд қилиб айтамизки, қоринларимиз пиёзнинг пўстидай бўлиб кетди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПИЁЗГУЛ [ф. پيازگل] Лолагуллилар оиласига мансуб узун поялы, пиёз илдиэли хушманзара ўсимлик ва унинг карнайсимон йирик гули.

ПИЁЗДОҒ [ф. پيازداغ] Ёғда қовурилган пиёз. *Пиёздоғ қилмоқ.* ■ *Пиёздоғнинг хидлари димоғимга кириб, иштаҳа ҳам намозшомеулнинг карнайидай очилиб кетган.* Ғ.

Фулум, Шум бола. *Кўшни ҳовлида кимдир жаз-буз қилиб пиёздоғ қилмоқда.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Ҳозиргина пода қайтган, қишлоқ бузоқларнинг қий-чуви билан тўлган, ҳавода пиёздоғ иси анқийди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПИЁЗИ [ф. پیازی — пиёзга оид, пиёз каби] Жундан юпқа қилиб тўқилган (мато ҳақида). Унинг бошида Бухоро амалдорлариникидек ўралган дока салла, энида пиёзи мовутдан чакмон, оёғида сарик кавуш-маҳси. С. Айний, Дохунда. *Пиёзи чакмонининг барини қатмига қисиб, қора бахмал ҳошияли оқ қалпоғини бостириб олган хушрўй йигит баланд пахсадан осилиб тушган беҳи шохига қараб борар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПИЁЛА [ф. پیاله < юн. phiale — сув ичиладиган ясси косача] Тубидан юқорига томон кенгайиб борадиган, косадан кичик, тагликли идиш (асосан чой ичиш учун ишлатилади). Чинни пиёла. *Сопол пиёла.* ■ *Ўн уч кундан бери туз тотмаган одам ўша кунни ярим пиёла товуқ шўрва ичдилар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас. *Азизхон кўлидаги пиёлани бўшатиб, хайрлашиб чиқиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПИЁН [р. пьяный — маст, кайфи бор] с.т. Ичкиликдан кайфи ошган, маст. *Пиён бўлмоқ. Пиён улфат — бепоён кулфат.* Мақол. ■ *Ҳаммадан олдин ўсмирча гавдали Султон пиён дикиллаб турди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИЁНИСТА, пияниста [р. пьяница — ичкиликбоз, ароқхўр] с.т. Спиртли ичимликни кўп ичадиган; ичкиликбоз, ароқхўр, майпараст киши. *Эй шўринг қурсин. Роса пиёниста экансан.* С. Аҳмад, Уфқ. -*Пиёниста бўлмасин ишқилиб, — Бахринисонинг оҳиста айтган бу сўзини ҳеч ким эшитмади.* «Гулдаста». *Битта ўзининг боққанимиз ҳам етарди. Йўқот пияниста ўртоқларингни!* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПИЁНИСТАЛИК эск. с.т. Спиртли ичимликни кўп ичиш, ичкиликбозлик, майпарастлик. *Пиёнисталикка барҳам бермоқ.*

ПИЖАМА [ингл. pyjamas < ф. + хинд. پای — оёқ + جامه — кийим] Юмшоқ матодан тикилган, шим ва кенг калта халатдан иборат, уй ичида кийиладиган енгил кийим. *Штапель пижама. Қишлоқ пижама.* ■ [Борис Александрович] *Ўрнидан туриб, чироқни ёқди. Энида йўл-йўл пижама,*

кўзойнагини кўтариб-кўтариб, у ёқдан бу ёққа юра бошлади. С. Анорбоев, Мехр. *Шукуров йўл-йўл пижамасининг кенглигиданми, жуда бақувват, миқти кўрунарди.* О. Ёкубов, Диёнат.

ПИЗИЛЛАМОҚ Жуда тез юрмоқ, елдай югурмоқ; зипилламоқ, зингилламоқ. *Дарвозасидан қарасам, пешонасига шох белбоғини танғиб олиб, ҳовлида яқтакчан пизиллаб юрибди.* И. Раҳим, Ҳилола. *Ун қадамча наридан чиябўри кўзларини ёндириб, жар томонга пизиллаб ўтди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ПИЙМА [р. пимы < шимол халқлари тилларидан: буғу терисидан қилинган қишқи этик] Жундан босиб тайёрланган, узун кўнжли, иссиқ қишлоқ оёқ кийим. *Оёқ яланг қор кечади, сўнги пиймасини жангчиларга икки қўллаб тутқзади.* С. Кароматов, Олтин қум.

ПИЙМАЧИ Пийма тайёрловчи уста. *Кўчкин бир пиймачи латиш ҳовлимизда яшарди.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПИЙПАЛАМОҚ 1 Босиб-янчиб ёки уриб-туртиб эзгиламоқ, эзмоқ. *Мард бўлсанг, тўғрини эмас, ўғрини пийпала.* Мақол. ■ *Агар Валиев ёмонликка олса, уни бирпасдаёқ пийпалаб ташлайди.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Кейин бировлар консервани пийпалаб кетди, бировлар уйда тартиб ўрнатишга уннади.* А. Мухтор, Туғилиш.

2 айн. пайпасламоқ 1.

ПИЙПАЛАНМОҚ Пийпаламоқ фл. мажҳ. н. *Ҳали вақт кўп, тиқилинчда пийпаланиб нима қиламан, деб ярим йўлда тушиб қолдимда, папирос тутатиб, секин пиёда кета бошлади.* У. Назаров, Биринчи учрашув.

ПИЙПАМОҚ айн. пийпаламоқ. Чўлоқ девни пийпаб олди остига. «Нигор ва Замон».

ПИЙПАСЛАМОҚ 1 айн. пайпасламоқ 1. *Бир пайт бола уйқусираб ингради, кўзларини очмасдан, кўрпанинг четини пийпаслаб ушлаб, юзига тортди.* Ш. Холмирзаев, Оқ отли. *Шерали ўтириб, ўнг оёғи тиззасини пийпаслаб кўрди.* С. Кароматов, Олтин қум.

2 Юпатмоқ, овутмоқ. *Сарви хола овсинининг хафалигини бир оз ёзиш учун пийпаслаб гапира кетди: -Шаттаклигим ўлсин, овсин, гапиравераман. Аслида ўзи шу яхши.* Р. Файзий, Қайнона.

ПИЙСАБИЛЛО [а. فى سبيل الله — оллоҳ, худо йўлида (садақа сўраш маъносида)] с.т.

Кўнгилдан, дилдан чиқариб. - *Жиян, сенинг мендан бўлак жони ачийдиган кишинг йўқ, домланганинг қизидан айрилма, майли, мен пийсабилло сени ўша олижаноб домлага бердим, унга ўғил бўл, бахтли бўл, — деди Умидга тоғаси.* Мирмуҳсин, Умид. *Ишни пийсабилло бўйинга олгандан кейин, уддасидан чиқсангиз қилинг-да!* У. Исмоилов, Сайланма.

ПИКАП [ингл. pick-up — < pick up — кўтариш] Юк ва одам ташиш учун белгиланган очик кузовли, ўриндиқлари борт бўйлаб жойлашган кичик автомобиль.

ПИКЕТ [фр. piquet — қозиқ, қозиқча] 1 ҳарб. Кам сонли соқчилар отряди.

2 Иш ташлаш юз берган жойда қоровуллик қилиб юрувчи ишчи гуруҳ.

3 сиёс. Одатда ҳукумат идоралари олдига бирор нарсдан норозиликни ифодалаш учун қўйиладиган вакиллар гуруҳи.

ПИКИРОВКА [фр. piquet — қозиқ, қозиқча] қ. х. Полиз-сабзавот, мева, манзарадор ўсимликларнинг янги униб чиққан кўчатларини олиб, уларнинг ўсиш шароитларини яхшилаш мақсадида бошқа жойга ўтказиш (кўпинча қозиқчалар ёрдамида). *Бир парник ёки яшикдаги кўчатларни бошқа парник ёки яшикка олиб, сийрак қилиб экиш «пикировка» деб аталади.* Газетадан.

ПИКТОГРАФИЯ [лот. pictus — бўёқда чизилган, тасвирланган + юн. grapho — ёзаман] тлш. Нарса-буюм, воқеа-ҳодиса, иш-ҳаракатларни шартли белги-расмларда акс эттиришдан иборат ибтидоий ёзув тури (бундай ёзув излари ҳозирги кунда йўл ҳаракатини тартибга солувчи белгиларда, турли кўрсаткич ва пешлавҳаларда қўлланмоқда).

ПИЛДИРАМОҚ 1 Кўз илғамас даражада тез айланмоқ, ҳаракат қилмоқ. *Мотор гулдураб, гилдирак пилдираб, цехда яна иш бошланди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. *Сой оқимига қарши бир қарич, бир ярим қарич катталикдаги балиқлар пилдираб сузишарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Майда қадам билан тез, шошиб-пишиб юрмоқ (кўпинча болаларга нисбатан). *Тўланбой йўқ демай, пилдираб кетаверарди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Эрта тонгда бирин-кетин катталар ишга, кичикинтойлар пилдираб, боқча ва мактабларга йўл олишади.* «Ёшлик». *Карим энтикканича, қўрқа-ниса дадам кетидан пилдираб кетди.* Ҳ. Назир, Бир туп гўза.

ПИЛДИРОҚ с.т. қ. пирилдоқ.

ПИЛДИРПИС с.т. Индамай, жимгина. *Болалар пилдирпис бўлиб, жой-жойига ўтиришди. Шерзод ҳам қорнини чангаллаганча, ўз партасига кетди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. *Донибой ҳар замон-ҳар замонда бир қорасини кўрсатиб қўяр, шундаям оёқ-поёғидан сал совуқ ўтдимми, пилдирпис жўнаб қоларди.* Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

ПИЛЕСОС [р. пылесос — чангсўрғич] Кийим-кечак, гилам, мебель кабиларни чангдан тозалайдиган аппарат, чангсўрғич. *Врач пилесосни ўчириб, ўриндиқ четига ўтирган проводник билан сўзлашади.* Ҳ. Аҳмар, Яккама-якка. *1988 йилдан бошлаб Париж метроси бекатларида роботлаштирилган пилесослар ишлай бошлади.* «Фан ва турмуш».

ПИЛИК 1 Бир учи ёритқич асбоб ичидаги керосинни ёки мойни шимиб, иккинчи — ёнувчи учига ўтказиб берадиган лентасимон мато ёки эшилган пахта. *Қорачироқ пилиги. Шамнинг пилиги. Лампа пилиги. ■ Мойи тугаб, пилиги сўхта бўлган чироқ бир лип этиб сўнди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Ёшига нисбатан анча тетик, барваста чол остона ҳатлади. Гулрўйнинг юрази безовта тепганча, яна бир бор эшитилар-эшитилмас, ўтиринг, деб қўйди-да, чироқ пилигини бир оз кўтариб, кўрпача ташлади.* «Ёшлик».

Пилигини кўтармоқ кўчма Бирор нарсанинг, иш-ҳаракатнинг даражасини, савиясини, миқдорини кўтармоқ, оширмоқ. [Расулжон:] *Йўқ, дўстим, ҳозирги замонда математикадан оқсаи ярамайди. Математикадан баҳонинг пилигини кўтариш керак.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *— Сиз ҳам бизнинг диний урф-одатларимизга даҳл қилманг, оқибати яхши бўлмайди, — деди мулойимлик билан. Кейин пилигини сал баланд кўтариб, илова қилди. — Сиз ёшликда қандай бўлсангиз, ҳалиям ўша-ўша чўрткесар, ўжар, қизиққонсиз.* К. Яшин, Ҳамза.

2 тўқм. Пахта, жун, ипак ва зигир толарини бўшгина ҳимариб, чўзиб, тўғрилаб ҳосил қилинадиган маҳсулот. *Пилик ип йигириш учун асосий хомашё ҳисобланади.* «ЎзМЭ».

3 Соч ўрими ечилиб кетмаслиги учун унинг учига қўшиб ўрилган пахта. *Сочини майда ўриб, учига пилик таққан, оёғига кавуш, эгнига чит кўйлак кийган ўн олти ёшлардаги бир қиз анор узиб, саватга терарди.* С. Аҳмад, Сайланма.

4 Арвоҳларга, инсу жинсларга атаб ёқиш учун бир учига пахта ўраб, ёққа ботирилган чўп. Камзулининг чўнтагидан қамишга ўралган бир неча пиликни олиб, учтасини Сурмахон қабрининг бош томонига тиқиб, ёндириб қўйди. И. Раҳим, Ихлос.

5 Қош, киприкни бўяш учун ишлатиладиган, учига пахта ўралган чўп. Сатимхоннинг қўшнилари билан тотулашиб олганини айтмайсизми — бир пиёла кетидан ўсма қўйиб, бир пиликдан сурма тортгандай! Шухрат, Умр поғоналари.

ПИЛИКДАЙ, -дек 1 Пилик каби, пиликка ўхшаш ингичка, нозик. Эсимда, оёғи пиликдай гўдак Очликдан қоқ уриб, берган эди жон. «Ёшлик».

2 Чиройли, гўзал. Сувдан чиққан зулукдай, Қошу кўзи пиликдай Келин пошшага салом. «Оқ олма, қизил олма».

ПИЛИКЛИ 1 Пилиги бўлган, пилик востасида ёнадиган. Ҳар маҳаллага шаҳар думахонаси ўтқазган фонусларнинг ичида биттадан еттинчи пиликли керосин лампа ёнар эди. Ф. Фулом, Шум бола.

2 Учига пилик қўшиб ўрилган (соч ўрими ҳақида). *Уша йили сочим эди — оқ пиликли жамалак.* Ф. Фулом.

ПИЛЛА I [ф. پيله — ипак қурти пилласи, гумбак] 1 Ипак қурти гумбакка айланишдан олдин ўз устига ўраб ҳосил қилган қобик, ипак қуртининг маҳсули; табиий ипак олинадиган хомашё. Пахтанинг ҳар шонаси — Мўл ҳосил нишонаси. Пилланинг ҳар толаси — Шойи-атлас онаси. «Кўшиқлар». Пилла қуртлар сўрида, Уйимизнинг тўрида, Тут барг ейди вишиллаб. Қ. Ҳикмат.

Пилла тортмоқ Пиллани маҳсус йўл билан ишлаб, ипак толасига айлантирмоқ. **Пўчоқ пилла** Ичидан капалаги тешиб чиқиб кетган пилла. **Тўқ пилла** Қобиги қалин етук пилла.

2 Кўпгина ҳашаротлар гумбагининг ҳимоя қобиғи.

ПИЛЛА II [ф. پيله — йирингли яра, чипқон; милкнинг йиринглаши] *тиб.* Тиш милкнинг шишиб, йиринг бойлаши.

ПИЛЛАКАШ [ф. پيله كاش — пилла тортувчи] 1 Пиллани маҳсус йўл билан ишлаб, ундан ипак олувчи, пилла тортувчи киши. [Низомжоннинг] *Қиладиган иши — пиллакашларнинг қозонига ўт қалаш.* С. Аҳмад, Уфқ. *Пилла тортишда пилла сир-*

тидаги чулғамлар, ипак толаси ва пилла ичидаги чулғанмайдиган парда олинади. «ЎЗМЭ».

2 *айн. пиллачи.*

ПИЛЛАКАШЛИК 1 Пиллакаш касби. *Бу ерда [фабрикада Мунисхон] пиллакашлик касбининг нозик томонларини қунт билан ўрганди.* Газетадан.

2 Пилла тортиш, ундан ипак олиш иши, шу иш билан шуғулланувчи соҳа. *Иш жараёнларига сарфланадиган меҳнат каммайсин учун, пиллакашликни автоматлаштириш лозим.* «Фан ва турмуш».

3 *айн. пиллачилик I.* Пиллакашлик бригадаси.

ПИЛЛАКОР *айн. пиллачи.* Пиллакору чорвадор, ғаллакор, боғбону соҳибкор — ҳаммасининг юзи ёруғ. «Саодат». -*Катта концерт! — деб кулди секретарь, — пиллакорларнинг йиғини бор, шахсан саркотибнинг ўзлари қатнашади.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ПИЛЛАКОРЛИК *айн. пиллачилик.*

ПИЛЛАПОЧА [ф. پيله پاچه — оёқ қўйиладиган поғона] Пиллапоя, поғона.

ПИЛЛАПОЯ [ф. پيله پايه — зина; оёқ қўйиладиган поғона] 1 Зина ёки нарвоннинг ҳар бир поғонаси, босқичи; поғона. *Жўрабой уйқусизликдан мудраб, зинанинг икки-уч пиллапоясига баравар оёқ ташлаб юборган эди, қалқиб кетди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Бир оёғини вагоннинг юқориги, бир оёғини пастки пиллапоясига қўйиб турган Саодатнинг кўзи онасида эди.* Н. Сафаров, Саодатнинг қиссаси. *Тезда орқасига қайтдида, тепаликнинг нариги томонидаги маҳсус пиллапоядан пастга тушиб, боланинг олдига чопди.* С. Зуннунова, Олов.

2 *кўчма* Босқич, кўтарилиш босқичи. *Ҳақиқий илм фидойилари фаннинг машаққатли, аммо фахрли пиллапоялари сари илгарилаётиб, ўзларини очилмаган қўриқ сари бораётгандай ҳис этишади.* Газетадан. *Ҳаёт инсонни аста-секин вояга етказар, ўз пиллапояларидан бирин-кетин етаклаб чиқарар экан.* «Ёшлик».

ПИЛЛАХОНА [пилла + хона] Пилла қурти боқиладиган, пилла етиштириладиган маҳсус жой, хона. *Инкубаторлар учун жой тайёрлаш, пиллахоналарни ремонт қилиш, ёқилғи жамғариш, биноларни дезинфекциялаш ишлари авж олиб кетди.* Газетадан.

ПИЛЛАЧИ Ипак курти боқиш ва пилла етиштириш билан шуғулланувчи киши. «Қишлоқ ўқитувчиси» қиссаномам унинг қахрамони — Давлат мукофоти лауреати, новатор пиллачи, қишлоқ ўқитувчиси Олия-хон Султонованинг издошларини етиштирди. Н. Сафаров, Оловли излар.

ПИЛЛАЧИЛИК 1 Ипак курти боқиш ва пилла етиштириш иши, касби. *Пиллачилик — фахрли ва масъулиятли касб.* Газетадан. *Район бош пиллахонасиди ипак курти боқиш мавсуми олдиан пиллачилик мутахассислари учун малака ошириш курслари ташиқил этилди.* Газетадан.

2 Қишлоқ хўжалигининг пилла етиштириш билан шуғулланувчи соҳаси. *Хўжалик сертармоқ: колхоз боғдорчилик, узумчилик, деҳқончилик, чорвачилик, пиллачилик билан шуғулланади.* Газетадан.

ПИЛОРАМА [р. пила — арра + нем. Rahmen — ром, таглик, асос] Ғўла ёғочдан тахта тилиш, арралаш дастгоҳи. *Пилорамада тахта тилмоқ. ■ Бу ерда [устахонада] бир неча пилорама ва станоклар ишлаб турибди.* Газетадан.

ПИЛОТ [фр. pilote — учувчи] Самолёт, дирижабль ва ш.к. учиш аппаратларини бошқарувчи мутахассис, учувчи. *Ўлчови бор ҳар маҳсулотнинг, Хирмонда доимо тайёр тарози; Тонналаб ўлчайди ишчи нўлатни, Километрлар билан — пилот парвози.* А. Мухтор, Асарлар.

ПИЛОТАЖ [фр. pilotage — учиш маҳорати] Учиш аппаратларида ҳавода турли хил шакллар яшаш учун уларни горизонтал, вертикал ва қия йўналишларда маҳорат билан бошқариш санъати. *Олий пилотаж.*

ПИЛОТКА [«пилот» с. дан] Ҳарбий хизматчилар (дастлаб учувчилар)нинг ёзлик бош кийими. *Гимнастёрка барини тортдим, камаримни қаттиқроқ қисиб, пилоткамни тўғриладим.* «Муштум». [Аскар йигит] *Ўсиқ қошларигача тушган пилоткасини кўтарди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

ПИЛ-ПИЛ Тез ва енгил такрорланадиган оний ҳаракат. *Ўртадаги катта текис тош устиди фонарь пил-пил ёнмоқда.* С. Анорбоев, Оқсой.

ПИЛПИЛЛАМОҚ 1 “Пил-пил” қилиб ёнмоқ, липилламоқ, милтилламоқ. *Милт-милт пилпиллаган шу кўримсиз шам Яратмиш жаҳонга етулик зиё.* Миртемир, Асар-

лар. *Тўсатдан турган шамол пилпиллаб зўрға ёнаётган лампани бир этак силкишдаёқ ўчириб қўйди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Тез-тез ҳаракатланмоқ, пирпирамоқ, учмоқ (мас., киприк ҳақида). *Қозининг туссиз кўзлари атрофидаги сийрак киприклари пилпиллади, лаблари пичирлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Тез-тез юмилиб очилиб пирпирамоқ (кўз ҳақида).

ПИЛТА [ф. پيلته < a. فتله — ўрам, калава, ип; فتيله — пилик; ёндирувчи портлатувчи ип, шнур] **1** Пилтакачга ўраб, дўппи тепчигига, баъзан тўн ёқасининг қавиғига тиқиладиган қоғоз. *Ёқага урилган пилта. Дўппи пилтаси. ■ — Дўппи ёмон эмас, — дейди Мусавой. — Пилталарини қара, шалдироқ қоғоздан шекилли.* Ойбек, Болалик. *Аскар дўппилар тепчигидан қирқилиб, пилтаси кўриниб туради.* А. Қодирий, Обид кетмон.

Пилтаси чиқмоқ 1) эскириб, йиртилиб тўзмоқ (асосан дўппи, тўн ҳақида). *Мирза Муҳиддин унинг пилтаси чиққан дўпписини яқин тож ўрнида кўрар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб; **2)** кўчма чатоғи чиқмоқ, айби, сири очилмоқ. *Доим бир иш қилса, орқасидан пилтаси чиқиб юради.* «Муштум».

2 Пахта, жун, ипак ва зигир толаларини бўшгина ҳимариб, чўзиб, текислаб ва тўғрилаб ҳосил қилинадиган тўқимачилик маҳсулоти (лента); пилик олишдаги хомашё.

3 Бирор нарсани маълум масофадан туриб ёндириш ёки портлатиш учун ишлатиладиган ёнувчи чизимча, шнур. *Милтиқнинг пилтасига ўт тегизмоқ.*

Пилта милтиқ тар. Порох заряди пилта билан аланга олдириладиган силлиқ стволли милтиқ. *Бу томондаги кенг майдонда ҳарбий машқ — отда чошиб новда қирқиш, тирандозлик, пилта милтиқ отиш каби машқлар ўтади.* Мирмуҳсин, Қахрамоннома.

4 қ. пилик 1. Тумшукларнинг ҳар бирида бир пилта ёниб туриб, ҳар икки томонни — ҳам ғўза чувувчилар олдини, ҳам чиғириқлар олдини баравар ёритарди. С. Айний, Эсдаликлар.

5 эск. Чархда ип йигириш учун пилтакачда юмалоқланган бир бўлак пахта, паға. *Онам шу қадар тез, шу қадар ингичка йигирар эдики, пилтадан чиқаятган ипни кўзим илғамасди.* Ё. Шукуров, Қасос. *Элмурод унга*

[отинойига] савалган пахтадан пилта ўраб бериб ўтирди. П. Турсун, Ўқитувчи.

6 с.т. қ. **ПИЛИК** З. ..тўппи кийиб, сичқон думидек сочларига пилта ўраган жамалак қизалоқ унинг диққатини тортди. Мирмуҳсин, Қахрамоннома.

7 Дўппидўзлик, мискарлик ва б. амалий санъат турларида безак тури: чивиқ каби ингичка бўртма безак йўл.

ПИЛТАКАЧ [ф. *پيلتەكاش*] — пилта қилувчи, пилта ясовчи (аёбоб)] Қоғоздан пилта ўраб, тепчик орасига тиқши учун ишлатиладиган дастали ингичка сим. *Теп пилтакач. Кизак пилтакач.* ■ Расмий қишлоқ бозори: ..қўлларида пахта тўшакдан тортиб пилтакачгача кўтариб юрган олиб-сотарлар; товукфурушлар, хуллас, ажойиб “универсал магазин”. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди.

ПИЛТАЛИ 1 Авраси билан астари орасига пилта урилган. *Майда пилтали дўппи. Ёқаси пилтали тўн.*

2 Пилта билан отиладиган. *Пилтали милтиқ.*

ПИЛТАЧИРОҚ Пилигидан тутаб ёнадиган шишасиз чироқ, қорачироқ. *Липилаб ёниб турган пилтачироқ торгина уйни аранг ёритарди.* Мирмуҳсин, Чўри. *Ошно ялт этиб шифтга қаради. Ранги қув оқариб кетди — шифтда пилтачироқ осадиган пишиққина илгак бор эди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ПИЛЧИЛЛАМОҚ “Пилч-пилч” қилмоқ, “пилч-пилч” овоз чиқармоқ. *Оёқ остида лой пилчиллайди. Пилчиллаган лой. Қор эриб, ҳамма ёқ пилчиллаб кетди.* ■ *Хотинларнинг қий-чуви эшитилди. Кимдир «дод, сўяди!» деб чинқирди. Қарасам, пилчиллаб кетган майдонда ўзимиздан бошқа ҳеч ким қолмабди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПИЛЧ-ПИЛЧ тақл. с. Суюқ, ёпишқоқ лойдан юрганда, оёқ остидан чиқадиган товушлар. *Этик жиққа хўл, қадам боссанг, пилч-пилч қилади.* ■ [Кўча] *Тунда қатқалоқ бўлган, қуёйда эриб, пилч-пилч лой бўлган эди.* Ойбек, Навоий.

ПИНАК [ф. *پيناك*] — уйқунинг боши, уйқу элителиши] Уйқу элитган ҳолат; мудрок; ўй-хаёл.

Пинак сурмоқ қ. **пинакка кетмоқ** 2. *Камолитдин маҳдум, пинак сураётганда шарпадан чўчиган бангидай, уламо шарпасини эшитиб, бирдан сесканиб тушди.* М. Исмои-

лий, Фарғона т.о. **Пинагини бузмай** Парво қилмай, аҳамият, эътибор бермай; бепарво, хотиржам. *Ҳафиза ўзини у ёқ-бу ёққа солиб, пинагини бузмай тура берди. У ҳатто бу аччиқ таъналарни эшитмагандай, эшитса ҳам, бир пақирга олмай, сур бўлиб турарди.* Мирмуҳсин, Умид. *—Аммо менга жой бўлиши керак, — деди меҳмон пинагини бузмай.* Х. Султонов, Онамнинг юрти. **Пинакка кетмоқ** 1) уйқуга кетмоқ, мудрамоқ. [Собир] *Пинакка кетиб қолган Ғулом акани уйғотди.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг; 2) хаёлга берилиб, борлиқни унутмоқ. *Қария пинакка кетди: оқ сочли бошини қўллари билан сиқиб, кўзларини юмиб, узоқ ўйга толди.* Ойбек, Нур қидириб.

ПИНГВИН [фр. *pingouin*, ингл. *penguin* < лот. *pinguis* — ёғли, семиз] Қушларнинг Антарктида ва Жанубий яримшарнинг ўрта минтақаларида тарқалган, қорни ва кўкраги оқ, орқаси тўқ кўк ёки қора, қанотлари куракоёққа айланган тури.

ПИНГ-ПОНГ [ингл. *ping-pong* — стол теннисининг эскирган номи; товушга тақлид сўз] Целлулоид коптокчани ракетка билан уриб, стол ўртасига тортилган тўрдан ошириб, столга тушириб ўйналадиган ўйин; стол тенниси. *Мен шахмат ва пинг-понг чемпионларини ютиб келдим.* «Фан ва турмуш».

ПИНЖ 1 Кимса ёки нарсага энг яқин бўлган жой, кимса ёки нарсанинг ёни, биқини; бағри. *Қор босган дарахтлар худди бир-бирларининг пинжига суқилиб олгандай эди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил. *Аввалига Мулла Тошпўлат узоқдан, бозорда дарвоза пинжиди ёймачилар қаторида нўстак устида ўтирган кимсага кўзи тушди.* О. Мухтор, Аёллар мамлақати ва салтанати.

2 кўчма Паноҳ, ҳимоя.

Пинжига кирмоқ (ёки **суқилмоқ, тиқилмоқ**) 1) ёнидан жой олмоқ, бағрига кирмоқ. *Бой қўрбошининг пинжига кириб, уни туртар эди.* А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши. *Пўстин устида ёнма-ён ўтирган Ойсулув Сувонжоннинг пинжига суқилди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Негадир қизча, ҳадиксираган янглиғ, секин аёлниг пинжига тиқилди.* Н. Қиличев, Чиғирик; 2) кўчма бировнинг кўнглини, тилини топиб, унга яқинлашмоқ, бировнинг ҳомийлигида паноҳ топмоқ. *Ҳамдам катталар ва ўқитув-*

чиларнинг пинжиги кириб оладиган бўлиб қолди. Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ? **Пинжиги олмоқ** 1) ёнига, бағрига олмоқ. *Пальтосини елкасига солиди-да, қизни ҳам пинжиги олди.* А. Мухтор, Туғилиш; 2) кўчма паноҳига, ҳимоясига олмоқ. *Акам бизни пинжиги олиб ардоқлади.* **Пинжидан чиқмоқ** Бағридан чиқмоқ. *Итларнинг бетоқат вовулашидан ўзимизга келдик.* **Пинжимдан чиқди-да, у битта-битта қадам ташлаб, нари кетди.** «Ёшлик».

ПИНЦЕТ [фр. pincette – қисқич; омбурча] Майда, сирғалувчан, мўрт, нозик нарсаларни маҳкам ушлаб (тутиб) туриш учун ишлатиладиган омбурсимон асбоб, қисқич (тиббийёт, техника ва б. соҳаларда қўлланади).

ПИНФИЛЛАМОҚ Димоғи билан секин овоз чиқариб гапирмоқ; пўнфилламоқ, тўнфилламоқ. *Содиқ амин.. нарёққа қараб пинфиллади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *У димоғида гапирар эди. Унинг овози пинфиллаб эшитилгани учун, Бегимхон пиқиллаб кулди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПИНФИЛЛАТМОҚ Димоғида пинфиллаган овоз чиқармоқ. *Соли совуқ.. бақа бурнидан пинфиллатиб шу сўзларни чиқарди: -Шундай сизни бир кўриб чиқай, деб кирувдим-да.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПИНҲОН [ф. پنھان – яширин, махфий; сирли] 1 Кишининг назаридан яширинган, кўзга кўринмайдиган; яширин. *Минг тасаннога лойиқ ўсимликларнинг ажойиб хислатларидан бири – инсонга ер остида ўзини пинҳон тутган конлардан хабар қила билишидир.* Газетадан.

2 Кишилардан махфий тутилган, сир сақланган; махфий. *Сири пинҳон. Дарди пинҳон. Пинҳон бўлмоқ. Пинҳон тутмоқ.* ■ *Неча йилдирки, Феруз Авазга пинҳон меҳр кўйган эди. Буни худодан яширмайди, аммо бандасига билдирмайди.* С. Сиёев, Аваз. *Дастлаб туйғуларини ҳаммадан пинҳон тутиб юрди. «Ёшлик». ...ахир, унинг пинҳон армонларини Нуриллахонгина эмас, Саид Олимхон ҳам яхши биларди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ПИНҲОНА [ф. پنھانه – яширинча, билдирмаган ҳолда] рвш. Кишилардан махфий равишда, бировга билдирмай: яширинча. *Бемаврид келганига Равшан пинҳона*

афсусланмоқда эди, тезроқ чиқиб кетиш учун баҳона қидирарди. «Шарқ юлдузи». *Газмолларни тахлаётган мудирга пинҳона назар ташлаб, бир дақиқа туриб қолди.* «Саодат».

ПИНҲОНИЙ [ф. پنھانی – яширинча, бекитиқча, махфий] кт. Пинҳон тутилган, сир сақланган, яширин; махфий. *Бегимнинг кўзларида кишини чўчитадиган пинҳоний бир маъно бор.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё. *Ҳазил-мутуйибаю кўз ёшларигача, ошқора ва пинҳоний алам-армонларгача – барчаси умр китобининг қадрдон саҳифалари эди..* Ҳ. Султонов, Онамнинг юрти.

Пинҳоний бозор Қонунчилик томонидан тақиқланган товар ва хизматлар билан олдисотди қилиш, шундай фаолият билан шуғулланиш.

ПИОДЕРМИЯ [юн. рую – йиринг + derma – тери] тиб. Терининг йиринг ҳосил қилувчи микроблар кўзгатадиган йирингли яллиғланиш касаллиги.

ПИОНЕР [фр. pionnier – бошлаб берувчи; ташаббускор] 1 Фан, техника, санъатда, умуман, тадқиқ қилинмаган муайян соҳада йўл очиб, бошлаб берган киши. *Космосни ўзлаштириш пионерлари.*

2 тар. Шўролар даврида (1922–91 йилларда): болалар пионер ташкилотининг аъзоси. *Пионерлар отряди.* ■ *Пионер ва ўқувчиларнинг бу сеvimли ансамбли [«Пахтаой»] бу йил қатор янги номерларни ўрганди.* Газетадан.

ПИПЕТКА [фр. pipette – найча] тиб. Бирор микдор дорини тортиб (сўриб) олиш ва томизиш учун ишлатиладиган, бир томонига оғзи берк резина қалпоқча кийдирилган шиша найча. *Мирвали уни [туғунни] Расулбекнинг қўлидан олиб очди. Кичкинагина пенициллин шишасида қандайдир оппоқ суюқлик эди: -Асаларининг сути. Пипетка билан тил тагига томизиб, бирон соат суюқлик ичмай турасиз.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПИР 1 [ф. پير – кекса, қари; диний мазҳаб, тариқат асосчиси; хунармандлар саркори] 1 Узоқ умр кўрган киши; кекса (қари 2).

Пири бадавлат Узоқ умр кўриб, болаларини уйлаб-жойлаб, роҳатда-фароғатда яшаётган киши. *-Кўчқордек ўғилларнинг соясиди пири бадавлат бўлиб яшанг, – деди Эргаш Қоратойга.* Б. Раҳмонов, Юрак сирлари. *Илоҳим, пири бадавлат бўлгин, мени*

иззат қилсанг, сани худо иззат қилсин, — деб дуо қилди Бўрихўжа Валижонни. Мирмуҳсин, Чиниқиш. *Пири бадавлат отахону онахонларимиз жуда кўп.* Газетадан.

2 Диний мазҳаб бошлиғи, диний раҳбар. *Худо хоҳлаб, пирлар мададқору азиз авлиёлар қўллаб юборса, ҳаммасини даф қиламиз.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. «*Қоч, йўлни бўшат, пирим келяптилар!*» деб кимгадир ўшқирган.. К. Яшин, Ҳамза. *Арвоҳлар ёр, пирлар мададқор бўлиб, овимиз бароридан келсин.* Ҳамза, Танланган асарлар.

Ё пирим қ. ё III. Ё пирим! *Шарманда қилма! (Битта-битта кетадилар).* Ҳамза, Танланган асарлар.

3 Бирор касбнинг асосчиси, ҳомийси деб тушуниладиган, кўпинча, афсонавий ва афсоналаштирилган шахс. *Мискарлар, чегачилар, тунукасозлар кўп антиқа гапларни, ҳар қайсилари ўзларининг пирларини, рисолаларини яхши биладилар.* Ойбек, Болалик.

4 кўчма Бирор иш, касб ёки соҳани жуда яхши эгаллаган, шу соҳада ўта моҳир уста киши, устоз. *Бундай раҳбарлар, гўё ҳамма соҳанинг пири ҳисобланадилар.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар. *-Боланг бой бўлгур Шоди ошпаз бу касбнинг зап пири-да!* — чолнинг таърифини келтиришади чинорликлар.. «Ёшлик». *Улар ўрни келса, отаси экану, ҳатто пирининг ҳам бетига қоракуя чаплаб, мақсад сари талпинади.* С. Сиёев, Ёруғлик.

Пир урган Энг ёмон, арвоҳ урган, ярамас. *Зиқнанинг пир ургани эди. Хасислигини, исқиртлигини ҳамма билади. Кимсан — терифурӯш фалончи бой!* Ойбек, Танланган асарлар.

ПИР II: ҳафсаласи пир (бўлмоқ) 1) ишончи, эътиқоди йўқолмоқ, кўнгли қолмоқ. *Энг ишонган кишисидан ҳам ҳафсаласи пир бўлибди.* ■ *У ёзибди: Баракалла, ўртоқ шоир, Қани дўстлик, оғайнилик, ҳафсалам пир.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. *Болаликдан кўз очиб кўргани тугя ўрқачидай ҳайбатли тепаликларни эмас, кафтдек текис даштни кўриб, ҳафсаласи пир бўлди.* «Ёшлик»; 2) ҳафсаласи, интилиши, иштиёқи йўқолмоқ. *Ишдан ҳам ҳафсаласи пир бўлибди.* ■ *Кўрса, ҳафсаласи пир бўлиб, қўли ишга бормай қолади.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПИР III тақл. с. Майда қушларнинг қанот қоқишидан, паррак кабиларнинг айла-

нишидан чиқадиган товуш. *Чумчуқ пир этса, юраги шир этади.* Матал. ■ *Қорабайирнинг туюқлари остидан пир этиб бедана учди.* С. Анорбоев, Оқсой. *-Ҳамма сенга ўхшаганми, чумчуқ пир этса, юраги шир этадиган, — деб кулди Ҳайдар.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПИРАМИДА [юн. pygamis, pygamidos] **1** мат. Асоси кўпбурчак, ён ёқлари эса умумий учда бирлашган учбурчаклардан иборат геометрик шакл. *Беи ёқли пирамида.*

2 Шундай шаклдаги жисм. *Кристалл пирамидалар.*

3 Шундай шаклда устма-уст терилган нарсалар. *Гугуртлар пирамидаси.*

4 қ. эҳром. *Мисрликлар тошдан инсон ақлини лол этувчи пирамидалар яратганлар.* «Фан ва турмуш».

5 ҳарб. Милтиқлар тик ҳолда териб қўйиладиган махсус қурилма, шунингдек, учлари туташтириб тик турғизиб қўйилган милтиқлар. *Милтиқлар пирамида қилиб қўйилди.*

6 Спортчилар бир-бирларини кўтариб ҳосил қилган акробатик ёки гимнастик шакл. *Физкультурачи ўқувчилар пирамидалар тайёрладилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

7 Бильярд ўйинининг бир тури, шунингдек, ўйин бошида учбурчак қилиб терилган бильярд шарлари. *Пирамидани бузмоқ.*

ПИРАМОН [ф. پيرامن — атрофида, теварак-атроф; доира, айлана] **1** Дераза ёки эшик тепасидаги ганч ёки тахтадан қилинган энсиз тоқча. *У деразадан ёғайтган қорга, дарахтларга, дераза пирамонида жунжиб ўтирган икки мусичага тикиларди.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар. *Токчалар ва пирамонларнинг зиҳлари ганчдан қабартма қилиб ишланган эди.* М. Осим, Ўтрор.

2 Бўғот остидаги бўш, очиқ жой. *Айвон пирамониға хас ташйётган бир жуфт мусича супа атрофида беозор айланиб юрарди.* Мирмуҳсин, Чиниқиш.

ПИРЗОДА Пирнинг ўғли, меросхўри; пирларнинг пири. *Мен сизларнинг пирзодаларингиз бўлиб туриб, сизларга ёмонлик тиламайман.* У. Исмоилов, Сайланма.

ПИРИЛДОҚ Шамол, пружина ёки қўл кучи билан ҳаракатга келиб, ўз ўқи атрофида тез айланадиган ўйинчоқ.

ПИРИЛЛАМОҚ I “Пир-пир” овоз чиқариб, тез қанот қоқмоқ ёки айланмоқ.

Пирилдоқ пириллаб айланмоқда. ■ Куш ҳам итга тутқич бермай, яна пириллаб учди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Тolibжон вентилятор вилкасини розеткага тиқиши билан, урчуқ пириллаб айлана кетди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Титраганнамо ҳаракат қилмоқ, ҳил-пирамоқ. *Шамол стол устидаги дафтар, китобларнинг саҳифаларини шитирлатиб варақлади, дераза пардаси бетўхтов пириллай бошлади. Ф. Мусажонов, Дарадаги қишлоқда. Майин ел шивирлаб, бошингдан эсса, Рўмолинг пириллаб ўйнаб кетади. Уйғун.*

3 Пирпирамоқ, учмоқ (мас., киприк, мушак ҳақида). *Чолнинг кўзлари асабий пириллади, туриб, аста уйга кирди. Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ? Салимбойваччанинг кўзлари олакула бўлиб, юзидаги гўштлири пириллади, Бу қандай ган? Ойбек, Танланган асарлар. Унинг [кампирнинг] этсиз лаблари асабий пириллар, пешонабоғи елкасига осилиб тушган, қақшоқ оёқлари яланг эди. Н. Қиличев, Чигириқ.*

4 Майда қадам ташлаб, тез юрмоқ; пилдирамоқ. *Бобомирзо елкасида сочиқ, олдида фартук, дўпписини яримта қилиб, пириллаб юрибди. И. Раҳим, Тақдир.*

ПИРИЛЛАТМОҚ **1** *Пирилламоқ* фл. орт. н. *Бола пирпирақни пириллатиб югуриб кетди. ■ Улар киприкларини тинмай пириллатиб, соқчилик қилардилар. С. Анорбоев, Оқсой.*

2 Тез, гириллатиб олиб кетмоқ, олиб бормоқ. *Алижон ўз кучига ишониб, бир обкаш сувни пириллатиб олиб кетиш билан мақтанадиган, кучини мансаб билиб юрадиган йигит эканлигини ҳамма билади. Мирмуҳсин, Чиниқиш.*

ПИРЛИК Раҳнамолик, диний раҳбарлик; устозлик. *Бизларга пирлик қиласан. Тағин келиб энди мунда, Шайтондай бўлиб озғирасан. «Фольклор».*

ПИРОВАРД [ф. *پيرآورد* — бажариш, адо этиш, охирига етказиш, тугаллаш] Тугалиш, охир, ниҳоя, сўнг. *Гапнинг пироварди. Иш пировардига етди. Ўқишни пировардига етказмоқ. ■ Элмурод мактубни шеър ўқишгадан ўқиб келиб, пировардида баландроқ овоз билан тугатди. П. Турсун, Ўқитувчи. Йиғилиш пировардида Қодирқулнинг шубҳаси чиптакка чиқди. А. Муҳиддин, Инсон қалби оташ. «Озод ва обод Ватан, эркин ва*

фаровон ҳаёт — пировард мақсадимиз» маърузасида ўртага қўйилган вазифалар асосида. Газетадан.

ПИРОГ [р. *пирог* < *пир* — «базм, зиёфат» с. дан] Қийма, мева, қиём ва ш. к. солиб, духовкада пишириладиган егулик. *Гўшти пирог. Ширин пирог. ■ Қовурилган кўкдан кўк сомса, кўк чучвара, кўк пирог каби таомлар тайёрланади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.*

ПИРОЖНИЙ [р. *пирожное* < «пирог» с. дан.] Ёғ, сут, тухум ва шакар аралаштириб қорилган хамирдан турли шаклда тайёрланган, баъзан юзига кремдан гуллар солинган қандолат маҳсулоти. *Муборак ишдан қайтаётиб, йўл-йўлакай болаларга пирожний олмоқчи бўлиб, магазинга кирди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.*

ПИРОТЕХНИК Пиротехника мутахассиси.

ПИРОТЕХНИК Пиротехникага оид, алоқадор, пиротехникага асосланган. *Пиротехник воситалар. ■ Пиротехник воситаларни ўйнаш оқибатида содир бўлаётган кўнгилсиз ҳодисалар кузатилмоқда. Газетадан.*

ПИРОТЕХНИКА [юн. *πυρ* — ўт, олов + *техника*] Портловчи, ёнувчи ва тутувчи аралашмалар, сигнал берувчи ракеталар, мушаклар тайёрлаш ва уларни амалда қўллаш билан шуғулланувчи техника тармоғи.

ПИРОҚ [асли *буроқ*] *фольк.* Афсонавий учар от. *Асли зотинг сенинг пироқ, Арзирум шаҳар кўп йироқ; Келгин юганга сен тезроқ. «Нигор ва Замон». Эшон бедовга қамчилар уриб, тинмайин чўлда юриб, чоптириб пироқ отди, кун тушиқда Майманоққа етди, супа бўйида отни тўхтатди. «Зулфизар билан Авазхон». Ёнида бор кесадиған яроғи, Юлдузни кўзлайди минган пироғи. «Эрали ва Шерали».*

ПИР-ПИР **1** *Пир* III с. такр. *Чумчуқлар пир-пир учмоқда.*

2: *пир-пир учмоқ* Пирпирамоқ, титрамоқ (қош, киприк, мушак кабилар ҳақида) *Илҳомжоннинг қалин қовоқлари пир-пир учди, кўзойнаги устидан отага қаради. С. Нуоров, Нарвон. Ўнг ёноғининг пир-пир учишидан нимадандир қаттиқ жаҳли чиққани кўриниб турарди. «Ёшлик».*

ПИРПИРАК Тўрт қанотли паррак шаклида қоғоздан ясалган, шамол ҳаракати

билан пириллаб айланадиган ўйинчоқ. *Шу саволлар кўнглида пирпирак бўлиб айлангани сари, Аъзам кўзига баттар бадебашара кўри-наверди. Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.*

ПИРПИРАМОҚ 1 Кўз илғамас даражада тез-тез ҳаракатланиб, силкиниб, елпиниб турмоқ, ҳилпирамоқ. *Ойнинг дастлабки шувласи тўғоннинг тепасида пирпираб турган байроққа тушди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Уларнинг тепаларида.. кўк ва қизил рангдаги ҳисобсиз қоғоз гуллар, оёқларидан илинган қўшчаларга ўхшаб, пирпираб турадилар. П. Турсун, Ўқитувчи.*

2 Титрашга ўхшаш ҳаракат қилмоқ, учмоқ (мушак, қош, кўз кабилар ҳақида). *Барно эса биринчи тўртликдан кейиноқ бурун катаклари пирпираб, ерга қараб қолган. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Қизнинг узун, қора киприклари пирпиради. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. -Нима дейсан? - Алшмардон кескин бурилиб қарадию, хотинининг лаблари пирпирай бошлаганидан, қўпол гапириб юборганини сезди. Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

ПИРПИРАТМОҚ Титрашга ўхшаш ҳаракат қилдирмоқ. *Эргаш кипригини пирпираптиб, дўқондорга яна тикилди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Исмоил Ойша холага жавдираб бир қарадию, кўзини пирпираптиб, юзини четга бурди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.*

ПИРРА 1 Карталар сони ва айрим хиллари ҳисобига очко йиғишдан иборат карта ўйини.

2 Шу ўйиннинг ютуқ билан тугалланиши.

Пирра қилмоқ 1) белгиланган миқдорда кўп очко тўплаб, маррага етмоқ, ютмоқ; 2) кўчма қойил қилиб бажармоқ, дўндирмоқ. *Паловхонтўра, қайнатма шўрва, чучвара ва ҳоказо.. овқатларни пирра қилади, қўлинг дард кўрмагур! М. Муҳамедов, Мулзам.*

ПИРС [ингл. pier (кўпл. piers) — устун; пристань] Портда қирғоққа қурилган, кемалар икки томондан келиб тўхтаб турадиган гидротехник иншоот.

ПИРСИЁН [р. персианин — форслик, эроний (Форс — Эроннинг қадимги номи)] с. т. эск. Келиб чиқиши эронлик, Ўрта Осиёнинг айрим ҳудудларида яшайдиган, форсий тилда сўзлашадиган халқ вакили; форс, эроний. *У ўзбекка ҳам ўхшамайди. Ё армани, ё пирсиён бўлса керак бу хотин. С. Зуннунова, Гулхан. Аравадан иккита ар-*

манинамо пирсиён башара йиғитлар тушиб эрдилар, фақир, улуғларимиздан бўлмағай, деб тавозе қилдим. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПІРСІЛЛАМОҚ “Пирс-пирс” товуш чиқармоқ. *Ҳўл ўтин пирсиллайди.*

ПІРС-ПІРС тақл. с. Паст узуқ-узуқ эшитиладиган товуш. *Жиққа ҳўл ўтин ёлғиз “пирс-пирс” қилиб, аччиқ заҳар тутун буруқтиради. Ойбек, Танланган асарлар.*

ПІРТ тақл. с. Игна, миҳ кабир нарсалар санчилганда ёки тортиб олинганда, данак сингари нарсалар ситиб чиқарилганда эшитиладиган товуш. *Игна пирт этиб санчилди. Олча данаги пирт этиб учиб кетди.*

ПІРТИНГ-ЧИРТИНГ с. т. Унчалик муҳим бўлмаган, арзимайдиган, бўлар-бўлмас, бехуда; майда-чуйда. *Пиртинг-чиртинг гаплар. Пиртинг-чиртинг ишлар билан овора бўлмоқ. Пулни пиртинг-чиртинг сарф қилмоқ.*

ПІРХОНА [пир + хона] 1 Пир (қ. пир 1)нинг даргоҳи, пир яшайдиган хонадон.

2 Пирнинг назари тушган ёки қадами теккан, муқаддас ҳисобланадиган жой, макон, хонадон. [Мирзакарим:] *Шундай пирхонани қўйиб, бошқа жойни нима қиласан. Ҳамза, Паранжи сирлари. [Этикдўз:] Биласан-ку, сендан бошқа одамни бу пирхонамга, устахонамга қўймайман. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.*

ПІРҚ тақл. с. Бурун тортганда ёки йиғлаганда димоғдан чиқадиган узуқ-узуқ овоз. *Пирқ этиб йиғлаб юборди.*

ПІРҚІЛЛАМОҚ Бурнидан пишқирган овоз чиқармоқ, пишқирмоқ. *Йўлга тушди қирқ ботир, Бедов отлар пирқиллаб. «Хушкелди».*

ПІРҚІРАМОҚ айн. пирқилламоқ. *Фиркўк от фирқирайди, Ўқталиб пирқирайди, Олисни кўзлаб бедов, Чопмоққа зирқирайди. «Гўрўғлининг туғилиши».*

ПІРҚ-ПІРҚ Пирқ с. тақр. Пирқ-пирқ йиғламоқ.

ПІС тақл. с. Тор тешиқдан ҳаво, буғ, газ чиққанда, чўғга сув сепилганда эшитиладиган товуш. *Велосипед камерасининг дами пис этиб чиқиб кетди. ■ Дала ошхонасидан аҳён-аҳён тушаётган чўғ ёмғир тегиб, пис этиб ўчиб, кўмирга айланарди. М. Муҳамедов, Қахрамон изидан.*

ПІСАНД [ф. پسند — маъқуллаш, ижобий фикр; маъқулловчи, мухлис; мамнун] (*фақат*

бўлишсиз шаклда) Дикқат-эътибор, назар-эътибор. *Хон ҳеч қулоқ солмади, Писандига олмади.* Ҳ. Олимжон. *Бошқа болалар мана мени қанча уйларига чақирсалар, зиёфат қилсалар ҳам, сени бу остонагча писандимга келмайди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

Писанд эмас 1) кўнглига сиғмайди, кўзига кўринмайди. *Унга ҳозир уй ҳам, боғ ҳам, машина ҳам писанд эмас;* 2) назари илмайди, менсимайди. *Унга ҳеч ким писанд эмас;* 3) ҳеч гап эмас, осон. *Бу иш менга писанд эмас.*

■ *Бизга, опа, мол-жон писанд эмас. Менга келинингизни бир кўриш минг подшоҳликдан афзалроқ.* Ҳамза, Танланган асарлар. -Дунёда одамнинг кўлидан келмайдиган иш бор эканми! Фақат истак бўлсин, кўпчиликка ҳеч нарса писанд эмас, — деди Абдураул. П. Турсун, Ўқитувчи. **Писанд қилмаслик** Назарга илмаслик, менсимаслик. *У ҳеч кимни писанд қилмайди.* ■ *Шундай казо-казоларнинг қизлари Пошшоойимлар, Хонзодалар қоқ саҳар туриб, хизматимга ҳозир бўлса-ю, сен бенасаб, исқирт, атлас кўрпада мени писанд қилмай, хуррак отиб ётсанг!* Ҳамза, Бой ила хизматчи. *Ҳозирдиннинг назарида, уни фақат бир киши — Қодиржон четдан кузатиб, мунтазам таъқиб қилгандек эди. У аслида Қодиржонни писанд қилмас, одам ўрнида ҳам кўрмасди.* О. Мухтор, Эгилган бош. *Бу бўлса бизни писанд қилмайди, бу ерда ит ўлтирганми, эшак ўлтирганми — парвосига келтирмайди.* А. Қодирий, Обид кетмон.

ПИСАНДА [ф. پسند / پسندیدہ — дидга тўғри келган, мақбул; мақтовга, маъқул-лашга сазовор] 1 Олдиндан кўйилган талаб, шарт. *Уларнинг ўзаро писандаларига мувофиқ, янги ерлар, чиқариладиган сувлар Тешабойга текин ўтади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Талаб ёки шарт тарзида айтиладиган баҳона.

Писанда қилмоқ 1) олдиндан бирор талаб ёки шарт кўймоқ. *Шу аснода Давронга паспортни узатаркан, писанда қилди:* -Энди сизга гап шу, ака: бундан кейин ичган пайтингизда кўча-кўйда санқиб юрманг. Н. Қиличев, Чиғирик; 2) таъқилламоқ; луқма ташламоқ. -*Кори хайр иши давлатга қарамайди, оғайни, — писанда қилди мулла Бердиёр, — ҳимматга қарайди, ҳимматга.* «Муштум».

ПИСИЛЛАМОҚ Паст оҳангда, “писпис” овоз чиқармоқ. -*Ҳа, — деди Баширжон*

писиллаган овоз чиқариб. — Сизга қарганинг умрини тилайман. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Бошлиқнинг писиллаб гапирётганидан Солиҳов батамом ҳайрон қолди..* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Ҳар бир челақ сув сешилганда, олов харилар, синчларнинг қолдиқларида писиллаб ўчар, бир оз тутун сочиб, кейин бутунлай жимиб қоларди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ПИСКА с.т. Соч-соқол олиш ва бошқа мақсадларда ишлатиладиган хавфсиз устарага ўрнатиладиган, ҳар икки қирраси ҳам ўткир, тўртбурчак юпқа пўлат пластинка. *..Ёки қозонлик бир пенсионер қандай қилиб кўлига пискани олганини ва ўз томирини кесмоқчи бўлганини ўзи сезмайди.* Газетадан.

ПИСМИҚ Мақсадини, сирини бировга айтмайдиган, индамай иш битирадиган, ичидан пишган (одам). *Писмиқ одам. Содда сири тилида, писмиқ сақлар дилида.* Мақол.

■ *Кундошининг кўриниши баёвга ўхшаса ҳам, аммо ўзи писмиқ экан..* Бундай одамдан, албатта, ҳазар керак. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Соддадил ва кўнгилчан Раҳим акани, писмиқ ва юшоқсупурги Ибодовни, серғайрат ва уддабурро Халил акани ҳам эслади.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

ПИСМИҚЛИК Писмиққа хос хусусият. *Кимдир [Шамсининг] писмиқлигига мослаб, “фитнаи охир замон” деб лақаб кўйибди.* Мирмуҳсин, Чиниқиш. -*Очиқ ҳаракат қилишга.. халқдан кўрқадилар. Писмиқлик билан, кўзбўямачилик билан иш кўрадилар, — деди Алексей.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИСМОҚ 1 Ўзини панага олмоқ; бекинмоқ, яширинмоқ. *У, жўралари билан атрофи яшил чакалак билан ўралган гулзор яқинида писиб ўтирганча, қушни томоша қиларди.* С. Нуоров, Нарвон. *Пулемёт уяси.. бурчакларида писиб ётганларнинг [немисларнинг] учтаси ўлиб, биттаси ярадор бўлган.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Баҳодир ишгит оёғи учиде турган гранаталарни олиб, чаққонлик билан душманга қарши иргитди, ўзи эса траншеяга писди.* Н. Сафаров, Жанговар саҳифалар.

2 Индамай қолмоқ, жим бўлмоқ. *Мухси-на хоним бирдан писиб қолди. Яхшибоев ичиде кулди.* М. М. Дўст, Лолазор. *Ошно, қишлоққа кетаман, деб фингшимоғи мумкин, лекин унинг учирини қийинмас — Майрани бир эслатсам бас, писиб қолиши тайин.* М. М. Дўст, Лолазор.

ПИС-ПИС Пис с. тақр. *Уй ичида жинчи-роқ липиллаб турар, ўртада пис-пис қилиб хўл ўтин – гулхан ёнмоқда.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ПИСТА [ф. *پیسته*] 1 *бот.* Жануб тоғларида ўсадиган паст бўйли, ёнғоқмевали дарахт ёки бута. Табиатнинг меҳри билан ясалган кўм-кўк арчазорлар ва тоғ ариқларидаги жарлар ёқасида саф тортган писта зумраддек товланиб, кўзни қамаштирар эди. Туйғун, Шоир ҳақида ҳақиқатлар.

2 Шу дарахтнинг қаттиқ қобиқли меваси. *Одам одам билан, Писта бодом билан.* Мақол. ■ *Лекин писта, бодом, майиз, жийдани кўриб, тарвузим қўлтиғимдан тушиди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Ана ширинлик, мана ширинлик, деб мураббою нишолда, пистаю мағиз, қанд-қурс, яна алланималарни ҳеч суриштирмасдан, аралаш-қуралашига пок-покиза тушираверибди.* Н. Мақсудий, Мечкай эшон.

Хандон писта қ. хандон. *Жигару буйрак, думба ёғдан тайёрланган қўшалоқ пармуда сомсалар, хушбўй мурабболар, Бешкарамнинг анорию, Файзибоднинг тилёрар қовунлари, хандон писта, майизларнинг энг тозалари, яхна гўшт.. «Ёшлик».*

3 *с.т.* Кунгабоқарнинг хом ёки қовурилган уруғи. *Бир вақтлар эри урушда ўлган хотин шу тош устида ўтириб, писта сотарди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Писта даҳан Оғзи пистага ўхшаш кичик ва келишган. [Холмат:] *Оби равон.. писта даҳан, нозик адо, пари жаҳон, яъни исм шарифлари Жамилахон. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Писта кўмир қ. кўмир. Кейин писта кўмир сўраб кирганимда, бирам бесаранжом эдики ўтинхоналари.* С. Зуннунова, Олов. **Писта пўчоққа жо қилмоқ** (ёки жойламоқ) Гап билан оғиз очдирмай, бир бурчакка тикиб қўймоқ.

ПИСТАЗОР Писта дарахтлари билан банд ер, майдон. *Ўрмон хўжалигига қарашли пистазорлар.* ■ *Тун яримдан оғди. Ой пистазор тоғларнинг орқасига аста-секин яширинди.* Ё. Шукуров, Юраклар така-пука.

ПИСТАФУРУШ [писта + ф. *فروش* – сотувчи] Писта сотувчи киши. *Унинг отаси ҳам пистафуруш эди.*

ПИСТАЧКА [р. *фисташка* < ф. *پیسته*] *с.т.* Кунгабоқарнинг уруғи. *Хом пистачка. Қовурилган пистачка.*

ПИСТИРМА 1 Тўсатдан хужум қилиш ёки ов пойлаш учун фойдаланиладиган яширин қурилма, жой. *Тулки овлаш учун пистирма қўймоқ. Пистирмадаги овчи.* ■ *Йўлда бир ёки икки ёнда пистирма бор, пистирмани яхши пойлаб, чап бериб ўтолсанг, қишлоқ йўлига чиқасан.* Файратий, Унутилмас кунлар.

2 Шундай мақсад учун белгиланган киши ёки кишилар гуруҳи; ҳарбий бўлинма. *Пистирма қўйган одамларингиз ишончлими? «Шарқ юлдузи».*

ПИСТОЛЕТ [фр. *pistolet* – тўппонча] Яқиндаги нишонга ўқ узиш учун мўлжалланган, ёнда олиб юриладиган қурол, тўппонча. *Етти ўқли автоматик пистолет.*

Пистолет-пулемёт Автоматик равишда бирин-кетин ўқ узадиган, яқин масофадаги жангларда қўлланадиган отиш қуроли; автоматнинг иккинчи номи. *Самолётлар машиналар тўпланган жойга хужум бошлаган ҳамон, фронт томонидан кетаётганларнинг бири.. пистолет-пулемётдан ўқ уза бошлади.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПИСТОН [фр. *piston* – зарбдор, урувчи, синдирувчи] 1 Патроннинг порохли зарядини ёндириш учун оз миқдорда портловчи модда солиб, ўқ тубига ўрнатиладиган металл қосача; капсюль. *Милтиқ ўқининг пистони. Снаряд пистони. Чақилган пистон.* ■ *Лутфилла боши янчилган илондек тўлғаниб ётар эди, тезлик билан пистони чақилмаган тўппончани олди.* «Муштум».

2 Ўйинчоқ милтиқ ёки тўппончада отиш учун белгиланган, оз миқдорда портловчи моддаси бўлган тангачасимон қоғоз ғилоф.

3 Пичоқчиликда: пичоқнинг дастасига қадалган садафнинг атрофига айлангириб қўйилган ҳалқа-сим (садафни маҳкам тутиб туради).

4 Кийим-кечак, парда ва ш.к. га зийнат учун қадаладиган йилтироқ пластинкача. *Дўппица пистон қадамоқ.* ■ *У [қиз] тушаётганда, бошидаги қора тўр пардага қадалган олтин пистонлар йилтираб, жилва сочди.* Мирмуҳсин, Чўри.

Пистон тугма Бир-бирига қадаб қўйиладиган икки қисмдан иборат тугма; шиқ-шиқ тугма.

5 Пуфлаб чалинадиган мусиқа асбобининг ижрочи-созанда қўл билан босиб очиб-ёпиб турадиган тугмаси.

6 Ботинканинг ип ўтказиладиган тешикларига изма ўрнига ўрнатиладиган темир ҳалқача.

ПИСТОҚИ [ф. *پسته‌ای* – оч яшил] Писта мағзи рангидаги, оч баргикарам, очик яшил. *Пистоқи ипак.* ■ -Кўк, қизил, зангори, сариқ, оқ, пушти, жигарранг, гўлос, *пистоқи – боринги, дунёда қанча ранг бўлса.. тўтининг паида бор эди, – деди Шум бола.* Ф. Ғулом, Шум бола. *Тўй оқсоқоли дарров пистоқи яловни Гўрўели султоннинг бошига кўтарди.* «Авазхон».

ПИТАК қ. **питрак.** *Баширжон кўкрагини столага тираб, бошини юқорироқ кўтарди. Исломотани кўрган заҳоти хаёлидан, «Уша питак чол-ку!» деган фикр кечди ва креслога ястаниб ўтирди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИТЕКАНТРОП [юн. *pithekos* – маймун + *anthropos* – одам] Калла суяги тузилиши ҳали одамсимон маймунларникидан фарқ қилмаган энг қадимги одам (суяклари 19-аср охирида Ява оролидан топилган).

ПИТИЛЛАМОҚ *айн. питирламоқ.* *Бола онасига кўзи тушиши ҳамон, беланган оёқ-қўлини питиллатганча, бўшатишга уринди.* «Ёшлик».

ПИТИРЛАМОҚ 1 Жон талвасасида ўзини ҳар ёнга урмоқ, сапчимоқ, питир-питир қилмоқ; типирчиламоқ. *Сўйилган товуқни кўрганмисан? Питирлайди, кўтарилиб-кўтарилиб тушади.* А. Қаҳҳор, Сароб.

2 *кўчма* Тез, шошилич ёки безовта ҳаракат қилмоқ, шошилиб, ҳовриқиб қолмоқ. *Оёғи куйган товуқдай питирламоқ.* ■ *Уйда Анзират кампир билан Ҳожия ўтирарди. Улар аҳволни кўриб питирлаб қолишди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПИТИР-ПИТИР *масв. с. 1* Жон талвасасидаги кескин, нотинч ҳаракат. *Питир-питир қилмоқ. Тўрга тушган бедана питир-питир қиларди.*

2 *кўчма* Тез, шошилич ёки безовта ҳаракат. *Мунча питир-питир қиласан.*

3 *с. т.* Ўрнида тинч турмайдиган; серҳаракат; ҳар нарсага уринадиган. *Питир-питир бола. Бу одам мунча питир-питир экан.*

ПИТОМНИК [р. питомник – тарбияхона, парваришхона < питомец – тарбияланувчи] Ўсимлик ёки ҳайвонлар ўстириладиган ва кўпайтириладиган, ўрганиладиган махсус жой. *Мевали дарахтлар питомниги. Балиқчилик питомниги.* ■ *Қумлик*

питомникларида дарахт, бута ва гиёҳлар экиб ўстиришга киришиш керак. «Фан ва турмуш».

ПИТОН [юн. *Python* – юнон мифологиясида: баҳайбат илон] Бўғма илонлар оиласига мансуб, Африка ва Осиёнинг тропик минтақаларида тарқалган заҳарсиз йирик (1,5 метрдан 10 метргача бўлган) илон тури.

ПИТПИЛДИК Бедананинг сайраши, битбилдик. *Махсум беданаларнинг питпилдиғига қулоқ солганча.. бир чойнак чойни эрмак қилиб ўтирди.* В. Ғофуров, Вафодор. *Тўқай томонда бедана питпилдиқ отади. Кунботар уфқда тиллақошдек нозик ой ялтираб турибди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПИТПИЛИҚ қ. **питпилдиқ.** *Ҳа, субҳи козибда эмас, субҳи содиқда, хўрозлар қичқирар-қичқирмас.. тезотар беданалар на тун демай, на тонг демай «вавағ-вавағ, питпилиқ-питпилиқ»лаб сайраб турган бир паллада.. тўрт аскарошларнинг кўрғонига етиб келишганди.* «Ёшлик».

ПИТРА Ов милтиқ ўқи ва снарядлар учун ишлатиладиган юмалоқ қўрғошин донаси; сочма ўқ. *Майда питра. Гильзага питра солмоқ.* ■ *Йирик питра ўнг елкасини титиб юборганди.* «Шарқ юлдузи».

ПИТРАК *шв.* Серҳаракат, уринчоқ. *Тиниб-тинчимас, питрак бу кампирнинг бошида дунёнинг таъиши: эртадан кечгача ююриб-еларди.* Мирмуҳсин, Илдилар ва япроқлар. *Аслида Ғозиддиннинг кичик жуссали, питрак қариядан кўрқадиган жойи йўқ.* О. Мухторов, Эгилган бош. *Қундуз ёш бўлса ҳам, жуда питрак қиз.* Ойдин, Бечора.

ПИТРЎЗА *с. т. айн. фитри рўза қ. фитр 2.* Валлоҳи аълам, жами мусулмонларга аёндирки, *питрўза тўламоқ фарздир.* «Муштум».

ПИХ 1 Айрим эркак паррандаларнинг оёғида бўладиган мугузсимон учли ўсимта. *Хўрознинг пихи.*

Пихи қайрилган ёки пих(ини) ёрган Кўп иш кўрган, кўп ишларни бошдан кечириб, айёр, қув бўлиб кетган. *Аммо Ҳожимурод ҳам кўпни кўрган, пихи қайрилганлардан эди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Маккор, пихини ёрган айёр қанча ниқобланмасин.. кўп жиноятчиларни чаққонлик билан қўлга туширган изқуварларимизнинг темир чангалидан қочиб қутула олмади.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПИХ II: пих қилмоқ бол. Кесмоқ, сүймоқ. Қовунни пих қилмоқ.

ПИХ III тақл. с. Мушукнинг ўз рақибини кўрқитиш учун ҳурпайиб олиб, томоқ қириб чиқарадиган товуши. *Бошқа бири орқадан мушуксимон “пих” деб, мени чўчитмоқчи бўлди.* Ойбек, Болалик.

ПИХ IV шв. Пўпанак, моғор. *Пих боғлаган нон.*

ПИХИЛЛАМОҚ I Хурпайиб томоқ қириб, «пих» деган товуш чиқармоқ (мушук ҳақида). *Мушук итга қараб пихиллади.*

2 Томоғидан бўғиқ товуш чиқариб, хирллаб нафас олмоқ; пихиллаган овоз чиқармоқ, хирилламоқ. *Қизнинг ич-ичидан қуюндай хуруж қилиб келган аччиқ фарёд бўғида пихиллаб тинди..* А. Мухтор, Кумуш тола. *Юмалоқ оқсоқол ёқасини ушлаб, бош чайқатди, ҳам одамларга кўз оқини ўйнатиб, пихиллади.* Ойбек, Навоий. *Қассоб пихиллаб кулганича, менинг қўлимдан пулни олиб, зўрлаб, кўкрак чўнтагимга солиб қўйди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИЦЦА [итал. pizza] Юпқа хамир устига гўшт, кўзиқорин, сабзавотлар, сир (пишлоқ) кўйиб пиширилган итальянча таом. *Пицца тайёрламоқ.*

ПИЧА рвш. 1 Оз миқдорда, озгина. *Икки оқ пиёзни майда тўғради, унга пича мурч сепди, пиёзни гуручнинг бир чеккасига кўмиб, ошдамгирни ёпди.* Ойдин, Ўйигит. *Маҳаллий аҳолидан алланарсаларни бир неча тухум ва пича ёққа алмаштириб олади.* К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик.

2 Оз вақт, бир оз, андаккина, андак. *Мингбоши пича кутди, Матқовул гапиривермаганидан кейин, яна бақирди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Жуда чарчадинг, пича ухлаб, дам олсанг бўларди.* Ш. Рашидов, Бурондан кучли. *Яна пича вақт куттишиди — жимжитлик.* «Ёшлик».

3 Оз даражада, сал(гина). *Кўнглим пича тинчиди.* ■ *Кундузги ишлари, ниҳоят, ресторандаги суҳбат унинг [майорнинг] кўнглига равшанлик олиб кирди. Иш пича силжиган эди.* «Ёшлик». *Ўзим айтувдим кеча! Кўзибой пича ўзини босиб олди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

ПИЧАН Ҳайвонларга озуқа бўладиган ўт; ўриб қуритилган ўт; хашак. *Бир боғ пичан. Пичан ўриш машинаси.* ■ *Ўртадаги уюлган пичан ғарами олдидан ўтиб, қоронғи уйга кирди.* С. Зуннунова, Олов. *Томга кўп-*

роқ пичан босди. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. *У бостирма деворига беҳол суяниб қолди. Ичкари қуруқ, пичан иси, ивиған оҳақ ҳиди келарди.* Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПИЧАНЗОР Пичанбоп ўт ўсган майдон; ўтзор. [Бригадир] *Бошида қоракўл телтақ, эғнида китель-шим, оёғида туфли, ҳозиргина пичанзордан келгандай.* С. Нуоров, Нарвон. *Мана, кўз ўнгимизда қуёшнинг ҳаётбахш тафтига тоб бериб, кенг пичанзор водий ястаниб ётибди.* А. Шермухамедов, Ўтўланлар водийси.

ПИЧАНХОНА Пичан сақланадиган хона, бино. *Пичанхонага кириб, эшикни тамбалаб, қалин, майин ва хушбўй пичанга болани кўмди: «Ухла! Йиғлама!»* Ойбек, Кўёш қораймас.

ПИЧИНГ Бировнинг шахсига тегиш, ғашини келтириш, масхаралаш учун айтилган илмоқли гап; қочирим, қочриқ. *Бу пичинг Назирийнинг жон-жонидан ўтиб кетди. Лекин бу ерга у Ҳамза билан жиртак отишга келмаган эди.* К. Яшин, Ҳамза. *Мансур Тальятнинг пичингини тушунмай, кескин қадамлар билан уларга эргашди.* Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Уста юрагидаги гапларни кўпчилик ўртасида бирма-бир айтиб ташламоқчи эди, аммо раиснинг пичинги шаштини қайтарди.* С. Маҳкамов, Дала тонги.

Пичинг отмоқ (ёки қилмоқ) Бировнинг шахсига тегадиган, ғашини келтирадиган ёки масхаралайдиган илмоқли гап айтмоқ. *Автобус ичида олатасир бошланди. Ким сўқинди, ким пичинг отди. Ким тақдирга тан бериб, муросаи мадорага чақирди.* М. Мансуров, Ёмби. *Бора-бора Азиза ҳам уни жеркийдиган, ҳар гапида пичинг қиладиган бўлиб қолди.* Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол. *-Ҳай, эссиз, сўл кўзингни ҳам кўр қилиб қўйганимда бўлур эркан, — дея пичинг қилди Темур Малик душманига қараб.* М. Осим, Карвон йўллариди.

ПИЧИНГЧИ Пичинг қилишни яхши кўрадиган, пичингга одатланган киши. *Ойхон эса кутади, аяси — ёнида, интизорликда бўйи чўзилиб, эси кириб, Саттор акасининг қадрига етадиган бўлиб қолади бу пичингчи..* А. Мухтор, Кумуш тола.

ПИЧИР I Сўзловчи билан тингловчидан бошқа одам эшитмайдиган қилиб, паст

овоз билан айтилган гап, пичир-пичир, шивир-шивир. *Гапнинг ёмони пичир, этнинг ёмони қичир.* Мақол. ■ Ёнимда ўтирган икки қизнинг пичири қулоғимга чалинди. М. Жалолитдинова, Журъат.

2 Бошқалар эшитмайдиган даражада паст овоз. -*Касали нима экан, озиб кетибди келинчақ онамиз?* — пичир билан сўради Салимбойвачча. Ойбек, Танланган асарлар.

ПИЧИРЛАМОҚ Бошқалар эшитмайдиган даражада паст овоз билан гапирмоқ; шивирламоқ, шивир-шивир қилмоқ. -*Мамажон ўрндан туриб, орқароқда елкасини қисиб бораётган агрономнинг тирсагидан ушлаб, қулоғига пичирлади.* С. Нуоров, Нарвон. *Абдували ўн сўмлик, беш сўмлик, уч сўмлик пулларни олиб, пичирлаб санай бошлади.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. -*Билганини қилмайдими!* — пичирлади Муқаддам ўқинч билан. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПИЧИРЛАШМОҚ Пичирламоқ фл. бирг. н. *Шу гапдан кейин кампир Инобатга унча рўйхуш бермай қўйди. Аммо олти овсин ҳар куни пичирлашиб, ниманидир маслаҳат қилишарди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Озодахон чолғучилар билан янги айтиладиган қўшиқ ҳақида пичирлашиб турган эди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИЧИР-ПИЧИР Пичир с. такр. 1 Шивирлашиб сўзлашганда чиқадиغان паст товуш. *Ўртанча овсин айвонни супуриб бўлиб, сават кўтариб, кўчага чиқиб кетиши билан, қолган олти овсин супага чиқишди.* Пичир-пичир қилиб, узоқ гаплашишди. С. Аҳмад, Сайланма. *Утириб, китобни тиззасига қўйди ва пичир-пичир дуо ўқиб, юзини сийпади.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

2 Ўзаро хуфия гап; шивир-шивир. *Орқасидан пичир-пичир қилиб қолишди.* Т. Ашуров, Оқ от. *Нодира хола ҳанг-манг бўлиб қолди. Унинг қулоғи остида домланинг гўнғир-гўнғир, пичир-пичири эшитилгандай бўлди.* «Муштум».

ПИЧМОҚ шв. Бичмоқ. [Алиохун:] *Сизни эгам сўзга пичиб қўйган экан-да.* Ойбек, Танланган асарлар. *Авзойимизни кўрган киши, индамасдан ҳаммангнинг ишингга нарх пичиб қўя қолади.* И. Раҳим, Ихлос.

ПИЧОҚ 1 Дастага ўрнатилган ясси ва узун тигли рўзғор асбоби. *Йўқолган пичоқнинг сопи олтин.* Мақол. *Ўтмас пичоқ қўл кесар.* Мақол. *Яхши гап билан илон изидан,*

ёмон гап билан пичоқ қинидан чиқар. Мақол. ■ *Зокир ота қочиш йўлларини яхши ўқтиргач, йиртиқ кўн этигининг кўнжидан бир пичоқни олиб, секин менга узатди.* Файрағий, Унутилмас кунлар. *Тўланбой сўрида чордана ўтириб олган, пичоқни тахтага тақ-тақ тегизиб, сабзи тўғрайпти.* С. Аҳмад, Уфқ.

Пичоқ тортмоқ (ёки қўймоқ) Пичоқ билан кесмоқ, сўймоқ. *Мабодо ҳужиз ёмонлаб қолгудай бўлса, бориб, дарров бўғзига пичоқ тортиб юборасан.* Ф. Фулом, Шум бола.

2 тех. Турли асбобларнинг кесувчи қисми. *Гушт қиймалагич пичоғи.*

Пичоқ (бориб) суякка етмоқ (ёки тақалмоқ) Чидам, бардош тугамоқ. *Пичоқ бориб суякка етгандан кейин, нима қилсин бечора халқ..* К. Яшин, Ҳамза. *Ҳожiona.. Йўқ, пичоқ бориб суякка тақалди.* Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Пичоқ учидай** Озгина, зиғирдай. -*Эй ўртоғей, — деди у, — нимасини сўзлайсиз, шу замоннинг қизларида пичоқ учидай шарму ҳаё қолмади.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. **Пичоққа илинмайди** Арзимайди, арзигулик ери йўқ, арзигудай эмас. *Пичоққа илинмайдиган ҳосил.* **Пичоғи кескир** Ўткир, гапи бировларга ўтадиган киши. *..Ҳожимурод эса пичоғи кескир раислар қаторида юрарди. У райком секретари билан прокуратурадан бошқа раҳбарларни раҳбар қаторида кўрмасди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. **Пичоғи мой устида қ. мой.** -*Ҳа, Содикжон бойваччага худдо берган, — деди Бўронбой учуриқ қилиб, — ҳамиша отган ошиғи олчи, пичоғи мой устида одам у!* К. Яшин, Ҳамза. **Ўтмас пичоқ билан сўймоқ** Чидаб бўлмас даражада асобламоқ. [Одилжон:] *Қаёқдан ҳам тўйда ўша қиз билан ашула айтдим, ўйин тушдим, ўшандан бери Гулчехра мени ўтмас пичоқ билан сўйиб юрибди.* У. Назаров, Фурур.

ПИЧОҚБОЗЛИК Бир-бирига пичоқ уриш, пичоқ билан ҳужум қилиш. *Йўқ, масалан, қиличбозлик, пичоқбозлик ҳам жанг, ҳозир одам бамисоли чумолидай бўлиб қолдику.* Ойбек, Кутёш қораймас. *Улфатлар орасида низо чиқиб, муштлаш, пичоқбозлик бошланди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ПИЧОҚЛАМОҚ Пичоқ билан жароҳатламоқ ёки ўлдирмоқ, пичоқ урмоқ, суқмоқ. *Агар эрим билиб қолса, нақ икковимизни пичоқлаб ташлайди-я.* С. Аҳмад, Уфқ. *Энди мактабга кирганимда, кайф устида отамни пичоқлаб қўйишди-ю, ёлғиз қолган онам*

мени олиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. *Ёдгор ота қозихонада ўзини пичоқлаб қўйди.* А. Қаҳҳор, Қизлар.

ПИЧОҚСОЗ қ. пичоқчи. *Бугун пичоқсозлар бозори гавжум.*

ПИЧОҚЧИ Пичоқ ясовчи ҳунарманд, пичоқсоз уста. *Пичоқчи уста.* ■ *Кези келса пичоқчи, кези келса сувоқчи.* Ойбек, О. в. шабадалар.

ПИЧОҚЧИЛИК 1 Пичоқ ясаш билан шуғулланиш. *Пичоқчилик қилмоқ.*

2 тар. Бозорда пичоқчилар растаси.

ПИШАК [ф. پوش / پوشک – мушук] шв. Мушук. *Баширжон: «Нега пишак шоколад емас экан-а?» дея ўйлай бошлади.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Индан чиқиб, пишак билан ҳазиллар, Магар ажал қўмсаб келса сичқонга.* «Алпомиш».

Пишагини пишт демоқ айн. мушугини пишт демоқ қ. пишт. *Ишда ҳам биров пишагини пишт демайди.* Эрталаб туриб, далага йўл олади. *Чарчадим демайди, ишим бор, жавоб беринглар, деб ҳеч кимдан илтимос қилмайди.* «Ёшлик».

ПИШАНГ эск. айн. ричаг. Яна тушки менага ўтган кунларимиз эди. *Вишканинг тепасидага пишаннинг ўқи сал қийшайиб қолган экан.* П. Қодиров, Қадрим.

Пишанг бермоқ Бирор хатти-ҳаракатга ундамоқ; атайлаб гижгизламоқ. *Балки Раим оқсоқолнинг ўзи Шужур базозга пишанг бергандир.* Бунисини Раим оқсоқол айтмайди. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. *Мамат қас-соб, одатда, муштлашувга аралашмайди, бир четда ўғиллариغا пишанг бериб туради.* «Ёшлик». *Ашур ҳамишаги чапдаст усуларни қўллай-қўллай, рақибининг солқи белбоғидан илиб олди.* -Қайтариб бос? – дея пишанг берди кимдир баралла. «Шарқ юлдузи».

ПИШИЛЛАМОҚ Бурун орқали “пишпиш” товуш чиқариб нафас олмоқ, «пишпиш» товуш чиқармоқ. *Нафиса уйғониб кетиб, аллавақтгача хомуш ўтирди.* Пишиллаб ухлаётган ўғлини тўғрилаб, устига одеял ёпиб қўйди. Мирмуҳсин, Умид. *Ҳожимурод ниҳоятда очиққан эди.* Ҳеч қаёққа қарамай, пишиллаб, лунжига овқат тиқарди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПИШИЛМОҚ Пишмоқ II фл. мажҳ. н., ивимоқ. *Табиат чиндан ҳам бевақт йўлга чиққан бу йўловчини сувга пишилган паррандадек жабрлаган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИШИМОҚ I 1 Ишлов билан ёки ривожланиб етилмоқ, меъёрига, обу тобига етмоқ, фойдаланса бўладиган ҳолга келмоқ. *Лой яхши пишиди.* *Ип ҳали пишимабди.* ■ [Раис:] *Қалай? Ерлар кўнзилдагидек пишидими? Ойдин, Юрагида ўти бор.* *Энди тўхта, укажон.* *Бўлди-е, кувидаги қатиқдай пишийвериб, ёғимни чиқариб юбординг.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

2 *кўчма* Кўпни кўриб, бошдан кечириб, бой тажриба орттириб вояга етмоқ, етуқлик даражасига эришмоқ, етишмоқ. *Шаҳдам қадам босиб минбарга чиқишидан, гап оҳангидан бунақа даврага кўп тушиб, хийла пишиган, сертажриба кўринади.* Ҳ. Назир, Маёқ сари.

3 **Чиниқмоқ, тобланмоқ.** *Киши меҳнатда пишиди.* *Ёшсан пиширсан, бу дамингдан туширсан.* Мақол. ■ *Эргаш Бахромов немисфашист босқинчиларига қарши олиб борилган жангларда пишиди, чиниқди, тобланди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

Кўзи пиш(и)моқ айн. кўзи пишмоқ қ. кўз. **Қулоғи пишимоқ 1)** эшитавериб кўникиб қолмоқ. *Ҳўжайинларининг таъналарини эшитавериб, етимнинг қулоғи пишиган, эти кўниккан эди.* П. Турсун, Ўқитувчи; 2) кўп эшитиб уқиб олмоқ, қулоғига қуйиб олмоқ. *Фотиманинг қулоғи ўзи кўрмаган харидорлари тўғрисидаги гаплар билан пиший борди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИШИМОҚ II кам қўлл. Пишилмоқ, ивимоқ. *Ёмғирда қолиб роса пишидим.*

ПИШИРИҚ Хамирдан тайёрланадиган турли хил егулик. *Дастурхон башанг: иссиқ нон, патири, хилма-хил пишириқлар, қазичарта, яхна гўшт, турли ширин нозу нематларга тўла.* Ойбек, Улуғ йўл. *Баҳор таоми сумалак ва турли ширинликлар, миллий пишириқлар.. ҳиди димоққа урилади.* А. Суюн, Ўзлик.

ПИШИРМОҚ Пишмоқ 1-5, 8-9 фл. орт. н. *Ошни пиширмоқ.* *Масалани пиширмоқ.* ■ *У қайроқ бугдой унидан ёғли патири, сомса ёпди, қатламалар пиширди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Гапни аввал Муродова билан пишириб қўйган экансан-ку, нега менга илгарироқ айтмадинг.* И. Раҳим, Ихлос. *Новвот пишириш айниқса қийин.* Газетадан.

ПИШИТМОҚ I Пишимоқ I фл. орт. н. *Ипакни пишитмоқ.* *Ерни пишитмоқ.* *Лойни пишитмоқ.*

Кулоғини пишитмоқ (ёки пишиқтирмоқ)

1) яхшилаб тушунтирмоқ, миясига қуймоқ. *Мингбоши.. Жўрахонни ҳам сўроққа талаб қилиб қолишлари мумкинлигини ўйламаган эди. Қизининг кулоғини пишиқтириб қўймаганига мана энди афсус еб қолди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.; 2) тайинламоқ, ўқтирмоқ. *Кулоғини Тулки роса пишитган. А. Шер, Қадимги куй.**

2 Олдиндан гаплашиб, келишиб, маслаҳатни бир жойга, ерга қўймоқ, аниқ, равшан, пухта қилмоқ. *Барака топсин Тошпўлатов, ўшанда ҳам, правление билан, раис билан гаплашиб, Хосият холянинг [сафарга чиқиш] ишини пишитиб берди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. Қурилишни эсон-омон тугатиб топширсам, бас, трестга лип этиб ўтаман-кетаман. Кеча борганимда яна пишитдим. А. Мухтор, Туғилиш.*

ПИШИҚ 1 Пишган, пишиб етилган (мева, сабзавот, дон ва ш.к. ҳақида). *Олмани хом, пишиқ аралаш термоқ. ■ [Амлоқдор:] Ўғрилар.. подшоҳлик ҳақини аниқламасдан бурун, хом демай, пишиқ демай, кўзга кўринган нарсани еяверасанларми?! С. Айний, Қуллар.*

2 *от* Полиз экинлари, мева, сабзавот кабиларнинг пишган вақти, мавсуми (шу нарсаларнинг номи билан қўлланади). *Қовун пишиғи. Тут пишиғи. Авжи ўрик пишиғи. ■ Бугдой, жўхори пишиғида.. енгил чархини елкасига солиб, ўғилчасини етаклаб, дала айланади, ўроқ чархлайди. А. Қаҳҳор, Сароб. Тут пишиғи эди. Пешиндан кейин ҳовлида картошка чопиқ қилаётгандим. М. Мансуров, Ёмби.*

Етти қовун пишиғи бор Ҳали узоқ, кўп вақт бор.

3 Тезда синмайдиган, йиртилмайдиган, узилмайдиган, бузилмайдиган; пухта, мустаҳкам, қаттиқ, чидамли. *Пишиқ чит. Пишиқ чарм. ■ [Мастон] Оёғидаги пишиқ ағдарма этикни кўздан кечирди. А. Қаҳҳор, Мастон. [Унсин] Маҳсининг чоки пишиқ бўлсин учун, мумли ёпишиққо инни ҳар қатимда бармоқлари билан «қир-қир» тортиб кўярди. Ойбек, Танланган асарлар.*

4 Эшилган, пишитилган, чийратма.

Пишиқ ип 1) пухта ип. *Чўзаберсанг, пишиқ ип ҳам узилади. Иш, вақтида қилинмаса, бузилади. «Муштум»; 2) чийратма ип.*

5 Ўтда, оловда пиширилган. *Пишиқ ғишт. ■ Хайруллаев олдида Шамси Тўраевич дар-*

возахонанинг бир бурчагига териб қўйилган пишиқ ғишт уюмини унга [Баширжонга] кўрсатди. Н. Аминов, Суварак.

6 Жисмоний жиҳатдан бақувват, миқти, чайир. *Қўл олиб кўришар экан, унинг пишиқ жуссасига, болаларча ийманиб турган кўзларига қаради. С. Аҳмад, Уфқ. Вужудидан ўсмир болалардай куч-ғайрат тўлиб турар, гавдаси пишиқ, терилмаган қуюқ қош остида ўйчан юмалоқ кўзлари тимқора бўлиб кўринар эди. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.*

7 *кўчма* Ўз ишига пухта, бировга сўзини бермайдиган, ҳақини олдирмайдиган. *Пишиқ, сўзамол кампир, ҳар хил баҳона топиб, кунда бир-икки марта бойниқизга кирар эди. Ойбек, Танланган асарлар. У [Абдурасул] энди турмушининг оғир кулфатларини енгиб, пишиқ йигит бўлиб етишган эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Пишиқ бўл. Нима мақсадда юранингни ҳеч ким билмасми. П. Турсун, Ўқитувчи.*

8 Ўз нарсасини, меҳнатини бировга анойи қилмайдиган, қаттиқ. *Кузда тоғамдан пул олиб юбораман-да. Лекин қариндошларимиз ўлғудай пишиқ одамларга ўхшайди. Ойбек, Танланган асарлар.*

9 *кўчма* Асосли равишда ишланган; яратилган; пухта. *Пишиқ асар. Пишиқ иш қилмоқ. ■ [Ҳақимов] Эшонбоев тез ўсиб келётган кадрлардан эканини, анча пишиқ илмий иш ёзганини айтди. П. Қодиров, Уч ил-диз. Остонбек агрономлик маълумоти борлигига шаҳодатнома олиб келганди, дадаси ўғлининг ишни пишиқ қилганидан хурсанд бўлди. «Ёшлик». Бўри Пайғамов, Нусратбекиннинг олдин — журналларда жиддий, пишиқ мақолаларини ўқиганда, кўз остига олиб қўйган, бу ерга атайлаб уни кўриш, кўнглига қўл солиш учун кирган эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.*

10 Зийрак, удадурон. *Мен бошқа нарса демоқчиман: ишининг кўзини биладиган одам, пишиқ, хат-саводи бор.. шу одамни секретарликка тавсия қилсак, демоқчиман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

Зуваласи пишиқ қ. зувала. *Лолахон — зуваласи пишиқ, йигитларча абжир қиз, алланималар дея, унга йиғламсираб сўзлаяпти. Ҳ. Назир, Ёнар дарё.*

ПИШИҚЛАМОҚ 1 Бирор ишни пишиқ-пухта бажариш учун йўл-йўриқ кўр-

сатмоқ; пишиқ-пухта ўргатмоқ, тайинламоқ. Олдиндан пишиқлаб қўйилган бўлса ҳам, гапидан адашиб кетди. ■ Абди ака бу гапларни айтиб, Пардавойни яна бир бор пишиқлаб, қишлоққа қайтиб кетди. У. Пўлкан, Бир баҳор дустони.

2 Тўғриламоқ, нуқсонларини тузатмоқ; пухталамоқ. - Оворагарчилиги бор эканми, — деб кесатдим. — Эллик бетини пишиқлаб чиқдим. Бу ёғи битгунча, борини радионадиога, газет-пазетга пуллаб турамыз. М. М. Дўст, Лолазор.

ПИШИҚЛИК 1 Мустаҳкамлик, қаттиқлик, маҳкамлик. Пишиқлик нишонаси бўлган тош ҳам ўзгаради, чунки тошни ташкил этувчи атомлар ҳаммиша ҳаракатда бўлади. А. Е. Ферсман, Қизиқарли геохимия.

2 Ҳаётнинг қийинчиликлари билан чиниққанлик; ўз ишига пухталиқ. Унинг [Ҳикоятнинг] пишиқлиги, уддабуронлиги шу ҳолда ҳам сезилиб турарди. А. Убайдуллаев, Ҳаёт оқшоми. Коля ҳам, шунча دادил ва пишиқлиги билан, баъзи саволларга қийналиброқ жавоб қайтарарди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПИШИҚМОҚ 1 кам қўл. Зўриқиш ёки бошқа бирор сабаб билан бўртмоқ. Унинг [Башоратнинг] эрталабки совуқдан ва ҳовлиққанидан қип-қизил бўлиб пишиққан лўппи юзида тоқатсизлик билиниб турар эди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Пишимоқ, чиниқмоқ, тобланмоқ. Меҳнатда пишиқмоқ.

ПИШИҚ-ПИШИҚ рвш. Гапни ўз ўрнига қўйиб, пишиқ-пухта, бурро-бурро, аниқ-ойдин. Пишиқ-пишиқ гапирмоқ. ■ Ўзбекча сўзларни секин ва пишиқ-пишиқ айтиб бери. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПИШИҚ-ПУХТА 1 айн. пишиқ-пишиқ. Пишиқ-пухта гапирмоқ.

2 айн. пишиқ 3, 6-10. Пишиқ-пухта этик. ■ Мулла Муҳсин Хатиб домла каби пишиқ-пухта, яъни замона ишларига тушунадиган киши эмас. А. Қодирий, Обид кетмон. Улар ишга пишиқ-пухта эдилар; икки савдо ходимининг тили бир бўлса, кўп иш қилса бўларкан. Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади. Ҳабиба Қудратга, пишиқ-пухта, икки юз сўмдан ошиқ маош оларкан, деб дарров унаганди. Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ПИШИҚЧИЛИК Мева, сабзавот ва ш.к. нинг гарқ пишган пайти. Айни пишиқчилик,

ҳар уч хонадоннинг бирида базми жамшид. «Шарқ юлдузи». Жайнақ Мирзо бу йил ёзнинг айни пишиқчилик чоғида, ўғилларини укаси Ҳалим бойваччанинг ёнида қолдириб, Паркентга хотини билан қизини олиб келди. «Ёшлик».

ПИШКАК Кув дастаси. У бошини эгиб, пишкакни жадал ураётганда, узун сочлари олдига тушиб, пишкакка ўралар ва халал берарди. С. Айний, Дохунда. У нимчасининг чўнтагидан рўмолчасини олиб, пешонасига босади, юз-кўзини артади-да, яна пишкак уради. С. Анорбоев, Оқсой.

ПИШЛОҚ Сутни махсус усулда ачитиб тайёрланадиган, сирга ўхшаш егулик. Пишлоққа қўшилган турп ошқозон, жигар, талоқ ва буйрак учун яхши шифо бўлади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Фермаизда сутлардан қатиқ, қаймоқ ишлаймиз, Жангчиларга чарчамай мой ва пишлоқ ишлаймиз. З. Диёр.

ПИШЛОҚЧИ Пишлоқ тайёрловчи киши.

ПИШМОҚ 1 1 Ўсиб, ривожланиб, таркиби яхшиланиб, истеъмол қилиш ёки ишлатиш учун яроқли ҳолга келмоқ, етилмоқ (мева, сабзавот, дон, сув кабилар). Қулунай пишди. Помидор пишгани йўқ. ■ Мол ўтмайдиган баландликдаги деворлари ҳам нураган, боғ ичидаги олма ва тоғолчалар эса пишиб ётибди. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар. Мана бу узумни олинг, жуда яхши пишибди. Ойбек, Танланган асарлар. Қора гидослар гарқ пишиб, шохлари томага тушиб турар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Оқар сувларнинг барчаси пишган, ер остидаги кам ҳаракатдаги сувлар хомдир. Газетадан.

2 Ривожланиб етилмоқ. Пишмаган новда. Пишган уруғ. ■ Эгатлардаги тутларнинг новдалари пишибди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Қайнатиш, қовуриш, димлаш ва ш.к. натижасида истеъмол учун тайёр бўлмоқ. Палов пишди. Тухум пишди. Нон қизариб пишди. Бермаснинг оши пишмас, пишса ҳам, қозондан тушмас. Мақол. Пишган ошининг умри қисқа. Мақол. ■ Кечки норин учун катта қозонда ёғли қазни пишади. Ойбек, Танланган асарлар. Курбоннинг бир томонида пишиб қотиб кетган каюблар устма-уст тахлаб қўйилган. Э. Усмонов, Ёлқин. Феруз бирла бир хонада утириб гурун этмакка, бир

қозонда пишган таомни емакка ор қилганими бу? С. Сиёев, Ёруғлик.

4 Ўтда ишлов еб, зарур технологик хусусият касб этмоқ. *Фишт яхши пишибди.*

5 Тобланмоқ, қораймоқ; чиниқмоқ. *Офтобда роса пишдик. ■ -Оҳо, агрономча, — деди Ҳамдам қошини чимириб, — далада роса пишдибиран-ку. Ҳ. Аҳмад, Ким ҳақ? Ёшлар ишласин, пишсин, энди бизлар чарчаб қолдик, десак ҳам, қари билганни пари билмас, деб юз балога рўпара қилишаверади. С. Нуоров, Нарвон. Шуқуровнинг офтобда пишган қорача юзи, сал қисилган қўй кўзларига чуқур ўйчанлик чўккан эди. О. Ёқубов, Диёнат.*

6 с. т. Тўлишиб, ёрилиш даражасига келмоқ (яра-чақа ҳақида). *Малҳам кўйилса, чинқон тез пишади.*

7 кўчма Умри охирига етиб, қартайиб, ўлими яқинлашмоқ. *—Ўзи пишиб қолгандайку, Назар ака, — дедим. —Кўйинг, уч-тўрт кунлиги борми-йўқми.. М. М. Дўст, Лолазор. Эшон аянинг бирдан-бир нияти — қўлда қолган кўр-қутларни сақлаб қолиш, пишиб, ҳилвираб турган эшонни ўз масканига қўйиб, бойлиқларга эга бўлиш. С. Аҳмад, Ҳукм.*

8 кўчма с. т. Ҳал бўлмоқ, тайёр бўлмоқ. *Иш пишди — Тешабойнинг ўрнига сизни бригадир қилмоқчи бўлдик. Уйғун, Дўстлар. [Эгам хотинига:] Гапни бўлма! Ҳой, нари бор! Иш пишди. Шукрулло, Сайланма. Мунаввар, Назокат фожиясини ўз фожиясидай юрагига яқин олди. Шунгами, постановка тез пиша қолди. С. Анорбоев, Мехр.*

9 кўчма Мукамал ҳолга келмоқ. *Фикрлар пишиб, етилиб, юракдан тўлиб чиқмасидан асар ёзишга, айниқса, уни нашр этишга шошилиш керак эмас. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. Бу ҳол Ойбекнинг дастлаб ўз хаёлида пишиб етилган эпизодларнигина ёза бошлаганини кўрсатади. «ЎТА».*

10 кўчма Ой-куни яқинлашмоқ. *Шуни яхши билингки, ишингиз энди кўп бўлади. Пишиб турган хотин кўп. Уйма-уй юриб, консультация берасиз. С. Аҳмад, Чўл шамоллари.*

Ичи пишмоқ қ. ич. *Кўзибойнинг ичи пишиб кетаётган эди. У чўққига чиқиб, «Тошбулоқ»ни топишга ҳам, бошқа вақтдагидай, биринчи бўлиш пайида эди. Ҳ. Назир, Сўнамас чақмоқлар. Ичидан пишган қ. ич. Аслида Тўпори жудаям унчалик тўпори эмас, ичидан пишган, ўлғудай қув, қувлиги шунчаликки,*

*бирор ўн беш йилдан бери Ошнога довдирроқ бўлиб кўринмоқнинг урдасидан чиқяпти. М. М. Дўст, Лолазор. **Калла пишмоқ** Уйқуга тўймоқ. —Калла пишдимми, полвон? — деди Тўланбой сабзи тахтадан бош кўтармай. С. Аҳмад, Уфқ. **Кўзи пишмоқ қ. кўз.** Маҳкам устаникида мустақил ишламаган бўлса ҳамки, кўзи пишган, қўли кўп насага ўрганиб қолган эди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон. Жанг кўриб, қон тўкиб.. кўзи пишиб кетган Анвар.. бундай пайтда айтиладиган бир оғиз сўз, ҳатто бир имо тақдирни ҳал қилиб юборишини ҳам биларди. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.*

ПИШМОҚ II 1 Сувга, суюқликка ботириб ҳўл қилмоқ. *Дўпписини сувга пишди. ■ Ойим аралашса ҳам, Солиҳ қўйвормай, мени ҳовузчага пишмоқчи бўляпти. Ҳ. Назир, Ёнар дарё. Унинг очиқ ёқали узун кўйлаги, устидаги олача яктаги сувга пишгандай жиққа ҳўл бўлган.. Ойбек, Танланган асарлар.*

ПИШНАМОҚ Оғирлик, иссиқ, совуқ, ҳаяжон таъсирида қизариб ҳарсилламоқ, пишилламоқ. *Шотўра муаллим пишнаб, кўзларини пирпиратар.. эди. Ш. Холмирзаев, Сайланма. Абдуқодир ярим палла тарвузни кўтариб, пишнаб чиқиб кела бошлади. Ш. Холмирзаев, Сайланма.*

ПИШ-ПИШ I унд. с. Мушукни чақирриш учун ишлатилади.

ПИШ-ПИШ II тақл. с. Бурундан нафаснинг бўғилиб, сиқилиб ўтаётганида ҳосил бўлган товуш ҳақида. *Пиш-пиш ухламоқ. ■ Алихон жим қурди чордана, Қур-қур тортди чилимни бирпас. Сигмай кетди гўё кенг уйга, Пиш-пиш олди чуқур бир нафас. Ҳ. Пўлат. Фарзандлари ҳали ўринларидан турмаган, еттовлари бир ўринда.. бири иккинчисининг қорнига бош қўйиб, пиш-пиш ухлашар эди. Ҳ. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.*

ПИШПИШЛАМОҚ Пиш-пиш деб айтмоқ. *Мушукни пишпишлаб чақирмоқ.*

ПИШТ унд. с. Мушукни ҳайдаш учун ишлатилади. *Мушукка «пишт» демаган товуққа «кишт» дермиди? Мақол.*

Мушугини пишт демаслик Ҳеч қандай озор етказмаслик, қаттиқ гапирмаслик. *..Қаландарлар ҳалқаси дахлсиз эди, хонликда биров уларнинг мушугини пишт демасди. С. Сиёев, Аваз. Энди уйга бемалол борсам бўлади, деб хаёл қилди, қани, биров мушугимни пишт, деб кўрсин-чи. М, М. Дўст, Лолазор.*

ПИШҚИРИҚ 1 Бурундан чиққан бўғиқ баланд товуш. *От пишқириғи.*

2 кўчма Қаттиқ босим билан пишиллаб чиққан бугнинг кучли товуши. *Паровоз пишқиригидан кишилар бир-бирининг товушини эшитмайди.*

ПИШҚИРМОҚ 1 Бурундан кучли бўғиқ товуш чиқармоқ (от, қорамол ҳақида). *Канадан ҳам кўра сизир унинг аччиғини келтирди: канани терай деса, қўймайди: бошини силкийди, пишқиради.* А. Қаҳҳор, Адабиёт муаллими. *От бўлса, ҳавонинг бузилганини сезибми, йўлнинг ёмонлигидан нолибми, қаттиқ пишқириб қўяркан.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Сизир пишқириб, қўлимни ҳам ямлаб ютай деди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Пишқириққа ўхшаш қаттиқ товуш чиқармоқ. *Поезд — гўё улкан тимсоҳ, пишқириб, қирларни чўрт кесиб югурарди.* Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома. *Машина олов отдай пишқириб учади.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Паровоз, худди чарчаган отдай, бир пишқириб тўхтади.* Ж. Шарипов, Саодат.

3 кўчма Шиддат билан шовулламоқ, вишилламоқ. *Ҳамма пишқириб ёнаётган оловни ўчиришга ёпишди.*

4 кўчма Ҳайқириб гапирмоқ, бақирмоқ. *Жавоб ўрнига бошини чайқаб пишқирди.* С. Аҳмад, Уфқ. *У, Зулайҳо Мансурни чақириб борганини эшитган бўлса керак, югуриб келган.. кўзлари ўт бўлиб ёнар, бурун катакларини кериб, пишқирарди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *— Эшитдингми? — Кимсан акам газаб билан пишқирди. — Жон керак бўлса, туёғингни шиқиллат.* Ў. Ҳошимов, Ўкки эшик ораси.

5 кўчма салб. Шошилиб кетмоқ, босартусарини билмай қолмоқ. *Пишқирган бойлар. ■ Пишқириб келган Салимхон Обидий ели чиқиб кетган нуфакдек бўшашиб, бир чеккада ўтирарди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПИҚ тақл. с. Кулганда ёки йиғлаганда, томоқдан портлаб чиққан қисқа, бўғиқ товуш ҳақида. *Гавҳарнинг лайлакка ўхшаб бир оёғини кўтариб туриши ўзига шу қадар наъша қилиб кетдики, пиқ этиб кулиб юборди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Анзират кампир пиқ этиб йиғлаб юборди.* А. Муҳтор, Опа-сингилар.

ПИҚИЛЛАМОҚ Кулги ёки йиғи аралаш қисқа, бўғиқ товуш чиқармоқ, “пиқ-

пиқ” этмоқ. *Сотиболди ҳарчанд ўзини тутишга ҳаракат қилса ҳам бўлмади — пиқиллаб кулиб юборди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Узилган қайишларнинг улогини улогига тўғри қилиб тикмоқда ва пиқиллаб, ўпкамни тутиб ололмай йиғламоқда эдим.* Ф. Фулом, Тирилган мурда. *Азиза юзини кафти билан яширганича, пиқиллаб йиғлаб юборди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПИҚИР тақл. с. Кулги ёки йиғидан ўзини тута олмай қолганда чиқариладиган қисқа, паст товуш ҳақида. *Пиқир этиб кулмоқ.*

ПИҚИРЛАМОҚ Кулги ёки йиғидан ўзини тута олмай қолганда, қисқа, паст товуш чиқармоқ, пиқир этмоқ. *Мастура пиқирлаб кулиб юборди, яна кулди, ёш боладай ўзини тутолмай қиқирлар эди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон.

ПИҚИР-ПИҚИР **Пиқир** с. тақр. *Қизлар.. нималарнидир аста-аста сўзлашиб, пиқир-пиқир кулишарди.* Ойдин, Мардлик — мангулик. *Дам овозининг борича, дам пиқир-пиқир кулаверди.* «Ёшлик». *Орқада пиқир-пиқир кулги эшитилди.* П. Қодиров, Уч илди.

ПИҚ-ПИҚ **Пиқ** с. тақр. *Зарофат пиқ-пиқ йиғлаганича, унинг ёнидан ўтиб, эшикка калит солиб очди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Бир зум тилдан айрилиб, гунг бўлиб қолган оломон орасида пиқ-пиқ кулги ва ғала-ғовур кўтарилди.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё. *Аёл кўйлагининг енги билан кўз ёшларини артиб, пиқ-пиқ йиғлади.* Т. Малик, Иблис девори.

ПЛАГИАТ [лот. plagiat — ўғирланган] Бировнинг асарини ёки ундаги фикрларни ўзиники қилиб кўрсатиш, адабий, ижодий ва илмий ишдаги ўғирлик.

ПЛАГИАТОР [лот. plagiator — ўғри] Бировнинг асарини ёки ундаги фикрларни ўзиники қилиб кўрсатувчи муаллиф; плагиат билан шуғулланувчи шахс. *— «Плагиатор» деган сўзни эшитганмисан? — деди у [Амирий], тўсатдан қошларини чимириб.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПЛАГИАТОРЛИК Бировнинг асарини ўзиники қилиб кўрсатишлик. *Асардан маълумки, Санжаров Орифнинг плагиаторлигини очиб ташлайди.* «ЎТА».

ПЛАЗМА [юн. plasma — ясалган нарса; тузилма] **1 биол.** Қоннинг суюқ қисми. *Қоннинг суюқ қисми — плазмаларни қуйиш ҳам яхши натижа бермоқда.* Газетадан.

2 Кучли даражада ионлашган, юқори ҳарорат ёки газ заррачалари билан тезлашган электронлар тўқнашуви натижасида ҳосил бўладиган модда. *Қаттиқ водород ҳамда литий гидриди нишонига нур юбориш йўли билан юқори ҳароратли плазма олинди.* «Фан ва турмуш».

ПЛАКАТ [нем. Plakat < фр. placard – эълон, афиша < лот. plaquet – ёпиштирмақ] Тарғибот, ташвиқот, ахборот ёки реклама мақсадларида кўча ва жамоат муассасаларига илиб қўйиладиган қисқа матнли сурат, тасвир. *Масъулиятсизлик билан тайёрланган кўчалардаги плакатлар, ташкилот ва магазин пешлавҳалари дилингизни хира қилади.* Газетадан. *Бу анжуманга атаб шаҳарни безатиш бўйича макетлар, эскизлар ва плакатлар тайёр бўлди.* Газетадан.

ПЛАКАТЧИ Плакатлар чизувчи rassom.

ПЛАН [лот. planum – юза, сатҳ, текислик] 1 Текисликдаги жой, нарса, иншоот ва ш.к. ни масштаб бўйича батафсил тасвирловчи шартли белгилари бўлган чизма. *Бинонинг плани. Шаҳарнинг плани.* ■ *Геологлар шаҳарчасининг марказий кўчаси план асосида қайта қурилмоқда.* С. Анорбоев, Ўзбекистон олтини. *Қишлоқнинг планини, кўчаларини, уйларини кўрдингиз. Мана бу кўча ҳозирги гўрестоннинг бир чеккасидан ўтади.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 айн. **режа 2.** *Беруний тумани соҳибкорлари йиллик план бажарилганлиги ҳақида рапорт бердилар.* Газетадан. [Дилбар:] *Пешқадам ишчи кунига пландаги 480 та ўрнига 650 тача рўмолнинг четини тикади.* Газетадан.

3 эск. Бирор ишни амалга ошириш тартиби. *Саёҳат плани.* ■ *Солиҳ лабораторияга кириб, ўз жойига ўтирди-да, қилиниши керак бўлган тажрибалар планини туза бошлади.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. *Қани, айт-чи, бирор мақсаднинг, планинг борми ўзи ўйлаб юрган?* Т. Ашуров, Оқ от.

4 эск. Бирор нарсани баён этишдаги муайян тартиб, изчиллик. *Диссертация плани. Лекция плани. Ҳикоя плани. Дарс плани.* ■ *Ўртоқ Обидов.. бу консепкт эмас, план [деди Нишонов].* С. Зуннунова, Янги директор.

5 кино Объектнинг, мас., кинокадрда суратга олинган майдоннинг тасвирдаги ўрни ва унинг катта-кичиклиги. *Олдинги план.*

Йирик план. Тасвирларни ўртача планда бермоқ. Юзни йирик планда суратга олмоқ.

ПЛАНЕРИЗМ Планёрда учиш назарияси ва амалиёти; планёр спорти. *Планеризм билан шуғулланмоқ.* ■ *Юқори синфда ўқиётганимда планеризмга қизиқиб қолдим.* «Шарқ юлдузи».

ПЛАНЕРИСТ [фр. planeuriste – планерчи] қ. **планерчи.**

ПЛАНЕРЧИ Планёрда учувчи, планеризм билан шуғулланувчи киши.

ПЛАНЕТА [лот. planete < юн. (aster) planetes – адашиб юрувчи (юлдуз)] астр. Куёш атрофида айланувчи ва ундан ёруғлик ва иссиқлик олиб, уларни қайтарувчи эллиптик ёки шарсимон осмон жисми; сайёра. *Планеталар ғоят катта шарлардир, улар ўлчамлари ва ёруғлик нури чиқармаслиги жиҳатидан Ерга ўхшайди.* «Астрономия».

ПЛАНЕТАЛАРАРО 1 Планеталар ўртасида бўладиган. *Планеталараро саёҳат.*

2 Планеталар ўртасида жойлашган. *Планеталараро бўшлиқ.*

ПЛАНЕТАЛОГИЯ [планета + юн. logos – билим, таълимот] Астрономиянинг Куёш системасидаги сайёралар ва уларнинг йўлдошларини ўрганувчи бўлими.

ПЛАНЕТАРИЙ [лот. planeta – сайёра] 1 Гумбазсимон экраннинг ички сатҳида энг муҳим ёритқичлар ва буржлар жойлашган юлдузлар осмони манзарасини кўрсатувчи, Куёш, Ой, сайёралар ва б. осмон ёритқичлари кўринма ҳаракатини худди ўзидай акс эттирувчи проекцион аппарат. *Қаҳқаҳа ур, шоир!.. Шовуллайди тинсиз дарахтзор тунда, Планетарийнинг зангор гумбази зарҳал.* А. Орипов, Йиллар армони.

2 Астрономия, космонавтика, Ер ҳақидаги фанлар бўйича тадбирлар (мас., маърузалар, семинарлар) ўтказиладиган илмий-маърифий муассаса, шу муассаса биноси. *Тошкент планетарийси.*

ПЛАНЁР [фр. planeur < planer – учмоқ, парвоз қилмоқ] Моторсиз, қанотли, ҳаводан оғир учиш аппарати.

Планёр спорти Авиация спорти тури.

ПЛАНИМЕТРИЯ [лот. planum – сирт, сатҳ + юн. metreo – ўлчайман] Геометриянинг текисликдаги шакллارни ўрганадиган бўлими.

ПЛАНИРОВКА [р. планировка – режалаш(тириш)] 1 Келажакда қилинадиган иш-

лар режасини, лойиҳасини тузиш; режа (план) ишлаб чиқиш.

2 Нарса, жой ёки иншоотнинг, ер (экин) майдонининг айрим қисмларини план асосида бир-бирига нисбатан маълум тартибда жойлаштириш, режалаш; режа. *Паркнинг планировкаси.* ■ Дала ишларини тўла машиналаштириш мақсадида планировкага алоҳида аҳамият берилди. Газетадан.

ПЛАНЛАШТИРМОҚ 1 Жой, нарса, иншоот кабиларнинг планини чизмоқ, тузмоқ. *Завод қурилишини планлаштирмоқ. Янги истироҳат боғини планлаштирмоқ. Шаҳарни планлаштирмоқ.*

2 Иш, тадбир, дастур ва ш.к. нинг режасини тузмоқ, белгиламоқ. *Дарсни планлаштирмоқ. Дала ишларини планлаштирмоқ. Ишлаб чиқаришни планлаштирмоқ.* ■ Планлаштиришни такомиллаштириш ва бошқарувнинг янги схемасини амалга ошириш – қайта қуришдаги бир-бирига боғлиқ муҳим вазифалардир. Газетадан.

3 Амалга оширишни, бажаришни кўзда тутмоқ. *Сайлни майга планлаштирмоқ.*

ПЛАНЛИ қ. **режали.** *Планли иш. Планли юриш. Бутун ишларни планли равишда олиб бормоқ.* ■ *Планли иш туфайли коллеж жамоаси барча соҳаларда юксалиш пиллоояларидан дадил одим ташлаб бормоқда.* Газетадан.

ПЛАНСИЗ 1 Планга асосланмаган, олдиндан планлаштирилмаган, план билан қилинмайдиган. *Плансиз уй.* ■ *Паст-баланд, қинғир-қийшиқ.. плансиз пастак уйлар.* И. Раҳим, Тинимсиз шаҳар.

2 қ. **режасиз.** *Плансиз иш – қолипсиз ғишт.* Мақол.

ПЛАНТАЖ [лот. plantare – кўчат ўтқазмоқ] қ. х. Ерни, кўпинча мевазор тупроғини чуқур қилиб ағдариб ҳайдаш, ағдарма қилиш. *Илгари, кучли машиналар бўлмаганидан, токзорларнинг ери плантаж қилинмас эди.* Газетадан.

ПЛАНТАТОР Плантация эгаси. *Плантаторлар ширкати.*

ПЛАНТАЦИЯ [лот. plantatio – ўсимлик ўтқазуш, экиш] **1** Фақат биргина махсус экин экилган катта ер майдони. *Чой плантацияси. Пахта плантациялари.* ■ *Ҳар йили 25-30 гектар янги плантация барпо қилинган.* Газетадан.

2 Алоҳида экинлар, мас., шакарқамиш, пахта, чой, кофе кабилар етиштириладиган йирик деҳқончилик хўжалиги. *Тоғ ёнбағирлари, адирлар, чўл, саҳро зоналарида йирик боғдорчилик плантацияларини ташкил этишга киришайлик.* Газетадан.

ПЛАНШЕТ [фр. planchette – тахтача] **1** геод. Жойни планга олишда қалин чизма қоғози маҳкамлаб қўйиладиган юпқа тўртбурчак тахта.

2 геод. Қаттиқ асосга ёпиштирилган ва топографик суратлар олишда ишлатиладиган қалин қоғоз варағи.

3 Харита жойлаб, ёнга осиб юриладиган, юза қисми юпқа тиниқ нарса билан қопланган ясси сумка. *Черников планшетдан харитасини чиқарди ва генерал Погодин қўйган белгиларни кўздан кечирди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПЛАСТИК [юн. plastikos – ҳайкалтарошликка, ганчкорликка оид] **1** Пластикага, ўймакорликка, ҳайкалтарошликка оид. *Пластик санъат.*

2 Тананинг нафосатли, майин ритмик ҳаракатларига асосланган; гўзал, мулойим. *Пластик ҳаракат. Пластик пантомималар.* ■ *Теранлик ҳам, юксаклик ҳам қалбда туғилади. Ана шу қалб манзараларини, ҳолатларини пластик ҳаракатлар орқали ифодалаш мумкин.* «Саодат».

3 Босим, ташқи куч таъсирида муайян шаклга кира оладиган ва босим тўхтагач, шу шаклини сақлаб қоладиган. *Пластик масса. Пластик модда.*

Пластик карточка айн. **кредит карточкаси** қ. **карточка.** *Улар пластик карточкалар бўйича халқаро тўлов тизимига чиқиш имкониятларини муҳокама қилиб, ассоциацияга аъзо бўлиш шартлари.. билан танишишди.* Газетадан. *Нақд пулсиз пластик карточкалар воситасида ҳисоб-китобга ўтиш йўлида олиб борилаётган ишлар шу жиҳатдан диққатга лойиқдир.* Газетадан. *Пластик карточкадан мамлакатимизнинг исталган ҳудудидида тўлов воситаси сифатида фойдаланиш мумкин.* Газетадан. **Пластик операция** Жарроҳлик йўли билан киши аъзосидаги шикастланган, жароҳатланган аъзоларнинг шакли, функциясини қайта тиклаш; киши баданидаги туғма ёки жароҳат ва касалликлардан кейин пайдо бўлган нуқсонларни бартараф этиш.

ПЛАСТИКА [фр. plastique < юн. plastike (techne) – ҳайкал яратиш (санъати)] 1 Ўймакорлик (ганчкорлик) ва ҳайкалтарошлик санъати. *Ўзбек пластикаси. Пластика мактаби.*

2 Ҳайкалтарошликда ва текисликдаги тасвирда бадиий шаклнинг ҳажмий, кўзга кўринарли сифатлари.

3 Хореографияда: тананинг рақс руҳи ва услубига мос мулоим ва нафис ҳаракатлари ҳамда шундай ҳаракатлар санъати.

ПЛАСТИКЛИК [юн. plastikos – ишловга мойиллик] Ташқи куч ёки зўриқиш таъсирида қаттиқ жисмларнинг ўлчамлари ва шакли дастлабки ҳолига қайтмайдиган бўлиб ўзгариш хоссаси. *Жисмларнинг мўртлиги, пластиклиги шароитга боғлиқ. «ЎЗМЭ».*

ПЛАСТИЛИН [итал. plastilina < юн. plastos – ёпиштирилган, ясалган] Лой, мум ва мойбўёқлардан тайёрланадиган, тез қуримайдиган пластик масса. *Пластиндан ҳайкалчалар ясамоқ. ■ Тугманинг изи.. пластинга туширилиб, унинг катта сурати олинди. Газетадан. Боғчада бола расм чизади, пластиндан турли буюмлар ясашни ўрганади. Газетадан.*

ПЛАСТИНКА [р. пластина – қаттиқ модданинг юпқа парчаси] 1 Металл, шиша каби қаттиқ нарсанинг юпқа ялпоқ парчаси, тахтаси. *Стаканинг оғзига бир чўп қўйиб, унга рух пластинканинг бир учини қайириб интиринг-да, пластинкани эритмага ботириб қўйинг. «Кимё».*

2 Патефон, радиолога қўйиб эшитиш учун овоз ёзилган, одатда пластмассадан ясаладиган доира шакли юпқа диск. *Анорхон радиолога пластинка танламоқда. И. Раҳим, Ихлос. Товушим ёмон бўлса, нега пластинкага олди? А. Қаҳҳор, Санъаткор. -Наълат, – деб ўйлади у [Акбарали] йўлакай, – эски қўшиқни янги пластинкага кўчирибди. Й. Шамшаров, Танланган асарлар.*

3 Фоторасм олишда фойдаланиладиган, сезувчи модда билан қопланган ойна. *Пластинкага олинган негатив.*

ПЛАСТИНКАЛИ Пластинка билан ишлайдиган, пластинкаси бўлган. *Пластинкали фотоаппарат.*

ПЛАСТИРЬ [юн. emplastron – суртма дори] Ярага, чипқонга ёпиштириб қўйиладиган, ёпишқоқ дори суртилган қалин мато парчаси. *Пластирь цилиндр шаклига ўхшашиб, чипқонларни пишириш ёки яллиғлан-*

ган ўчоқларни бартараф қилиш ва ҳоказолар учун ишлатилади. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛАСТМАССА [р. «пластическая масса» бирикмасининг қисқартмаси] Босим ёки иссиқлик таъсирида керакли шаклга кира оладиган ва шу шаклини сақлаб қоладиган материал; пластик масса. *Пластмассадан қурилган экспериментал уйлар. Пластмасса идиш. Пластмасса ғилдирак. ■ Чамаси, касалхона яқинидаги бу бозорча ўзидан ўзи пайдо бўлган, кейинчалик бир қатор расм қурилиб, устига рангдор пластмасса шифер ёпиб қўйилган эди. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. Пластмасса ва синтетик смолаларнинг енгил саноатда қўлланиш кўлами кенгайиб бормоқда. «Фан ва турмуш».*

ПЛАТИНА [исп. platina – кумуш парчаси < plata – кумуш] Менделеев даврий системасининг VIII гуруҳига мансуб кимёвий элемент; қаттиқ, чўзилувчан, юқори ҳароратда эрийдиган кулранг нодир металл. *Платина гуруҳига кирадиган металлни жаҳон миқёсида қазиб олишининг умумий миқдори 1967 йилда 93 тоннани ташкил этди. Газетадан. Оптик шишалар эритишда кўпинча платина идишлардан фойдаланилади. «Фан ва турмуш».*

ПЛАТО [фр. plateau – ясситоғлик < юн. platys – ясси] геогр. Денгиз сатҳидан анча баланд бўлган ва атроф жойлардан йирик нишабликлар билан бўлинган, кенг пастак ясситоғлик ёки баланд текислик. *Устюрт платоси.*

ПЛАТФОРМА [фр. plate-forme – текис, ясси шакл; майдонча] 1 Темир йўл станцияларида пассажирларнинг поездга чиқиш ёки тушиши, юк тушириш ёки ортиш учун темир йўлга нисбатан баландроқ қилиб ишланган узун саҳн, майдонча. *Юк платформаси. Йўловчилар платформаси. ■ Платформадан чиққандан сўнг Саидий булардан ажралиб, қочиб йўлини излади ва эпни қилиб қочди. А. Қаҳҳор, Сароб.*

2 Идиш-қопсиз юклар, контейнерлар ташиладиган, ён деворлари унча баланд бўлмаган, усти очик юк вағони. *Платформаларга юк ортмоқ. ■ Юкдан бўшаган платформалар яна бир кун бекор турди. «Ёшлик».*

3 сиёс. Бирор сиёсий партия, ижтимоий ташкилот ёки арбобнинг дунёқараши, маслағи, тутган йўли, иш, ҳаракат дастури.

Мени уларнинг платформаси қизиқтиради.
Т. Малик, Қалдирғоч.

4 Унча катта бўлмаган станция.

ПЛАЦДАРМ [фр. place d'armes – қўшин тўпланадиган майдон] ҳарб. 1 Бирор давлат томонидан бошқа давлатга ҳужум қилишга тайёргарлик чоғида қўшинлар ва жанговар техникани тўплаш, ҳарбий ҳаракатларни кенгайтириш учун база сифатида фойдаланиладиган ҳудуд.

2 Сув тўсиқларидан ўтишда эгаллаб олинган ёки чекинишда тутиб турилган соҳил бўйи майдони. *Днепрдан ўтиш жойи немислар назоратида бўлганидан, биз плацдармга керак вақтда қурол-яроғ, озиқ-овқат ва резервимизни эркинлик билан етказа олмасдик.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Артиллерия разведкачиси Карим Қосимов плацдармда бир ойдан ортиқ жанг қилди.* Газетадан.

3 Денгиз десант асосий кучларининг тушиши ва ёйилишини таъминлаш мақсадида соҳил бўйида эгалланган жой, майдон. *Бу урушда на одатдаги жанг майдонлари ва на денгиз плацдармлари бўлади.* Газетадан.

ПЛАЦКАРТ(А) [нем. Platzkarte < Platz – жой + Karte – билет] т. й. Пассажир поезди вагониди муайян рақамли алоҳида жойни эгаллаш ҳуқуқини берадиган билет.

ПЛАЦКАРТ, плацкартали Алоҳида жойни эгаллаш ҳуқуқини берадиган; алоҳида жойлари бўлган. *Плацкартали билет. Плацкартали жой.* ■ *Кечагидай эсимда.. плацкарт вагонга чипта ололмасдан, умумий вагонда минг азобда манзилга етгандик.* Газетадан.

ПЛАШ(Ч) [р. плаш < плат – газлама, бўз парчаси] Сув ўтказмайдиган материалдан тикилган енгил пальто, уст кийим. *Бир қадам ташлаб, бирор орқасидан тортгандай тўхтади: машина эшиги плашининг белбоғини қисиб олган эди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Салқин сезилиб қолган, олди одамлар плаш кийиб олишган эди.* Ҳ. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Елкага ташланадиган енгсиз кенг кийим.

ПЛЕБИСЦИТ [лот. plebiscitum – омма, халқ қарори] Бирор муҳим масалани ҳал қилиш учун умумхалқ овозига қўйиш; умумхалқ муҳокамаси; референдум. *Плебисцит ўтказмоқ.*

ПЛЕВРА [юн. pleura – ёнбош, биқин, ён томон] *анат.* Ўпкани ва кўкрак қафасининг ички томонини зич ўраб турувчи юпқа парда. *Ўпка, плевра, юрак, буйрак касалликларида плевра пардасига сероз [зардоб], йиринг, қон каби суюқликлар тўпланиши мумкин.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛЕВРИТ [плевра + лот. itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча] *тиб.* Плевранинг яллиғланиши. *Қуруқ плеврит. Йирингли плеврит.* ■ *..экссудатли [суюқ ажралмали] плеврит касаллигида суюқлик ўпкани босиб қўйганидан, нафас олиш қийинлашади.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛЕЕР, плейер [ингл. player – ўйинчи, актёр; ўйновчи < play – ўйин; ўйнамоқ] Магнит тасмасидаги ёзувни қулоқчин (наушник) орқали айнан қайта эшиттирувчи портатив магнитофон.

ПЛЕНАР [лот. plenarius – тўлиқ, ҳаммаси] Бирор ташкилотнинг сайлаб қўйилган барча аъзолари, илмий сессия ва ш. к.ларнинг барча иштирокчилари қатнашган; ялпи, умумий. *Илмий конференциянинг пленар ва секция мажлислари.*

ПЛЕНУМ [лот. plenum – тўлиқ, тўлатқис нарса] Бирор ташкилотнинг сайлаб қўйилган барча аъзолари иштирокидаги ялпи мажлиси ёки пленар кенгаши. *Тошкент шаҳар журналистлар ташкилотининг ташкилий пленуми бўлиб ўтди.* Газетадан. *Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитасининг пленуми бўлиб ўтди.* Газетадан.

ПЛЕОНАЗМ [юн. pleonasmus – ортиқчалик] *тлш.* Бир хил ёки синонимик тил бирликларининг семантик жиҳатдан такрор ҳолда қўлланиши (мас., *бош-оёқ сарпо* бирикмасидаги форсча *сарпо* сўзи ҳам «бош-оёқ» маъносини ифодалайди).

ПЛЕЯДА [юн. Pleiás, Pleiádos – юнон мифологиясида: Атлантнинг Зевс томонидан юлдузларга айлантриб қўйилган 7 та қизи; кейинчалик: Юнонистоннинг 7 та трагик шоиридан иборат гуруҳнинг номи] Маълум бир даврда бирор соҳада кўзга кўринган, атоқли арбоблар гуруҳи. *Университететимиз босиб ўтган шонли 40 йил ичида ўзбек олимларининг катта плеядаси етишиб чиқди.* Т. З. Зоҳидов, Минг ташаккур. *Кинороманда истеъдодли артистлар плеядасини кўраимиз.* Газетадан.

ПЛЁНКА [р. плена — юпқагина пўст, баданнинг нозик пўсти, териси] **1** Фотосуратлар ва киногасвирлар олиш учун мўлжалланган, ёруғлик сезувчи қатлам билан қопланган, махсус материалдан қилинган эластик лента. [*Кудратнинг*] *Тоғда олган расмлари ҳали фотоальбом учун етарлимас, борларини ҳам плёнкадан чиқариш учун уйда лабораторияси йўқ.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Умуман, ҳар қандай юпқа парда, қобик; қоплама материал. *Полиэтилен плёнка.* ■ *Плёнка остига чигит қадалган майдонларда ғўза ривожини айниқса яхши.* Газетадан. *Уруғлар шу йил баҳорда плёнка остига қадалгач, мутахассислар томонидан мунтазам кузатиб борилди.* Газетадан.

3 Магнитофон ёзуви учун махсус материалдан тайёрланган эластик лента.

ПЛЁНКАЛИ Плёнка билан ишлайдиган, плёнкага эга, плёнкаси бўлган. *Плёнкали фотоаппарат.* ■ *Кимдир унга район кинотеатридан плёнкали гардиш тунука қутичалар бериб кетди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ПЛИНТУС 1 [юн. plinthos — гишт, ясси тоштахта] *бнк.* Бинонинг ички девори бўйлаб пол билан девор орасидаги тирқишни бекитиш учун қоқиладиган узун ингичка тахта, часпак.

2 Деворнинг пастки туртиб чиққан жойи, шунингдек, устуннинг тўртбурчак асоси.

ПЛИТА [р. плита — тош, гишт; тоштахта < юн. plinthos] **1** Катта, ясси, текис тош, темир ва ш. к. бўлаги, тоштахта. *Мармар плита. Пўлат плита. Темир-бетон плиталар ётқизилган кўча.* ■ *Икки кунда цемент ҳам топилди, бульдозер ҳам, бетон плиталар ҳам топилди.* С. Аҳмад, Тоғ афсонаси. *Мармар ва чиғаноқли плиталаримиз турдош корхоналарда тайёрланаётган маҳсулотлардан ажралиб турибди.* Газетадан.

2 Овқат тайёрланадиган уй печкасининг бир тури. *Плитада овқат пиширмоқ.* ■ *Лолахон плита устидаги чойнакнинг сувини тўлатиб туриб гапирди.* С. Зуннунова, Янги директор. *Электр плитада чой қўйиб, ўтган кунини олиб келган қотган нонни чойга бўктириб еди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПЛИТКА [«плита» с. нинг кичр.] **1** Плита с. нинг кичр., кичкина плита. *Мармар плитка.*

2 Умуман, кичик тўртбурчак шаклидаги ясси нарса. *Шоколад плиткаси.* ■ *Дада-си қизга иккита плитка шоколад берди.* С. Аҳмад, Зумрад.

2 айн. кошин. *Нақидор плиткалар.*

3 айн. плита 2. *Электр плиткада чой қайнатмоқ. Газ плиткада овқат пиширмоқ.*

ПЛОМБА [фр. plomb < лот. plumbum — кўрғошин] **1** Беркитилган эшик, яшик ёки ўралган молнинг очиладиган жойига ёпиштирилган ва муҳр ёки тамға белгиси босиб қўйилган кўрғошин ёки тунука тахтача.

2 Тегишли даволаш муолажаларидан кейин катта тиш ёки суякдаги қавак, тешикни беркитиш учун ишлатиладиган, қотиб қолувчи қуюқ масса.

ПЛОМБАЛАМОҚ 1 Беркитилган эшик, яшик ва ш. к. га пломба ёпиштириб тамғалаб беркитмоқ. *Электр ҳисоблагични пломбаларга.*

2 Тиш қавагини пломба билан тўлдириб, беркитиб қўймоқ. *Тишни пломбаларга.* ■ *У [маргимуш] бузилган тишларни пломбаларда тиш нервларини ўлдириш учун қўлланади.* «Кимё».

ПЛОМБАЛИ 1 Пломба ёпиштирилган, пломба ёпиштириб тамғалаб беркитилган. *Пломбали яшик.*

2 Қаваги пломба билан маҳкамланган. *Пломбали тиш.*

ПЛОМБИР [фр. plombieres < Франциядаги Пломбьер (Plombieres) курорт шаҳарчаси номи] Қаймоққа мева, шарбат, ёнғоқ ва ш. к. қўшиб тайёрланган олий нав музқаймоқ (дастлаб тайёрланган ва тарқалган жой номи билан аталган).

ПЛОТИНА [р. плот — «девор, гов, тўсиқ» с. дан.] қ. **тўғон.** *Майли, тантин турамиз, плотинани чин дил билан, чин виждон билан қурганмиз.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПЛУГ [р. плуг < нем. Pflug — қозиқча] Ер ҳайдаш учун мўлжалланган махсус тишли ёки дискли қишлоқ хўжалик қуроли. *Пахта майдонлари ўғитланиб, икки ярусли плугларда чуқур шудгорлаб қўйилди.* Газетадан. *Тракторчига шогирд тушган кезларида, плуг остида қолиб, бир оғидан ажралувди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПЛУТОКРАТ Плутократик давлат тuzумида: энг бой табақа вакили.

ПЛУТОКРАТИЯ [юн. plutokratia < plutos — бойлик + kratos — куч-қудрат, ҳокимият]

сийс. Ҳокимият расман ва батамом жамиятнинг энг бой, мулкдор табақа вакиллари – плутократлар қўлида бўлган давлат тузуми, бойлар ҳукмронлиги.

ПЛУТОН [юн. Pluton – юнон мифологиясида Ер ости дунёси ва ўлиқлар салтанати худоси] (П – *катта*) Куёш системасининг Куёшдан узоқлиги бўйича тўққизинчи, ҳозирча энг охириги ўринда турган сайёраси.

ПЛУТОНИЗМ [юн. Pluton – Ер ости дунёси худоси Плутон номидан] Ер геологик тарихида Ер пўстининг даврий ўзгарувчанлигида асосан ички, қисман ташқи кучлар ҳал қилувчи роль ўйнайди, деб ҳисобловчи таълимот, йўналиш. *Плутонизм тарафдорлари, Ер юзаси тарихида вулкан ҳаракатлари ҳал қилувчи аҳамиятга эга, деб ҳисоблаганлар.* «ЎзМЭ».

ПЛУТОНИЙ [лот. Plutonium < Плутон сайёраси номидан] Менделеев даврий системасининг III гуруҳига мансуб, сунъий йўл билан олинган қумушранг радиоактив кимёвий элемент.

ПЛЮРАЛИЗМ [лот. pluralis – кўп учрайдиган, кўп миқдордаги] 1 Сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг турли хил шакллариининг бир пайтда бирга яшаши, мавжуд бўлиши – ҳуқуқий жамият тузилишининг асосий тамойили.

2 Ҳолатлар, қарашлар, манфаатлар ва ш.к.нинг танлаш эркинлигига имкон берувчи хилма-хиллиги, кўплиги.

3 *флс.* Борлиқнинг, ҳаётнинг бир неча (ёки кўпгина) мустақил ибтидоси, билимнинг бир неча асоси мавжуд, деб ҳисобловчи фалсафий таълимот, оқим.

ПЛЮС [лот. plus – кўпроқ, каттароқ] 1 *мат.* Икки сон орасида келганда, шу сонларнинг бир-бирига қўшилишини кўрсатадиган белги (+) номи; қўшув белгиси. *Тўрт плюс икки.*

2 Сонларнинг мусбат эканлигини ёки миқдорнинг ошиб боришини ифодалайдиган белги.

3 Температуранинг нолдан юқори эканлигини, яъни илиқлик, иссиқликни ифодаловчи белги. *Бугун кун – плюс ўттиз даража.*

4 *кўчма* Ижобий натижа, ютуқ; афзаллик, фойда. *Ҳар чизиги – қурилишдан бир белги, ютуқлардан плюс.* *Ф. Фулом.*

ПЛЯЖ [фр. plage – соҳил, қирғоқ < лот. plaga – мамлакат, воҳа; минтақа] Денгиз,

дарё, кўлларнинг ётиқ, бир оз нишаб қирғоғида чўмилиш, қуёш ваннаси қабул қилиш учун қулай бўлган, қум ёки майда шағал билан қопланган узунчоқ ер майдони (кўпинча махсус жиҳозланган бўлади). *Бир зумда денгиз соҳили одамларга тўлди. Пляжлар гавжум.* *Ж. Абдуллахонов, Орият.*

ПНЕВМАТИК [юн. pneumatikos – нафас ва нафас олишга, ҳаво оқимида оид] 1 Сиқилган ҳаво ёрдамида ҳаракат қиладиган, ишлайдиган ёки амалга ошириладиган. *Пневматик насос. Пневматик тормоз. Пневматик бурғилаш.* ■ *Ҳозирги вақтда пневматик усул билан ишлайдиган нахта териш машиналарини синаш мақсадида яратилган намуналар бор.* «Фан ва турмуш».

2 Сиқилган ҳаво билан тўлдирилган. *Пневматик ғилдирак.* ■ *Ғилдиракнинг ҳар бир спицаси ўз ўлчамини ўзгартира олувчи ўзига хос пневматик цилиндрга эга.* Газетадан.

ПНЕВМАТИКА [юн. pneumatikos – нафасга, ҳавога оид] Пневматик механизм ва мосламалар.

ПНЕВМОГРАФИЯ [юн. pneuma – нафас, ҳаво + юн. grapho – ёзаман] Одам ва ҳайвонлар кўкрак қафасининг нафас олиш вақтидаги ҳаракатини ёзиб олиш.

ПНЕВМОКОККЛАР [юн. pneumon – ўпка + kokkos – дон] *тиб.* Одам ва ҳайвонларнинг нафас олиш аъзоларида яллиғланиш касалликларини (мас., зотилжам) келтириб чиқарувчи шарсимон бактериялар.

ПНЕВМОНИЯ [юн. pneumon – ўпка] *тиб.* Ўпканинг яллиғланиши; зотилжам.

ПОВ 1 *тақл. с.* Шиддатли жараён, тез ёниш ва ш. к. да чиқадиغان товуш ҳақида. *Гулхан керосиндан пов этиб ёнди.* ■ *Кўраман ҳали, ўғирлаган бедаси яна пов этиб ёниб кетади.. Отнинг устида ўтиришини қаранг, бир кун мана шу отнинг ҳам уволи уради.* «Ёшлик».

2 *кўчма* Бирданига, тезда юз берадиган шиддатли вазият, ҳолатни ифодалайди. *Хотин кишининг жаҳли чиқса, бир пов этади-ю, яна ўчади. Кампир ҳам бир-икки кундан кейин ҳовридан тушиб қолар.* *С. Аҳмад, Сайланма.*

ПОВЕСТКА [р. повестить – «хабар бермоқ, огоҳ қилмоқ, билдирмоқ» фл. дан ясалган от] *эск.* Чақирилганлик ҳақида қисқача ёзма хабар; чақириқ қоғози. *Элмурод уйга келиб, столи устида ҳарбий комис-*

сарликнинг повесткасини кўрди. Шухрат, Шинелли йиллар. *Йўлдош бугун эрталаб чой устида онасига повестка кўрсатди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПОВЕСТЬ [р. повествовать — «ҳикоя, баён қилмоқ, айтиб бермоқ» фл. дан ясалган от] қ. **қисса.** Қаҳрамонлар тўғрисида минглаб шеър, достон, ҳикоя, повесть, саҳна асарлари яратса арзийди. Н. Сафаров, Оловли излар. А. Қаҳҳор бу комедияга нуқта қўйишлари биланоқ «Муҳаббат» повестини бошлади. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОВИДЛО [пол. povidla] Майда тўғралган ёки қирилган, эзилган ҳўл ёки резавор мевани шакар билан қайнатиб тайёрланган куюқ ширин таом, куюқ шиннининг бир тури. *Олма повидлоси. Олхўри повидлоси.* ■ *Фаргона консерва заводи сабзавот, мева консервалари, компотлар, қиёмлар, повидло, маринадлар ишлаб чиқаради.* Газетадан.

ПОВИЛЛАМОҚ «Пов» этган говуш чиқармоқ. *Сут челақка повиллаб тушмоқда.* ■ *Примуснинг тинмай повиллаши унинг [Ширмонхоннинг] хаёлига қанот бергандай, у атрофдаги ҳамма нарсани унутгандай эди.* С. Зуннуова, Олов.

ПОВ-ПОВ Пов с. тақр. *Пов-пов сут соғайтган Тошхоннинг челаги тўлай деб қолганда, Тарғил қурғур шарт тепди-ю, ҳаммасини ағдариб юборди.* А. Мираҳмедов, Ўт юраклар.

ПОГОН [р. погон — бирор нарсани маҳкамлаш, қадаб ёпиштириш мосламаси] Ҳарбий ва б. расмий кийимларнинг елкасига тақиладиган, шу кийим эгасининг унвони кўрсатадиган белгили, кўпинча тўртбурчак қалин мато парчаси. *Темирйўлчилар погони. Офицерлар погони.* ■ *-Биласизми, — дедилар Абдулла Қаҳҳор, — сизнинг бу ерда ота-онангиз бўлмаса, елкангизда погону эгингизда шинель бўлса, мен сизнинг қанақа аёллигингизни кимдан сўрайман?* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОГОНЛИ Погони бор, погонга эга. *Юлдуз погонли дада, юлдузли шапка кийган дада бир кўринди-ю, яна йўқ бўлди.* С. Аҳмад, Уфқ. *У гурур ва сипоҳлик билан извошни қоқ «Қосим» номерининг олдиди тўхтатди ва бир офицер формасидаги погонлига хитобан рус тили билан сўзлаша бошлади.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ПОДА [ф. پادا — гала, тўда, уюр; яйлов] 1 Бирга ҳайдаб борилаётган ёки бирга ўтлаб юрган, одатда бир турга оид чорва моллари тўдаси. *Кўй подаси.* ■ *Ғужбоғ йўлларида подалар чувалаб келарди.* А. Мухтор, Кумуш тола. *Пода тегирмон яқинидан ўтаётганда, Йигиталининг димоғига ёқимли бир ис урилди.* Т. Малик, Ажаб дунё.

2 кўчма Бирор нарсанинг тўпи, уюми. *Ёмғир тинган, ҳарир рўмондек узук-юлуқ булутлар подасини шамол тўзғитмоқда.* Газетадан.

Подадан олдин чанг чиқармоқ Бирор иш, воқеа ва ш. к. ҳақида улар содир бўлмасдан олдин ҳовлиқиб гапириб юрмоқ. *Бошлиқ индамади. Икки кишини ёнига олиб, қолганларни огоҳлантирди: -Подадан олдин чанг чиқарманлар. Биз ҳозир анигини билиб келамиз.* Шухрат, Жаннат қидирганлар. *Кўзибойнинг гоҳо подадан олдин чанг чиқариш одати борлигидан, баъзилар уни «сўнги ахборот» деб ҳам аташаркан.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПОДАГРА [юн. podagra — оёқ қопқони < podos — оёқ + agra — қопқон] тиб. Одамлар ва ҳайвонлар организмида пурин моддалар алмашинувининг бузилиши натижасида келиб чиқадиган сурункали касаллик.

ПОДАХОНА 1 Пода турадиган жой ёки бино.

2 кўчма Қаровсиз, назоратсиз, тартибсиз жой. *Бу жой сизга подахонами?*

ПОДАЧИ Подани ҳайдаб олиб юрувчи, пода боқувчи. *Мактабга келдим. Ҳеч ким йўқ. Бир пайт Қодир подачининг кичкина невараси келиб қолди.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. *Ҳамма бало-қазога балогардон — биз: бугун ўқитувчи келиб дўқ уради, эртага подачи гаврон кўтариб келади.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Подачи йўқ. Ҳар йили баҳорда унга эланиб, бунга эланиб, кунимиз ўтади.* М. Ҳазраткулов, Журъат.

ПОДАЧИЛИК Пода боқиш билан шуғулланиш; подачи касби. *Босқинчиликми, подачиликми, кетмончиликми — қандай иш бўлса ҳам майли.* И. Раҳим, Ихлос. *-Мен бундай подачиликка ярамайман, тақсир! — деб кулади Мулла Обид.* А. Қодирий, Обид кетмон.

ПОДБОР [р. подобрать — «териби, йиғиб, йиғиштириб олмоқ» фл. дан ясалган от] эск. Пахта теримида ерга тўкилган, одатда хас-

хашак аралашган пахталарни йиғиб-териб олиш ва шу йўл билан терилган пахта. *Этак боғлаб ортда жим, Подбор терар ёшлигим. «Шарқ юлдузи».*

ПОДБОРКА [р. подобрать – «йиғиб-териб олмоқ; хилламоқ, сараламоқ» фл. дан ясалган от] *эск. плгрф.* Бир сарлавҳа остида бирлаштирилган, бир мавзуга оид бир неча мақола. *Конференция материалларига бағишланган подборка.*

ПОДБОРШЧИК [р. подборщик – йиғиб-териб олувчи] *тех.* Тўкилган пахта, ўрилган поя, ўт ва пичанни йиғиб оладиган мослама ёки машина. *Пахта териш машинасининг подборшчиги.*

ПОДВАЛ [р. подвал – тупроқ кўтармаси остидаги хона, жой] **1** Бинонинг остидаги, ер юзасидан паст жойлашган хона ёки хоналардан иборат қисми; ертўла, омборхона. *Аҳмаджон подвалнинг ёнига бориб, икки тешикка иккита граната ташлади. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Таманно газмоллар уйиб ташланган ярим қоронги подвалга тушиб кетди. Мирмуҳсин, Ҳикоялар, қиссалар.*

2 *плгрф.* Газета саҳифаларининг алоҳида мақола босилган пастки қисми ва унда босилган мақола. *Газетанинг икки подвалини банд қилган бу мақолада Саудий, Ёқубжон ва округ газетасининг муҳаррири исмлари бутун колонкаларни чипор қилиб юборган эди. А. Қаҳҳор, Сароб.*

ПОДПОЛКОВНИК [р. под – остида, қуйида + полковник] *ҳарб.* Майордан юқори, полковникдан паст офицерлик унвони.

2 Шу унвонга эга бўлган киши. *Ўртоқ подполковник, батальоннинг шахсий таркиби умумий йиғилишга етиб келди. Газетадан.*

ПОДПОРУЧИК [р. под – остида, қуйида + поручик] *тар. ҳарб.* Чор армиясида: прапоршчикдан юқори, поручикдан паст офицерлик унвони ва шу унвонга эга бўлган киши.

ПОДСТАНЦИЯ [р. под – каттага нисбатан кичик, қўшимча маъносини ифодаловчи префикс + станция] *тех.* **1** Асосий электрстанциядан келаётган ток кучланиши ва турини ўзгартириб берадиган ёрдамчи электрстанция. *Ургут тумани Навоий номидаги ширкат хўжалигининг Тирсақ қишлоғида янги подстанцияни ишга тушириш мўлжалланмоқда. Газетадан.*

2 Оралиқ, ёрдамчи телефон станцияси. **ПОДШИПНИК** [р.] *тех.* Машина ва механизмларнинг вал, ўқ каби айланувчи қисмини тутиб турадиган ва уларнинг осон айланишини таъминлайдиган ёрдамчи деталь.

ПОДШО **1** *қ. подшоҳ. Тонг саҳарда подшо овга кетаётиб, йўлда деҳқонни учратиб қолди. Газетадан. Ие, ахир, сизни подшонинг ўзи хизматиغا олган эмасиди? П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

Оқ подшо, оқпошшо тар. Рус императорининг ўзбеклар орасидаги номи. *Худо ўлим берсин оқ подшоинг Мекалайга, қайт эмиш-а, эркак бўлсанг, йўл бошла! Ойбек, Танланган асарлар. Ярим подшо қ. ярим. Мен оқ подшонинг юзига ва у кишининг Тошкентдаги вакили ярим подшо генерал-губернаторнинг юзига қандай қарайман? М. Жўрабоев, М. Б. мартабаси.*

2 *кўчма қ. сара. Юлдуз-ку, мен билган қизларнинг подшоси десам бўлади, уни жондилимдан яхши кўраман. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.*

ПОДШОЛИК *қ. подшоҳлик.*

ПОДШОПАРАСТ *қ. подшоҳпараст.*

ПОДШОҲ [ф. پادشاه < қад. ф. پاد – ҳукмдор + شاه – улуғ, буюк] Баъзи Шарқ мамлакатларида: мутлақ ҳокимлик қилувчи ҳукмрон унвони ва шундай унвонга эга шахс, шоҳ. *Эрон подшоҳи (тар). ■ Абдулла: -Мен кириб, подшоҳга хабар берай, – деб кириб кетди. Усмон бахши Мамаат ўғли, Бўтакўз. Мулла Фазлиддин ёш подшоҳнинг амри билан Буратоғнинг чиқши қийин бўлган хўшманзара бир қоятоши устига кичкина хўжра қурган. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

ПОДШОҲЛИК **1** Подшо(ҳ)га хос хислат, хатти-ҳаракат; подшо унвони. *Муродхон тахтда подшоҳлик дағдағасини қилиб ўтирди. «Муродхон».*

2 Шоҳ қўл остидаги давлат, салтанат. *Рус подшоҳлиги қўшни бўлмаганда, амир, бек ва уларнинг мансабдорлари, ҳар ҳолда, тортиниброқ турардилар. Ф. Расул, Адолат. -Мен бир оми одамман, – деди мингоши, – сиёсатингизни билмайман. Қўлимдан келганича подшоҳликка хизмат қилиб келдим. Чўлпон, Кеча ва кундуз.*

3 Шоҳга ёки унинг қўл остидаги давлатга тегишли нарса; ҳазина. *-Нобудчилик-да, тақсир, – деди оқсоқол бутун деҳқонларга*

эшиттириб, — бир неча жўяк билан подшоҳлик хазинаси тўлмайди ҳам, бўшаб қолмайди ҳам. С. Айний, Қуллар. Бухорода ўлган ҳар бир ҳиндининг моли-пули ўз меросхўрига юборилмай, подшоҳлик қилинади. С. Айний, Дохунда.

4 кўчма Умрнинг энг яхши даври. **Болалик** — подшоҳлик. Мақол. ■ **Ёшлик** бир подшоҳлик: ўйнагани қоладир шу гўдакларнинг! А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПОДШОҲПАРАСТ [ф. پادشاهپرست — подшоҳни севувчи, ёқловчи] Мамлакатда подшо ҳукмрон бўлишини ёқловчи, подшоҳга таянувчи. *Подшоҳпараст бой.* ■ [Йўлчи:] *Бойлар, амалдорлар ўз подшоҳига ён босади, подшоҳ уларга ён босади. Бойларнинг подшоҳпараст бўлиши бекорга эмас. Ойбек, Танланган асарлар.*

ПОДЪЕЗД [р. подъехать, подъезжать — «етиб, яқинлашиб келмоқ, кириб бормоқ» фл. дан ясалган от] Кўп қаватли уйларнинг кириш жойи. *Подъездга киришлари билан қандайдир аёлларнинг йиғи товушлари эшитилди. Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири. Йигитали подъезд эшиги олдида Мударрисовга дуч келди. Аммо иккови ҳам бир-бирига индашмади. Д. Нурий, Осмон устун.*

ПОЕЗД [р. поездить — «транспорт воситасида роса юрмоқ, кезмоқ» фл. дан ясалган от] Бир-бирига кетма-кет тиркалган ва локомотив ёрдамида юрадиган темир йўл вагонлари қатори. *Поезд қачон келиши, қачон Наманган тарафдан қайтиб ўтишини станция бошлиқлари ҳам аниқ билишмайди. С. Аҳмад, Уфқ. Диктор аллақайси поезд келганини эълон қилди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.*

Поезд йўл с.т. Поезд, трамвай ва ш. к. транспорт воситалари юриши учун махсус ўрнатилган темир из, темир йўл.

ПОЁН [ф. پايان — охири, хотима, тугаш; чек, чегара, ҳад] **1** Жой, масофа, йўл кабиларнинг охириги чегараси, этаги, охири. *Поёни кўринмайдиган дала.* ■ **Бинафша**, лолалардан гилам тўшалган тоғ-қирларни кезиб, поёнига етолмайсиз. Н. Сафаров, Оловли излар. *Низомжон шу тонда шундай кучли бўлиб кетган эдики, бир ўзи мана шу поёни йўқ чўлни андар-тўнтар қилиб ташлашга қодирдек эди. С. Аҳмад, Уфқ. Қамишлар икки одам бўйи ўсган, поёни кўринмас,*

шабадада бир оҳангда мунгли шовулларди. Ҳ. Фулом, Феруза.

2 Иш, гап, воқеа-ҳодиса кабиларнинг охири, интиҳоси. *Ҳикояни поёнига етказмоқ.* ■ **Умрнинг поёни** кўринган пайтда уй қайғусига тушдим. «Ёшлик». *Фазал поёнига етди. Табибий камтарона кулумсиради. Ҳарёндан олқишлар эшитилди. С. Сиёев, Аваз. [Майсара:] Шу хиёнаткорларнинг жазосини бериш учун бошлаган ишимни поёнига етказай. Ҳамза, Майсаранинг иши. Бу сўзининг, дилбар, йўқдир поёни. «Алпомиш».*

3 кўчма Сўнг, чек, ниҳоя (ҳис-туйғу, кечинма кабилар ҳақида). *Ҳазабининг поёни йўқ.* ■ *Неча фарёд тошиб келди кўксин ёргудай, Кўзи тиниб, изтироби поёнга етди. А. Мухтор, Асарлар. Сирим борки, осмон кўринмас, Фамим борки, поёни кўринмас. «Ёшлик».* *Ҳар бир нарса каби меҳр-муҳаббатнинг ҳам аввали, авжи ва поёни бўлиши табиий. Ҳ. Султонов, Онамнинг юрти.*

ПОЁНСИЗ айн. бепоён. *Поёнсиз пайкаллар. Поёнсиз йўл. Поёнсиз кенг чўл.* ■ *Поёнсиз, ҳиссиз қуруқ чўллар гулбоғларга айланади меҳнат қаршисида. Миртемир, Асарлар. Азим тажанг даҳшат тўла қонли кўзлари билан Фуломжонга ўқрайиб қаради. Лекин унинг юзида поёнсиз бир нафрат борлигини кўриб, юзини қайнатасига бурди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ПОЗИТИВ I [лот. positivus — мусбат, ижобий] Негативдан кўчирилган ва нарсанинг ҳақиқий ранг-тусини (оқ, қора ёки бошқа ранглари) акс эттирадиган фотосурат ва шундай сурат туширилган пластинка ёки плёнка; *зид. негатив I.*

ПОЗИТИВ II [лот. positivus] **1** Позитивга алоқадор; нарсанинг ҳақиқий кўринишини акс эттирадиган. *Позитив фотосурат.*

2 Фактларга, тажрибага асосланган; ишончли, тасдиқловчи. *Позитив мулоҳаза. Позитив қараш.*

ПОЗИТИВИЗМ [фр. positivisme < лот. positivus — ижобий] Барча чинакам (позитив) билимлар, бирор фалсафанинг ўз устидан ҳукмронлигига муҳтож бўлмаган махсус фанларнинг биргаликдаги, умумий натижасидир, деб ҳисобловчи фалсафий йўналиш.

ПОЗИТИВИСТ Позитивизм тарафдори.

ПОЗИТРОН [лот. posi (tivus) — мусбат + (элек)трон] *физ.* Массаси электрон массасига, заряди электрон зарядига тенг, аммо

ишораси унга қарама-қарши (мусбат) бўлган моддий заррача; мусбат электрон. ..космик нурларни ўрганиш чоғидагина.. биринчи марта позитрон, мезон ва гиперон сингари заррачалар борлиги маълум бўлди. Газетадан.

ПОЗИЦИОН Позицияга алоқадор, позиция эгаллаш, муайян жойга ўрнашиш билан боғлиқ. *Позицион жанг. Позицион мудофаа. Позицион устуликка эга бўлмоқ. Позицион ютуқ.* ■ ..позицион урушларнинг оқибати эса Германия учун ҳалокатли бўлди. «Янги тарих».

ПОЗИЦИЯ [лот positio – ҳолат, вазият] **1 с.т.** Ҳар қандай кимса ёки нарсанинг тугган ўрни, ишғол қилиб турган жойи, мавқеи, ҳолати, вазияти. *Қулай позиция. Ноқулай позиция.* ■ *Аминов бошқа позицияга ўтди.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. *Ўзинга маълум позиция танлаб ол.* «Шарқ юлдузи». *Фан ва техника тараққиётининг кўп соҳаларида мамлакатимиз дунёда етакчи позицияларни эгаллаб турибди.* Газетадан.

2 ҳарб. Қўшиннинг мудофаа ёки ҳужум қилиш мақсадида эгаллаб турган ва инженерлик нуқтаи назаридан жиҳозланган ер майдони. *Душман позицияларини тўпга тутмоқ.* ■ *Шу йигит бир ҳужум вақтида душман позициясига жуда яқин бир ғарамга кириб олиб, батареянинг кўзи бўлиб турган эди.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Қулай бир позиция топиб тўхтаган танк аланга тубига бронетешардан ўқ уза бошлади.* П. Қодиров, Эрк.

3 Шахмат ва шашка ўйинида доналарнинг жойланиш ҳолати. *Ўн олти юришдан кейин юзага келган позиция.* ■ *Сўнгра Шўхрат юриш сайин позициясини кучайтириб, ғалабага эришди.* Газетадан.

4 кўчма Бирор масалада тугилган йўл, нуқтаи назар; воқеа-ҳодисанинг муайян баҳоси. *Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ётпасига давлат тасарруфидан чиқаришдан воз кечиш бизнинг қатъий позициямиздир.* Газетадан.

ПОЙ [ф. پای / پای – оёқ; товон; этак] **1** эск. кт. айн. **оёқ 1.** *Пирназар полвон қизига бир эланди-ю, бошини четга бурди. Ота юзини терс бургач, Ёрқиной баттар эзилди, энди у дадасининг пойини қучоқлаб йиғлади.* Р. Раҳмон, Меҳр кўзда. *Пойига йиқилиб: -Момоқиз, мен сенга нима ёмонлик қилиб эдим, - дейман!* Т. Мурод, Юлдузлар мангу ёнади.

Пойи пиёда Яёв юриб; яёв, от-уловсиз. *Маишхур ҳофиз ва маишхур ўйинчи чол ўн километр масофадаги Ургангача пойи пиёда йўл оладилар.* М. Қўшжонов, Дийдор. *Шонур бу шаҳардан чиқиб, пойи пиёда калласи оққан ёққа кетиб бораётиб эди.* «Баҳром ва Гуландом». *Улар кўчага чиқиб, уй олдидаги узун йўлакдан пойи пиёда одимлаша бошлашди.* О. Мухтор, Эгилган бош.

2 (эгаллик ва ў.-п. к. аффикси билан) Бировнинг ихтиёрида, қўлида ёки оёғи остида. *Лекин асло қилма армон, Армон қилма, гул жамои, Пойингдадир ёруғ жаҳон, Кен жаҳонга назар сол.* Ҳ. Шарипов.

3 Бирор нарсанинг қуйи қисми, таги, этаги. *Улуғ шоир ҳайкали пойига меҳр-муҳаббат ва чуқур эҳтиром рамзи сифатида гуллар қўйилмоқда.* Газетадан. *Фақат дарё лаби гезариб, Ёпиб ётар тоғнинг пойини.* У. Қўчқор, Ҳаяжонга кўмилган дунё. *Саҳнаю минбар пойида ижод аҳли билан учрашувга талпиниб келган кишилар.* Газетадан.

Хоки пой Оёқ остидаги тупроқ. *Нарзининг изига тушигим келаверди. Унинг хоки пойини топиб, кўзимга суртсам.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Ўғли борнинг эгалидир қалъаси, Хоки пойин суртар мендек энаси.* «Эрали ва Шерали».

4 Жуфт ҳолда ишлатиладиган нарсанинг ҳар бири, бир тоқаси (асосан пойабзал ҳақида, одатда «бир» сўзи билан ишлатилади). *[Бир] пойи йўқ этик.* *Маҳсининг бир пойи.* ■ *Унинг бир пой пайтаваси осилиб, юришга ҳалақат берарди.* С. Кароматов, Олтин қум. *Очил Шаропов ўгирилиб, пойгакдаги пойабзаллар ичидан бир пой кавушни олиб кўрсатди.* Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт. *Нозима даҳлизда ётган бир пой туфлисига кўзи тушди.* «Ёшлик».

ПОЙАБЗАЛ [ф. پایافزار – оёқ кийими, оёқ жиҳози] Оёқ кийими. *Ёзлик пойабзал.* *Спорт пойабзали.* *Пойабзал магазини.* ■ *Очил Шаропов ўгирилиб, пойгакдаги пойабзаллар ичидан бир пой кавушни олиб кўрсатди.* Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт. *Теридан бўлган пойабзалга ҳафтада икки марта крем суртиш шарт.* «Саодат».

ПОЙАБЗАЛЧИ Пойабзал саноати ходими, ишчиси. *..кўпчилик пойабзалчиларимиз бир қарашдаёқ Тошкент ёки Фрунзеда тайёрланган чарминг фарқига боришади.* Газетадан.

ПОЙАБЗАЛЧИЛИК Пойабзаллар ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи sanoat. *Индустриалтиришининг дастлабки йилларида кўпгина тўқимачилик, пойабзалчилик, кўнчилик, пиллакашлик sanoati ишлаб чиқаришига ҳам катта эътибор берилди. Газетадан.*

ПОЙАНДОЗ [ф. پایانداز — остонага, оёқ остига тўшаладиган гилам ёки ипак мато] 1 Алоҳида ҳурматга сазовор кишини ёки келин, куёвни кутиб олиш учун унинг йўлига, оёғи остига солинган ёки солинадиган гилам, палос ёки мато. *Йўлларига пойандоз солмоқ.* ■ *Хайрибиби биллагига ташлаб чиққан оқ крепдешин пойандозни келин оёғи остига ёзиб, қўярга-қўймай уни бостирди, патнисдаги қанд-қурсни бошидан сочиб юборди. Д. Нурий, Осмон устун. У [қиз] оналикка узатилган кун хотирида бир умр қолсин деб, тўй-томошалар қилдилар, йўлига пойандоз солдилар. Х. Аҳмар, Яккама-якка.*

2 Умуман, полга тўшалган гилам, палос. *Тошпўлатов пойандоз солинган узун коридордан бамайлихотир кириб борар экан, оёқ шарпасини эшитиб, ичкаридан Ҳосият хола чиқиб қолади. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. Султон пиёладаги чойни жаҳл билан гилам пойандозга сепиб юборди. Э. Усмонов, Ёлқин. 3 шв. Кўрпача.*

ПОЙАФЗАЛ с.т. айн. **пойабзал.**

ПОЙБАНД [ф. پایبند — оёғи боғланган, кишанланган; банди, асир; кишан] Оёғи боғланган, бандга тушган. *Толиби дунё, гирифтори каманди хирс ўла, Пой(и)банд ўлмас тааллуқ домига озода мард. Нодира, Девон.*

ПОЙГА 1 *спрт.* Ким ўзди мусобақаси. *Югуриш пойгаси. Автомобиль пойгаси. Велосипед пойгаси.* ■ *Ҳамма пойгада маррага етай деб қолган чавандознинг ҳаяжони билан яшайди. С. Аҳмад, Қадрдон даладар. Мабодо пойгада қатнашмаса, гўё отини камситгандек бўларди ўзича. Т. Ашуров, Оқ от.*

Пойга қилмоқ (ёки қўймоқ) Бир-биридан ўтиб, ўзиб кетиш учун мусобақалашмоқ; тезликни ошириб, ўтиб кетишга уринмоқ. *Юрай, деса тўрт оёғи толади, Пойга қилса, пиёдадан қолади.* «Нурали».

2 кўчма Бирон иш-ҳаракат, жараёнда бошқаларга нисбатан юқори натижаларга, кўрсаткичларга эришиш учун бўлган ҳаракат; мусобақа. *Пахта теримида Фарғона пойганинг олдида боряпти. Газетадан.*

3 кўчма Бирор соҳада бир-биридан ўзиб, устун туриш учун бўлган ҳаракат, рақобат. *Бугунги кунда ер юзида ядро қуроллари билан қуролланиш пойгасига қарши овоз тобора баралла янграмоқда. Газетадан.*

ПОЙГАК [ф. پايگه] с.т. қ. **пойгаҳ.** *Гулнор ўзига бўлган эътибордан уялиб, пойгакка бориб, секин ерга қаради. С. Зуннунова, Олов. Назирқул, эшоннинг қўлини олиб, кўзига суртди-да, орқаси билан пойгакка чўккалади. С. Аҳмад, Ҳукм. Аваз пойгакка омонат чўккаламоқчи эди, Табибий уни қистаб, тўрга ўтқазди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

ПОЙГАЧИ Пойга қатнашчиси; пойгада қатнашадиган. *Тасаввур қилинг.. майдон атрофидаги айлана йўлка бўйлаб бир гуруҳ велосипед пойгачилари шамолдек елиб бормоқда. «Фан ва турмуш». Пойгачиларнинг барчасига эсдалик совғалари топширилди. Газетадан.*

ПОЙГАҲ [ф. پايگاه / پایگه — остона, киравериш; кавуш ечиладиган жой] Хонанинг эшикка яқин қисми, паст томони; *зид. тўр II. Ясовул пойгаҳдаги эшикдан Султон Али мирзони бошлаб кирганда, Шайбонийхон ҳали ҳам шахнишинда ўша жойнамоз устида ўтирган эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар. Навоий эшикдан кириши билан таъзим қилиб тиз чўкди ва ижозатдан кейин пойгаҳда чўкка тушиб ўтирди. М. Осим, Карвон йўлларида.*

ПОЙГУМБАЗ [ф. پایگنبد — гумбаз оёғи, ости] Гумбаз ўрнатиладиган махсус қурилма, асос.

ПОЙДЕВОР [ф. پایديوار — деворнинг остки қисми, асоси] 1 Иморат ёки иншоотнинг ост қисми; машина, механизмларнинг асоси. *Тош пойдевор. Устун пойдевори.* ■ *Бир ҳовуч сув айвоннинг пишиқ ғишдан урилган пойдеворига сачради-да, шимилиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. Иморатнинг пойдевори харсанг тошлардан кўтарилди, деворлари синч қилинди. «Ёшлик». У ҳовлига кириши билан, айвон пойдеворида суянганича, бошини осилтириб ухлаётган онасини кўрди. Т. Малик, Шайтанат.*

2 кўчма Замин; негиз, база. *Меҳнат — роҳатнинг пойдевори. Мақол.* ■ *Инсонни маънавий шахс сифатида шакллантиришда мактаб пойдевор десак бўлади. М. Жўра, Ноширнома. Таълимнинг пойдевори билимнинг ҳаётда кераклигини боланинг онгига етказа*

билишдир. Р. Усмонов, Одобнома. *Ҳар томонлама ўзаро алоқаларимизга пойдевор бўлиб хизмат қилувчи мазкур ҳужжат асосида мамлакатларимиз ўртасидаги ҳамкорлик тобора равнақ топаётир.* Газетадан.

ПОЙДОР [ф. پايدار – мустақил, барқарор, абадий; асоси бор] *кт.* Мустаҳкам асосга, заминга эга бўлган, барқарор. *Юрт бу кун оҳудай хўн ишвакордир. Сир каби сермавждир, Томирдай пойдор.* А. Орипов, Йиллар армони. *Зебининг бу хурсандлиги, албатта, кузатган мақсадига эришмоқ билангина пойдор бўларди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ПОЙИНТАР-СОЙИНТАР 1 Мазмуни бир-бирига қовушмаган, боғланмаган; пойма-пой, маъносиз. *Пойинтар-сойинтар гап.* ■ *Ашуртой ака кайф аралаш нима дейётганини ўзи ҳам яхши сезмасди – пойинтар-сойинтар гапирарди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Маллаевнинг пойинтар-сойинтар туюлган гапларидан бир нима илғамай, аста ташқари чиқди.* «Ёшлик».

2 с.т. Гандираклаган, алпон-талпон. *Пойинтар-сойинтар қадам ташламоқ. Пойинтар-сойинтар юрмоқ.*

ПОЙКЎП [ф. پايكوب – оёққа урувчи, босувчи; оёқ билан босилувчи] Обжувознинг шоли янчадиган, бир учи босилганда, иккинчи учи кўтарилиб тушадиган қисми, обжувознинг гурзиси. *Яқин орадаги обжувоз пойкўпининг зарби ерни силкитиб-силкитиб тўлқин берар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Жувозкашнинг пойкўпи гутиллашдан тинган, қамишзор шовулламас, фақат қаердадир, кўл ичида, ургочи оқчорлоқнинг хунук қаҳқаҳаси эшитилар эди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ПОЙКЎПХОНА *шв.* Жувозхона, обжувоз.

ПОЙКЎПЧИ *шв. айн. жувозкаш.* Маҳалламизда 3 қўшни нари, Қосимбой деган катта пойкўпчи бўлиб, унинг 4–5 жойда катта-катта жувозлари, гуручбозорда 5–6 та дўконлари бўлар эди. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ПОЙЛАМОҚ 1 Бирор кимса ёки нарсанинг келишини кутмоқ. *Трамвай пойламоқ.* ■ *Эндигина ўн уч ёшга кирган Усмоножон эса кундузи одамларнинг келишини пойлаб, бир-икки танга пул ишлар.* С. Зуннунова, Олов. *Ахир, бу бола тили чиққандан бери дадасини йўқлайди, келишини кутиб, йўлини пойлайди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Бекатда*

чамадонини ёнига қўйиб ўтириб, автобус пойлади. «Ёшлик».

2 Бирор воқеа ёки ҳодисанинг содир бўлишини, рўй беришини кутмоқ. *Ёмғир тинишини пойламоқ.* ■ *Бошқа уйларда қариндош-уруғлар ва никоҳни пойлаб ётган.. хотинлар бор эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Дошқозонда қайнар сумалак, Онахонлар тонгни пойлайди.* «Саодат».

Пайт (ёки фурсат) пойламоқ Қулай фурсатни кутмоқ. *Куёв билан келин пайт пойлаб, бир-бирларининг атрофида анчагина айланиб юришди.* М. Осим, Қарвон йўлларида. *Пайт пойлаб юрарди, мана бугун ўша пайт келди.* М. М. Дўст, Лолазор. *Фурсат пойлаб, атрофида айланишиб юраверади.* «Шарқ юлдузи».

3 Бирор кимса ёки нарсанинг хавфсизлигини, дахлсизлигини сақламоқ, кўриқламоқ. *Нега бойлар уйин пойлаб, Томда шамдек қотамиз!* Ҳамза. *Мингбошининг дарвозасини миришаб пойлаб турибди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 Зимдан кузатмоқ, таъқиб қилмоқ; пайида бўлмоқ. *Уни бирдан қўрқув босди: гўё алақандай яширин кўзлар теваракдан уларни пойлаб тургандек сезилди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Пойлаб борибсан-да, ҳаммасини кўрибсан-да.* С. Аҳмад, Сайланма.

5 с.т. Мўлжалга, нишонга олмоқ, мўлжалламоқ. *Айиқнинг оёғини пойлаб ўқ узмоқ. Олмани пойлаб тош отмоқ. Куённи пойлаб отмоқ.* ■ *Аждарнинг тўхтаганини пойлаб туриб, яна иккинчи кўзига ёйдан ўқ отиб юборди.* М. Маҳмудов, Булбулигўё.

Гап пойламоқ Бировларнинг гапига зимдан қулоқ солиб, маълумот тўпламоқ, гап ўғирламоқ. *Гап пойламоқ сиздан лозимми, ахир.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Қайси бурчакдадир бекиниб, гап пойлаб ётган Раҳим «Тарзан»ни эргаштириб келди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. **Оғзини пойламоқ** Бировнинг белгили бир масала юзасидан нима дейишини, қандай мулоҳаза билдиришини ёки жавоб айтишини кутмоқ. *Низом бўлса тўнг, кечгача оғзини пойласанг ҳам, бир сўз чиқмайдиган камгап бола бўлди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Нусратбек ўзини қийнаб юрган саволларга бир йўла нажот топадигандек унинг оғзини пойлади.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Қадамини пойламоқ 1)** кимсанинг юриш-туришини зимдан

кузатмоқ, таъқиб қилмоқ. Яхшибоев сассиз кулди. Таврифи шуки, ўлгудай хира, деб ўйлади, касалхонада менга қўшни, қадамимни пойлайди. М. М. Дўст, Лолазор; 2) кимсанинг келишини зориқиб, интизор бўлиб кутмоқ.

ПОЙЛОҚ Пойлоқчи турадиган жой; соқчилик, қоровуллик. Тўра [навкарларга] нонушта қилишни, отларни суғоришни буюрди. Беш отлични пойлоққа қўйди. Мирмуҳсин, Чўри.

ПОЙЛОҚЧИ 1 Бирор кимса, нарса ёки жойни сақлаб, қўриқлаб турадиган, бирор хавф юз берганда, уни даф қилиш учун чора кўрадиган киши; соқчи. Бу ҳам майли, Комил билан Инобатнинг ўтирганини айтинг пойлоқчи бўлиб! О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Соқчилар бу ерда пойлоқчи бўлиб ўтирганларидан жуда асабий эдилар. Чунки ҳозир бошқа ғолиблар Бобур тарафдорларининг молу мулкларини талон-торож қилиб бойимоқда эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 кам қўл. Айғоқчи, жосус. Сардор буларни Ҳирот ва Тежен йўли томонларига пойлоқчи қилиб юборган эди. С. Айний, Қуллар.

3 с.т. Аниқ мўлжалга олувчи; мерган.

ПОЙЛОҚЧИЛИК 1 Соқчилик, қўриқчилик. Ана шундай пойлоқчилик қилиб юрган кунларининг бирида бўрини кўрди. С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. Укалари ҳам навбат билан пойлоқчилик қилишибди. Ортиқ ҳеч нарса рўй бермабди. «Чалпак ёққан кун». Худойбердиев билан Козлов хандақни чуқурроқ қазиб, навбати билан пойлоқчилик қилишди. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Айғоқчилик, жосуслик. Парпихўжа ёғчи пойлоқчилик, чақимчиликнинг муваффақиятидан ғурурланиб, кўз учи, қулоғи билан тўплаган маълумотини сўзлаб бораркан, эллиқбоши уни тўхтатди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПОЙМА-ПОЙ [ф. *پا پيا* – изма-из, кетма-кет] **1** Бир-бирига жуфт ёки мос бўлмаган, жуфти, пойи адашган, бошқа-бошқа, адаш (жуфт ҳолда ишлатиладиган нарсалар ҳақида). Пойма-пой туфли. Пойма-пой қўлқоп. Пойма-пой пайпоқ. ■ У ҳам шу лаҳза Умидни кўриб, юраги уриб кетди. У Умидга яқинлашган сари, қадамлари беўхшов тушар, пойма-пой туфли кийиб олгандек, қийналар эди. Мирмуҳсин, Умид. Домла

ғулдураб, бир нави дуо қилди-да, калишини аввал пойма-пой кийиб, букчайиб, бошқатдан тўғрилаб олди. Ҳ. Фулом, Машғал.

2 кўчма Мазмуни бир-бирига боғланмаган, қовушмаган, пойинтар-сойинтар, телба-тескари. Пойма-пой гап. Пойма-пой сўзлаб бермоқ. ■ Асрора Каримжоннинг келишини кутиб, дунёдаги жами ташвишларни унутган, гаплари ҳам аллақандай пойма-пой, қилқиллари ўзига ярашмагандек, ерда юраётганга эмас, осмонда учиб юрганга ўхшарди. С. Аҳмад, Уфқ. Гавҳар уни кўрганида ҳам, пойма-пой гапларини эшитганида ҳам индамай тураверди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПОЙМОЛ [ф. *پامال / پامال* – топталган, оёғости қилинган, йўқ қилинган]: **поймол бўлмоқ** 1) оёқ остида эзилмоқ, босилмоқ, топталмоқ; пайҳон бўлмоқ. Пайҳон бўлган экинлар. ■ Қорахитой саросима бўлиб, тоққа қочди, неча минг аскарлар бизнинг отлар оёғи остида поймол бўлди. М. Осим, Карвон йўлларида; 2) кўчма оёғости бўлмоқ, барбод бўлмоқ, йўққа чиқмоқ; таҳқирланмоқ. [Воҳид] Ҳамма орзумидлари поймол бўлишини тасаввур этмаган эди. О. Ёқубов, Тилла узук. Унинг бу нидоси ниятига етмаган, армони ичида қолган, юрак-бағрини ўртаган туйғулари поймол бўлган аёл кишининг нидоси эди. С. Аҳмад, Уфқ. **Поймол қилмоқ** (ёки этмоқ) 1) оёқ остига олиб эзмоқ, босмоқ, топтамоқ; пайҳон қилмоқ. Экинзорни поймол қилма; 2) кўчма оёғости қилмоқ, барбод қилмоқ, йўққа чиқармоқ; таҳқирламоқ. Ул-а, онанг гапирса, алам қилганди! Баттар бўл, ғурурингни поймол қилишингга оз қолди-ку! Тағин нима керак сенга! Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. Одоб, ҳаё-чи? Ота-она олдидан одобни унутсин, ҳаёни поймол қилсинми? «Менга фалончини олиб беринглар!» десинми? М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ПОЙНАК [ф. *پاينوك* – «паст, остки қисм» с. дан] **1** Тухумнинг тўмтоқ томони, кети. Қарға тухумининг пойнак томонида оқсил тухум нучоғига етмайди. «Зоология».

2 махс. Пичоқ, ханжар, қилич ва ш.к. асбоблар қинининг учига кийгизиб қўйиладиган, қинни тешилишдан сақлайдиган металл учлик. Мис пойнак. ■ Пойнаги тупроққа беозор, сассиз санчилди. С. Аҳмад, Уфқ.

ПОЙНАКЛИ Пойнакка эга, пойнаги бор (қ. **пойнак 2**). Тукли чакмон ичидан, ятак устидан икки қават белбоғ боғлаган, бирида носқовоқ, бирида жез пойнакли, дандон сопичоқ билан соқолтароқ осилган эди. Мирмуҳсин, Умид.

ПОЙНОВ [ф. پاي ناول ёки پاي ناول – новнинг, сув йўлининг охири, адоғи] Ариқ, ҳовуз ва ш.к. нинг ортиқча суви оқиб чиқиб кетадиган томони, этаги. Сув эгатларда оқмоқда, қақраган тупроққа сингиб, эгатнинг пойновига томон аста йўл олмоқда. Ҳ. Нуъмон, Фасллар. *Опаси қўлтиқтаёғини остига қўйгани ҳолда ҳовузнинг пойнови томонда ўлтирар ва қурумли қўлларини латта билан секин-аста шиқар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

Пойнов ариқ шв. Ортиқча сув оқиб чиқиб кетадиган ариқ, оқова ариқ. Янги усул беш тармоқ ва пойнов ариқларни йўқотиш.. шу орқали экин майдонини кўпайтиришга имкон беради. Газетадан.

ПОЙТАХТ [ф. پایتخت – тахтнинг куйи, этак қисми, асоси] Давлатнинг бош шаҳри, мамлакатнинг маъмурий-сиёсий ва маданий маркази. *Ўзбекистоннинг пойтахти Тошкент шаҳридир.* ■ *Тошкентим, порлаган пойтахтсан бу кун, Юксалди кўксингда не-не қасрлар.* А. Орипов, Йиллар армони. *Мен тажриба орттириш мақсадида Ўзбекистон пойтахтига келган эдим.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОЙТЕША [ф. پاي تيشه – шакли оёқнинг тагига ўхшаш теша] Тик туриб ёғоч йўниш ва текислаш учун ишлатиладиган, дастаси узун катта теша. *Жами меҳнатга яроқли эркалар арраю пойтешасини кўтариб, Самарқанд, Каттақўрғон тарафларга устачилик қилишга кетадилар.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Долимбой пойтешани қалин пайраҳалар устига эҳтиёт қилиб қўйиб, сўрига келиб ўтирди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПОЙУСТУН [ф. پاي ستون – устун ости, таглиги] бнк. Маҳаллий меъморчиликда: устун ўрнатиладиган асос, таг курси.

ПОЙЧА [ф. پايچا] шв. айн. **поча 1-3**. Шимнинг пойчасини қайтармоқ. ■ *Сўнгра кийикни чалқанчасига ағдариб, орқа оёғининг пойчасини кесиб, дамлашга ҳозирлади.* Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

ПОЙҚАДАМ [ф. پاي قدم – оёқ изи, оёқ ости] **1** Оёқ; оёқ изи, йўл; оёқ ости. [Фофир:] *Ёлғиз гавҳардан тиниқ, қуёшдан ҳам*

юксак муҳаббатим бор, холос! Сенинг пойқадаминга сочмоқ учун зарларим йўқ! Ҳамза, Бой ила хизматчи. *Ахир у ёшликдан орзу қилган ниятига етди.. геология алломаларининг муборак пойқадами етган тоғтошлардан кўтарилди, уларнинг қутлуғ қўллари теккан тоғ жинсларига болға урди.* С. Кароматов, Олтин қум. *-Усмон отанинг пойқадами етди-ю, ҳамма ёқда боғлар пайдо бўла бошлади, – деди Жўра ака.* «Ўзбекистон кўриқлари».

2 Қадам қўйиш, ташир буюриш, келиш. *Ўша ўқитувчининг пойқадамидан ўргилай [деди Рихси хола].* С. Зуннунова, Янги директор. *-Пойқадамларингиз қутлуғ келди, – деди биз билан кўришаркан биринчи котиб.* Газетадан. *Оғайнларининг пойқадами биланми ё дори-дармоннинг нафи туфайлими, Шаҳоб чиндан ҳам одатдагидан тезроқ оёққа турди.* Л. Тожиева, Меҳрим сизга, одамлар.

ПОК I [ф. پاک – тоз, покиза; ифбатли, уятчан] кт. **1** Топ-тоза; гард-губор, кир, чанг кабилардан холи; покиза. *Пок булоқлар. Пок идишлар.* ■ *Шунқор кўкрагингиз истеҳкомдан зўр, Чунки пок ҳавода олмишдир нафас.* Ғ. Гулом. *Ҳар қандай ҳайвон териси ҳам ошланса, тоза ва пок бўлади.* «Фан ва турмуш».

2 кўчма Номига гард юкмаган, ҳалол, соф, мусаффо, тўғри. *Нормурод отанинг виждони пок, у ўз виждонига хилоф иш қилгани йўқ.* О. Ёкубов, Диёнат. *Врач юксак унвонлар эгаси бўлиши шарт эмас, лекин пок виждонли бўлиши керак.* Газетадан. *Фақат бизнинг пок ниятимизга шубҳа билан қарайсизлар!* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Ўзининг гард қўнмаган, нурдан пок туйғуларини кимга ишониб топшираётганини у билмаса, Ёдгорга аён-ку!* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

3 кўчма Холи. *Ўн минутдан кейин йигит хотинининг ҳар қандай шубҳадан пок эканига ишонди.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Биринчи фазилят: буларнинг дили ҳасад, бахиллик деган қабиҳ туйғудан пок.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОК II [ф. پاک – тўлиқ, тамомила, батамом, мутлақо] **1** рвш. с.т. Бутунлай, батамом, паққос. *-Яхши ҳам чол шаҳарга ўрганмаган итни, адашиб кетишидан қўрқиб,*

эшакнинг қанжигасига боғлаб олган экан, бўлмаса, пок титиғимни чиқарар экан, — деди Шум бола. Ғ. Ғулум, Шум бола. Шу эримга кал новвойнинг қизи ҳазиллашиб, тегаман деса, пок бўғиб ўдириб қўяй деган эканман. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОКДИЛ [ф. پاکدل — дили, кўнгли пок, тоза] Кўнглида кири йўқ, виждонли, дили пок, софдил ва самимий. *Покдил кишилар.* ■ -*Меъмор саломатлар, — деди мешкобчи кулолга жилмайиб, — сиз мендан кўп нарсаларни сўраяпсиз, кулол. Энди ҳеч нарса сўраманг, билмайман! Сизни покдил одам деб биламан.. хайр, мен кетдим. Мирмуҳсин, Меъмор.*

ПОКДОМОН [ф. پاکدامن — этаги, бари тоза: гуноҳсиз, айбсиз; ифбатли; соф, ҳалол] Ор-номусини сақлаган; ифбатли, номусли, ҳалол. *Покдомон хотин.* ■ *Наҳотки шундай покдомон одамнинг хонадони эгри кўчага киришга мажбур бўлса! Пора берса! Шуҳрат, Умр поғоналари. Узини Искандарга покдомон қилиб кўрсатмоқчи, шу баҳона оқлаб олмоқчи экан-да? «Ёшлик».* *Наҳот энди ҳаммасига сен жавоб берсанг, Ахир ўзинг покдомонни, шунинг ўзи бас. А. Орипов, Йиллар армони.*

ПОКИЗА [ф. پاکيزه — тоза, соф; ифбатли; бенуқсон; ёқимли] I Топ-тоза, пок. *Покиза идиш. Покиза кийим.* ■ *Она табиатимизни ҳаммиша тоза, покиза сақлаш ҳақида қайғурмоғимиз лозим. Ш. Рашидов, Янги ер ҳақида сўз. Булоқ суви қанчалик беғубор ва покиза. У тоғ бошидан ана шу сифатлари билан настга интилади. «Ёшлик». Одам деган покиза юриши керак. Тоза юрган одамнинг табиати равшан бўлади. С. Аҳмад, Суд.*

2 кўчма Ҳалол, пок, тўғри; соф, мусаффо. *Олима [Хадича Сулаймонова] ҳаётининг охирига қадар халқ учун покиза виждон билан хизмат қилди. «Саодат». Оқкўнгли, покиза, ҳалол ўқитувчининг яшаш тарзи, фикрлаш йўсини доимо барча учун мактаб бўлиб келган. «Фан ва турмуш». Покиза кўнгли билан, баъзан ўта қаттиқ қаҳри, баъзида жуда юмшоқ меҳри билан боғлаб олган. С. Зуннунова, Олов.*

3 Озодаликка қаттиқ риоя қиладиган, озода. *Покиза аёл.* ■ *Карим ака ниҳоятда покиза, содда эди. «Ёшлик».*

ПОКИЗАЛАМОҚ Покиза қилмоқ, тозаламоқ. *Баданини покизаламоқ. Уйни поки-*

заламоқ. ■ *Йўнғичқа [янги кўқарган беда]. Иссиқлик нарса.. ички аъзоларни меъёрида тозалайди.. сиқиб чиқарилган селини ярачақага суртилса, покизалайди.. Газетадан.*

ПОКИЗАЛИК I Тозалик, поклик. *Кийимнинг покизалиги. Идиш-товоқнинг покизалиги.* ■ *Аввал [қишлоғи] бозорига бориб, савдо-сотиқ қилаётган эркак-аёлларга ҳам ҳифзи сиҳат, покизаликнинг фойдасини қайта-қайта тушунтирар эди. К. Яшин, Ҳамза.*

2 кўчма Ҳалоллик, поклик, тўғрилиқ. *Аввалига ётсираш, бегоналик уни қийнади. Кейин эса Мирзони одамларнинг ўша баланд тоғлардай улуғ қалби, покизалиги ўзига ром қилиб олди. «Ёшлик».*

ПОКЛАМОҚ кт. Пок, тоза қилмоқ, тозаламоқ. *Мунисхон ўз устидан оғир бир юк тушгандай яйраб кетди-да, шу ондаёқ бу гуноҳнинг бутун ғуборидан кўнглини поклаша шошилди. А. Қаҳҳор, Сароб. Фақат меҳнат одамни ҳар қусурдан поклайди, меҳнат. М. Бобоев, Ғўзаллик истаб. У сувпуркагични айлантириб, ваннахонанинг ҳамма ёғини ораста ювиб, поклаб чиқди. Э. Аъзам, Кечикаётган одам.*

ПОКЛАНМОҚ Покламоқ фл. ўзл. ва мажҳ. н. *Гуноҳлардан покланмоқ.* ■ *..Биз иқтисодий йўналиш, иқтисодий ривожланишнинг маънавий ўнгланиш, маънавий покланиш, маънавий юксалиш ҳаракатлари билан уйғун бўлишини истаймиз. Газетадан.*

ПОКЛИК Соф виждонлилик, ҳалоллик, софлик, тўғрилиқ. *Мана унинг мен яхши кўрган жилмайиши! Кўнглининг поклиги, ишонч, меҳр — ҳаммаси шу жилмайишида. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. Замонлар ўтар, фидойилик, самимийлик, поклик — буюк туйғулигича қолар. «Саодат». Мен учун биринчи ўқитувчим ҳалоллик, поклик рамзи эди. Газетадан.*

ПОК-ПОКИЗА I I Топ-тоза, ниҳоятда тоза, озода. *Пок-покиза ҳусндек Тун-қун хаёлимдасан. С. Акбарий.*

2 кўчма Соф виждоний, ҳалол, мусаффо. *Ўқитувчи! У пок-покиза туйғуларга тўла қалб меъмори. «Саодат».*

ПОК-ПОКИЗА II рвш. с.т. Бутунлай, батамом, пок, паққос. *Паловни пок-покиза туширди.* ■ *Хўш деганингиздан билсак, ҳалиги энг яхши қандак ўрикдан уч пуд, Каттақўрғон магизидан беш пуд; магиз билан ўрикни бир оз қурт еган бўлса ҳам, пок-*

покиза уриб кетишинти, азаматлар! Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОКРИШКА [р. покрышка < покрывать – «қопламоқ, ўрамоқ, устини ёпмоқ» фл. дан ясалган от] Автомобиль ва ш.к. гилдираги шинасининг муайян ҳаво босими остидаги камерани қоплаб, тутиб турувчи, қалин резинадан ишланган қобиқ қисми.

2 Футбол ёки волейбол тўпининг камерасини қоплаб, тутиб турувчи чарм жилд, қобиқ. *Покришканинг ичига камерани қўймоқ.*

ПОКРИШКАЛИ Покришкага эга, покришкаси бор. *Унинг қайишиб кетган ёғоч гилдираги ўрнига, худди раис миниб юрадиган «Победа» машинасиникидай, йўғон покришкали гилдирак ўрнатилибди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПОЛ I [ф. پال / پال (пал) – экин майдонининг атрофи марза билан кўтарилган ҳар бир қисми] қ.х. **1** Экин майдонининг атрофи марзалар билан тўртбурчак шаклида кўтарилган ва бостириб суғориш учун мосланган бир бўлаги. *Бир пол шоли. Икки пол пиёз. Полга сув қўймоқ.* ■ *Чарақлаб офтоб чиқиб, шоликорлик полларини тўлдирган ёмғир сувларини ойнадек ялтиратди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Тушгача аранг уч пол ердаги пичанни ўриб олдим.* «Ёшлик».

Пол олмоқ (ёки қилмоқ) Атрофини марза билан ўраб, ерни пол шаклига келтирмоқ. *Пол олиб, пиёз уруғи сепмоқ.* ■ *Барча экин майдонлари йиғирманчи ноябрдан йиғирманчи декабрғача пол олиб, икки марта қалқитиб суғорилади.* «Ўзбекистон кўриқлари».

2 с.т. Марза. *Пастга экдим шолини, Баланд кўтар полини.* «Кўшиқлар».

ПОЛ II [р. пол – ер; замин, асос] **1** Уйнинг, хонанинг оёқ босиб юриладиган ва ўтириладиган сатҳи. *Тахта пол. Паркет пол. Цемент пол.* ■ *Қурбонбой, хотинларнинг ҳайҳайлашига қарамай, полини ҳам ўзи ювди, гиламни ҳам ўзи кўчага олиб чиқиб, қоқиб келди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Зулайхо яланг оёқлари билан полини чип-чип босиб, унинг тепасига келди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол.

2 Уйнинг, хонанинг оёқ босиб юриладиган сатҳига қопланган тахта ёки паркет. *Пол тахтаси. Пол қоқмоқ.*

ПОЛАПОН I қ. палапон. *Фил йўлда бора туриб, тўрғайнинг уйини босиб, палапон-*

ларини янчиб ташлабди. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. *Юлғун орасидаги беланчак инда ётган полапонлари сап-сарик оғизчаларини индан чиқариб, бир овоздан чирқиллай кетадилар.* М. Мансуров, Ёмби. *Бир она чумчуқ дарё ёқасидаги жарликка ин қўйиб, учта бола очибди. Бироқ дарё суви кўтарилиб, полапонлар хавф остида қолибди.* Газетадан.

2 кўча қ. палапон **2.** *Қани, полапонларим, дарров туриб, юзларингни ювингларчи? Кейин тоғангникига борамиз.* Газетадан.

ПОЛВОН [ф. پهلوان / پالوان – бақувват, ботир, қаҳрамон, баҳодир] **1** Жисмоний жиҳатдан кучли, бақувват киши; баҳодир, паҳлавон. *Кўрсатур ўз ғайратин иш узра, роҳат истаса, Рўзғори гуллмас, меҳнатда полвон бўлмаса!* Ҳабибий. *У аслида жуда кўркам ва полвон йигит бўлиб, қоп-қора, чақмоқ мўйлаби ўзига жуда ҳам ярашиб турарди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Кураш тушадиган спортчи. *Ахир бу бола не-не полвонларнинг белини букиб, елкасини тупроққа қориштирмапти.* С. Аҳмад, Уфқ. *Миллий кураш бўйича кеча бўлиб ўтган олишувда Абдурайим полвоннинг ютиб чиққани бекор қилиниб, йиқилган Карим полвон фойдасига ҳал қилинди.* С. Аҳмад, Юлдуз. *73 килограмм вазнли полвонлар ўртасида гиламга чиққан Рустамжон Умаров.. рақиблари курагини ерга текизиб, турнир ғолиби бўлди.* Газетадан.

3 с.т. Экскаватор, кўтаргич кран каби машиналарга халқ томонидан берилган ном. *-Миша, полвонингнинг томири бўшаб, хирллаб қолмадими? – деб сўради Валентин етиб келгач.* Ш. Фуломов, Азим дарёман дебон.

ПОЛВОНЛИК I Баҳодирлик, паҳлавонлик. *Салобатидан полвонлиги кўриниб турарди.*

2 Полвонларга хос иш, хатти-ҳаракат, қаҳрамонлик. *Душман бўлса, омон кетмас қўлимдан, Полвонлик бобида мени кам дема!* «Ёдгор». [Бой:] *Холмат! Полвонлигингни кўрсат дейман!* Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОЛИ- [юн. poly – кўп, анча, кўпгина] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи қисми: бирор нарсанинг кўплигини, хилма-хил, мураккаб таркибли эканини кўрсатади (мас., *полиартрит, полигон*).

ПОЛИАРТРИТ [поли.. + юн. arthron – бўғим, бўғин] *тиб.* Бир неча бўғимларнинг бир вақтда ёки кетма-кет яллиғланиши.

ПОЛИГАМИЯ [поли.. + юн. gamos – никоҳ] **1** Кўп никоҳлилик: кўп хотинлилик ёки кўп эрлилик; кўпинча кўп хотинлиликни ифодалаш учун нотўғри қўлланади.

2 Ҳайвонларда: муайян жинснинг бир мавсум давомида ўзига қарама-қарши бир неча жинс билан қўшилиши.

ПОЛИГЛОТ [поли.. + юн. glotta – тил] Кўплаб тилларни билувчи киши. *Японияда туғилиб ўсган Наори Такедани бемалол полиглот дейиш мумкин, чунки у япон, итальян ва испан тилларини мукамал билади.* Газетадан.

ПОЛИГОН [юн. polygonos – кўп бурчакли < поли.. + gonia – бурчак] **1** *геом.* Кўп бурчак(лик); текисликдаги синиқ чизиқ.

2 *ҳарб.* Қуруқлик ёки денгизнинг махсус иншоотлар, қурилмалар билан жиҳозланган ва ҳар хил қуруллар ва жанговар техникани синаб кўраш, шунингдек, ҳарбий машқлар ўтказиш учун мўлжалланган қисми. *Артиллерия полигопи.* ■ *Капитан полигонда солдатларнинг қаерда эканликларини билиш мақсадида улардан бирига мурожаат этди.* Газетадан. *Ўқув синфлари, полигонларда машғулотлар қизгин олиб борилмоқда.* Газетадан. *Шимолий Корея ядро полигонларида кузатилаётган фаоллик шундан дарак беради.* Газетадан.

3 *бнк.* Ўйғма қурилиш конструкциялари ва қисмлари (мас., темир-бетон панеллари) тайёрлаш учун махсус жиҳозланган очиқ майдон.

4 *кўчма* Муайян иш-ҳаракат, фаолият билан шуғулланиш майдони, соҳаси. *Қизиқ, аслида инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш асосий мақсадга айланаётган даврда мафкурамиз полигонларини кучайтириш, ривожлантириш ўрнига майдонни индамайгина, қўл қовуштириб бошқаларга бериб қўядиган замони ҳозир?* Газетадан. *Мафкура полигонлари ядро полигонларидан кучлироқ.* Газетадан.

ПОЛИГРАФИК Полиграфияга оид, алоқадор. *Баъзи туман газеталарининг полиграфик базиси ҳамон ночор.* Газетадан. *Бу ҳол нашрлар тиражининг кўпайганлиги, полиграфик сифатининг яхшиланганлигида ҳам кўриниб турибди.* Газетадан.

ПОЛИГРАФИСТ Полиграфия саноатининг ишчиси; полиграфия мутахассиси.

ПОЛИГРАФИЯ [юн. polygraphia – кўп ёзиш < поли.. + юн. grapho – ёзаман, ёзяман] Техниканинг китоб, газета, журнал, плакат каби босма маҳсулотлар тайёрлаш ва чоп қилиш билан боғлиқ барча жараёнларни ўз ичига олган тармоғи. *Полиграфия саноати.* ■ *Полиграфия аста-секин меҳнаткашларни маънавий руҳда тарбиялашнинг қудратли ишлаб чиқариш базасига айланди.* «Фан ва турмуш».

ПОЛИДАКТИЛИЯ [поли.. + юн. daktylos – бармоқ] *тиб.* Кўп бармоқлилик: қўл ёки оёқ панжасида ортиқча бармоқ(лар) бўлиши.

ПОЛИЗ [ф. *پاليز*] Қовун, бодринг каби палак отиб ўсадиган экинлар экиладиган майдон, пайкал. *Полиз экинлари. Полизни сугормоқ.* ■ *Ана, икки ёндаги паҳса деворлар чекиниб, олдинда теп-текис полиз кўринди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. *Полизларда қовун-тарвузлар ширага тўлган, ишқомлар ҳосилдан бели букилиб қолган тўкин, баракали куз боши эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПОЛИЗЧИЛИК Полиз экинлари экиш ва етиштириш; полиз хўжалиги. *Жамоада боғдорчилик ва полизчилик масалалари ҳал этилди.* Газетадан.

ПОЛИКЛИНИКА [юн. polis – шаҳар + klinike – даволаш < kline – ўрин-кўрпа] Катнаб даволанувчиларга, шунингдек, уйдаги беморларга турли касалликлар бўйича тиббий ёрдам кўрсатадиган даволаш-профилактика муассасаси ҳамда шу муассаса жойлашган бино. *Поликлиникага даволаниш учун қатнамоқ. Поликлиника врач.* ■ *Махсус поликлиника – 50 каравотлик шифохона турли касалликларни даволашга мослаштирилган.* Н. Сафаров, Оловли излар.

ПОЛИМЕР Полимерларга оид, полимерлардан иборат. *Полимер моддаларнинг молекулалари.. бир неча минг ва миллионлаб атомлардан таркиб топгандир.* «Фан ва турмуш». *Тошкент кимё-технология институтининг конструкторлик бюроси полимер иситкичлар яратди.* «Фан ва турмуш».

ПОЛИМЕРЛАНИШ, полимерлаш *ким.* Қуйи молекулали модда (мономер)ларнинг муайян кимёвий боғ орқали бирикиб, юқори молекулали бирикма (макромолекула)лар ҳосил қилиш жараёни.

ПОЛИМЕРЛАР [юн. polymeres — кўп қисмлардан ташкил топган; хилма-хил] *ким.* Молекулалари бир ёки бир неча турли кўп сонли такрорланувчи ҳалқалар — мономерлардан ташкил топган, юқори (кўп) молекулали кимёвий бирикмалар (синтетик материаллар, пластмассалар, резина, лак-бўёқ моддалари ва б. тайёрлашда хомашё сифатида ишлатилади). *Ҳозирги полимерлардан халқ ҳужалигининг турли соҳаларида кенг фойдаланилмоқда.* «Фан ва турмуш».

ПОЛИНЕВРИТ [поли.. + юн. neuron — нерв] *тиб.* Кўл-оёқ нервларининг бир вақтда касалланиши.

ПОЛИОМИЕЛИТ [юн. polios — кулранг + myelos — орқа мия] *тиб.* Марказий нерв системасининг (орқа мия кулранг моддасининг) зарарланишидан келиб чиқадиган, кўпинча болаларда бўладиган оғир юқумли касаллик. *Унинг [ўсмирнинг] танасида полиомиелит касаллигидан қолган асорат шундоқ-қина билиниб турибди.* «Фан ва турмуш».

ПОЛИП(ЛАР) [юн. polypus < поли.. + pus — оёқ] *тиб.* Сурункали яллиғланиш натижасида шиллиқ парданинг маълум қисмларида ҳосил бўладиган сўргичсимон ўсиқчалар.

ПОЛИС I [юн. polis — шаҳар-давлат] *тар.* Юнонистон ва Қадимги Римда муайян бир шаҳар ва унинг атрофидаги ҳудудни қамраб олувчи шаҳар-давлат.

ПОЛИС II [фр. police < итал. polizza — тилхат, пагта] Суғурта жамияти томонидан суғурта қилинган шахс ёки муассасага бериладиган ва суғурта шартномаси ва унинг шартларини тасдиқлайдиган гувоҳнома.

ПОЛИСЕМАНИК *тлш.* Кўп маънога эга бўлган; кўп маъноли. *Полисемантик сўзлар.* ■ *Фразеологик антонимлар моносемантик ва полисемантик бўлиши мумкин.* «ЎТА».

ПОЛИСЕМИЯ [поли.. + юн. sema — белги] *тлш.* Бир сўз ёки белгининг бир неча маънога эга бўлиши, кўп маънолилиқ. *Полисемия тилшуносликнинг энг муҳим масалаларидан бири ҳисобланади.* «ЎТА».

ПОЛИТЕИЗМ [поли.. + юн. theos — худо] Бир неча худога сифинувчи, бир неча худони эътироф этувчи дин ёки диний эътиқод, кўп худолилиқ; *зид.* **монотеизм.**

ПОЛИТЕХНИЗМ [поли.. + techne — санъат, маҳорат; касб-ҳунар] Мактаб ўқув-

чиларини ишлаб чиқаришнинг асосий тармоқлари билан ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан таништиришни мақсад қилиб қўйган таълим тизими.

ПОЛИТЕХНИК I Политехнизмга оид. *Политехник таълим.*

2 Техниканинг турли соҳаларини ўрганиш ва турмушга татбиқ қилиш билан боғланган. *Политехник институт. Политехник музей.*

ПОЛИТЕХНИКА Техника тармоқлари мажмуи. *Политехника музейи. Политехника таълими. Политехника институти.* ■ *Зал бирдан жимиб қолди. Устахонаси йўқ мактабда қандай қилиб политехника таълими йўлга қўйилиши мумкин эканини билишга қизиқиб, директорнинг оғзига тикилибди.* С. Аҳмад, Сайланма. -*Ёдгор.. Ёдгор Мирзаев.. Политехника институтида ўқийди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПОЛИТОЛОГИЯ [юн. polis — шаҳар, давлат + logos — фан, таълимот] *қ.* **сиёсатшунослик.**

ПОЛИТРУК [р. политический руководитель — «сиёсий раҳбар» бирикмасининг қисқартмаси] *тар.* Ҳарбий қисм ва бўлинмаларга сиёсий-тарбиявий ишлар бўйича раҳбарлик қилувчи, сиёсий ва жанговар тайёргарлик учун командир билан тенг жавоб берувчи шахс (1942 йилга қадар). *Беш хонали ёғоч уйга рота командирлари, политруклар, штаб командирлари йиғилдилар.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПОЛИТУРА [нем. Politur < лот. politura — безак, безаш, силлиқлаш] Ёғоч буюмлар сиртини пардозлаш учун ишлатиладиган лак-бўёқ материали.

ПОЛИУРИЯ [поли.. + юн. uron — сийдик] *тиб.* Сийдикнинг ҳаддан ташқари кўп ажралиши.

ПОЛИФОНИЯ [поли.. + юн. phone — товуш, овоз] *мус.* Икки ёки бир неча овоз (куй)нинг бир пайтнинг ўзида уйғун ҳолда кўшилиши ва ривожланиб боришига асосланган кўп овозлилиқ тури.

ПОЛИЦИЯ [нем. Polizei < юн. politeia — давлатни бошқариш; маъмурият] **I** Айрим мамлакатларда: мавжуд ижтимоий ва давлат тузумини ҳимоя қилувчи, жамоат тартибини сақловчи, жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликка қарши курашувчи маъмурий органлар тизими. *Полиция маҳкамаси олдидан ўтар-*

кан, ҳар кимни титроқ босар, унинг жабрини, даҳшатини халқ ҳар кун, ҳар соат, ҳар минут тотиб турарди. Ойбек, Танланган асарлар. *Италия полицияси мамлакатнинг марказий ва жанубий районларида жиноятчиликка қарши катта кураш операцияси ўтказди.* Газетадан.

2 айн. полициячи. Одамлар бурчак-бурчакда тўхтаб, бир-бирларидан янгиликларни суриштиришар, ҳар қадамда кўчма митинглар бўлаётганди. Полиция, миришбларнинг эса қоралари кўринмасди. К. Яшин, Ҳамза. *Полиция ўтказган ялпи тинтув вақтида ўттиздан кўпроқ контрабандист қамоққа олинди.* Газетадан.

ПОЛИЦИЯЧИ Полиция хизматидаги киши, полиция ходими. *Шаҳарда ўрнашиб олган полициячиларни тор-мор қилиш зарур эди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Полициячилар роса синчиклаб текшириб чиқишди.* «Фан ва турмуш».

ПОЛИЦМЕЙСТЕР [нем. Polizeimeister — полиция бошлиғи] тар. Чор Россияси ва баъзи Фарбий Европа давлатларида: катта шаҳарлар полициясининг бошлиғи. *Тошкент эски шаҳар полицмейстери Колесниковнинг Олмазор маҳалласидан туриб, халқни — бола-бақра, ёш-қари, хотин-қиз демай оттириши.. ҳам жойларда бирин-кетин кўтарилган норозилик кўзғолонлари алангасини ўчиролмади.* К. Яшин, Ҳамза.

ПОЛИЭТИЛЕН [поли.. + этилен] Этиленни полимерлашдан ҳосил қилинадиган оқ ёки рангсиз шаффоф, қаттиқ модда; синтетик полимер (ўров материаллари, электротехникага оид буюмлар, қувурлар ва ш.к. ишлаб чиқаришда қўлланади). *Иморатларнинг кўпгина деразаларига полиэтилен плёнка қоқилган.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Сўнгра ундан [ҳовуздан] боғ томонга қаратиб.. полиэтилен қувурлар тортилади.* «Фан ва турмуш». *Жорий йилнинг ўтган даврида.. озиқ-овқат саноати учун зарур бўлган 18 миллион дона полиэтилен қоплар тайёрланди.* Газетадан.

ПОЛК [р. полк — бир гала, тўп (қиз); тўда, оломон; кўшин] Одатда дивизия ёки бригада таркибига кирадиган ва бир неча батальон ва ротадан ташкил топган ҳарбий қисм. *Пиёда аскарлар полки. Танкчилар полки.* ■ *Эрталаб госпиталь жойлашган боғ олдига майдонга бутун полк йиғилди.* О.

Ёқубов, Излайман. *Полк икки кунли маршдан кейин бепоён, кун тушмас қалин бир урмонга ўрнашганича қолиб кетди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПОЛКА [р. полка — девордаги идиш тоқчаси] **1** Идиш-товоқ, китоб кабилар кўйиш учун деворга ёки шкафага ўрнатилган, тахта ёки қаттиқ материалдан қилинган тоқча. *Улардан бири ерда тартибсиз сочилиб ётган бир даста китоб ва қандайдир қўлёзмаларни, чувалашиб кетган каноп боғичлардан ажратиб, полкага тахлаш билан банд.* Ҳ. Аҳмар, Яккама-якка.

2 Темир йўл вағонида одам ўтирадиган ёки ётадиган алоҳида жой. *..юқори полкадаги Шерали деразага бағрини бериб ётиб олган, ойнага тиралган бурни пучуқ кўринарди.* Ҳ. Фулом, Феруза. *Менинг жойим юқорида эди. Уни тинчитиб, чамадончамни полкага иргитдим-да, ўзим ҳам бир сакраб чиқиб олдим.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПОЛКОВНИК [пол. polkownik] ҳарб. Подполковникдан юқори, генерал-майордан куйи офицерлик унвони ва шундай унвонга эга бўлган ҳарбий киши. *Полковник баъзан ҳикоя айтишдан тўхтаб қоларди.* Ҳар иккимиз учун ҳам бу сукунат чўзилиб кетганга ўхшарди. Н. Сафаров, Оловли излар. *Полковник солдат ва офицерларнинг жангга тайёргарлиги қандай бораётганлигини текширади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПОЛЛИ Тагига тахта қоқилган, пол қилинган. *Шерзод катак-катак линолеум болли йўлакдан юриб бораркан, икки кундан буён девор остида турган каравот йиғиб олинганини кўриб, тағин қувонди.* Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор.

ПОЛЛЮЦИЯ [лот. pollution — булғаниш, ифлосланиш] физиол. айн. **ИҲТИЛОМ.**

ПОЛОНИЙ [лот. Polonium < Polonia — Польшанинг лотинча номидан] Менделеев даврий системасининг VI гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; юмшоқ кумушранг оқ металл.

ПОЛОСА [р. полоса — камбар ер майдони; чарм тасма] **1** Муайян текислик, расм ёки чизмадаги узун текис из; муайян майдон, бўшлиқнинг тор, камбар қисми.

2 Бирор нарсанинг алоҳида, чўзилиб кетган қисми, минтақа. *Довул 200 метрдан 6 километргача кенликдаги узун энсиз полоса бўйлаб ҳаракатланади.* «Фан ва турмуш».

3 *плрф.* Терилган матндаги, босма нашрдаги бет, саҳифа. *Мақола газетанинг икки полосасини эгаллади. Газетанинг сўнги полосидаги эълон.*

ПОЛОТНО [р. полотно — қалин газлама, кийим, ёпинғич] 1 Арқоғи ва ўриши бир хил йўғонлик ва қалинликда бўлган, ипак, ип, каноп ва ш.к. дан тайёрланган пишиқ ва силлиқ газлама ва ундан тикилган кийим. *Ипакли полотно. Штапель полотно.* ■ *Уларда [дастгоҳларда] ранг-баранг трикотаж полотнолар тўқиш имкониятига эгамиз. Газетадан. -Духоба, крeдешин.. полотно, шотландкалар тўқиймиз, — дейишибди чеварлар. Ш. Фуломов, Ёрқин йўллар. Юнқа блузкадан ҳам, крeдешин, полотно кўйлақлардан ҳам унга тўқ кўк шол кўйлақ маҳқул бўлди. «Саодат».*

2 Одатда бўзсимон махсус матога чизиладиган катта яхлит сурат. *Машҳур рассом полотнолари.* ■ *Рассом Шарқ аёллари образини яратиш устидаги ишларни давом эттириб, бир қатор ранг-баранг полотнолар яратди. Газетадан. Айни кунларда Т. Жамолдинов янги полотнолар устидаги излаишларини давом эттирмоқда. Газетадан.*

3 кўчма Бирор тарихий воқеа-ҳодисани кенг ва ҳар томонлама тасвирлаган бадиий асар. *Т. Қайибереенов адабиётимизни «Қорақаллоқ достони» номи йирик тарихий полотно билан бойитди. «ЎТА».*

4 махс. Темир йўл ёки шоссенинг тош, шағал ва ш.к. дан кўтариб ишланган асоси, кўтармаси. *Олисларга чўзилиб, уфққа сингиб кетган темир йўл полотноси хаёлимни олиб кетди. С. Аҳмад, Қалдрон далалар.*

ПОЛЬКА [чех. polka — поляк: жабрланган поляклар билан бирдамлик рамзи сифатида шундай номланган] 1 Давра бўйлаб жуфт-жуфт бўлиб, тез, сакраб-сакраб ўйналадиган чех халқ рақси.

2 Шу рақс ритмидаги мусиқа асари. *Андижон полькасига ўйнамоқ. ■ У [Қиёмхон] узоқ ўйнади. «Андижон полькаси», «Лазги», «Дилхирож» куйларига хиром айлаб, дам бошиққа, дам Ислом отага, дам юбшяр — Фая опага қош учуриб, тилла тишларини йилтиратиб им қоқарди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.*

3 Эркакларнинг соч кўйиш турларидан бири (бунда соч чакка ва орқадан сал олиб текисланади).

ПОЛЯК 1 Польша Республикасининг туб (асосий) аҳолисини ташкил этган халқ (миллат)нинг номи.

2 Шу халққа мансуб (шахс, тил ва ш.к.) *Поляк халқи. Поляк тили. Поляк аёл.*

ПОЛЯКЛАР Польша Республикасининг асосий аҳолисини ташкил қилган, ғарбий славянларга мансуб халқ.

ПОМАДА [фр. pomade < pomme — олма (ушбу малҳамни тайёрлашда дастлаб олмадан фойдаланилган)] Турли хушбўй моддалар аралашмасидан тайёрланган косметик восита, суртма малҳам. *Лабга помада суртмоқ.*

ПОМЕШЧИК [р. помещик < поместье — «хизматлари учун берилган чек ер» с. дан] тар. Чор Россиясида, шунингдек, ер хусусий мулк бўлган мамлакатларда катта ер эгаси.

ПОМИДОР [итал. pomidoro < pomo d'oro — олтин олма] Итузумдошлар оиласига мансуб сабзавот ўсимлиги ва шу ўсимликнинг олмасимон юмалоқ, қизил, баъзан сариқ рангли меваси. *Помидор ўзининг дармондорилиги билан жуда қимматлидир. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Қандли диабет билан хасталанган беморнинг кундалик овқатида қовоқ, бодринг, укроп, помидор бўлиши керак. «Фан ва турмуш».*

ПОМОЛОГИЯ [лот. pomum — мева + юн. logos — фан, таълимот] Мевали ва резавор мевали ўсимликлар навлари ҳақидаги фан; навшунослик.

ПОМПА [ғолл. pomp — сўрғич, насос] махс. Ортиқча сувни чиқариб ташлайдиган ва ёнғинга қарши қурилмалардаги сув насоси; умуман, суюқликларни тортиб, чиқариб ташлайдиган насос.

ПОНА 1 Нарсаларни ёриш, кериш ёки бириктириш учун ишлатиладиган, бир учи тигли ёғоч ёки темир. *Темир пона. Ёғоч пона. Пона қоқмоқ. Пона қоқиб маҳкамламоқ. ■ Унинг бир қўлида мушук калласидай калтасоп болға, бошқа қўлида темир пона. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Терлаб қизариб кетган бўлса-да, омбирни пона қилиб, занжирни дўқийлатиб ураверди. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди.*

Пона урмоқ 1) нарсаларни ёриш, кериш учун улар орасига (ёриғига) пона тикмоқ, ўрнаштирмоқ. *Замон тош қатламларини пона уриб кўчирар, икки ённи бўшатиб,*

гурзига йўл очиб берарди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.; 2) орага нифоқ солиб, зарар етказмоқ. *Дарҳол ҳар хил шаклга солиб, шу баҳона бирлигимизни бузишга, мафкурамизга пона уришга уринадилар.* Газетадан.

ПОНСАД [ф. پانصد — беш юз] *тар.* Хонликлар даврида: аскар бошлиқларига берилган унвонлардан бири ва шу унвонга эга бўлган, одатда 500 кишидан иборат ҳарбий қисмга бошчилик қилган шахс. *Султон Содиқ акалари — Тойчоқ ва Аҳмад билан 1860 йилда Қўқон хони хизматида келиб, понсад унвонини олди.* «Фан ва турмуш».

ПОНТОН [фр. ponton < лот. pons, pontis — кўприк] **1** Вақтинчалик кўприк, иншоот ва ш.к. ни сув юзида кўтариб туриш учун таянч сифатида ишлатиладиган таги ясси қайиқ.

2 Шундай қайиққа ўрнатилган вақтинчалик кўприк. *Баҳодир жангчилар қўлбола қайиқ ва резинка понтонларда дарёни ҳаммадан олдин кечиб ўтиб, душман истеҳкомларининг дабдаласини чиқариб, у ерда жойлашиб олдилар.* Газетадан. *Бир чеккада устига понтонлар ортган юк машиналари елиб боряпти..* М. Муҳамедов, Одерга.

ПОП I [юн. pappas — ота, отахон ёки лот. pora — қурбонлик пайтида қоҳин ёрдамчиси] Православие черковида ўрта даражали руҳоний. *Поплар қўнғироқларни ура берди, қўнғироқнинг товуши оламни тутди.* «Гўр-ўғлининг туғилиши». *Рустам камгап бўлиб юрар эди, баъзан бутхонага поп билан бирга бориб, тушган пулларни йиғиб олар эди.* «Ёшлик».

ПОП II тақл. с. Бирор нарсага юмшоқроқ нарса билан урилганда чиқадиган товуш. *Қопқоқ поп этиб ёпиди.*

ПОПИЛЛАМОҚ «Поп-поп» этган товуш чиқармоқ. *Китоблар попилаб ерга тушди. ■ Дакан ерга оғир юкдай попилаб тушди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Тўла ўртоғининг юпун пальто тагидан суяги туртиб чиққан елкасига попилаптиб урди.* М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ПОПИЛТИРИҚ с.т. **1** Баъзи ўсимликларнинг пояси учиди ҳосил бўладиган, етилганда момиксимон тўзғоққа айланадиган тўпгули, попуги. *Енгил шабада қамишларни шитирлатиб, учларидаги попилтириқларини сувга учиради.* М. Маҳмудов, Манту куй излаб.

2 Шокила, попук. *От ёпиғининг попилтириғи.*

ПОПИШАК зоол. Олачипор патли, елпиғичсимон тожли, қайрилма тумшуқли ҳашаротхўр қуш; сассиқпопишак. *Аллақаердан учиб келган попишак ўзини товус ҳис қилиб, қўёш нурлари остида товланиб, ўйин қиларди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПОПЛИН [итал. papelino — папага, папа қароргоҳига тегишли] Арқоғи йўғонроқ, ўриши ингичкароқ, ип ёки ипакдан, баъзан кимёвий толалардан тўқилган газлама. *Ипакли поплин. ■ Улар орасида поплин, батис(т), пахмоқ ва рўмолбоп газламалар ҳам бор.* Газетадан.

2 Шундай материалдан тикилган. *Поплин кўйлак.*

ПОП-МУСИҚА [ингл. pop (popular) music — оммабоп муסיқа] 20-асрнинг ўрталаридан қарор топган енгил (кўнгилочар) эстрада муסיқасининг хилма-хил услублари ва жанрларини қамраб олувчи тушунча.

ПОПОП [р. ихтирочи конструктор Попов номидан] **1:** **попоп машина** Матоларга илма игна билан гул тикадиган машина. *Набиғулнинг акаси Қодирга попоп машина билан гул солинган қора бахмал бир рўйжа кўрсатди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

2 Каштачиликда чок тури, йўрма.

ПОПОПЧИ Каштачилик билан шуғулланувчи киши. *Тўтибу тўй ҳаракатида попопчиникига кетган.* С. Зуннунова, Гулхан. *Хоҳ учиринг, хоҳ учирманг, дугона, Тилак - қизлар иқболдан нишона, Суроғлабсиз, атай бўлдим попопчи, Бўлурми деб ишқимизга баҳона..* Т. Тўла, Оромижон.

ПОПОПЧИЛИК Машинада кашта тикиш касби; попоп машинада йўрма чоки билан бадий буюмлар (чошшаб, сўзана, палак, дўппи ва ш.к.) тайёрлаш.

ПОПОҚ с.т. қ. қалпоқ. *Бошинда попоғи ақшмини олди, ҳам йўлдан чиқарди, ҳам йўлга солди.* «Кўшиқлар».

ПОП-ПОП Поп II с. тақр. *Поп-поп қилмоқ.*

ПОПУК 1 Нарсаларга безак учун тақилладиган бир боғлам тола, пат, ип ва ш.к. *Дўппи попуғи. ■ Шарофат, паранжининг попуғини эшиб, ерга қараганича ўтирар, афтидан, бу саволга жавоб бермоқчи эмас эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Гажим, шокила. *Байроқ попуги.* ■ *Зайнаб гиламнинг попугини чирмаб, нима-нингдир хаёлини сурар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Каромат опа.. дастурхон попугини ўйнашда давом этди. Т. Алимов, Совчи.*

3 Ёш қизларга нисбатан эркалаш маъносида ишлатилади. *Олдинда сизлар, ой попуқларим. Ойбек, О. в. шабадалар. -Сиз, попуқ қизим, этагингизга памилдори, ловия териб чиқинг, — деди амма Мунавварга. С. Анорбоев, Меҳр.*

4 Шокилали қоғозга ўралган конфет. *Бир кампир сепкилдор боланинг чап ёнидаги кўйлак кийган қизчага попуқ узатади, кейин уни кўтариб олади. Р. Файзий, Сен етим эмасан.*

5 Попук (хотин-қизлар исми).

Попуги пасаймоқ қ. пасаймоқ 4. *Домланинг нутқларидан кейин одамларнинг попуги пасайиб қолди. Э. Райнов, Ажаб қишлоқ, Раҳимжон попуги пасайиб, нафаси чиқмай қолди. Ҳ. Назир, Ёнар дарё. Попук илдиз Ўқ илдиз қуригач, унинг ўрнига поянинг остидан ўсиб чиқадиган кўп сонли майда илдизчалар (кўриниши попуқка, шокилага ўхшайди).*

ПОПУКДАЙ, -дек Бежирим, чиройли. *Қош-кўзи попуқдай, доим кулиб турадиган Шоира деган дундиққина жувон беморларга уқол қилишга киришади. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. Авваллари Фотима-Зухраларни доимо адаштириб юрардим. Ҳозир ҳам иккаласи бир-бирига ўхшайди. Попукдек қош-кўзли, кулча юзли.. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.*

ПОПУКЛИ Попукка эга. *Иброҳим попукли лўла болишни тортиб, тиззасига кўйди. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.*

ПОПУЛЯЦИЯ [лот. populatio < populus — халқ, аҳоли] Узоқ муддат муайян бир жойни эгаллаб яшайдиган ва бир қанча авлодлар оша аслидагидай тикланиб турадиган бир турга мансуб зот (организм)лар йиғиндиси.

ПОРА I [ф. پاره — бўлак, лахтақ, парча; ҳисса, улуш; йиртилган, кесилган] (о-узун) **I** Парчаланган нарсанинг бир қисми; бўлак, парча. *Пора бўлмоқ. Пора қилмоқ.* ■ *Қураёт, тахта пораси устида хушсиз қолган Фарҳоддай, ўз ихтиёрини унга бериб ожиз қолди. З. Фатхуллин, Сўнмас юлдуз. Бургут уни чангалга олиб, Мушук жағин қилибди пора. Я. Курбон. Ўсма кўйдингму қошингга,*

Бунчалар ҳам қорадур, Билмадим, бу қошларингдан Қанча диллар порадир. Э. Воҳидов, Ёшлик девони. Сенинг юрагингда лахта-лахта қон, Сийнанг нималардан бўлмаган пора. А. Орипов, Йиллар армони.

2 эск. кт. Тўда, тўп, гуруҳ. *Мен бир пора йигитларни олиб, ёвнинг орқасига ўта билдим. Ойбек, Навоий.*

3 эск. кт. Асарнинг тугал қисмларидан бири; қисм, бўлим; боб. *Ўттиз пора қуръонни ёд олмоқ.*

ПОРА II [ф. پاره — майда пул, чақа; хайр-садақа: ришва, пора] Бирор ишни ноқонуний тарзда битириб бергани учун мансабдор шахсга бериладиган ёки берилган нарса ёки пул. *Пора олмоқ. Пора бермоқ. Пора емоқ.* ■ *Абзамжон ака ҳозир пора билан иш битказиш мумкинмаслиги, пора берган ҳам, пора олган ҳам қия бўлиб кетишини айтиб қолди. С. Аҳмад, Сайланма. Тавба, порага келган пулни тарозида тортиб оладиган одам қандай қилиб прокурор бўлиб қолди экан? Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.*

ПОРАЛАМОҚ I кам қўлл. Пора-пора қилмоқ, парчаламоқ. *Кўйлакни пораламоқ.* ■ *Тез-тез ўққийди. Ҳар йўталганида ичичини.. ўша махлуқ ўтқир панжаси билан тимдалаб, поралаб ташлаётгандек бўла-верди. С. Сиёев, Аваз. Кун булутни поралаб пар-пар, Бошлар узра кезиб юрибди. М. Али, Боқий дунё.*

2 кўча Пора-пора қилмоқ, яраламоқ, тилмоқ. *Дилни пораламоқ. Юракни пораламоқ.*

ПОРА-ПОРА [ф. پاره پاره — йиртилган, парча-парча қилинган] рвш. Бўлак-бўлак, парча-парча, чилпора. *Юрагим-ей, бошлаб келдинг мени қайга? Бағрим ўхшар пора-пора бўлган найга. М. Юсуф. Фанимлар дастидан мулк пора-пора. «Шарқ юлдузи». Бошидан ошириб ерга уради, Тушиб ерга, пора-пора бўлади. «Алпомиш». Биттадан чўқиганларингда ҳам мени пора-пора қилиб қўясизлар. Ойбек, Навоий.*

ПОРАХЎР [ф. پارهخوړ — пора еювчи, олувчи] **I** сфт. Пора оладиган, порага ўрганган. *Порахўр одам,* ■ *Бир порахўр амалдор амалидан тушиб, ғалати дардга йўлиқди. А. Қаҳҳор, Пора. Гиёс каллага ўхшаш порахўр қози бўлар, шу-да? М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

2 от Пора олиш билан шуғулланувчи киши. *Азиз дўстим, мени эмас, аввало, ўз*

нафси, шуҳратини ўйлаган порахўрларни йўқотиш керак. Шукрулло, Сайланма. «Бу беномус порахўрнинг нўстагини энди қоқаман» деган қатий фикр билан сўзини давом эттирди. С. Аҳмад, Чўл бургути.

ПОРАХЎРЛИК 1 Пора олиш, пора ейиш билан шуғулланиш. *Порахўрлик қилмоқ.* ■ У аслида Содиқжон бойваччанинг қопагон ити.. порахўрликка зўр берган, подшоликка йиғиладиган солиқларнинг юздан тўқсонини уриб, ҳамёнини муттасил қап-пайтиришни ўйлаган аждарнафс бир бадкир эди. К. Яшин, Ҳамза.

2 ҳуқ. Пора олиш, пора бериш, бу ишда воситачилик қилиш каби мансабдорлик жиноятлари. «Порахўрлик ҳаётимизга типик эмас» деганларнинг қанча-қанчаси пора билан қўлга тушиб, жазоланиб кетдилар. Газетадан. Шаҳарда.. коррупция, порахўрлик ва рэкэтга нисбатан бешафқат кураш олиб борилмоғи лозим. Газетадан. -[Ҳомид] У ерда [Кўқонда] ҳам тинч ётмай, Утаббой қушбегини порахўрликда айблаб, Мусулмон чўлоққа ариза берган, — деди [Уста Фарфи]. А. Қодирий, Утган кунлар.

ПОРИЛЛАМОҚ 1 Кучли нур сочмоқ, гуруллаб ёнмоқ. Хуройимнинг уйда катта чироқ пориллаб ёниб турибди, болахона орқасидан ярқираб ой кўтарилмоқда. У. Исмоилов, Сайланма. Кимдир нирпираб турган машъалага керосин қуярди, машъала пориллаб кетарди. Газетадан.

2 кўчма Ялтирамоқ, ярқирамоқ, ёнгандай бўлиб кўринмоқ. [Каримжоннинг] Қошкўзлари пориллаб.. ёқимтой чехрасига қизиллик югурди. М. Исмоилий, Одамийлик қиссаси. Касал кўзлари пориллайди, қоронғи кулбага қандайдир ёруғ киргандай бўлди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 тақл. с. «Пор-пор» этган товуш чикармоқ. Кўп ўтмай ҳовлидан мотоцикл моторининг пориллаган товуши эшитилди. М. Хайруллаев, Кўнгил.

ПОРЛАМОҚ 1 Ёрқин нур сочиб турмоқ, равшан ёнмоқ. Булутсиз кўкда қуёш порлайди. ■ Дарахтлар орасида порлаб турган чироқлар бирин-сирин сўнди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Порлаган чироқлар атрофни кундуз қилиб юборган. «Шарқ юлдузи». У ётоқхоналарнинг электр нури порлаган деразаларига анерайганича битта-битта

юриб келаркан, беҳштиёр узоқ шаҳарчадаги қадрдон уйини эслади. «Ёшлик».

2 кўчма Нур сочмоқ, барқ урмоқ, балқимоқ. Хадича аянинг ташвишли кўзлари қувончдан порлаб кетди. Ҳ. Назир, Ёнар дарё. «Севиб қолган!» У кўзларида порлаган қувончни яшира олмас, тасаввурида бирданига фариштага айланган шу одамни хафа қилмаслик учун бошини кўтармас эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Ёшгина бир аёл кулиб турган кўзларини порлатиб: -Хадичахон, холам уэр сўраяптилар, эшитинглар, ўртоқлар, — деди. Н. Сафаров, Хадича Аҳорова.

ПОРЛОҚ 1 Порлаб, нур сочиб турадиган, нурдек равшан. Қуёш нури жуда кўркам, юксак ва порлоқ, Нуриин хатто аямайди вайронадан ҳам. Ф. Фулом, Танланган асарлар. Фазодан теранроқ нима бор экан? Юлдузлар базмидан порлоқ қай йиғин? А. Орипов, Йиллар армони.

2 кўчма Бахт-саодат, истиқбол сари бошловчи; равнақли, нурафшон. Порлоқ келажак. ■ Эй яша, порлоқ кун, бахтли келажак. Омон бўл, Ватаним, минг йиллар боқий! Ф. Фулом, Танланган асарлар. Дадил босилган қадам порлоқ келажакнинг устунидир. «Саодат». «Чўл ҳавоси»ни ўқиб, суюниб кетдим. Бирдан лов этиб, аланга билан бошланган ижоднинг келажаги порлоқ бўлади. А. Қаҳҳор, Асарлар.

ПОРНОГРАФИК Порнографияга оид, асосланган. Порнографик нашрлар ва суратларнинг тарқалиши.. ёш авлод маънавиятининг таназзулига сабаб бўлиш хавфи бор. Газетадан.

ПОРНОГРАФИЯ [юн. pornos — бузуқ, ахлоқсиз, фоҳишабоз + grapho — ёзаман] Адабиёт, тасвирий санъат, театр, кино, телекўрсатув, радиоэшиттириш ва ш.к. да жинсий ҳаётни қўпол-яланғоч ҳолда, беҳаёларча тасвирлаш, намойиш қилиш; шундай тасвирга асосланган асарларнинг ўзи.

ПОРОМ Дидга мос келадиган, кўнгилдагидек, ёқимли. Пором келмоқ. ■ -Бу ер менга пором келиб қолди. Хизматни аямасим, — деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола. Комиссиянинг сўзлари Авазбойга унча пором келмади. Н. Сафаров, Оловли излар. Кино муҳаббатдан баҳс қиладиган бўлганидан жуда дуруст, айниқса, менга пором эди. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ПОРОХ [р. порох, прах – чанг, гард, хок] Патрон ва снарядлар тайёрлаш учун ишлатиладиган, кўп таркибли портловчи моддаларнинг зичлаштирилган қаттиқ аралашмаси. *Тутунсиз порох. Қора порох.* ■ *Отиладиган қуролларда ишлатиладиган портловчи модда – порохни дастлаб ҳиндлар кашф этди.. «Фан ва турмуш». Шамол порох тутунининг ўткир ҳидини олиб келди.* П. Қодиров, Уч илди.

ПОРОШОК [р. «porох» с. дан] 1 Кукун ҳолидаги қаттиқ модда. *Графит порошоги.* Бўр порошоги.

Тиш порошоги Тишни тозалаш учун ишлатиладиган махсус порошок. *Агар клеёнкада сиёҳ доғи бўлса, хўллаб, устига тиш порошоги сепинг, сўнг артиб ташланг.* «Саодат».

2 Кукунланган дори. *Сан-сарик порошок ҳолдаги бу зирвор Ҳиндистон ва Афғонистонда ўсадиган бир турли бута ўсимлигининг томиридан тайёрланади.* К. Маҳмудов, Қизилқарли пазандалик.

ПОРСИЛЛАМОҚ Торс-торс ёрилмоқ (тери ҳақида). *Лабларим порсиллаб ётибди.* ■ *Мунир ўрнидан тургач, «улар»нинг дуч келганини ура кетди. Унинг кўзларига қон қуйилиб, анчадан бери йиғилиб ётган аламлари ёмон яранинг патосидек порсиллаб ёрилди.* «Ёшлик».

ПОРСИЛЛОҚ Терининг қуруқшаб торс-торс ёрилишидан иборат касаллик. *У бир-бирига ёпишган лабини остдан тили билан хўллаб, юмшатиб, қонатмасдан ажратишга уринганда, лабларининг порсиллоқ боғлаганини сезди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *У [Тешабой] Воҳиднинг орқасидан бир хезланди-ю, порсиллоқ боғлаган яранинг ёрилишидан қўрқиб, ўзини босди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПОРСИН айн. **порсиллоқ.** *Лабларим порсин боғлабди.*

ПОРСО [ф. پارسا – диндор, тақводор, художўй; табаррук, покиза] 1 Ёмон ишлардан сақланувчи, художўй, тақводор. *Шарму ифбат, ору номус, сабру имон ўргатуб, Айлаб инсон ваҳши(й)ларни, порсо қилди қалам.* Ҳамза, Танланган асарлар.

2 Порсо (эркаклар исми).

ПОРТ I [фр. port < лот. portus – гавань, бандаргоҳ] Денгиз ёки дарё қирғоғида кемалар турадиган ва таъмирланадиган, юк юклаш ва туширишга мўлжалланган, кема-

ларни ноқулай об-ҳаводан муҳофаза қилувчи иншоотлари бўлган, махсус жиҳозланган жой. *Денгиз порти.* ■ *Порт осмонини қора тутун қоплади.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Дунёдаги энг гавжум порт Роттердам (Голландия) ҳисобланади.* Газетадан.

Ҳаво порти айн. аэропорт.

ПОРТ II тақл. с. 1 Юмшоқ идишдаги газ ёки сууқликнинг куч билан отилиб чиқиши, тўқиманинг бирдан ёрилиши ва ш. к. да ҳосил бўладиган товуш ҳақида. *Қон порт этиб ёрилиб кетди.*

2 айн. **парр.** *Бедана порт этиб учиб кетди.*

ПОРТАЛ I [нем. Portal < лот. porta – эшик, дарвоза] Бинонинг меъморий жиҳатдан алоҳида ишлов берилган, бир қадар ажралиб турадиган олд, кириш қисми.

ПОРТАЛ II Конструкция ёки машинанинг П-симон таянч қисми.

ПОРТАЛ III Интернетда: у ёки бу мавзу бўйича доимо тўлдирилиб, янгиланиб борувчи тўлиқ маълумотларни қамраб олувчи универсал тусдаги ахборот саҳифаси. *Порталдан сиз ўзингизни қизиқтирган педагогика соҳасига оид янгиликлар, мунозаралар, янги педагогик технологиялар ҳақида кўплаб маълумотларни топишингиз мумкин.* Газетадан.

ПОРТАТИВ [фр. portatif < porter – олиб, кўтариб юрмоқ] Кўтариб юришга, бир жойдан иккинчи жойга кўчиришга қулай, енгил ва ихчам. *Портатив фотоаппарат.* ■ *Бундай вазиятда [юрэк хуружиди] беморга универсал портатив асбоб – электрокардиограф ёрдамга келади.* Газетадан.

ПОРТЛАМОҚ Газларнинг кучли реакция ёки алангаланиш натижасида жуда тез кенгайишидан ёрилиб парча-парча бўлмоқ, бўлақларга ажралиб сочилмоқ (бирор нарса ёки объект ҳақида). *Порох портлаб кетди.* *Газ портлаб кетди.* ■ *Энди нафас ростлайман деганида, сал нарида бомба портлагани, оёғи жиз этиб куйгани ҳам эсида.* Т. Малик, Ажаб дунё. *Биринчи дарахт йиқилиши билан иккита мина портлаб, бир неча кишини учуриб кетди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПОРТЛАТГИЧ Артиллерия снаряди, мина, ракета ва бомбалардаги зарядни портлатувчи механизм. *Уч юз йиқирма тонна портлатгич бир ярим километр масофадаги тошлоққа чуқур ўрнатилган.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПОРТЛАШ 1 Бирор нарсанинг кучли босим остидаги, ўта қиздирилган газлар ҳосил бўлиши билан кечадиган оний парчаланиши, вайрон бўлиши. *Дахшатли портлаш товушлари, ернинг тинмай силкиниши, Нориннинг чайқалиши одамларни ваҳимага солиб қўйди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Замин қандайдир кучли қувватдан титраб кетди ва шу лаҳзада қулоқ эшитмаган портлаш рўй берди.* Газетадан.

2 кўчма Ҳазабланишдан келиб чиқадиган руҳий-асабий ҳолат. *Назар хотинининг тўлиб турганини, ҳадемай «портлаш» юз беришини биларди.* Э. Усмонов, Ёлқин.

3 тлш. Жипслашган фаол ва нофаол нутқ аъзоларининг ҳаво оқими босими таъсирида оний ёрилиши (очилиши).

ПОРТЛОВЧИ 1 Портлаш хусусиятига эга бўлган, портлайдиган. *Портловчи моддалар.* ■ *Бундай қарорларнинг оқибатлари империянинг ўзи учун портловчи модда бўлиб хизмат қилади.* Газетадан.

2 тлш. Нутқ аъзоларининг жипслашуви ва ҳаво оқими босимининг шу аъзоларни ёриб ўтиши натижасида ҳосил бўладиган (ундош). [*Б ундоши*] *Ўзбек тилида жарангли портловчи ундошлар орасида максимум жаранглилик касб этади.* «ЎТА».

ПОРТРЕТ [*фр.* portrait – тасвир] **1** Реал ҳаётда мавжуд бўлган бир ёки бир неча кишининг ёки рассом тасаввуридаги қиёфанинг тасвири ёки фотогаф томонидан ишланган сурати. *Декан чиқиб кетганидан кейин Гавҳар нам ўтиб кетган газетани варақлади. Иккинчи саҳифанинг чап томонида Гавҳарнинг катта портрети босилганди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. *Чап девордаги гилам устига қоқилган Шамси Тўраевичнинг портретига тикилиб қолди Баширжон. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. Рассом ижодига портрет жанри асосий ўрин эгаллади.* Газетадан.

2 кўчма Адабий асарда персонажлар қиёфасининг тавсифи, тасвири. *Л. Толстой портрет устаси эди.* ■ *Драматик дostonларда ҳам портрет, пейзаж бўлади.* «ЎТА».

ПОРТРЕТИСТ айн. портретчи.

ПОРТРЕТЧИ Портрет устаси, портрет чизувчи.

ПОРТСИГАР [*фр.* porte-cigares < porter – олиб юрмоқ + сигарет] Сигара ёки папи-

рос солиб юриладиган қутича; папирос қути. *Чарм портсигар. Кумуш портсигар.* ■ *Терговчининг газаби қайнаб кетди. Аммо буни сездирмаслик учун портсигаридан папирос олиб тутатди.* И. Қаландаров, Шохидамас, баргида.

ПОРТУГАЛ қ. португаллар. *Португал халқи. Португал тили. Португал аёл.*

ПОРТУГАЛИЯЛИКЛАР Португалиянинг туб аҳолисини ташкил этган, роман тиллари гуруҳига мансуб тилда сўзлашувчи халқ. *Португал халқи.*

ПОРТУГАЛЛАР айн. португалияликлар.

ПОРТФЕЛЬ [*фр.* portefeuille < porter – олиб юрмоқ + feuille – варақ] **1** Китоб, дафтар, ҳужжат кабилар солиб олиб юриладиган дастали ва қопқоқли махсус сумка. *Ҳафиза портфелини айвонга отиб юбориб, ичкарига, уйга кирди-да, ечинмай, ўзини каравотга ташлади.* Мирмуҳсин, Умид. *Портфелни олиб, эшик олдига бориб турдим.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Айниқса, отам олиб берган янги портфелнинг ҳиди бошқача туюларди.* Газетадан.

2 Нашриётларда, газета, журнал муҳарририятларида навбатдаги нашр учун тўпланган қўлёзма материаллар мажмуи. *Муҳарририят портфелида анчагина мақола бор.*

ПОРЦИЯ [*лот.* portio – ҳар бир одамга тегишли улуш, ҳисса] **1** Бирор нарсанинг кимгадир, нимагадир мўлжалланган ўлчовли бўлаги, миқдори. *Доривор порциялари.*

2 Ресторан ёки ошхонада бир хўрандага мўлжалланган маълум миқдордаги егулик. *Икки порция шўрва. Тўрт порция лағмон.* ■ *Ярим порция карам шўрва ичдим. Парҳездаман [деди ишчи]. «Саодат».*

ПОРШЕНЬ [*қад. р.* поршень – энгил оёқ кийими тури] Насос, двигатель, компрессор каби асбоб ва машиналарнинг цилиндри ичида тиғиз ҳаракат қиладиган, суюқлик, газ ёки буғни ҳайдовчи, сўрувчи ҳаракатчан деталь. *Чўян поршень. Трактор двигателининг поршени. Поршень ҳалқаси.* ■ *-Тўхтанг, ички двигателининг поршенида бир гап борга ўхшайди, – деди Раҳимжон. О. Ёқубов, Баҳор кунларидан бирида.*

ПОСАНГИ [*ф.* پارسنگ / پارسنگ – тарози паллаларини тенглаштирувчи қўшимча тош] **1** Тарози паллаларини тенглаштириш ёки идиш оғирлигини чиқариб ташлаш учун тарозининг бир томонига қўйиладиган қў-

шимча тош. *Тарозига посанги қўймоқ.* ■ *Тарозибон гангиб қолиб, посанги тошни шимининг чўнтагига солди.* М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан.

2 кўчма Тенглик, мувозанат. *Ашурмирзо посангисини йўқотиб, ерга ўтириб қолди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. *Ҳа, табиат адолатли, азизим, у доим тарозининг посангисини тенг ушлайди.* «Ёшлик». *Муҳаббатда бой ила гадоий Посангиси бир эмиш азал.* М. Али, Боқий дунё.

3 айн. балансир 2.

4 Турли машина ва конструкцияларга таъсир қиладиган куч ва моментларни мувозанатлаш учун бириктириладиган қўшимча юк.

ПОСБОН [ф. *پاسبان* – қоровул, қўриқчи < *پاس* – туннинг бир қисми + *بان* – сақловчи, қўриқловчи] *кт.* **1** Бирор кимса ёки нарсанинг хавфсизлигини, дахлсизлигини таъминлаш учун постда турган киши; қўриқчи, соқчи, қоровул. *Бири кўкда шунқор.. Бири чегарада юрт посбони.* С. Абдулла. *Шоир, тевараги Ширим қоровул бошиқ махсус посбонлар қўриқлаган ҳашаматли ипак чодирга кирди.* Ойбек, Навоий. *Нақшинкор дарвозанинг икки ёнида икки қуролли посбон шамдек қотиб турарди.* М. Осим, Карвон йўлларидан.

2 кўчма Муҳофаза, ҳимоя қилувчи; сақловчи, ҳомий. *Саломатлик посбонлари (шифокорлар).* ■ *Ширин сўз, ширин муомала, ширин турмуш – саломатликнинг посбони бўлиб хизмат қилади.* Газетадан. *Малоҳат – ҳаё ёнида посбон.* Газетадан.

ПОСБОНБОШИ Бирор кимса ёки нарсанинг хавфсизлигини, дахлсизлигини таъминлаб турган қўриқчи ёки соқчиларнинг бошлиғи. *Шунақами? Ҳўп ғалати эканку жаннат, Посбонбоши келганида бу сирни айтай.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПОСБОНЛИК Қўриқчилик, соқчилик; қоровуллик. *Посбонлик қилмоқ. Посбонликда турмоқ.*

ПОСЁЛКА [р. *посёлок* – кичик аҳоли маскани < поселение – истиқоматгоҳ, қароргоҳ < *селить* – яшаш учун жой бермоқ, жойлаштирмоқ] **1** Одатда шаҳар ёки катта қишлоқдан унча узоқ бўлмаган кичик қишлоқ. *Буларни станциядан посёлкага олиб келган шофёр йигит тақир ерда танҳо тиккайган водопровод жўмрагига шланг тиқиб,*

юк машинасини ювяпти. Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Бу маскандан темирйўлчилар учун йигирмата коттеждан иборат мўъжаз посёлка қад ростлади.* Газетадан.

2 Шаҳар кўринишидаги катта қишлоқ. *Дехқон хонадонлари шаҳар типига қурилган обод посёлкалардаги шинам, данғиллама уйларда фаровон ҳаёт нашидасини суряпти.* Газетадан. *Мамлакатимизда беш ярим мингдан ортиқроқ шаҳар ва шаҳар типигаги посёлка бор.* Газетадан.

ПОСИЛКА [р. *посылка* – ўраб, идишга жойлаб жўнатилган нарса < *послать* – бирон жойга жўнатмоқ, юбормоқ] Яшиқка жойлаб ёки ўраб, почта ёки бирор кимса орқали юборилган нарса. *Посилка юбормоқ. Китобларни посилка қилмоқ.* ■ *Ундан кўра отанг бечорага битта-ярымта посилка юборсанчи, оғайни! О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Мунаввархон унга посилка жўнатди.* С. Зунунова, Гўдак ҳиди.

ПОСИРА I [ф. *پاسره*] **1 тар.** Катта ер эгалари томонидан батрақларга вақтинча фойдаланиш ва ҳосилдан давлат солиқларини тўлаш учун ажратилган ер майдони.

2 шв. Томорқа. *Янги ерлар ўзлаштирдик – сизга посира, Пахта, ғалла ташвишини тортмангиз сира.* Т. Н. Қориниёзий.

ПОСИРА II Йиғилган, ғамланган нарса; қўр. *Посира қилмоқ.* ■ *Бугдойтоя! Биздан илгари раис бу ерни одамларга бериб қўйган экан. Посира экиб олишарди-да.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.

ПОСОН [«фасон» с. дан] *с.т. қ. олифта.* Ёнида *посонроқ кийинган кишиям бор. Райондан келган вакил экан у. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди. Бу ердан исқирт қўйлагини кийиб чиқиб кетиб, у ерда посон бўлиб олар экан.* «Муштум».

ПОСТ [фр. *poste* < *итал. posto* – муайян жойга қўйилган] **1** Қўриқлаш ва мудофаа қилиш учун соқчига ёки соқчилар гуруҳига топширилган жой. *Майли, ёмғир, қор ёғсин, Ўз постимдан кетмайман. Аскарлик қасамимга Ҳеч хиёнат этмайман. Уйғун. Майли, иғволарда ой ҳам тутилсин, Шу постда солдатсан, токи ҳаётсан.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. *Биз, Ватан ҳимоячилари, ўз постимизда ҳушёр турсак, ҳеч ким бизнинг тинч ва осойишта ҳаётимизга раҳна солломайди.* Газетадан.

2 Муайян ҳудудни қўриқлаш, кузатиш учун қўйилган ёки ёрдам кўрсатиш учун уюшган кишилар гуруҳи. *Санитария постлари*. ■ *Ремонт технологиясини тубдан ўзгартириб, унда ремонт турлари бўйича постлар ташкил этилди*. Газетадан. *..устахона халқ назорати пости қандай иш билан шуғулланаётгани менга қоронғи*. Газетадан.

3 Масъулиятли лавозим, мансаб, вазифа. *Директорлик пости*. *Раҳбарлик пости*. ■ *-Аввал каттароқ постда ишлаганмисиз? -Э, йўқ, — деди у киши, соддалигимни кўриб, завқи келди чоғи, тиззаларига уриб кулди.* - *Бозорда оддий паттачи бўлганман*. Н. Аминов, Қалтис хато.

ПОСТАМЕНТ [лот. postamentum] Музей, бадиий кўргазмаларда ҳайкалларнинг тагига қўйиладиган мрамор ёғоч таглик. *Гранит постамент*. ■ *Йўлдош Охунбоевнинг баланд постаментга ўрнатилган, бронзадан ишланган ҳайкали узоқдан кўзга ёрқин ташланиб туради*. Газетадан.

ПОСТАНОВКА 1 [р. поставитъ — қўймоқ] Томошабинларга кўрсатиш учун тайёрланган сахна асари, спектакль. *Цирк ўқувчилар учун турли томошалар, постановка кўрсатади*. ■ *Ўзбекистон телевидениесига Санъат Рўзиматов «Бир гўзал бормиш» постановкасини қўяркан, етакчи образга Турсуноини чиқарди*. «Саодат».

2 Драматик асарни, пьесани тайёрлаб сахнага қўйиш. *Пьесанинг янги постановкаси*. *Постановка қилмоқ*. ■ *Жамоа унга Н. Сафаровнинг «Уйғониш» драмаси постановкасини топширди*. Газетадан.

ПОСТАНОВКАЧИ Пьеса, фильм кабиларни постановка қилишга, спектаклни сахнага қўйишга раҳбарлик қилувчи мутахассис; режиссёр.

ПОТ шахм. қ. пат II. Нафақат пийда ёки бирорта сипоҳ, балки шоҳ ҳам ўрнидан жиломай қолганда, ўйин пот бўлади. Газетадан.

ПОТАШ [ингл. potash < pot — кўза, тувак + ash(es) — кул] ким. Ишқор хусусиятига эга бўлган оқ донатор, порошоксимон модда. *Калий тузларидан кимё саноатида поташ, калий селитраси, бертоле тузи каби.. маҳсулотлар тайёрланади*. М. Зокиров, Бебаҳо хазина.

ПОТЕНЦИАЛ 1 [лот. potentia — куч, қувват] 1 физ. Электр ёки магнит майдони-

нинг маълум нуқтадаги ҳолатини белгилайдиган миқдор, катталиқ. *Ҳужайрадан чиқувчи калий ионлари ҳужайра мембранасининг ички ва ташқи сиртлари ўртасида доимий электр потенциалини пайдо қилади*. «Фан ва турмуш».

ПОТЕНЦИАЛ II [лот. potentia — салоҳият] 1 Бирон-бир жиҳатдан имкониятлар, куч-қудрат даражаси; фойдаланилиши мумкин бўлган воситалар, имкониятлар мажмуи. *Ўзбекистон Республикаси ўз сиёсий ва иқтисодий мустақиллигини ҳимоя қилиш имконини берадиган етарли потенциалга эга*. Газетадан. *Бухоронинг ер ости ва ер усти бойликлари, моддий потенциали жуда буюк*. Газетадан.

2 Фойдаланилиши мумкин бўлган, аммо рўёбга чиқмаган. *Потенциал имкониятлар*. ■ *Ватанимиз жанубий чегаралари яқинидаги қуролли можароларнинг ўчоқлари ҳарбий хавфнинг потенциал манбаларидир*. Газетадан. *Муҳими — мавжуд шмий потенциалдан фойдаланиш, шу потенциални тезроқ ишга солиш*. Газетадан.

ПОТИНЖОН 1 айн. бақлажон. *Потинжон украси*.

2 шв. Памилдори, помидор.

ПОТИРЛАМОҚ 1 с.т. қ. *патирламоқ 1*. *Қалъа девори қавакларидан потирлаб қушлар учиб чиқарди*. «Ёшлик».

2 кўчма с.т. *Безовта бўлмоқ, шошилиб, ҳовриқиб қолмоқ*. *Лекин юраги безовта*. *Нимагадир потирлайди*. Т. Малик, Шайтанат. *Зайнабнинг эса юраги потирлаб, жони ҳалқумига келиб қолди*. Т. Малик, Шайтанат.

ПОТИХА с.т. қ *фотиҳа*. *Потиҳа қиб, арвоҳига бағишлаб, Бу мазордан чиқиб кетди йўл бошлаб*. «Баҳром ва Гуландом».

ПОХОЛ 1 Бугдой, шולי каби бошоқли ўсимликларнинг дони янчиб олингандан кейин қолган қуруқ пояси. *Бир боғ похол*. ■ *Қорамоллар рациона асосан дағал хашак, похол ва ўсимликлар поясидан иборат эди*. Н. Мавлонов, Қорамолчилик.

2 Похолдан қилинган (тўшак ёки бошқа нарса). *Сўридаги похол устига ҳар ким ўз ўрнини ёза бошлади*. Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Бир гал Фарғона водийсини кезиб юрганимизда, бизга ҳамроҳ бўлган яқин дўстимизнинг рафиқаси магазинга кириб, похол шляпа олиб чиқди*. К. Қаҳҳорова, Чорак асп ҳамнафас.

Олдига похол солмоқ Куруқ гап, ваъдалар билан алдамоқ, лақиллатмоқ, кишини аҳмоқ қилмоқ. -*Олахўжа махсум, “Қарға қарғанинг кўзини чўқимайди,” деб нодонларнинг олдига похол солиб туради.. — деди Абдурашул. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ПОЧА [ф. پاچه / پاچه — кичик оёқ; оёқнинг пастки қисми; қўй ва б. ҳайвонлар оёғининг овқат сифатида ейиладиган пастки қисми] 1 Ҳайвонлар оёғининг тиззадан пастки қисми. *Бўри кўйининг почасидан олибди. ■ Улоқчи, қамчиннинг дастасини тишлаб, улоқнинг почасидан тортади.* Газетадан.

2 Оёқнинг тизза билан тўпик ўртасидаги қисми; болдир. *Ит почамдан олди. ■ Нусратбекнинг танидаги титроқ бир оз пасайди. Секин, салмоқли одимлаб бораётиб, ўз хатти-ҳаракатини оқлашга уриниб, ўзига тасалли бера бошлади: «Йўлдан чиққан ҳар қандай дайди лайча вовуллаб, почамга ёпишса, индамай кетавераманми?». С. Нуров, Нарвон. *Гайбулла қизариб, ўрнига бориб ўтирмақчи эди, Ҳасан унинг почасига ёпишди. С. Сиеёв, Ёруғлик.**

3 Шимнинг, шалварнинг тиззадан пастки қисми. *Низомжон, шоликорликка кирман, деб шимининг почасини шимараётган эди, Туланбойнинг ўғли келиб қолди. С. Аҳмад, Уфқ. Оғзидаги носини тупуриб, бисмилло, деганича шимининг почасини шимариб, кетмон билан ўрага тушди. С. Аҳмад, Сайланма.*

4 Устки узун кийимнинг этагига тикилган жияк, ҳошия. [*Шоир*] *Шоҳи тун устидан.. қундуз почаси бор пўстинини кийди. Ойбек, Навоий.*

5 Поя, оёқ. *Стул почаси. ■ Ота писмиқ келиб, каравотнинг почасига суянди. Э. Раҳимов, Ажаб қишлоқ.*

6 Пиллапоя, поғона. *Мирзиёд.. оёғини нарвон почасидан аста олди. А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.*

ПОЧАПУЎСТИН [ф. پاچه پوستين — почадан қилинган пўстин] Тулки ва б. ҳайвонларнинг оёғи мўйнасидан тикилган сирма пўстин. *Уч ой ёз демасангиз, эгиндан сариқ почапўстинини ечмайди. С. Сиеёв, Аваз. Ниҳоят, эгинда почапўстин, бошида тулки тумоқ кийган Умаршайх мирзо узангига оёқ қўяди. Х. Султон, Бобурийнома.*

ПОЧАПУЎСТИНЛИ Почапўстинга эга, почапўстин кийган, почапўстини бор. *Зум ўтмай, ранги ўчган дадамнинг кетидан*

Далавой билан почапўстинли меҳмон уйга кириб келишди. «Ёшлиқ».

ПОЧАҚИРҚАР Сертикан, оқ гулли наъматак.

ПОЧИН [р. чинить — «қилмоқ, яратмоқ, барпо қилмоқ» фл. дан ясалган от] 1 Бирор ишга киришиш, бирор ишни бошлаш; ташаббус. *Ҳар қандай почин, қимматли ташаббусларнинг бошида ветеранларнинг доимо бош-қош бўлиб туриши ажойиб анъанага айланиб қолди.* Газетадан.

2 с.т. Бирор ишнинг бошламаси. -*Ҳар нарсадан ишқал топадиган бўлибсиз, — деди Нафиса. — Ҳар ҳолда ташаббус ахир! Ибрат, почин!* А. Мухтор, Туғилиш.

Почин қилмоқ 1) биринчи бор бошлаб бермоқ; 2) савдони очмоқ, савдо-сотикни бошламоқ.

ПОЧТА [пол. poczta, умал. posta < лот. positus — хат, хабар етказувчи отлиқ чопар; бекат, станция] 1 Хат, хабар, жўнатма, газета-журнал, ҳужжат, пул ва ш.к. ни қабул қилиб, тайинланган кишига ёки жойга етказиб берадиган давлат алоқа муассасаси ва шу муассаса жойлашган бино. *Шаҳар почтаси. Дала почтаси. ■ Почтага борсам, пул билан шу қоғозни қўшиб берди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Уни шаҳар одамлари, айниқса, ерли халқ кам танийди. Ниҳоятги почтада ишловчи [ўзи ерли халқдан етишиб қолган.] пастроқ бир маъмур.. Чўлпон, Кеча ва кундуз.*

2 Шундай муассаса томонидан етказиб берилган ёки олинган нарсалар (хат, жўнатма ва ш.к.). *Менга почта келтирган хатларнинг сони 200 дан ошиб кетди. Н. Сафаров, Оловли излар. Агарки қўшингиз почта қутисидан сиз обуна бўлган адабиёт газетасини олиб, сиздан олдин ўқишга тушса, хафа бўлманг.* Газетадан.

ПОЧТАЛЬОН [фр. postillon] Хат, газета, журнал кабиларни эгаларига етказиб берувчи почта ходими. *Ҳовлидан почтальон чолнинг чақиргани эшитилди. «Шарқ юлдузи». Почтальон индамай, кўк қоғознинг бир чеккасини кўрсатди. Л. Тожиева, Меҳрим сизга, одамлар.*

ПОЧТАМТ [нем. Postamt] Шаҳарнинг марказий почтаси, марказий почта идораси.

ПОЧТАХОНА [почта + хона] Почта ўрнатишган бино. *Район алоқа бўлими бу ишни жуда қулай ва маъқул кўриб, кейинчалик бир мунча колхозларда шундай почтахоналар*

ташқил қилди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироклари. Кузда почтахона ёнида аллақандай эски бинога жойлашган мактабга қатнай бошладим. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. Толибий шўъра стипендия ололмай ва кунига уч марта почтахонага зир югуриб, уйдан пул кутиб юрган студентларга мўлжалланади. Газетадан.

ПОЧТАЧИ айн. почталъон. Кейин газета тарқатиб юрган почтачи боладан икки-уч газета олиб, турган жойида саҳифаларга кўз югуртира бошлади. С. Аҳмад, Уфқ. Анави Абдурахим почтачининг ўғли ҳам тасқара бўлиб олиб, копток тепгани тепган.. Мирмуҳсин, Умид. Уч ҳафтадан бери на хат бор, на бир хабар.. дарвоза тиқ этса, почтачи хат ташлаб кетдимикан, деб кўчага югураман. Н. Қиличев, Чигирик.

ПОЧЧА 1 Опанинг эри. Ия, почча, ңима қилиб юрибсиз? С. Аҳмад, Уфқ. Кичик поччам ўйланиб, менга юзланди. С. Сиёев, Ёруғлик. Сал ширакайф бўлиб ўтирган Содиқжон аллақандай сирли иш борлигини, поччаси ундан яшираётганини сезиб қолди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

2 эск. Исмларга қўшилиб, ҳурмат маъносини билдиради. Фақирдек бир содда муллонинг ўрус забонида сўзлаша билганимга таажжубланди шекилли, бошдан-оёқ Маҳзум поччангизни кузатиб чиқди. А. Қодирий, Кичик асарлар. Баззоз поччанинг бекорчи оғизга тоби йўқ эди. М. Исмоилий. Фаргона т.о. Озгина таҳаммул қилсин-чи, бек почча. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

3 шв. Ўзидан катталарга мурожаат шакли.

ПОШИКАСТА [ф. پاشكاسته – оёғи синган; синиқ оёқ] с.т. Ожиза, заифа. Пошикаста заифаларни сўкманлар. Т. Мурод, Отамдан қолган далалар. Ай пошикасталар, девордан кўп буйлай берма, полвоиларнинг хаёлини бўласан! Бор, ўсмангни қуй. Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

ПОШЛИНА [қад. р. пошлина – қадимги урф-одат] Муайян иш, амаллар, кўрсатилган хизматлар учун фуқаролардан, муассаса ва ташкилотлардан давлат органлари ундириб оладиган пул йиғимлари. Божхона пошлинаси. Суд пошлинаси. ■ ..сай-ёҳлик мақсадларига мўлжалланган транспорт воситалари учун божхона пошлиналари тўлашдан 3 йил муддатга озод қилинсин. Газетадан.

ПОШНА [ф. پاشنه – оёқ кафти, товон; пошна] Оёқ кийимининг товонига тагчармдан баландроқ қилиб қоқилган қаттиқ чарм ёки бошқа бирор нарса. Ботинканинг пошнаси. Этикнинг пошнаси. ■ У баланд пошналарини полга дўқ-дўқ уриб, хонадан чиқиб кетди. «Ёшлик». Қайтиб келганларининг эртасигаёқ Собирова опа ишда киядиган пошнаси йўғон туфлиси ва одми атлас кўйлагини кийиб, райкомга борди. Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади.

ПОШНАЛАМОҚ 1 Пошна қўймоқ, пошна қоқмоқ. Этикни пошналамоқ.

2 Пошна билан ниқтамоқ, босмоқ, тепмоқ. Аваз отини ўйнатди., Пошналаб чўлда жўнатди. «Зулфизар билан Авазхон» [Малай] ..уни [отини] қамчилаб, пошналаб қистаб суриб, бир зумда кўздан ғойиб бўлган. С. Айний, Эсдаликлар.

ПОШНАЛИ Пошнаси бор; пошнаси баланд. Резина пошнали этик. ■ ..Лекин сочларини тепасига кўтариб турмаклар, [Раиса] оёқларига баланд пошнали туфли кийса, бўйи чўзилиб, анча хушқомат кўринарди. М. Хайруллаев, Тилла маржон. [Зиёдулла:] Этимум баланд пошнали, така терисидан. Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

ПОШША 1 Хотин-қизларга мурожаатда ҳурмат ёки эркалатишни ифодалайди. -Хушвақт бўлинглар, айланай, пошша қиз.. – деди хотин ва Кумушга қараб давом этди, – ану кунги сўзингиз билан йўлдан қайрилиб кирган эдим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Юринг, келин пошша, уйингизни кўрсатинг. Ҳ. Фулом, Машғал. Шу пайт Руқия пошша эшон ойига духобадай майин овози билан деди.. К. Яшин, Ҳамза.

2 Пошша (хотин-қизлар исми).

ПОШШАХОН 1 Хотин-қизларга мурожаатда ҳурмат ёки эркалатишни билдиради. Кўзимиз тўрт бўлди, пошшахон, базмингизга муштоқмиз, қани, ўтиринг. Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Энг яхши, сара. Элмурод ҳам йигитларнинг пошшахони-да! Майли, иккови қовушсин. Шуҳрат, Шинелли йиллар. -Ҳуснда тенги йўқ. Қизларнинг пошшахони. -Билар экансиз, ҳазратим. Ўзи ҳам ўн еттидан ўн саккизга ўтиб турибди. Мирмуҳсин, Чўри.

ПОШШО с.т. Подшо(ҳ). Оқ пошшонинг кумуш нишони билан кўтариб юрди у ўша ханжарни. Х. Даврон, Қақнус. Уинқилбни ҳам

билгани йўқ, бироқ «Некалай пошшонинг тахту тожидан айрилганидан» хабардор, холос. К. Яшин, Ҳамза.

ПОЭЗИЯ [юн. poiesis – асар, ижод; ижод маҳсули] 1 Бадий ижоднинг шеърий шакли, шеърият, назм. *Поэзия назарияси.* ■ *Поэзиянинг энг салмоқли, катта истеъдод талаб қилувчи поэма жанри Эгам Раҳимов ижодининг негизини ташкил этади. Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари. Поэзиянинг мена маълум бўлмаган сирларини айтиб берди. Шукрулло, Сайланма.*

2 Бирор шоирнинг, халқнинг ёки даврнинг шеърий асарлари мажмуи; шеърлар. *Фурқат поэзияси. Узбек поэзияси.* ■ *Ҳ. Олимжон янги ўзбек поэзиясига асос солган шоирлардан биридир. Н. Сафаров, Оловли излар. Ўзбек поэзиясида сиққиклик эмас, ёйил-малик хукм суради. «Ёшлик».*

ПОЭМА [юн. poiema – ижод маҳсули, яратилган нарса] 1 *ад.* Воқеа, ҳикоя тарзида баён қилинадиган, катта ҳажмдаги шеърий асар жанри, сюжетли шеърий қисса, достон. *Лирик поэма. Эпик поэма.* ■ *Ҳамид Олимжон ғазаллари, шеърлари, баллада ва поэмалари кишилар қалбига жуда равон кириб боради ва сингиб кетади. Н. Сафаров, Оловли излар. Файратийнинг «Онамга хат» поэмаси унинг ижодида алоҳида ўрин тутди. Н. Сафаров, Оловли излар.*

2 *мус.* Лирик-драматик ёки лирик-ҳикоявий характерга эга ҳамда эмоционал жўшқинлик билан суғорилган эркин шаклдаги мусиқа асари.

ПОЭТИКА [юн. poietike – поэтик санъат] *ад.* 1 Адабиёт назариясининг сўз санъати асарлари тузилишининг унинг изчил ва тарихий қонуниятлари асосида ўрганадиган бўлими; бадий асарларда қўлланувчи ифода воситалари тизими.

2 Адабиётдаги ёки айрим шоир, ёзувчига хос бирон-бир йўналишнинг бадий тамойиллари ва хусусиятлари тизими.

ПОЯ [ф. پایه – зинапоя, поғона; босқич, пой; оёқ, этак] 1 Ўсимликнинг шохларини, барг, гул ва мевасини кўтариб турадиган, тик ўсадиган ер усти қисми. *Жўхори пояси. Шоли пояси.* ■ *Бўғланиб кетган дераза ортида қамиш томдан сизиб тушаётган томчилар кўриниб қолар, ҳовли этагидаги маккажўхори поялари ёмғирдан жунжикиб эгилган. Ў. Ҳошимов, Қалбинга*

қулоқ сол. *Бўғдой қип-қизариб пишган, пояларигача қовдек қовурилган эди. С. Айний, Қуллар.*

2 Ишком ёки сўрининг бағазлар маҳкамланадиган ёғочи. *Боғда саккиз узун ишком: ҳаммасининг поялари яхши ишланган, пушталари чопилган. Ойбек, Танланган асарлар. Кўприкнинг нарёғида, ишкомга пояси кесиб олинган кекса тол ёнида Дилдор билан Аъзамжон турарди. С. Аҳмад, Уфқ. Бултур элик киши борган эди. Ҳаммаси хурсанд экан, толлари пояга яраб қолди. Ҳ. Фулом, Феруза.*

3 Оёқ, поча. *Каравот пояси.*

4 Устун. *Рузвон хола аста юриб келиб, Онахоннинг қаршисидаги дўкон поясига суянди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.*

5 *шв. айн. поча 1.* Бир нечалар кетар қочиб, Ботир юрар жардан кечиб, Остидаги минган оти Поясидан қонни кечиб. «Муродхон».

6 Замбил, тобут кабиларнинг тутқичи, дастаси. *Кўзлари қизарган одамлар навбат билан тобутнинг поясини елкаларига кўйиб, тез-тез қадам ташлаб кетмоқдалар. М. Осим, Карвон йўлларида.*

7 Поғона, пиллапоя. *Ўртаси даҳлиз билан ажралган икки хона бор, рўпарада болохонага чиқадиған ёғоч зинанинг баъзи поялари тушиб кетган, ўзи лопилларди. Мирмуҳсин, Умид.*

8 *кўчма* Поғона, даража, босқич. [*Навоийнинг*] *Давлатда юқори пояга кўтарилши хабари уни [Султонмуродни] самимий қувонтирди. Ойбек, Навоий. Тарбиялаб, етиштирди вояга, Топди шухрат, чиқди буюк пояга. Ҳабий.*

9 Баъзи ўсимликларнинг номи билан бирикиб, улар экилган ер, майдон маъносини ифодаловчи қўшма сўз ясади, мас: *шолипоя, бедапоя.*

ПОЯКИ [ф. پایه‌کی] *этно. тар.* Чилим кўтариб юриб, кашандаларга чектириб тирикчилик қилган киши. *У вақтларда бозорларда баъзи кишилар чилим кўтариб юрар, чекувчиларга чектириб, бирор нарса олардилар. Бундай одамларни «пояки» дер эдилар. С. Айний, Эсдалиқлар. Олма отдим поякининг қизина, Бориб тегди юрагининг кўзина. «Кўшиқлар».*

ПОЯКИЛИК 1 Пояки касби; тамаки, нос сотиш билан шуғулланишлик.

2 Бозорда тамаки ва носвой дўконлари, растаси. *Поякиликдан носвойни оламан-да, таниш ипакфуруш яхудийдан онам буюрган ипакларни харид қилгани жўнайман.* Ойбек, Болалик.

ПОЯКИЧИЛИК айн. **поякилик.** *Искандаров ҳикоясини бошлади: -Менинг отам бўзчи эди. Бойлар уни синдиргач, бўзчиликни йиғиштириб, поякичилик қилди.* Ё. Шукуров, Қасос.

ПОЯМА-ПОЯ кўчма Поғонама-поғона, босқичма-босқич. *Юлдузларга бўлдим ҳамсоя, Чикдим кўкка пояма-поя.* М. Шайхзода, Чорак аср девони. *Йиллар ўтавериб пояма-поя, Йиллар — умидларга оташин чароғ.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПОЯНДОЗ с.т. қ. **пойандоз** 2. *Анвар машина хонасидан чиқди-ю, қўлидаги қоғозни секин-секин силкитганча, ёруғ йўлакдаги гулдор пояндознинг бир чеккасидан бошини қўйи солганича юриб кетди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Оптоқ нур юқоридан пояндоз сингари тушиб, оёқлари остида тўхтаган эди.* Т. Малик, Шайтанат.

ПОЯС [р. пояс — тасма, камар, белбоғ; ер юзасининг ажратилган бир қисми] 1 *геогр.* Ер шари юзасининг ёнма-ён жойлашган параллеллар ёки икки меридиан ораллиғидаги, маълум белгиларга қараб ажратилган қисми. *Меридианлар Ер юзини 24 поясга бўлади. Вақтнинг пояс ҳисоби. Пояс вақти.*

2 Ер шари юзасининг меридианлар билан ажратилган, табиий-иклимий шароитлари бир хил қисми; минтақа. *Мўътадил пояс. Иссиқ пояс.* ■ *Бу жой жуда кўп иссиқлик олади ва шунинг учун иссиқ пояс деб аталади.* «География».

3 *иқт.* Мамлакатнинг маълум иқтисодий белгиларига кўра ажратилган қисми. *Тариф пояси. Пояс нархлари.*

ПОҒОНА I [ф. *پاغانه / پغنه* — зинапоя, нарвон] 1 Зинанинг, нарвоннинг оёқ қўйиб чиқиладиган, табиий-иклимий шароитлари бир хил қисми; минтақа. *Нарвоннинг поғонаси.* ■ *Шотининг бир поғонасига оёқ қўйиши билан калласига, қўшинининг хотини кишидан қочадиган бўлса, андишаллик иш бўлмасмикин, деган уй келди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Искандар зинадан икки поғона настага тушиб, автобус эшигида турганча, миннатдор бош силкиди.* М. Мансуров, Ёмби.

2 *кўчма* Ўсиш, юксалиш, тараққиёт каби тадрижий жараёнларнинг ҳар бир босқичи. *Тараққиёт поғоналари. Юксалишнинг энг юқори поғонаси.* ■ *Мажлисда таъкидландики, мамлакатимизда иқтисодиётнинг муҳим тармоғи бўлган қишлоқ хўжалигида ислохотлар самарадорлигини янги поғонага кўтаришга алоҳида эътибор берилаётир.* Газетадан.

3 *кўчма* Амал, увнов, мартаба каби-ларнинг ҳар бир босқичи. *Домла ўзи етган поғонани ҳам, олдинда уни кутиб турган мартабаларни ҳам севарди.* «Ёшлик». Ҳа, у камолот поғоналаридан тез, ишонч билан кўтарилиб борарди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Аммо кейинги пайтда бу аҳволни тубдан яхшилаш учун бир талай ишлар қилинди. Энг аввало, барча поғонадаги раҳбар кадрлар янгиланди.* Газетадан.

4 Бирин-кетин содир бўладиган иш-ҳаракатнинг ҳар бир босқичи. *Қиз эскичасига яширин равишда сотилди. Энди энг сунги поғона — домла имомнинг никоҳ ўқиши қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Умуртқа поғонаси *анат.* Одам скелетининг бўйин, кўкрак, бел умуртқалари, думгаза, дум суяқларининг — умуртқаларнинг устма-уст бирикишидан ташкил топган қисми.

ПОҒОНА II *мус.* Товушқатор; ундаги изчиллик ва уйғунликни ташкил этган ҳар бир товуш.

ПОҒОНАЛИ I Поғоналари бўлган, поғонадан иборат. *Қирқ поғонали зина. Ўн поғонали нарвон.*

2 *кўчма* Босқичлари бўлган; тадрижий. *Поғонали сайловлар.*

ПРАВЛЕНИЕ [р. править — «бошқармоқ, раҳбарлик қилмоқ» фл. дан ясалган от] *эск.* 1 қ. **бошқарма, бошқарув.** *Колхоз правлениеси.*

2 с.т. Шундай орган аъзолари ёки мажлиси, йиғилиши. *Ишни правлениеда ҳал қилмоқ.* ■ *Хўп, бу тўғрида эртага правлениеда гаплашамиз.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Правление мажлиси эрталаб соат саккизга қақирилган эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПРАВО [р. право — ҳуқуқ; имконият; асос, сабаб < правый — тўғри, чин, ҳақиқий] Кимсага автомобиль, мотоцикл ва б. транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқини берадиган ҳужжат, гувоҳнома. *Шофёрлик правоси.* ■ *Сиз билан кўришиш учун ҳамма*

шофёрларингизнинг правосини олиб қўйиш керак шекилли. С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРАВОСЛАВИЕ [р. православие – тўғрилиққа эътиқод] Христиан динининг асосий оқим (мазҳаб)ларидан бири; XI асрда Византияда шаклланган шарқий христианлик (эътиқоддаги маълум қарашлар бўйича Фарбдаги католицизмдан фарқ қилади). *Православие руҳонийлари. Православие черкови.*

ПРАГМАТИЗМ [юн. pragma – иш, ҳаракат] 19-асрнинг 70- йилларида АҚШда кенг тарқалган фалсафий таълимот: билиш объектлари онгдан ташқарида мавжуд бўлмайдиган, балки амалий масалаларни ҳал қилиш жараёнидаги билиш ҳаракатлари орқали шаклланади, амалиётда инсонга нима кўпроқ фойда берса, ўшанга кўпроқ аҳамият бериш зарур, деган ғояни илгари сурувчи оқим.

ПРАГМАТИК Прагматизм тарафдори. *Яна қизиғи шундаки, мухбир саволига жавоб бера туриб М. Раҳимов, «мен сиёсатга жуда кеч келганман, мен иқтисодчи, реалист ва прагматикман», дейди.* Газетадан.

ПРАГМАТИКА [юн. pragma, pragmatos – иш, ҳаракат] тлш. Семиотика ва тилшуносликнинг нутқда тил белгиларининг амал қилишини, уларнинг ўзаро муносабатини ўрганувчи соҳаси.

ПРАЗЕОДИМ [юн. prasinos – яшил (тузларининг рангига кўра) + dyumos – эгизак] Менделеев даврий системасининг III гуруҳига мансуб кимёвий элемент, металл (металлургия саноатида қўлланади).

ПРАКТИК эск. Ўз ишида, соҳасида катта тажрибага эга бўлган, омилкор, тажрибакор мутахассис, шунингдек, фақат амалий иш орқали тажриба, билим орттирган киши. *Практик олим.*

ПРАКТИК қ. амалий. *Практик машғулот. Практик метод.*

ПРАКТИКА [юн. praktikos – фаол, ишчан, серҳаракат] 1 флс. Кишиларнинг моддий олам ва жамиятга таъсир ўтказиш йўлида қиладиган ўзгартирувчилик ва бунёдкорлик фаолияти.

2 қ. амал 1, амалиёт.

3 қ. амал 3, амалиёт. *Автомат манипуляторларни ишлаб чиқариш ва практикага кенг жорий этиш ҳамкорликнинг асосий ўналишларидан биридир.* Газетадан.

4 эск. Олий ва махсус ўрта ўқув юрларида ўқиш-ўқитиш шаклларида бири – ўқувчи ва талабаларнинг таълим жараёнида олган назарий билимларини корхона, муассаса ва б. жойларда татбиқ этиши ва мустақкамлаши; амалиёт. *Ишлаб чиқариш практикаси. Талабаларнинг педагогик практикаси. Практикага бормоқ.* ■ *Аҳмад таътил пайтида Фарғона водийсига практикага борди-ю, у ердаги одамларга қойил қолди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Мактабларига практикага келган қиз ёшгина, чиройли студент йигитга турмушга чиқди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ПРАКТИКАНТ эск. Амалиёт ўтаётган ўқувчи, талаба. *Врач практикантлар билан касал кўрмоқда.* ■ *Шаҳардан чиққан бир тўда практикант-студентлар.. ўша даврда машҳур бўлиб кетган бир қўшиқни айтишар.. эди.* С. Аҳмад, Тоғларда.

ПРАКТИКУМ [юн. praktikos – фаол, ишчан] Асосан олий ўқув юртида бирор ўқув фани бўйича ўтказиладиган амалий машғулотлар мажмуи. *Кимё практикуми. Практикум раҳбари.*

ПРЕДМЕТ [р. предмет – нарса, объект] 1 Сезги аъзолари орқали ҳис қилинадиган, онгимиздан ташқари мавжуд бўлган ҳар қандай аниқ моддий нарса. *..дунёдаги нарсалар, предметлар туғилади, унади, тарқалади, яралиб, йўқ бўлиб туради.* «Гулистон».

2 Айрим ўқув фанини ташкил этган билимлар мажмуи; ўқув фани, дарс. *–Лекин ўқитувчилар ўз предметини яхши билсагина [конспект тузиш] шарт эмас, – деди Нишонов.* С. Зуннунова, Янги директор.

ПРЕДОХРАНИТЕЛЬ [р. предохранять – «сақламоқ, эҳтиёт қилмоқ» фл. дан ясалган от] Отиш қуроли, электр тармоғи ва ш.к. нинг хавфсизлигини таъминловчи мослама. *Электр предохранители. Милтиқ предохранители.*

ПРЕЗЕНТАЦИЯ [лот. praesentatio – тақдим этиш, кўрсатиш] Бирор янги, яқинда пайдо бўлган, яратилган нарсанинг (мас., китоб, журнал, кинофильм, теледастур, ташкилот ва ш.к. нинг) жамоатчиликка расман тақдим этилиши. *Кўп ўтмай Вазирлар Маҳкамасининг тегишли қарори ҳам чиқди. Яқинда эса худди шу жамғарманинг презентацияси бўлиб ўтди.* Газетадан.

ПРЕЗИДЕНТ [лот. praesidens, praesidentis — олдинда ўтирувчи] **1** Республика бошқаруви шаклидаги кўпчилик мамлакатларда маълум муддатга сайлаб қўйиладиган давлат бошлиғи. *Ўзбекистон президенти.* ■ *Бунда Президент Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон театр санъатини ривожлантириши тўғрисида»ги фармони муҳим омиб бўлиб хизмат қилмоқда. Газетадан. Деҳли сафари чоғида Ҳиндистон раҳбарлари билан, жумладан, президент, вице-президент, бош вазир, бошқа ҳукумат аъзолари билан учрашувлар ўтказилди. Газетадан. Ўзбекистон Республикаси Президенти кубоги учун ўтказилаётган мусобақанинг барча иштирокчилари ва ташкилотчиларини табриклаш менга улкан мамнуният бахш этади. Газетадан.*

2 Баъзи илмий муассаса ёки жамиятларнинг маълум муддатга сайлаб қўйилган бошлиғи, раҳбари. *Фанлар академиясининг президенти.* ■ *Конференцияда Марказий Осиё халқлари маданияти ассамблеяси президенти, таниқли ёзувчи Ч. Айтматов сўзга чиқди. Газетадан. -Юзаки қараганда, мураббийлардан давлат мадҳиясини айтиб беришни сўраб ўтириш баъзиларга бошқачароқ бўлиб туюлиши мумкин, — дейди федерация президенти Пўлат Усмонов. Газетадан.*

3 Фирма, банк, компания ва ш.к. даги юқори мансабдор шахс. *Банк президенти. Компания президенти.*

ПРЕЗИДЕНТЛИК 1 Президент лавозими, мансаби. *Президентликка сайламоқ.*

2 Республика тузумидаги мамлакатларнинг маълум муддатга сайлаб қўйиладиган раҳбарлиги. *Президентлик ҳокимиятида Президентнинг давлат бошлиғи ва ижро этувчи ҳокимият бошлиғи сифатидаги ваколатлари мужассамлашган. Газетадан.*

Президентлик бошқаруви Фавқулодда ҳолатлар жорий этилганда давлат бошқарувида қўлланадиган вақтинчалик бошқарув шакли. *Президентлик бошқарув усули — шу тизимнинг ўзасидир. Газетадан.*

ПРЕЗИДИУМ [лот. praesidere — олдинда ўтирмак, раислик қилмоқ] **1** Мажлис, кенгаш ва ш.к. катта йиғилишларни бошқариб бориш учун сайланган кишилар гуруҳи; ҳайъат. *Олий Мажлис президиуми. Президиум сайламоқ.* ■ *Азизхон кейинги*

пайтларда президиумларда ўтириб ўрганган, наstdа қолиб кетган пайтларда мажлисга келгандек бўлмасди. С. Аҳмад, Уфқ. Ёзувчилар уюшмасида бўладиган йиғинларга келган ёшлар ҳамиша Абдулла Қаҳҳорнинг сўзга чиқишини сабрсизлик билан кутишар, президиумга доимо даста-даста саволлар туншарди. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

2 Баъзи ташкилот, жамият ёки илмий муассасанинг сайлаб қўйиладиган раҳбарлик органи. *Фанлар академиясининг президиуми.*

ПРЕЙСКУРАНТ [нем. Preiskurant < фр. prісcourant < фр. prіс — нарх, баҳо + courant — жорий, ҳозирги кундаги] *иқт.* Товарлар, турли хизматлар ва маҳсулотларнинг тизимлаштирилган нархлар рўйхати; нархлар ҳақида маълумотнома; нархнома.

ПРЕМЬЕРА [фр. premier — биринчи] Янги спектакль, эстрада, цирк томошалари, янги фильм кабиларнинг биринчи бор оммавий намоиш қилиниши. *..Ўша куни премьерa экан, билим юртининг кичкина залига одам сизмайди. О. Ёкубов, Излайман. Премьерa. Бугун ҳамма: режиссёрдан тортиб раққосагача, гримчидан тортиб монтёргача ҳаяжонда. «Ёшлик». Муаллиф номига жуда кўп театрлардан устма-уст телеграммалар келар, улар Абдулла Қаҳҳорни премьерaга таклиф қилишар эди. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.*

ПРЕМЬЕР-МИНИСТР [фр. premier ministre — биринчи, бош вазир] Ҳукумат бошлиғи, Вазирлар Маҳкамаси кенгаши раиси.

ПРЕПАРАТ [лот. praeparatus — тайёрланган] **1** *ким.* Лаборатория ёки фабрикада тайёрланган кимёвий ёки фармацевтик маҳсулот. *Дори-дармон препаратлари.* ■ *Эшитиш ҳиссиёти суст бўлган, эшакем касаллигига мойил, қон ивиши паст бўлган кишилар учун ҳам аспири́н препарати салбий таъсир кўрсатади. Газетадан. Янги препарат қўлланганида, тери тоза бўла бошлайди. Газетадан.*

2 Жонивор ёки ўсимлик организмнинг анатомик, гистологик ва б. жиҳатдан ўрганиш жараёнида кузатиш ёки текшириш учун тайёрланган қисми. *Анатомик препарат. Бақа юрагининг препарати. Препаратлар кўргазмаси.*

ПРЕСС [лот. *presso* — босаман, эзаман] Материалларни кучли босим билан (босиб, сиқиб) текислайдиган, деталга босим остида ишлов берадиган машина; исканжа. *Қўл пресси. Штамповка пресси. Прессда сиқиб олинган кунжара.* ■ Юқори унумли прессларда соатига 350 та деталь ишлаб чиқариш мумкин. «Фан ва турмуш».

ПРЕССА [фр. *presse* — матбуот] Оммавий даврий матбуот (газеталар, журналлар).

ПРЕСС-АТТАШЕ [фр. *press-attache*] Матбуот ва жамоатчилик билан алоқа масалаларини амалга оширувчи атташе, вакил.

ПРЕСС-БЮРО [ингл. *press-bureau* < фр.] айн. **матбуот бюроси** қ. **матбуот**.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ [ингл. *press-conference* < фр.] айн. **матбуот конференцияси** қ. **матбуот**.

ПРЕССЛАМОҚ Пресс билан ишлов бермоқ ёки босиб жойламоқ, тахламоқ, исканжаламоқ. *Детални прессламоқ. Пахтаги прессламоқ.*

ПРЕССЛОВЧИ Пресс билан ишлов берувчи, исканжаловчи киши. *Мева консерва заводининг прессловчиси Аҳмад Самторовнинг гапини ҳамма маъқуллади.* М. Хайруллаев, Алёр.

ПРЕСС-ПАПЬЕ [фр. *press-papiers* < *presser* — босмоқ, қисмоқ + *papier* — қоғоз] Босма қоғоз маҳкамлаб қистирилган канцелярия асбоби; босма.

ПРЕСС-СЕКРЕТАРЬ [ингл. *press-secretary*] Президент ёки бош вазирнинг матбуот бўйича котиби (вакили); матбуот котиби.

ПРЕФЕКТУРА [лот. *praefectura* — раҳбарлик, бошчилик; маъмурий даҳа; ноиблик, ноиб қўл остидаги ўлка] Баъзи мамлакатларда, мас., Японияда, асосий маъмурий-худудий бирлик; вилоят.

ПРЕФЕРЕНЦИЯ [лот. *praefere* — афзал кўрмоқ, имтиёз бермоқ] Бирор бир фаолият турини (мас., айрим ёки барча турдаги импорт молларни олиб киришни) қўллаб-қувватлаш учун айрим давлатлар, корхоналар, ташкилотларга бериладиган афзаллик, имтиёзлар.

ПРЕФИКС [лот. — *praefixum* < *praef* — олддан, олдиндан + *fixus* — бириктирилган] тлш. Сўзнинг ўзак олдидан қўйиладиган қисми, олд қўшимча (*бе-, но-* каби: *бенуқсон, нотўғри*).

ПРИБОР [р. прибор — асбоб, мослама] 1 Бирор ишни бажариш, бошқариш, тартибга солиш, ҳисоблаш учун ишлатиладиган махсус мослама, аппарат, асбоб. *Ўлчаш прибори. Оптик прибор. Иситиш прибори.* ■ *Пахта толаси сифатини аниқлайдиган прибор ҳам яратилди.* Газетадан. *Сезгир приборлар ер бағрининг ҳолатига туну кун қулоқ солиб туради.* Газетадан.

2 Маълум бир иш ёки мақсад учун қўлланадиган нарсалар мажмуи. *Ёзув прибори.*

ПРИВАТИЗАЦИЯ [лот. *privatus* — хусусий, айрим шахсга тегишли ёки алоқадор] иқт. Давлат ёки маҳаллий бошқарувга тегишли мол-мулкни (ер майдони, саноат корхонаси, банк, транспорт ёки алоқа воситалари, бино, уй-жой ва ш.к. ни) пулга ёки текин хусусий мулк қилиб бериш; хусусийлаштириш. *Приватизация шароитга қараб пулли, бепул ёки имтиёзли тарзда ўтказилади.* «Иқтисодиёт назарияси».

ПРИЁМНИК [р. *принять* — «қабул қилиб олмақ» фл. дан ясалган от] эск. 1 Радиотехника ва телемеханикада электромагнит, ёруғлик ва б. тўлқинлар ёрдамида сигнал, нутқ, муסיқа, тасвир кабиларни қабул қилиш учун мўлжалланган аппарат.

2 с.т. Радиоприёмник. *Ўрнидан туриб, приёмникни буради-да, унга бағрини бериб, тирсаги билан суяганича, дераздан ҳовлига қараб, индамай тураверди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Бу устахонада турли марказдаги приёмник, телевизорлар чанг босиб ётарди.* Т. Ашуров, Оқ от.

ПРИЗМА [юн. *prisma* — қирқилган, араланган] 1 *мат.* Икки ёғи (асослари) тенг ва параллел кўпбурчакдан, ён ёқлари эса параллелограммлардан иборат бўлган кўп-ёқлик. *Уч ёқли призма. Кўп ёқли призма.*

2 *физ.* Худди шундай шаклга эга бўлган, турли оптик, спектрал асбоб ва аппаратларда ёруғлик нурунини йўналишини ўзгартириш, мураккаб нурни спектрга ажратиш ва б. жараёнлар учун хизмат қиладиган шишасимон ўта тиниқ жисм. *Нурни призма орқали спектрларга ажратмоқ.*

Призмадан ўтмоқ кўча Муайян омилларнинг билвосита таъсирида бўлмоқ, шундай таъсирни бошдан ўтказмоқ. *Мазкур ғоялар, шак-шубҳасиз, бутун бир миллий қадриятлар ва тасаввулар призмасидан ўтган эди.* Газетадан.

ПРИКАЗЧИК [р. приказать — «буюрмоқ, буйруқ, фармойиш бермоқ» фл. дан ясалган от] эск. 1 Савдогарларга ёлланган ва уларнинг савдо-сотик ишларини олиб борган хизматчи; гумашта. *Улар харидор билан битишгандан сўнг, қолган ҳамма ишни.. приказчик Саидмурод бажарар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Помешчикнинг ер-мулкни бошқарувчи, хўжалик ишларини бажарувчи хизматчи.

ПРИЛАВКА [р. прилавок — пештахта] с.т. эск. айн. **пештахта**. *Салимжон прилавка устига молларни ёйди.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари.

ПРИМИТИВ [лот. primitivus — биринчи, илк, дастлабки, энг аввалги] 1 Замонавий талабларга жавоб бермайдиган, жуда содда, ибтидоий. *Примитив асбоб.*

2 Илмга асосланмаган; оддий, содда. *Примитив қарашлар.* ■ *Ота-боболаримиздан қолган примитив методлардан аллақачон воз кечганмиз.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРИМУС [лот. primus — биринчи] эск. Рўзғорда овқат пишириш, сув иситишга мўлжалланган, керосинни горелкага ҳайдаб берувчи насоси бўлган асбоб. *Гугуртни топиб, примусни ёқди.* «Ёшлик». *Ҳозирдин примусни бағиллатиб, чой қўйди, нон ушатди, пиёздай юпқа қилиб қолбаса тўғради.* «Шарқ юлдузи».

ПРИНТЕР [ингл. printer] Компьютерда матн ёки график тарздаги маълумотларни қозоғга чиқариш (чоп қилиш) учун мўлжалланган босиш қурилмаси. *Бу йил яна шу туманлардаги мактабларга университет балансидан 22 та компьютер, принтерлар, лингафон синфлари учун жиҳозлар ҳадя этилди.* Газетадан.

ПРИНЦИП [лот. principium — асос, негиз; ибтидо] 1 Бирор назария, таълимот, дунёқараш ва ш. к. нинг дастлабки, асосий қонун-қоидаси; фаолият учун асос қилиб олиннадиган бош ғоя, қонун-қоида. *Қонунларимизда сайлов принциплари тўла ва аниқ акс этиши зарур.* «Фан ва турмуш». *Қонуннинг устуворлиги ҳуқуқий давлатнинг асосий принциpidир.* Газетадан. *Бизнинг принципларга мувофиқ бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш керак.* Газетадан.

2 Хулқ-атвор, хатти-ҳаракат меъёрларини белгилайдиган, киши оғишмай амал

қиладиган ички ишонч, нуқтаи назар, қараш, маслак. *Принципи йўқ одам.* *Принцип юзасидан иш тутмоқ.*

ПРИНЦИПАЛ [лот. principialis — бош, асосий] сфт. Принципдан келиб чиқадиган, муҳим, жиддий. *Принципал қарама-қаршилик.* *Принципал масала.* ■ *Жаҳондаги ҳозирги вазиятга икки принципал ҳолат хосдир.* Газетадан.

2 қ. **принципи**. *Принципал одам.*

ПРИНЦИПАЛЛИК 1 Принципиал ҳолатга хослик, муҳимлик, жиддийлик. *Масаланинг принципаллиги.*

2 Ишда ўз принципини изчиллик билан амалга ошириш, бир принципда маҳкам туриш. *Раҳбарнинг принципаллиги.*

ПРИНЦИПЛИ Принципга қаттиқ риоя қиладиган, бир принципда маҳкам турадиган. *Принципли олим.*

ПРИНЦИПСИЗ Бир фикрда маҳкам тура олмайдиган; бурди йўқ, бебурд. *Принципсиз киши.*

ПРИСТАВ [р. приставить — «қараб, назорат қилиб туриш учун қўймоқ, тайинламоқ» фл. дан] тар. Чор Россиясида: кичикроқ ҳудуддаги маҳаллий полиция бошлиғи. *Ҳали ҳоким билан приставларга берадиган ақча, мингбошлик буйруғини олганда қиладиган чиқимлар бу ҳисобдан ташқаридир.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ПРИСТАНЬ [р. пристать — «келиб тўхтамоқ» фл. дан ясалган от] Дарё ва б. сув ҳавзалари соҳилида қайиқлар, кемалар тўхтайдиган, махсус жиҳозланган жой; кичик порт. *Амударё пристанлари.*

ПРИЦЕП [р. прицепить — «тиркамоқ, уламоқ» фл. дан] Ўзйорар транспорт воситаларига тиркалган арава (моторсиз вагон, платформа); тракторга тиркалган машина, қурол. *Пахтани тиркеплар билан ташимок.* ■ *У худди юк машинасининг орқасига тирков қилиб қўйилган прицепдек гап.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРОБА [пол. proba — текшириш, синаш < лот. probare — текширмоқ, синаб кўрмоқ] 1 Қотишманинг муайян масса улушлари миқдорида қанча қимматбаҳо металл борлигини билдирувчи рақам. *96 пробага эга бўлган олтин.*

2 Шундай рақам (миқдор)ни кўрсатувчи тамға. *Пробаси ўчиб кетган олтин қошиқ.*

3 Модда, материал, овқат ва ш.к. нинг синаш, текшириш, таҳлил қилиш учун олинган бир қисми, намунаси. *Текшириш учун газ пробасини олмоқ.*

ПРОБИРКА [р. пробирка < нем. probegen — “текширмоқ, синаб кўрмоқ; тотиб, еб кўрмоқ” фл. дан] Лаборатория ишларида қўлланадиган бир томони берк юпқа шиша найча.

ПРОБКА [р. пробка — пўкак, тиқин < нем. rpor] **1 айн. пўкак 1.**

2 Бутилка ва ш. к. идишларнинг қопқоғи; тиқин. *Пробкаси отилиб, қиттак шароб тўкилди, Ранжима, қиз, доғ бўлмас, ширин гулоб тўкилди. Ў. Мирзо. Шишанинг оғзига қараб интилган муз пробкани итариб чиқаради. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

3 с.т. Электр сақлагичи; предохранители.

ПРОБЛЕМА [юн. problema — вазифа, топшириқ] қ. **муаммо 3. Тинчлик проблемаси. Халқаро проблема.**

ПРОБЛЕМАЛИ эск. қ. **муаммоли 2. Бу проблемали масала. Проблемали иш.**

ПРОБЛЕМАТИК эск. қ. **проблемали. Проблематик масала.**

ПРОВАЙДЕР [ингл. provider] Ўз мижозларига интернет тармоғидан фойдаланиш бўйича турли хизматлар кўрсатувчи фирма, воситачи ташкилот. *«Интернет» тармоғига уланиш ва ундан фойдаланиш баҳоси нисбатан юқори бўлгани ҳолда, провайдердан кўрсатилаётган хизматларнинг сифат даражаси у қадар талабга жавоб бермайди. Газетадан. Интернет тармоғидан фойдаланувчилар ва провайдерлар сони тобора ортиб бормоқда. Газетадан.*

ПРОВИЗОР [лот. provisor — бирор нарса ҳақида олдиндан ғамхўрлик кўрсатувчи, олдини олувчи] Олий фармацевтика маълумотига эга бўлган дорихона ходими.

ПРОВИНЦИАЛИЗМ [лот. provincialis — провинцияга оид] кам қўлл. Провинцияларга, чекка жойларга хос ҳаёт, тартиб-қоида ва хусусиятлар.

ПРОВИНЦИЯ [лот. provincia — мамлакат; Римга тегишли вилоят] **1 тар.** Қадимги Римда: римликлар забт этиб олган ва уларнинг ноиблари томонидан бошқарилган ҳудудлар, ўзга мамлакат.

2 18-асрда Россияда ва ҳозирги баъзи давлатларда (Италия, Канада каби): маъмурий-худудий бирлик, вилоят.

3 Пойтахтдан, маданий марказлардан узоқ жойлар, чекка ўлкалар.

ПРОВОДНИК [р. проводить — «кузатмоқ, жўнатмоқ» фл. дан ясалган от] Вагонни кузатиб борувчи ва йўловчи (пассажир)ларга хизмат кўрсатувчи темир йўл ходими. *Бир куни яна проводник йигит унинг остонасида пайдо бўлди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Поезд тўхтаганда, югургилаб битта проводникка рўпара бўлдим. С. Сиёев, Ёруғлик.*

ПРОВОКАТОР [лот. provocator — бир иш-ҳаракатга, жангга чорловчи] **1** Иғво, ғаламислик йўли билан иш кўрувчи; кишиларни номақбул ишларга гижгижловчи; иғвогар, фитначи, ғаламис.

2 Провокация уюштириш мақсадида айрим ташкилотга суқилиб кириб олган айғоқчи; сотқин.

ПРОВОКАЦИЯ [лот. provocatio — чақирик; шикоят аризаси, шикоят ҳуқуқи] **1** Қасддан уюштирилган ва оғир оқибатларга олиб келадиган хоинона иш ёки хатти-ҳаракат; фитна, иғвогарлик.

2 Ҳарбий тўқнашув, можаро келтириб чиқариш мақсадида қилинган тажовузкорлик хатти-ҳаракати. *Қуролли провакация.*

3 тиб. Касалликнинг охиригача даволаш мақсадида унинг айрим белгиларини сунъий равишда атайлаб кўзгатиш ёки кучайтириш.

ПРОГНОЗ [юн. prognosis — олдиндан билиш, илмий асосланган башорат] **1** Бўлажак воқеа ёки ҳодисаларнинг қандай кечишини, ривожланишини ва оқибатини махсус изланишлар, мавжуд далиллар ва маълумотларга асосланиб, олдиндан айтиб бериш; олдиндан чиқарилган хулоса. *Об-ҳаво прогнози. Сиёсий воқеалар прогнози. Касаллик прогнози. ■ Зилзилани прогноз қилиш унинг ўчоғи ва атрофидаги барча жараёнларни билиш демакдир. Газетадан. 2001 йилнинг белгиланган прогноз кўрсаткичлари бажарилишини таъминлаш.. юзасидан амалга оширилган ишлар муҳокама этилади. Газетадан.*

ПРОГНОЗЛАШ 1 Прогноз тузиш, тайёрлаш.

2 Бирор-бир ижтимоий ҳодисанинг аниқ истиқболларини махсус илмий тадқиқ этиш. *Иқтисодий прогнозлаш.*

ПРОГРАММА [юн. programma — эълон; кўрсатма, йўл-йўриқ] қ. **дастур 1. Қишлоқ**

меҳнаткашлари мамлакат озиқ-овқат про-
граммасига улкан ҳисса қўшмоқдалар. Га-
зетадан.

2 Ҳукумат, сиёсий партия, жамоат таш-
килоти ёки айрим давлат, жамоат арбоби
томонидан мўлжалланган асосий вазифа ва
мақсадлар баён қилинган ҳужжат. *Ҳамкор-
лик программаси имзоланди.* Газетадан.

3 Мажлис, ййғилиш, конференция ка-
биларнинг кун тартиби; уларда кўрилади-
ган масалалар рўйхати.

4 Театр, концерт, цирк томошалари бў-
лимларининг, радиоэшиттириш ва теле-
кўрсатувларнинг мундарижаси, рўйхати,
шунингдек, ижро этиладиган роллар, но-
мерлар, чиқишлар ва ижрочиларни ўзида
акс эттирган босма варақа ёки китобча. *Бу
пайт Ефим Данилович билан Абдусамат
концерт программаси ҳақида гаплашишарди.*
А. Мухтор, Опа-сингиллар.

5 Муайян ўқув фани бўйича олиб
бориладиган таълим (ўқиш-ўқитиш иш-
лари) нинг қисқача изчил баёни; ўқувчи
ўзлаштириши шарт бўлган билим, кўникма
ва малакалар мажмуи. *Олий ўқув юрларида
илмий-тадқиқот ишлари билан ўқув про-
граммасини жипслаштириш мақсадага му-
вофиқ. «Фан ва турмуш». Дарслик, програ-
ма тузувчи олим ва педагогларимиз ҳозирги
мактаб ўқувчиларининг бир йўла уч тилда
ўқишларини ҳисобга олсалар, ёмон бўлмасди.
«Ёшлик». Ўн уч ёшида мактаб программасини
битириб, ёш бўлса ҳам, Анвар халфалик, яъни
домлага кўмакчилик қила бошлади.* А. Қо-
дирий, Меҳробдан чаён.

6 Бирор ўқув фани ёки курснинг бел-
гиланган ҳажми баён қилинган варақа ёки
китобча. *Математикадан программа.*

7 Ҳисоблаш техникасида: масалани ечиш
алгоритмининг программалаш тилидаги тав-
сифи, баёни.

ПРОГРАММАЛАШ Электрон машина-
ларда масалаларни ечиш ҳамда уларда ҳар
хил ақлий меҳнат турларини бажариш на-
зарияси ва усулларини ишлаб чиқиш билан
шуғулланадиган фан; алгоритмлар назария-
сининг амалий бўлими.

Программалаш тили Маълумотлар (ин-
формациялар)ни ва уларни электрон маши-
наларда ишлаш алгоритмларини баён қи-
лувчи расмий тил.

ПРОГРЕСС [лот. progressus — олдинга
ҳаракатланиш] Ривожланишнинг куйидан
юқорига борадиган йўналиши; ривожла-
нишнинг янада юқорироқ босқичига ўтиш;
яхши томонга ўзгариш. *Техника прогресси.*
■ *Умуман, мен фанни «илғор, тараққиёт,
прогресс» деган сўзлар билан ёнма-ён қабул
қиламан.* Газетадан.

ПРОГРЕССИВ 1 Прогрессга, ривож-
ланишга оид, тараққиётга олиб борувчи,
унга ёрдам берувчи; илғор, тараққийпарвар.
*Прогрессив ёзувчи. Прогрессив инсоният. Про-
грессив ҳаракат.* ■ *Бир вақтлар камтар
бир муаллим, прогрессив интеллигент, бир
неча ёшларни зиёфатга таклиф этган экан.*
Ойбек, Нур қидириб.

2 Мунтазам равишда ўсиб борадиган,
тобора ривожланадиган. *..Ислохотларнинг
иккинчи босқичидаги вазифа.. чуқур прогрес-
сив силжишларга эришишдир.* Газетадан.

3 Тобора кўпроқ фойда келтирадиган,
меҳнат унумини оширадиган. *Прогрессив
технология. Пахта етиштиришнинг про-
грессив усуллари.*

ПРОГРЕССИЯ [лот. progressio — олдинга
силжиш, ўсиш] мат. Иккинчи ҳадидан
бошлаб ҳар бир ҳади ўзгармас бўлган дои-
мий сонни қўшишдан ёки доимий сонга
кўпайтиришдан ҳосил бўладиган сонлар
кетма-кетлиги. *Арифметик прогрессия. Гео-
метрик прогрессия.* ■ *Ҳозирги даврда инсо-
ниятнинг ривожланиши геометрик прогрессия
бўйича бормоқда.* «Фан ва турмуш».

ПРОГУЛ [р. прогулять — «ўйнаб юриб
кечикиб қолмоқ, ишга бормаи (келмай)
қолмоқ» фл. дан] эск. Ишга ёки ўқишга са-
бабсиз келмай қолиш. *Эртасига, кечроқ
бўлса ҳам, ишга бордим. Аммо картошка
кавлашганида, бир-икки кун боролмадим.
Мана шу жуда ёмон бўлди: бошқа прогул-
ларни ҳам кўзга курсатиб юборди.* А. Қаҳҳор,
Қанотсиз читтак. *Саккиз соат прогул қилган
одамга ҳеч нарса демасликка менинг ҳаққим
йўқ.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ПРОГУЛЧИ эск. Ишга ёки ўқишга са-
бабсиз келмай қолган, прогул қилган киши.
*Жонфигон охири инсофга келиб, шу бу йил
қишда нон заводига ишга кирибди, аммо бир
ой ишлашмасдан, прогулчи тарзида ишдан
ҳайдалибди.* А. Қаҳҳор, Жонфигон. *Сифат
учун жиддий кураш бошланган жойларда
дангасалар ва прогулчилар камайди.* Газетадан.

ПРОДЮСЕР [ингл. producer < лот. producere — ишлаб чиқармоқ; яратмоқ] 1 Кинокомпаниянинг кинофильмлар ишлаб чиқаришда гоаявий-бадий ва ташкилий-молиявий назоратни амалга оширувчи ишончли киши. *Танлов шартларига кўра бу мукофот фильм продюсерига топширилди.* Газетадан. *Продюсерлар ўз маблағларини бугун ишга солишди, эртагаёқ унинг фойдасини олишга уринишади.* Газетадан.

2 Бирор хонанда ёки эстрада гуруҳи томонидан тайёрланган концерт ёки томоша дастурига оид бўлган маъмурий-молиявий ишларни ташкил қилувчи киши. — *Айниқса, вокал бўйича педагог, таниқли композитор Дилором Омонуллаева, продюсер Фарҳод Жўраевлар менга катта ёрдам беришди, — дейди Диана.* Газетадан.

ПРОЕКТ [лот. projectus — олдинга иритилган, отилган] 1 қ. лойиҳа 1. *Ҳайкал проекти. Қурилиш проекти.*

2 қ. лойиҳа 2. *Қонун проекти. Шартнома проекти. Қарор проекти.*

ПРОЕКТЛАМОҚ қ. лойиҳаламоқ. *Қишлоқ қурилишини проектламоқ.*

ПРОЕКЦИЯ [лот. projectio — олдинга, иргитиш, отиш] 1 мат. Бирор нарсанинг текисликдаги, мас., қоғоздаги акси, тасвири. *Нуқта проекцияси. Чизиқ проекцияси. Цилиндрнинг горизонтал текисликка проекцияси.* ■ *Проекциялари тенг бўлган икки оғма тенгдир.* «Геометрия».

2 Оптик асбоблар воситаси билан экранга туширилган тасвир.

ПРОЕКЦИЯЛАМОҚ Проекциясини туширмоқ, ясамоқ, ҳосил қилмоқ. *Детални горизонтал текисликка проекцияламоқ.*

ПРОЖЕКТОР [фр. projecteur < лот. projectio — олдинга иргитиш, отиш] Ёруғлик нурини, шуълани тўплаб, маълум томонга йўналтирадиган оптик қурилмали ёритиш асбоби. *То тонг саҳаргача прожекторлар дарё қирғоқларини кундуздек ёритиб турар, тракторларнинг шовқини, одамларнинг у қирғоқдан бу қирғоққа қараб бақириб-чақиринишлари қишлоқларга ҳам эшитилар эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПРОЗА [нем. Prosa < лот. prosa (oratio) — оддий, жўн (нутқ)] 1 ад. Бадий ижоднинг асосий турларидан бири, адабий тур; наср.

2 Ўлчамли мутаносиб бўлақлар — шеърларга бўлинмаган оғзаки ёки ёзма нутқ; наср

билан ёзилган бадий асар. *Проза билан ёзилган асар.* ■ «Миллий роман» аслида ўзбек адабиётда, ўзбек прозасида янгилик эди. Ю. Султонов, Ҳамза. *Фафур Гуломнинг ўзбек прозаси тараққиётидаги ўрни ва ролини белгилашга бағишланган қатор илмий мақолалар, асарлар ёзилган.* С. Мамажонов, Фафур Гулом прозаси.

ПРОЗАИК I [лот. prosaicus — проза яратувчи] Проза йўли билан ёзувчи, насрий асарлар яратувчи адиб. *Прозаик ёзувчи.*

ПРОЗАИК II [лот. prosalis — прозада ёзилган] Проза жанрига оид; наср, проза билан ёзилган. *Прозаик асар.*

ПРОЗАЧИ айн. прозаик I.

ПРОКАТ I [р. прокатать — «жўваламоқ, ёймоқ» фл. дан] тех. 1 Прокатка йўли билан тайёрланган металл маҳсулот [металл тахта (лист), тўсин, рельс, сим ва ш. к.]. *Прокат ишлаб чиқариш.* ■ *Бекободдаги металл заводи қувватини дастлаб 1,5 миллион тоннага қадар прокат ишлаб чиқарадиган даражага етказиш гоаят муҳим аҳамиятга эга.* «Фан ва турмуш».

2 айн. прокатка.

ПРОКАТ II [р. прокат — ижарага (кирага) бериш ёки олиш] Рўзгор буюмлари, машина, мотоцикл ва ш.к. ни маълум миқдордаги ҳақ эвазига вақтинча фойдаланиш учун бериб ёки олиб туриш. *Спорт буюмлари прокати. Прокатта машина олмоқ.*

ПРОКАТКА тех. Айланувчи икки жўва (вал) орасидан сиқиб ўтказиш йўли билан турли шаклдаги металл маҳсулотлар ишлаб чиқариш, прокат ҳосил қилиш. *Тулука прокатка қилмоқ. Прокатка қилинган труба. Металлни прокатка қилиш.*

ПРОКАТЧИ тех. Прокатка қилувчи ишчи, прокатка мутахассиси.

ПРОКЛАМАЦИЯ [лот. proclamatio — мурожаатнома, чақириқ] Ташвиқот мазмунидаги босма мурожаатнома, варақа.

ПРОКТИТ [юн. proktos — орқа чиқарув тешиги, йўғон ичак + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Тўғри ичак шиллиқ қаватининг яллиғланиши.

ПРОКТОЛОГИЯ [юн. proktos — тўғри ичак + logos — фан, таълимот] Тиббиётнинг тўғри ичак, орқа чиқарув тешиги ва оралиқ соҳаси касалликларини, шунингдек, уларни даволаш усулларини ўрганадиган бўлими.

ПРОКУРАТУРА [«прокурор» с. дан] Мамлакатда қонунларга тўла амал қилиниши ва уларнинг тўғри қўлланиши устидан назорат қилиб турувчи ва судда давлат манфаатларини, давлат номидан тузилган айбномани ҳимоя қилувчи давлат органи. *Прокуратура органлари.* ■ *Мирсаид унинг прокуратурада ишлайдиган Маннонов эканини пайқади-ю, шоша-пиша изоҳ берди.* П. Қодиров, Уч илдиз. *Ушбу ҳолатлар юзасидан шаҳар прокуратураси томонидан жиноят ишлари қўзғатилиб, тергов ҳаракатлари олиб борилмоқда.* Газетадан.

ПРОКУРОР [фр. procureur < лот. procurator — ғамхўрлик қилмоқ] 1 Қонунларга тўла амал қилиниши ва уларнинг тўғри қўлланиши устидан давлат назорати олиб борувчи мансабдор шахс. *Республика прокурори.* ■ *Қонунлар ижроси устидан назорат прокурорнинг вазифаси эмасми?* Газетадан.

2 Суд жараёнида давлат қораловчиси. *Маҳаллий терговчининг «тергов протоколи» билан ҳарбий суд прокурорининг айблаш қоғози топширилган вақтида, у бошқа катта бир ишни олиш тўғрисида ўзига ўхшаган бир киши билан гаплашиб ўтирган эди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ПРОЛЕТАР(ИЙ) [лот. proletarius — қадимги Римда: камбағал, қашшоқ фуқаро] эск. Ёлланма ишчи.

ПРОЛЕТАРИЯТ [«пролетарий» с. дан] эск. Марксистик назария ва шунга яқин оқимларда: ишчилар синфи; яшаш манбаи ўз ишчи кучини ишлаб чиқариш воситалари эгаларига сотишдан иборат бўлган ёлланма ишчилар синфи.

ПРОЛОГ [юн. prologos — муқаддима < про — олд, олдинда + logos — сўз, нутқ] 1 Театрда спектакль бошланиши олдидан ижро этиладиган кўриниш, саҳна.

2 Адабий-бадий асарларда асосий баёндан олдин келадиган воқеаларни тасвирловчи ёки уларни тушунтирувчи муқаддима қисми; *зид. эпилог.*

ПРОЛОНГАЦИЯ [фр. prolongation < лот. prolongare — узайтирмақ, чўзмақ] ҳуқ. Заём, вексель ва шартномаларнинг амал қилиш муддатларини узайтириш.

ПРОМЕТИЙ [юн. Prometheus — Прометей (юнон мифологиясида осмондан олов ўғирлаб, кишиларга ҳада этган ва ундан фойдаланишни ўргатган афсонавий баҳодир) номидан] Менделеев даврий системасининг

III гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; табиатда учрамайдиган, сунъий йўл билан олинган металл.

ПРОМИЛЛЕ [лот. pro mille — мингга, мингтага] Бирон-бир соннинг мингдан бир улуши.

ПРОПАГАНДА [лот. propaganda < propagare — ёймоқ, тарқатмоқ] 1 Муйян гоёлар, назария ва таълимотлар, қарашларни оммага ёйиш, тарқатиш, тушунтириш; оммага гоёвий таъсир ўтказиш; тарғибот. «Янги урф-одат, маросимларни пропаганда қилиш, уларни меҳнаткашлар турмушига жорий қилиш — мафкура ишининг муҳим соҳаси» деган мавзуда республика семинари ўтказилди. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Мафкура ва сўбатни тарғиб этишга қаратилган фаолият.

ПРОПАГАНДИСТ қ. тарғиботчи. *Пропагандист кадрлар.* ■ *Пропагандистлар билан ишлашни яхши йўлга қўйиш иқтисодий таълимнинг самарадорлиги ва сифатини таъминлашнинг ҳал қилувчи йўлидир.* Газетадан.

ПРОПЕЛЛЕР [лот. propellere — олдинга ҳайдамоқ, итармоқ] Самолёт, вертолёт, дирижабль ва ш.к. нинг учиши, аэрочананинг ҳаракатланиши учун зарур бўлган тортиш кучи олинадиган қурилма. *Эҳ, жанговар пропеллерлар товуши. Нав бўсадай ширин туюлди.* А. Мухтор. *Ҳашаротнинг қанотлари самолётнинг қанотларига ўхшамайди, ҳашарот қанотларидан ҳар бири — ўнг ва чап қаноти алоҳида-алоҳида ишлайдиган пропеллерлардир.* «Фан ва турмуш».

ПРОПИСКА [р. прописать — «қайд қилмоқ, рўйхатдан ўтказмоқ» фл. дан ясалган от] Кимсанинг маълум манзилда яшаб турганлигини уй дафтарига расмий суратда қайд қилиш ва шу ҳақда паспортга қўйилган белги. *Прописка штампи. Тошкентда прописка билан яшамок. Прописка қилмоқ. Пропискadan ўтмоқ.* ■ -Афсуски, меҳмонни прописка қилишимиз керак эди-да, — деб Рафиқ соатига қаради, бошини чайқади. Ў. Усмонов, Қисмат.

ПРОПОЛИС [юн. propolis < pro — олдида + polis — шаҳар] Асаларилар ажратадиган елимсимон, смолали хушбўй модда (тиббиёт ва фармацевтикада қўлланади).

ПРОПОРЦИОНАЛ [лот. proportionalis — мос, мутаносиб; тенг] 1 *мат.* Миқдорлардан

бири қанча ошса ёки камайса, бошқаси ҳам шунча ўзгарадиган; мутаносиб. *Тўғри пропорционал миқдорлар. Тескари пропорционал миқдорлар.*

2 Қисмлари, ўлчамлари ўзаро маълум нисбатда бўлган; бўйи энига мос; мутаносиб, уйғун; келишган. *Пропорционал қомат. Пропорционал тақсимламоқ. ■ Ижтимоий тараққиёт қонуниятини беш бармоқдай билиш керак.. энг зарури – халқ хўжалигимизни планли пропорционал ривожлантиришнинг объектив қонунлари билан қуроллантириш керак. С. Анорбоев, Оқсой.*

ПРОПОРЦИОНАЛЛИК **1** *мат.* Функционал боғланишнинг энг содда кўриниши; пропорционал эканлик (қ. **пропорционал 1**). *Миқдорларнинг пропорционаллиги.*

2 Тўғри пропорцияларга эга бўлишлик, мутаносиблик, мувофиқлик.

ПРОПОРЦИЯ [*лот. proportio – мослик, мутаносиблик*] **1** *мат.* Икки нисбатнинг тенглиги. *Арифметик пропорция. Геометрик пропорция.*

2 Бутуннинг қисмлари ўртасидаги муайян ўзаро нисбат, мутаносиблик; умуман, нарсалар ўртасидаги миқдорий муносабат. *Бу концентрат маъданли сувга маълум пропорцияда қўшилиб, ичимлик ҳолига келтирилади. Газетадан.*

ПРОПУСК(А) қ. **рухсатнома**. *Залга пропуски билан киргизмоқ.*

ПРОРАБ [*р. производитель работ – «иш бошқарувчи, ишбоши» бирикмасининг қисқартмаси*] Қурилишда ишни ташкил қилувчи ва қурувчиларга бевосита раҳбарлик қилувчи техник ёки инженер; ишбоши. *Прораб «халақит берасан», деб неча марта мени девордан қувиб туширар, мен эса яна тирмашиб чиқаверардим. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. Прораблар, техниклар ва участка бошиқларининг гапларига қараганда, яна икки кундан кейин иш бутунлай тугайди. С. Аҳмад, Уфқ.*

ПРОРЕКТОР [*лот. pro – ўрнига + ректор*] Олий ўқув юрларида: ректорнинг маълум соҳа бўйича ўринбосари. *Илмий ишлар бўйича проректор. Маънавият ва маърифат ишлари бўйича проректор. ■ -Хушхабар бўлганда қандоқ, – деди проректор қувонч билан, – Обид Йўлдошевичнинг гипотезаси тўғри чиқди. Бекилиб қолган қадимги бир кон шу гипотеза асосида очилди. П. Қодиров, Уч илди.*

ПРОСПЕКТ 1 [*лот. prospectus – кўри- ниш, манзара*] Шаҳарларда кенг, катта ва тўғри кўча. *Проспект ёқасида ажойиб муҳташам тураржой бинолари қад кўтармоқда. Газетадан.*

ПРОСПЕКТ 2 [*лот. prospectus – кўри- ниш, манзара*] **1** Нашрга тайёрланаётган ёки ёзилаётган асарнинг қисқача баёни ёки кенг ва мукаммал режаси. *Адабиёт дарслигининг проспекти. Журнал проспекти.*

2 Реклама характеридаги босма маълумотнома ёки ишлаб чиқариш ва сотишга мўлжалланган нарсалар рўйхатидан иборат савдо каталоги.

ПРОТАКТИНИЙ [*юн. protos – биринчи + актиний*] Менделеев даврий системасининг III гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; кумушранг-оқ, ялтироқ, болгаланувчан металл.

ПРОТЕЗ [*юн. prothesis – қўшиш, бириктириш, илаштириш*] Организмнинг бирор аъзоси шаклида тайёрланган ёки зарарланган, олиб ташланган аъзоси ўрнига қўйиладиган мослама (мас., сунъий қўл, сунъий оёқ, сунъий тиш). *Сиз ойимнинг агентисиз. Доим бизнинг устимиздан материал берасиз. Ойимга протез тиш қилдириб бериб, пинжларига кириб олгансиз. С. Аҳмад, Сайланма.*

ПРОТЕЗА [*юн. prothesis – олдиндан жойлаш*] *тлш.* Талаффузни қулайлаштириш учун сўзнинг энг бошида товуш ортирилиши (*истол, иштраф каби*).

ПРОТЕЗЛАШ Гавданинг майиб бўлган аъзолари ёки қисмлари шакли ва вазифаларини тиклашга қаратилган тиббий-техник тадбирлар тизими ва уларни ўрганувчи соҳа.

ПРОТЕКТОРАТ [*лот. protector – ҳомий*] *сиёс.* **1** Тенгликка асосланмаган шартнома натижасида белгиланадиган, асосан мустамлакачилик руҳидаги қарамлик шакли.

2 Шундай қарамлик ҳолатида бўлган мамлакат. *Россия Афғонистонга таъсир ўтказиш юзасидан бўлган ҳамма даъволаридан воз кечди ва Англиянинг Афғонистон устидан протекторатини амалда тан олди. «Янги тарих».*

ПРОТЕКЦИОНИЗМ [*фр. protectionnisme < лот. protectio – ёпиш, беркитиш; ҳимоя қилиш*] Давлатнинг ўз миллий иқтисодиётини чет эл рақобатидан ҳимоя қи-

лишга қаратилган иқтисодий сиёсати (мас., импорт молларга юқори пошлиналар жорий қилиш, уларнинг олиб кирилишини чеклаш ёки умуман тақиқлаш ва б.). *Пировард натижада протекционизм ва субсидияларга қарамай, заводлар ёпилиб, ходимлар иш жойларини йўқотадилар.* «Ҳаёт ва қонун».

ПРОТЕСТ [лот. protestari – қатъий норозилик, баёнот эълон қилмоқ] ҳуқ. Тегишли суд ва прокуратура органларининг суд ҳукмлари ва қарорларини қайта кўриб чиқиш ҳақидаги расмий ёзма баёноти, илтимосномаси. *Ушбу қарор, ҳукумат топшириғига зид бўлганлиги сабабли, вилоят прокуратурасининг протести билан бекор қилинди.* Газетадан. *Олий суд протестни қаноатлантиради.* Газетадан.

ПРОТЕСТАНТИЗМ [лот. protestans, protestantis – қаршилик билдирувчи, норози] Христианликдаги асосий оқимлардан бири: 16-асрда Рим католик черковига норозилик тарзида пайдо бўлган ва асосан АҚШ, Англия, Канада ҳамда Скандинавия ва Болтиқбўйи мамлакатларида тарқалган.

ПРОТИВОГАЗ [р. против – қарши + газ] Заҳарловчи модда, газ, тутун кабилардан нафас олиш аъзоларини, юзу кўзни асрайдиган филтёрли ниқоб. *Оксиген (кислород) тўлдирилган нўлат баллонли противогаз.* ■ *У ерда бир тўп противогаз таққан йигитлар ҳарбий машқ учун саflanмоқда эди.* П. Қодиров, Уч илди.

ПРОТО- [юн. protos – биринчи] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми бўлиб: 1) дастлабки, илк, биринчи маъноларини; 2) черков амаллари ва унвонларида катталик, юқориликни билдиради (мас., *прототип, протоиерей* каби).

ПРОТОИЕРЕЙ [прото.. + юн. hierеus – руҳоний] Православ черковиди катта руҳоний.

ПРОТОКОЛ [юн. protokollon – биринчи варақ (ёзилиш санаси ва котибнинг исми кўрсатилган ҳолда ўрама папирус хатга ёпиштирилган) < прото.. + юн. kollao – ёпиштираман, елимлайман] *эск. 1 қ. баённома 2. Мажлис протоколи* ■ *Сергей кабинетда ёлғиз қолиб, кейинги кунлардаги сўроқ протоколларини шошмасдан, бирма-бир варақлади.* Ҳ. Фулом, Машвал. *Эшонбоев деканнинг бетараф қолиш сабабини протоколга яхшилаб ёзиб қўйди.* П. Қодиров, Уч илди.

2 Мансабдор шахс томонидан тузилган ва бирор воқеа-ҳодиса ёки ҳолатни тасдиқловчи ҳужжат. *Экспертларнинг протоколи.* ■ *Маҳаллий терговчининг «тергов протоколи» билан ҳарбий суд прокурорининг айблаш қоғози топширилган вақтида, у бошқа катта ишни олиш тўғрисида ўзига ўхшаган бир киши билан гаплашиб ўтирган эди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

3 Жамоат тартиби ва қонунчиликни бузганлик ҳақида тузилган далолатнома. *Автоинспекция протоколи.*

4 Халқаро конференцияларнинг халқаро шартнома, битим кучига эга бўлган қарори. *Савдо муносабатлари ҳақидаги протокол.* ■ *Давлат ва ижтимоий қурилиш академиясида иқтисодий таълимни ташкил этиш тўғрисида протокол ҳамда бошқа ҳужжатлар ва битимлар имзоланди.* Газетадан.

5 дип. Турли дипломатик ҳужжатларни амалга ошириш тартибини бошқариб турувчи қоидалар мажмуи.

ПРОТОН [юн. protos – биринчи] *физ.* Атом ядросининг мусбат электр зарядига эга бўлган таркибий қисми – барқарор элементар зарра; энгил водороднинг ядроси.

ПРОТОПЛАЗМА [прото.. + юн. plasma – шаклланган, безатилган] *биол.* Жонивор ва ўсимликлардаги тирик ҳужайранинг цитоплазма ва ядродан иборат таркибий қисми. *Тирик протоплазма ўз атрофидаги нотирик муҳитдан ҳужайра мембранаси билан ажратилади.* «Фан ва турмуш».

ПРОТОТИП [юн. prototipos – дастлабки аломат, белги, образ] *ад.* Бадиий образ яратишда ёзувчига манба, намуна бўлган реал шахс. *Шуниси диққатга сазоворки, томошабинлар асарни яхши тушунишлари учун ҳар бир картина олдида жонли прототиплар турарди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРОФЕССИОНАЛ [лот. professio – расмий белгиланган касб] **1** Бирор касбга оид, хос, бирор касб билан боғлиқ бўлган. *Профессионал одат. Профессионал маҳорат. Профессионал тайёргарлик.* ■ *Энг ёмони – жойларда бозор иқтисодиёти тамойилларини яхши билмаслик ва профессионал малакага эга эмаслик каби салбий ҳолатлар кўпроқ намоён бўлмоқда.* Газетадан.

2 Бирор ишни ўзига касб қилиб олган, ўз касбининг мутахассиси бўлган (шахс).

Профессионал боксчи. Профессионал ашулачи. ■ ..профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситалари ходимларини тайёрлаш жараёнини қайта кўриб чиқиш зарур. Газетадан. *Лекин ўша йилдан эътиборан мусобақага профессионал теннисчилар ҳам қўйилган.* Газетадан.

ПРОФЕССИОНАЛИЗМ [лот. professio – касб-кор, мутахассислик] **1** тлш. Бирор касб-ҳунар соҳаси вакиллари нутқиға хос сўз ёки ибора.

2 Бирор касб-ҳунар, мутахассисликни юқори даражада ўзлаштириш; юксак маҳорат. *Чин истеъдод ва юксак маҳорат сари етакловчи профессионализм унинг ижод шioriдир.* Газетадан.

ПРОФЕССОР [лот. professor – муаллим, ўқитувчи; мураббий] Олий ўқув юртлиридаги энг малакали ўқитувчиларнинг, шунингдек, илмий-тадқиқот институтларидаги илмий ходимларнинг илмий унвони ва лавозими; шундай унвон ва лавозимли шахс. *Университет профессори.* ■ *Профессорнинг қаршисига келганда эсанкираб қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Профессорнинг гапидан хурсанд бўлиб ўтирганларида, одатдагидек шовқин-сурон, ҳазил-ҳузул билан оғайнилари Шаҳобни кўргани келиб қолишди.* Л. Тожиева, Меҳрим сизга, одамлар.

ПРОФИЛАКТИК Профилактикаға оид; касаллик ёки бирор бошқа ҳодисанинг олдини олиш учун хизмат қиладиган. *Профилактик эмлаш. Профилактик тадбирлар.* *Боғларга профилактик ишлов бериш.* ■ *Бу эса, аввало, касалланишнинг олдини олишга доир тизим муассасаларида профилактик ишларнинг суст йўлга қўйилганлиги оқибатидир.* Газетадан. *Солиқчилар фаолиятида профилактик тадбирлар ҳам катта ўрин тутмоқда.* Газетадан.

ПРОФИЛАКТИКА [юн. prophylaktikos – сақловчи, олдини олувчи] **1** Одамлар соғлигини сақлаш, касалликларнинг пайдо бўлиши ва тарқалиб кетмаслигининг олдини олиш, аҳолининг жисмоний ривожланишини яхшилаш ва узоқ умр кўришини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи. [Шербек:] *Сиз касал кўргани, профилактика ўтказгани хонадонларга кўп кирасиз.* С. Анорбоев, Оқсой. «Дори-дармон»

уюшмаси келгусида ҳам республика аҳолиси ва даволаш-профилактика муассасаларини дори-дармонлар билан таъминлаш аҳволини яхшилаш учун ўзининг барча имкониятларини ишга солади, деб ишонтирамыз. Газетадан.

2 Умуман, бирор ҳодисанинг олдини олиш, механизм, машиналарнинг муддатидан олдин ишдан чиқиши, бузилишидан сақлаш учун кўриладиган чоралар. *Ўзга зараркунандалари ва касалликларига қарши профилактика.* ■ *Газдан қонунга хилоф равишда фойдаланаётган истеъмолчилар орасида профилактика ишлари олиб бориляпти.* Газетадан.

ПРОФИЛАКТОРИЙ [«профилактика» с. дан] Йирик ўқув юртлири ва саноат корхоналари қошида ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда дам олиб даволанишни амалга оширувчи даволаш-профилактик муассасаси. «Навоийазот» *очиқ акциядорлик жамияти профилакторийсида йил бошидан бери 993 киши соғломлаштирилди.* Газетадан.

ПРОФИЛЬ [фр. profil < итал. profilo – ташқи кўрinish, қиёфа < filo – чизик, йўл] **1** Юз ёки бирор нарсанинг ён томондан кўриниши. *Ҳайкалнинг профили.*

2 Бирор нарса ёки сатҳнинг, мас., деталь, қурилма, ер бўлаги ва ш.к. нинг тиккасига кесилгандаги кўриниши. *Йўлнинг профили. Бинонинг профили.*

3 Хўжаликнинг, бирор касб соҳаси, корхона, ўқув юрти ва ш.к. нинг асосий ўзига хос белгилари мажмуи; касб ёки соҳанинг асосий йўналиши. *Журналларнинг профили. Жамoанинг асосий профили – пахтачилик.*

ПРОЦЕНТ [нем. Prozent < лот. pro centum – юз ҳисобидан, юз ҳисобига; юз(та)ликка] **1** Бирор сон ёки миқдорнинг юздан бир ҳиссаси, улуши; % белгиси билан ифодаланади (яна қ. **ФОИЗ**). *Планинг би процентни.* ■ *Унинчи октябрда йиллик пахта шартномамизнинг саксон процентини бериб битирамыз.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Кўпи билан бир ой ичида биронта ҳам якка хўжалик қолмаслиги, ҳамма юз процент колхоз бўлиши керак [деди Шодиев].* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Қарзга олинган пулдан фойдаланганлик учун қарздор томонидан пул эгасига тўлаб туриладиган ҳақ, фойда. [Фазлиддин:] *..кеча Абдулла акам йигитчани тутиб, ота қарзини уз, деб маҳкамроқ ушлабди. Кейин ҳисоблаб қарашса, йигитчанинг гарданига*

процент билан роса саккиз юз сўм пул тушибди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПРОЦЕНТЛИ 1 *мат.* Процентга оид; процент билан ифодаланадиган. *Сонларнинг процентли нисбати.*

2 Маълум процент ҳисобида фойда келтирадиган. *Уч процентли заём.*

3 Таркибидаги асосий модда миқдори процент билан ифодаланган. *Уч процентли цирку.* Қирқ процентли ўғит.

ПРОЦЕНТЧИ 1 *с.т.* Ишни ошиғи билан бажариб, маълум процентга етказувчи ишчи. *Бизда икки юз процентчилар сон-саноқсиз.*

2 *салб.* Белгили фоиз ҳисобида фойда олиш шарти билан қарз берувчи; судхўр.

ПРОЦЕСС [*лот* processus – илгарилаш, илгари сўлаш] 1 *қ.* жараён. *Тафаккур процесси.* *Ўсимликнинг ривожланиш процесси.* ■ *Зеро, янги-янги илмий кашфиётлар, илмий-манتيқий тафаккур процесслари ёлғиз улкан меҳнат мевасигина бўлиб қолмай, балки шиддатли илҳом ва эҳтирос, эмоционал кечинмалар маҳсули ҳамдир.* «ЎТА».

2 Маълум натижа, мақсадга эришиш учун изчиллик билан амалга ошириладиган иш ёки ҳаракатлар мажмуи. *Технологик процесс.* *Ишлаб чиқариш процесси.* *Ўқув-тарбия процесси.*

3 Суд иши; тергов, маъмурий ва суд органлари фаолиятини амалга ошириш тартиби. *Жинойи процесс.* *Намунали процесс.* *Процессда қатнашмоқ.* ■ *Суд процессини тўғри ташкил қилиш ва ўтказиш айниқса муҳимдир.* Газетадан.

ПРОЦЕССОР [*лот.* processus – сурилиш] Рақамли ҳисоблаш машинасининг дастур (программа)да кўзда тутилган арифметик ва мантиқий амалларни; ахборотларни ўзгартириш, барча ҳисоблаш жараёнларини ва ш.к. ни бошқариб туриш учун мўлжалланган марказий қурилмаси. *Компьютернинг процессори.*

ПРОЦЕССУАЛ [«процесс» с. дан] Суд ёки маъмурий жараёнларга оид; суд жараёни билан боғлиқ бўлган, судда ишнинг кўрилиш тартибини белгиловчи. *Процессуал муддат.* *Процессуал кодекс.* ■ *Чунки унда амалдаги процессуал кодексда кўрсатилиши лозим бўлган бир қанча моддалар мавжуд.* Газетадан.

ПРУЖИНА [*р.* пружина – камбар эластик металл тахта ёки чизимча] Машина,

механизм ва ш.к. нинг пўлат тасма ёки симдан спиралсимон ўралган ёки устма-уст терилган, муайян куч таъсирида қисилгандан кейин яна асл ҳолига қайтадиган, турткиларни юмшатадиган қайишқоқ қисми, детали. *Соат пружинаси.* *Эшик пружинаси.* *Патефон пружинаси.* ■ *Ичкарида, Самандарнинг олдида яна икки киши ўтирган экан. Сафаров булар билан ҳам саломлашди-да, титилиб, пружиналари кўриниб ётган диванга ўтириб, папирос чекди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ПРУЖИНАЛИ Пружинаси бўлган, пружина воситасида ҳаракат қиладиган, ишлайдиган. *Пружинали каравот.* *Пружинали уйинчоқ.* ■ *Эшик қаршисидаги девор олдида устига майда ёстиқлар ташлаб қўйилган пружинали диван, унинг икки ёнида китоб жавонлари бор эди.* М. Исмоилий, Фаргона т.о.

ПРЯНИК [*р.* пряный – ўткир ва хушбўй мазали, ҳидли < юн. ререгі – қалампир] Хамирга ўсимлик ёғи, асал, шакар, қиём қўшиб тайёрланган яримшарсимон қандолат маҳсулоти, ширинкулча (дастлабки вақтларда унга зирavorлар, жумладан, хушбўй қалампир қўшилган).

ПСИХИАТР Рухий касалликлар врачлари, мутахассиси. -Уни [Ботировни] хирург эмас, психиатр даволаши керак, – деди Раҳимов Николаевга. Б. Раҳмонов, Олтин одамлар. Қизалоқнинг ой сайёраси ҳақидаги ғалати ҳикояларини эшитгач, ота-онаси уни психиатр қабулига етаклаб боради. Газетадан.

ПСИХИАТРИК Психиатрга, психиатрияга, руҳий касалликларга оид. *Психиатрик клиника.*

ПСИХИАТРИЯ [психо. + iatreia – даволаш] Тиббиётнинг руҳий (психик) касалликларни, уларни даволаш ва олдини олиш усулларини ўрганувчи бўлими.

ПСИХИК Психикага, руҳий ҳолатга оид; руҳий. *Психик касалликлар.*

ПСИХИКА [юн. psychikos – руҳий] Юксак даражада ташкил топган мианинг объектив воқеликни сезги, идрок, тасаввур, фикрлаш, ҳис-туйғу ва иродавий хатти-ҳаракатлар тарзида акс эттириш хусусияти; инсон ва ҳайвонлар хатти-ҳаракатининг ўзига хослигини белгилайди; инсон онги психиканинг олий шакли ҳисобланади. *Соғлом психика.* *Боланинг психикаси.* *Киши психикасини ўрганмоқ*

ПСИХО- [юн. psyche — руҳ, жон; қалб, кўнғил] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи таркибий қисми: психикага, руҳиятга алоқадорликни билдиради (мас., *психоанализ, психология, психотерапия*)

ПСИХОАНАЛИЗ [психо.. + анализ] Рухий (психик) касалликларни даволаш усули ва 19-аср охири — 20-аср бошларида австриялик олим З. Фрейд томонидан ишлаб чиқилган ва ривожлантирилган психологик таълимот.

ПСИХОЗ [юн. psyche — руҳ, жон] Киши онгининг борлиқни акс эттириш фаолиятининг кучли даражада бузилиши билан кечадиган руҳий касалликларнинг умумий номи.

ПСИХОЛИНГВИСТИКА [психо(логия) + лингвистика] Нутқий ифодаларнинг пайдо бўлишини ҳамда нутқнинг тил тизими билан ўзаро муносабатда ўзлаштирилиши (идрок этилиши) қонуниятларини ўрганувчи фан.

ПСИХОЛОГ I Психология бўйича олим-мутахассис (врач ёки ўқитувчи). *Ҳозирги кунда психологик касбга йўналтирувчи тиббий ходим, дефектолог, психолог каби мутахассислар ушбу тизимда хизмат қилмоқда.* «Мактаб ва ҳаёт».

2 кўчма Кишининг руҳиятини яхши билладиган, шунга қараб муомала қиладиган сезгир одам. [Фармонов:] *..бу кампир ё ўзгаларнинг фикрини ўқий олади, ё менга ўхшаган лақмаларни кўравериб, ўткир психолог бўлиб кетган.* «Муштум».

ПСИХОЛОГИЗМ [«психология» с. дан] Адабиёт ва санъатда инсоннинг психик, руҳий кечинмаларини теран тасвирлаш.

ПСИХОЛОГИК Психологияга оид, руҳий ҳолат ва кечинмаларни теран тасвирлашга асосланган. *Психологик анализ. Психологик тадқиқот. Психологик роман. Психологик драма.* ■ *Ойқизнинг психологик ҳолати роман марказида турган муҳим тугунни, унинг ечими учун Ойқиз типдаги, балки ундан ҳам юқорироқ бошқа бир кучли тажрибакор шахс иштирокини талаб қиларди.* «ЎТА».

ПСИХОЛОГИЯ [психо.. + юн. logos — фан, таълимот] I Инсон фаолияти ва ҳайвонлар хатти-ҳаракатида борлиқнинг акс этишини, руҳий жараёнлар, ҳодисалар ва хислатларни ўрганувчи фан. *Элмурод институтда пси-*

хологиядан лекция тинглар экан, профессор Иванов: «Киши характери ни белгилловчи омиллардан бири унинг нутқи», — деган эди. Шухрат, Шинелли йиллар. Бўлғуси педагоглар практика жараёнида педагогика ва психологиянинг долзарб масалалари устида иш олиб бордилар. «Фан ва турмуш».

2 Бирор фаолият билан боғлиқ бўлган психик жараёнлар мажмуи. *Меҳнат психологияси. Санъат психологияси.* ■ *Рангларга муносабатда ҳам халқ психологияси намён бўлади.* «ЎТА». *Ижод психологияси фақат китобхонларни эмас, адабиётшуносларни ҳам қизиқтиряпти.* У. Норматов, Талант тарбияси.

3 Кишининг ички дунёси, кечинмалари, характер хусусиятлари, руҳий ҳолати. *Отахон шоирларимиз болалар қалби ва психологиясини, маънавиятини очиш орқали уларнинг бетакрор шахсиятини улугладилар.* «Фан ва турмуш». *Ҳаётнинг ўзи ана шу дунёқарашлар, психологиялар, давволар орасидан ўтишга мажбур қилмоқда.* Газетадан.

ПСИХОПАТИЯ [психо.. + юн. pathos — ғам-алам, азобланиш, касаллик] Шахсининг, ақл-идроки сақланиб қолгани ҳолда, феъл-атвори, ҳиссиёти, хулқининг чуқур ва доимий бузилишидан иборат ирсий, туғма ёки ҳаётда орттирилган норасолиги.

ПСИХОПАТОЛОГИЯ [психо.. + патология] Психиатриянинг руҳий касалликлар, патологик жараёнлар ва ҳолатларнинг пайдо бўлиши, ривожланиш механизми, пайдо бўлиш сабабларини ўрганувчи, уларни таснифлаш ва даволаш усулларини ишлаб чиқувчи соҳаси.

ПСИХОТЕРАПИЯ [психо.. + терапия] Рухий таъсир қилиш (мас., гипноз) йўли билан даволаш усули. *Шу боис шифохонада психотерапия кабинетини ташкил этамиз. Ҳозир у ерда сўз сеҳри билан даволаш сеанслари ўтказилмоқда.* Газетадан.

ПСИХОТРОП [психо.. + юн. tropos — бурилиш, буриш, йўналтириш]: **психотроп воситалар** Инсоннинг руҳий ҳолатига, умуман психик жараёнларга кучли таъсир этувчи дори моддалар. *Ўзбекистон Республикаси ва Эрон Исломи Республикаси ўртасида гиёҳвандлик моддалари ва психотроп воситаларнинг ноқонуний айланишига қарши курашда ҳамкорлик қилиш тўғ-*

рисидаги меморандум имзоланди. Газетадан. Президентлар наркотик моддалар, психотроп воситаларнинг ноқонуний савдосига қарши курашдаги ҳамкорлик концепциясини тасдиқлашди. Газетадан.

ПСОРИАЗ [юн. psoriasis < psora — қичима] Қипиқли темиртки — юкмайдиган сурункали, вақти-вақти билан кучайиб, зўрайиб турадиган тери касаллиги.

ПУБЛИЦИСТ Долзарб, мунозарали ижтимоий-сиёсий мавзуларда асар ёзувчи адиб. *Публицист ёзувчи.* ■ *У адабиёт ва санъат оламининг зукко билимдони, оташин публицист, ажойиб нотик ва улкан санъаткор эди.* Газетадан. *Санжар Сиддиқов ижоди ҳақида шу фикрни айтиш мумкин: у тарихчи, публицист, таржимон, тақризчи, санъатшунос, педагог эди.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

ПУБЛИЦИСТИК Публицистикага ёки публицистга оид. *Публицистик асар.* ■ *Унинг овози публицистик руҳни, гоҳ лирик, гоҳ бахтиёрлик туйғусини ифода этади.* Газетадан.

ПУБЛИЦИСТИКА [лот. publicus — жамиятга, жамоатчиликка оид, ижтимоий] **1** Давр (замона)нинг долзарб ижтимоий-сиёсий масалалари ҳамда жамиятнинг кундалик ҳаётига бағишланган адабиёт тури. *Публицистика сиёсий курашнинг ўткир қуролидир.*

2 Шу жанрга хос асар ёки асарлар (мақола, очерк, памфлет, фельетон ва ш.к.) мажмуи. *А. Қаҳҳор публицистикаси.*

ПУД [р. пуд — 16,38 кг га тенг оғирлик ўлчов бирлиги < лот. pondus — оғирлик, ўлчов] эск. Метрик ўлчовлар тизимини қабул қилинганга қадар қўлланган, 16,38 килограммга тенг оғирлик ўлчов бирлиги. *Бир тонна — салкам 63 пуд.* ■ [Кампир:] *Даст-моям бир пуд ун эди, тунов кун бирдан йигирма беш қадоққа тушиб қолди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Биринчи йил гектаридан юз пуд олдик, Эру хотин меҳнат ҳақин қонга солдик.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. *..бир ярим пуд гўштнинг аъзолар ризоликлари билан бир нудини Мулла Обидга ва ярим нудини Мардонбойга орттириб берадилар.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПУДЛИ 1 Пуд оғирлигидаги. *Икки пудли тош.* ■ [Бобом:] *Молхонага киринг, ярим пудли кетмон турибди. Ана ўшани мининг-*

да, далага чиқиб, айриплон қилиб учинг, хўми? Давлатимизнинг сиздан бошқа учувчилариям бор. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 Маълум пуд юк элтадиган, кўтарадиган. *Хўжабеков, кун билан елкасидан беш пудли қоп тушмаган юкчидай, эшикнинг кесакисига суянди.* С. Анорбоев, Оқсой.

ПУДРАТ [р. подрядить — «вақтинчалик ишга юбормоқ, бирор нарсини олмоқ, топмоқ» фл. дан] Бир томон иккинчи томон буюртмаси асосида маълум бир ишни тўлиғича (батамом) бажариб бериш мажбуриятини олганлиги ҳақидаги шартнома ва шу асосда бажариладиган ишнинг ўзи. *Пудратни ўз вақтида бажармоқ. Ишни пудратга олмоқ. Бинони пудратга олган қурилиш ташкилоти.* ■ *Ҳамма юракдан меҳнат қилади — менга оилави пудратнинг шуниси маъқул.* «Саодат». *Қурилишдаги пудрат ишлари ҳажми 13 фоизга кўпайди.* Газетадан.

ПУДРАТЧИ [р. подрядчик] Пудрат асосида ишлайдиган киши ёки ташкилот. *Асосий пудратчи. Пудратчи ташкилотлар.* ■ *Пудратчи бракка йўл қўйган экан, буюртмачи қаёққа қаради, дерсиз.* «Муштум». *Корхонамиз аксарият қурилишларда бош пудратчи сифатида иштирок этади.* Газетадан. *Пудратчилар бу йил ҳар гектар майдондан камида 70 центнердан хирмон кўтариш ниятидалар.* Газетадан.

ПУК(КА) Ошиқнинг чиккага қарама-қарши, дўмбоқ томони. *Тавва пуккани ейди; олчи чиккани ейди дегандек, бой берсангиз нима, сиз ҳам ютиб юргансиз.* А. Мухтор, Опасингиллар. *Ошиғим пукка тушса ҳам розиман, деб турган эдим, бирдан олчи бўлиб кетди.* Б. Раҳмонов, Хўжайин кўчи. [Мулладўст:] *Кўйинг, ўша қози домлангизга ҳам отган ошиқнинг ҳаммаси пуккасига тушди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ПУЛ 1 [ф. پول — пул, ақча; балиқ тангаси] **1** Олди-сотди ёки тўлов муомалаларида нарх, баҳо, қиймат ўлчови бўлган металл ёки қоғоз белги; ақча. *Қоғоз пул. Танга пул. Нақд пул. Пул майдаламоқ. Пул бўлса, чангалда шўрва.* Мақол. *Пули куйган қалампир чайнар.* Мақол. ■ *Сидиқжон.. кечки пайт кўчага чиқмоқчи бўлган эди, Анзират хола, унинг пули йўқлигини билгандай, соч олдиргани пул берди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироклари. *Йўлқирага пулимиз, пиёда қайтишга иложимиз бўлмаганидан қолиб кетдик.*

М. Исмоилий, Фарғона т.о. [*Санавбар Хайринисога:*] *Сизга ҳам гапираман, пул учун имони ва қизини сотадиган отамга ҳам гапирераман. Ҳамза, Тухматчилар жазоси.*

Пул бўлмоқ Пулга алмашинмоқ, сотилмоқ. *Нарса сотсанг, пул бўлади, Эрта-индин кул бўлади.* Мақол. **Пул қилмоқ** 1) пул ҳисобига бермоқ, сотмоқ, пулламоқ. *Уйни безабидан бошқа нарсага ярамайдиган асбобларни йиғиштирдим, барини сотиб пул қилдим.* Ойбек, Танланган асарлар; 2) ишлаб ёки бошқа йўл билан пулни қўлга киритмоқ, пул тўпламоқ. **Пул(нинг) қадрсизланиши қ. инфляция.** *Пулнинг қадрсизланиши суръатлари мунтазам равишда ва изчиллик билан пасайиб бормоқда.* Газетадан.

2 Сармоя, маблағ. *Қурилишга пул ажратмоқ. ■ Пул-чи? Пул ҳам туғади. Жуда кўп туғади, тез туғади, айниқса, бу замонда пул сертухум бўлиб кетган.* Ойбек, Танланган асарлар. *Нуқул пул ва фойда кетидан қувсақ-да, аммо одамларимиз руҳан қашшоқ бўлиб қолишса, бундай жамиятнинг ҳеч кимга кераги йўқ.* Газетадан.

3 с.т. Иш ҳақи; маош. *Қоровул пули. Бугун пул оладиган кунимиз.*

4 эск. Баъзи ерларда ярим тийинга, баъзи ерларда бир тийинга тенг бўлган пул ўлчов бирлиги ва шу қийматдаги майда пулнинг ўзи. *Нарх билиб келган болага йигирма пул бериб, орқаси куймаганини олиш шартли билан нонга юборди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Йиқитган болаларга икки пулдан соврин бериб томоша қилиб ётган икки бойнинг бири шу — Ниёзмат ҳожи бўлиб, ҳаждан янги келган йиллари эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

Бир (ёки икки, уч) пул 1) бир ёки икки, уч тийин. *Бир пул бериб йиғлатдим, минг пул бериб тиндирдим.* Мақол; 2) ҳеч нарсага арзимайдиган, аҳамиятсиз, бир тийинга ҳам қиммат. *Бу гаплар унга бир пул. Ҳамма унга бир пул. ■ Жўрабоев Юсуфийнинг далилларини бир пул қиладиган мақола ёзибди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Турди ғилай олти йиллик тоат-ибодатини бир пул қилди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

5 Афғонистоннинг асосий пул бирлиги — афғонийнинг юздан бир улушига тенг майда пул, танга.

Пулга чақмоқ қ. чақмоқ **1.** Пулни пул билан ўйнамоқ дағл. Меҳнат қилмай осонлик билан пул топиб, бебилиска сарф қилмоқ,

унча-мунча пулни назарга олмаслик. **Пулнининг сассиғига ётолмайди с.т.** Жуда бой, пулдор одам ҳақида айтиладиган ибора.

ПУЛ **II** [ф. پل — кўприк] эск. кт. айн. **кўприк.**

Пули сирот қ. сирот.

ПУЛДОР [ф. پولدار — пулга эга бўлган, пулли] Кўп пулга эга бўлган, пули кўп. *Пулдор одам — қанотли одам, бу қанот билан мағрибдан машриққача учасан, ҳар ерда ошина-оғайни, дўст-ёр топасан.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қарздор бўлишдан пулдор бўлиш яхшироқ.* Газетадан. *Пулдорлар ҳар бир нарсани ўз вақтида ғамлаб, арзонга туширишади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПУЛЕМЁТ [р. пуля — ўқ ва метать — отмоқ] Ўқни тез отадиган автоматик қурол. *Қўл пулемёти. Лентали пулемёт. ■ Бу орада халқ оқими Ўрда томонга йўл олди. Аллақерда пулемёт тариллади.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Тепаликнинг этагида писиб ётган немис пулемёти ниёда аскарларимизни ёнбошдан ўққа тута бошлади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПУЛЕМЁТЧИ Пулемёт отувчи, пулемёт билан қуролланган аскар. *Пулемётчилар вазоди. ■ Узоқда машҳур пулемётчи Абдуллаев, унинг орқасидан Асқар полвон пулемётни судраб борарди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

ПУЛЛАМОҚ с.т. Нарсани пул эвазига бермоқ, сотмоқ. *Маҳсини уч кун ҳайитда кийиб, сақлаб қўйгандим, ана уни пуллаб, тагчарм оламиз.* Ойбек, Танланган асарлар. *-Хўжайин, — деди, — аввало Деҳқонбой бўйинтоблик қилди, бизлар ҳам бўш келмай, ҳукм чиқариб, ҳовлисини пулладик.* У Исмоилов, Сайланма.

ПУЛЛИ **1** Пули бўлган, пули бор. *Пулли — ботир, пулсиз — ётир.* Мақол.

2 Пул тўланадиган, пул эвазига олиннадиган, бериладиган ёки қилинадиган. *Пулли концерт. Пулли маъруза. ■ Қизил Ярим ой жамияти томонидан ташкил қилинган пулли поликлиникага директор қилиб тайинлашни сўради.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Пулли хизматларни бир ярим баравар кўпайтириш режалаштирилди.* Газетадан. *«Олий бизнес мактаби»да ўқиш пулли-контракт асосида бўлиб, «Бошқарув бизнес магистри» дастури бўйича халқаро талаб-*

лар ва халқаро программа асосида олиб борилади. Газетадан.

3 (фақат миқдор ифодаловчи сонлар билан) Пул, тийин қйматидаги. Тўққиз пулли носвой. Уч пулли аҳамияти йўқ нарса. ■ Олти пулли тақадек. Кўзи ирғиб бақадек, Оч мухлиснинг қўлида Утмай қолган чақадек Шайх ҳазратларига салом. Ҳамза.

ПУЛПАРАСТ [ф. পুলپرست — пулни севувчи, пулга сифинувчи] Пулга ўч, пул тўплаш пайига тушган. Пулпараст одам. ■ Уғил отасига ўхшаган хасис, пулпараст, судхўр эмас. Бироқ виждонсизлик, хасислик ва шафқатсизликда отасидан сира қолишмайди. М. Қодиров, Бой ва судхўрнинг фош этилиши.

ПУЛСИЗ 1 Пули бўлмаган, пули йўқ. Пулдор одам Москвага, Варшавага боради. Пулсиз одам ўз жойидан бир қадам силжисинчи! Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Пул тўланмайдиган, текин, бепул. Пулсиз лекция. Пулсиз тарқатилган брошюра.

ПУЛСИЗЛИК Пулга эга бўлмаслик, пули йўқлик. Саидий бир сўм ишласа, оила ўн сўм талаб қилади. Саидий ўн сўм ишласа, оила пулсизликдан қон-қора қақшайди. А. Қаҳҳор, Сароб.

ПУЛСИРОТ с.т. айн. пули сирот қ. сирот. Дўзах узра, ўт узра, ҳайҳот, Кўприк шуми.. яъни пулсирот? М. Али, Боқий дунё.

ПУЛЬВЕРИЗАТОР [фр. pulverisateur < лот. pulvis, pulveris — чанг, кукун] Суюқликларни пуркайдиган ёки кукун моддаларни чангитиб, тўзғитиб сепадиган асбоб; пуркагич. Дарахтларга дори сепадиган пульверизатор. Пульверизатор билан бўёқ бермоқ.

ПУЛЬМОНОЛОГИЯ [лот. pulmō, pulmonis — ўпка + юн. logos — фан, таълимот] Тиббиётнинг ўпка, бронхлар ва плевранинг тузилиши, иш фаолияти ҳамда касалликларини ўрганувчи, ушбу касалликлар профилактикаси ва даволаш усулларини ишлаб чиқувчи соҳаси.

ПУЛЬПА [лот. pulpa — эт, гўшт; юмшоқ нарса] Тишни қон билан таъминлайдиган қон томирлари, лимфа томирлари ва нерв толаларидан ташкил топган юмшоқ тўқима.

ПУЛЬПИТ [пульпа + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи қўшимча] Тиш бўшлиғини тўлдириб турадиган говак бириктирувчи тўқима — пульпанинг яллиғланиши.

ПУЛЬС [лот. pulsus — туртки, зарба] тиб. Юракнинг қисқариши натижасида ундан келаётган қон оқими таъсири билан қон томири деворчаларининг ритмик силкинishi, тепиши, уриши, шунингдек, баданнинг томир тепкиси сезиладиган жойи. Пульс — саксон. Беморнинг пульсини кўрмоқ. Пульсни ўлчамоқ.

ПУЛЬТ [нем. Pult < лот. pulpitum — тахтасупа, кафедра] 1 Ноталар қўйиш учун ишлатиладиган, бир томонга нишаб, узун оёқли столча. Дирижёр пульти. ■ Кийинишидан олақарғани эслатувчи, сочи жингалак, чиройли бир илгит дирижёрлик пультига чиқиб, қўлидаги таёқчасини қимирлатувдиямки, залда оркестр садолари янгради. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 тех. Бирор нарсани автоматик бошқарадиган асбоб, аппаратлар ўрнатилган жой (стол, стенд ва ш.к.). Бошқариш пульти. Диспетчерлик пульти. ■ У бошқариш пульти ёнидаги креслога ўтириб, бир оз мизғимоқчи бўлди. Афсуски, бу ҳам насиб этмади. «Ёшлик». Бу жойда каттагина бошқариш пульти ўрнатилган экан. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.

3 Радиотелеаппаратураларни бошқарувчи асбоб. Телевизор пултини босмоқ.

ПУМА [исп. puma < индейс тилларидан] Американинг тоғ ўрмонларида яшовчи, мушуксимонлар оиласига мансуб йиртқич сутэмизувчи ҳайвон.

ПУНКТ 1 [лот. punctum — нуқта] 1 Ер юзидаги ёки фазодаги алоҳида белгиси, хусусияти билан ажралиб турадиган нуқта, маълум бир жой, ер. Географик пункт. Стратегик пункт. Аҳоли яшайдиган пункт. ■ Куни кеча жойлардаги қабул пунктларига янги пилла ҳосили ортилган карвонлар кела бошлади. Газетадан. Шаҳарларда ва аҳоли пунктларида патрул-ўйл хизмати бўлинмалари ташкил этилган. Газетадан.

2 Бирор иш, машғулот, тadbир кабилар учун белгиланган, махсус жиҳозланган бино ёки жой. Телефон станциясининг гаплашиш пункти. Тиббий ёрдам пункти. Пахта пункти. Команда пункти. ■ Полковник Грейдер ўз кузатиш пунктида туриб, стереотруба орқали жангни кўздан кечирди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Мактаб, боғчаю қишлоқ врачлик пункти қурса, ёмонми? Газетадан.

3 **Матн**, қонун, қарор кабиларнинг рақам ёки ҳарф билан белгиланган алоҳида қисми; параграф, модда. *Уч пунктдан иборат қарор. Йигирма пунктдан иборат қоида.*

4 **плгрф**. Босмаҳона белгилари (ҳарф, рақамлар ва б.) ўлчамларини аниқлашда энг кичик бирлик.

ПУНКТИР [лот. punctum – нуқта] Алоҳида-алоҳида ўзаро яқин жойлашган нуқталардан (...) ёки чизиқчалардан (---) ташкил топган узун чизиқ. *Пунктир билан чизилган тасвир.* ■ *Агар ёйилмани пунктир чизиқлар бўйича керакли тарзда буксак, унда тўрт бурчакли тўғри призма деб аталувчи геометрик жисм ҳосил қиламиз. «Геометрия».*

ПУНКТУАЦИОН Пунктуацияга, тиниш белгиларига оид. *Пунктуацион қоидалар. Пунктуацион белгилар. Пунктуацион хатолар.* ■ *Китобда баъзи имловий ва пунктуацион хатолар учрайди.* Газетадан.

ПУНКТУАЦИЯ [лот. punctum – нуқта] тил. 1 Маълум бир тил ёзувидаги тиниш белгилари тизими.

2 Ёзма матнни пунктуацион расмийлаштиришни тартибга солувчи, ҳар бир тилда тарихан шакланган қоидалар, меъёрлар. *Ўзбек тили пунктуацияси.*

3 Тиниш белгилари тизими қонуниятларини, шунингдек, тиниш белгиларининг қўлланиш меъёрларини ўрганадиган тилшунослик бўлими.

ПУНКЦИЯ [лот. punctio – санчиш] тиб. Даволаш ёки диагностика мақсадида организмдаги бирор бўшлиқ, қон томири ёки аъзога шприц игнаси санчиш муолажаси.

ПУР [ф. پُر – тўла, тўлиқ, жуда кўп] Тўла, кўп. *Кўз равоқинг сен эттинг пур нур, Кўнги эвини сен эттинг маъмур.* М. Солиҳ, Шайбонийнома.

ПУРВИҚОР [пур + виқор] кт. Виқорли, сервиқор. *Устига-устак заминнинг – пурвиқор, улуғвор тоғлар ўлкасининг табиати, оппоқ кўпчириб оқаятган дарёнинг шовуллаши менинг руҳиятимга пўртаналар, тошқинлар олиб келади.* Газетадан. *Бўйдор қарағайлар кучли қўлларини ёруғликка чўзгандай яна ҳам азамат ва пурвиқор кўриндилар.* Ойбек, Қуёш қораймас. *Тоғларнинг пурвиқор салобати, сирли улуғворлигидан ҳайрат, ҳаяжоним ҳаприқиб кетди.* «Саодат».

ПУРИЗМ [фр. purisme < лот. purus – соф, тоза] 1 Адабий тилни бошқа тиллардан олинган ўзлашмалар, неологизмлардан, вульгаризмлардан сақлашга интилиш. *Маърузада белгилловчи қоида сифатида миллий тиллар терминологияси ўртасида минимал тафовут принципи майдонга қўйилади, чунки максимал тафовут принципи муқаррар пуризмга олиб боради.* «ЎТА».

2 Урф-одатлар (фёъл-атворлар)нинг софлиги ва жиддийлигига интилиш.

ПУРКАГИЧ Ўсимликларга сув ва суюқ моддалар пуркаш учун ишлатиладиган мослама, асбоб. *Пуркагич билан экин майдонига дори сепмоқ.* ■ *Мавсум муваффақиятини таъминлаш учун аниқ тадбирлар ишлаб чиқилган. Пуркагичлар, терим машиналари, транспорт воситалари созланиб, старт кутиб турибди.* Газетадан.

ПУРКАМОҚ 1 Сув ёки бошқа суюқ нарсани куч билан зарраларга айлантириб сочмоқ. *Вилтга қарши дори пуркамоқ.* ■ [Чол] *Терига сув пуркайди ва кўва билан дўқ-дўқ уриб, чармини текислайди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Биров қанотларингизнинг тагига сув пуркаб қўйганми дейман, даврага тушолмай, мирғайиб турибсиз.* «Аския».

2 кўча поэт. Сочмоқ, таратмоқ. *Ҳозиргина дилига нур пуркаган ўйлар яна кўнглини гаш қилувчи оғир гумонлар билан алмашинганди.* О. Ёқубов, Ларза. *Аммо саратон тандири ўчакишгандай яна ҳам аланга олиб, оташ пуркарди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПУРКАШ қ.х. Экинларни ҳамда ўрмонзорларни зараркунандалар, касалликлар ва бегона ўтлардан ҳимоя қилишда махсус пуркагичлар билан пестицид эритмаларини сепиш; дефолиация усулларидан бири.

ПУРМАЗМУН [пур + мазмун] Мазмунли, сермазмун. *..ҳар бири дард билан суғорилган бениҳоя пурмазмун ва гўзал шеърлар.* Газетадан.

ПУРМАЪНО [пур + маъно] Маъноли, сермаъно, маънодор. *Албатта, бунда рамзий, тасаввуфга хос пурмаъно ҳам бор.* Газетадан. *Назм гулшанининг пурмаъно ҳикмат соҳибларини ўзбекнинг ўзига бек бўлганига 7 йил тўлиши муносабати билан «Истиқлол мушоираси»га чорлаймиз.* Газетадан.

ПУРҚУДРАТ [пур + қудрат] кт. Қудратли, серқудрат. *Афсуски, радиомиз кўпин-*

ча халқ билан мана шу бой, чиройли, пурқудрат тилда гаплашмайди. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПУРҲИКМАТ [пур + ҳикмат] кт. Ҳикматли, серҳикмат, ҳикматга бой. *Муҳтарам устод Шавкат афандининг пурҳикмат китобларида.. муҳим гаплар бор.* К. Яшин, Ҳамза. *Буюк бобокалонларимизнинг пурҳикмат сўзлари битилган лавҳалар маърифатингизни бойитади.* Газетадан.

ПУСМОҚ шв. айн. **писмоқ.** Бўрибосарлар ҳаво димлигида қаерларда пусиб ётганини ҳеч ким билмасди. «Ёшлик». *Уруш! Бундай пайтда эр кишининг жойи жангоҳда! Бировлар қон кечиби юришса-ю, сен уларнинг панасида пусиб ўтирсанг.* «Ёшлик».

ПУТ I шв. 1 айн. **оёқ I.**

2 Икки оёқ оралиғи, чатаноқ. *Лайлакнинг юришини қиламан, деб читтакнинг пути йирилибди.* Матал. ■ Уккиннинг оёқларини бириктириб боғлаб, бошини путига қистирган. Ф. Фулом, Соялар.

ПУТ II [р.] с.т. Пуд. [Кўй] *Бир ярим пут мой беради. Суягигача мой: эртага норинхўрлар маза қилади-да.* Ойбек, Танланган асарлар. *Юки бир чарх ила 3 пут келатурган эски-туски, латта-путталардан иборатдур.* М. Бехбудий, Қасди сафар.

ПУТЁВКА [р. путёвка – йўлланма < путь – «йўл» с. дан] I Бирор жойга, мас., ўқишга, дам олиш уйига, ишга юбориладиган кишига бериладиган махсус ҳужжат, йўлланма. *Санаторий путёвкиси.* ■ [Пулатжон] *Учувчилик мактабини яқинда битириб, Тошкент аэропортига путёвка олармиш.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Алоҳида комиссиядан ўтиб, академияга путёвка ҳам олдим.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

2 махс. Автомашина ва б. транспорт воситалари ҳайдовчиларининг кўлига бериладиган, маршрут ёки бажарилиши зарур бўлган иш ёзиб қўйилган варақа.

ПУТУР с.т. Футур, шикаст, зарар. *Бу ҳол китоб тили учун катта путурдир.* М. Жўра, Ноширнома. *..У бир оз тўлишибди. Лекин бундан ҳуснига заррача путур етмабди.* «Ёшлик».

ПУФ тақл. с. Нафас олиш, ўтқириш ёки алангалатиш ва иссиқ нарсани совитишда икки лаб орасидан кучли босим билан ҳаво чиқишида эшитиладиган товуш ва шу ҳаракатнинг ўзи ҳақида. *Мулла Саид Жалол-*

хон.. бурнига қўнган паишани қўлидаги рўмолча билан қўриш малол келди шекилли, остки лабини чўзиб, «пуф» деди. А. Қаҳҳор, Башорат. [Гулнор] *Ёнидаги чироқни «пуф» деб учирди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Шунинг учун болалари касалманд кўринишаркан-да! Далавойнинг аёли «пуф» деса, учиб кетадиган, рамақижон экан.* «Ёшлик».

Пуф сассиқ шв. Ёқмай қолган, ёмонга, яроқсизга чиқарилган кимса, нарса ҳақида айтиладиган ибора. *-Ёшироғини топдингизми? – деди Қимматхон [Умматалига] дабдурустдан. -Сен топганиндай, менга ҳам насиб қилгани бордир. Ҳар ким ўз кўнгли тортган ошни ичади. -Ҳо-о, – деди Қимматхон чўзиб, – энди мен «пуф сассиқ» бўлдимми? Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.*

ПУФАК I Суюқликда, суюқ массада ҳосил бўладиган, ичи ҳаво билан тўлган шаффоф шарча. *Совун пуфаклари.* ■ *Пайт баҳор эди, Ёмғир тушди-да, Томчидан улкан Бир пуфак шишди.* Нурбек.

2 Қайноқ сув ва б. нарсдан куйиш натижасида терида пайдо бўладиган, ичи суюқликдан иборат оғриқли бўртиқ, пўрсилдоқ.

3 *анат.* Одам ва ҳайвонлар организмда суюқлик тутиб турувчи ёки суюқлик тўпладиган юпқа қопчиқ. *Ўт пуфаги. Сийдик пуфаги.* ■ *Ўрта мия пуфаги одамда ва юқори ҳайвонларда бош миянинг нисбатан жуда оз қисмини ҳосил қилади.* «Анатомия».

2 Ичига ҳаво ёки енгил газ тўлдириб шиширилган, юпқа, чўзилувчан нарса; шар. *Бирнасан кейин лагерь устида думига каттакон пуфак боғлаб олган самолёт пайдо бўлди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПУФАКЧА Пуфак с. кичр. *Совун пуфакчалари. Мия пуфакчалари.* ■ *Элмуроднинг.. панжалари орқасида пуфакчалар пайдо бўлибди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПУФЛАМА: пуфлама мусиқа асбоблари Ҳаво оқимининг чолғу каналида тебранишидан товуш ҳосил бўладиган созлар гуруҳи (сурнай, карнай, флейта ва б.).

ПУФЛАМОҚ I Икки лаб орасидан кучли босим билан ҳаво чиқармоқ, дам урмоқ. *Чироқни пуфлаб ўчирмоқ. Шарни пуфлаб шиширмоқ. Халқ пуфласа, бўрон бўлар. Мақол.* ■ *Рафиқ пуфлаган эди, [хуштак] жуда қаттиқ чуруллади. Бола бениҳоят суюнди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Эргаши ўрнидан*

туриб, чайла бурчагида илиглиқ турган чопонини олиб, елкасига ташлади. Пуфлаб, чироқни ўчираётган эди, ташқарида мотор овози эшитилди. «Ёшлик».

2 Оғзидаги нарсани ўпкадан чиқаётган ҳаво оқими билан чиқариб, туфлаб ташламоқ. Абдуманноп иштаҳа билан чайнаб турган гўштни пуфлаб ташлади. А. Қаҳҳор, Оғайнилар. У Саидийнинг шарбатини сўриб бўлди. Энди пўчоғини пуфлаб ташлаши керак. А. Қаҳҳор, Сароб. Оғзи куйган одам қатиқни ҳам пуфлаб ичади, деган мақол бор. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПУФПУФЛАМОҚ с.т. 1 қ. пуфламоқ 1. У газга чой қўйиб, эрталаб ювиб, ёйиб қўйган кирларини дордан йиғиштирди-да, иссиқдан пуфпуфлаб, уйига кириб кетди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Авайламоқ, асрамоқ. Уни пуфпуфлаб катта қилди.

ПУХТА [ф. پخته – қайнатилган; пишган; тажрибали, моҳир] 1 Узоқ чидайдиган қилиб ишланган; пишиқ, мустаҳкам. Пухта газлама. Пухта арқон. Пухта иморат. Пухта тўқилган пайпоқ. ■ Куннинг қизиғида кенг тош йўлда пухта этикларини қалдиратиб илдам юрган аскар йиғит.. терлаган юзида бирдан шабада нафасини сезди. Ойбек, О. в. шабадалар. Кўчама-кўча пухта ғиштлардан тўшаб, тахтиравон йўл солди. «Нурали».

2 Пишиқ, ҳар томонлама ўйлаб иш қиладиган. Пухта одам. Пухта ташкилотчи. Пухтанинг иши беш, шошманинг иши бўш. Мақол. ■ -Ҳа, сен пухтасан, – дея Тўғайсари яна ёнбошлади. – Балки сеням билганинг билгандир. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

3 Атрофлича, чуқур ўйланган, асосли; пишиқ. Пухта фикр. Пухта иш. Пухта асар. ■ Хатиб домла ҳақсизликка қарши.. пухта тадбирларни кўради. А. Қодирий, Обид кетмон. Бу гапни алоҳида эътироф этиш керакки, буларнинг бариси ҳаётининг, бадиий жиҳатдан пухта, ишонarli чиқади. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас. Йўл-йўлакай қиз жуда кам гапирар, фақат саволларга жавоб берар эди, жавобларни ҳам олдин пухта ўйлаб, кейин айтарди. Ф. Мусаёнов, Ҳури.

4 Камчилиги, кам-кўсти бўлмаган, бекам-кўст; тўла-тўқис. Назарий жиҳатдан пухта тайёргарликка эга бўлган мутахас-

сис кадрлар. Қишлоғга пухта тайёргарлик кўрмоқ. ■ Сиёсий мустақиллик пухта ва мустаҳкам иқтисодий заминга эга. Газетадан.

ПУХТАЛАМОҚ 1 Пухта қилмоқ, пиширмоқ. [Мастура:] Айтмоқчи, биз поччангиз билан маслаҳатни хўп пухталаб қўйганмиз. Ҳамза, Паранжи сирлари. Иш бошдан пухталанган, қандай ерга бораётганлари айтилган экан, хайрият! Ойдин, Мардлик – мангулик.

2 Асосли равишда, тўлиқ ўзлаштирмоқ. Билимини пухталамоқ. ■ Холиқ чираниб дейди: -Осонгина киранан. Уч ой пухталаб ўқиб, Монтёр, радист бўламан. Қ. Муҳаммадий.

Оғзини пухталамоқ Ошиқча сўз демайдиган, сир айтмайдиган қилмоқ. Боланинг оғзини пухталаб қўймоқ.

ПУХТАЛИК 1 Ҳар тарафлама асослилик, пишиқлик; тўла-тўқислик. Асарнинг пухталиги. Пухталик билан иш олиб бориш.

2 Буюмнинг белгиланган хизмат муддати давомида иш қобилиятини муайян чегарада сақлаган ҳолда ўз функциясини бажариш хоссаси; пишиқлик, мустаҳкамлик.

ПУЧ [ф. پوچ – бўш, ғовак; куруқ, мазмунсиз; бекор, фойдасиз, самарасиз] 1 Ичи бўш, мағзи йўқ ёки тўлиб етилмаган. Пуч ёнғоқ. Пуч данак. Пуч уруғ. Пуч пилла. ■ Ота-онам эски одамлар. Булар олдида ишқининг пуч ёнғоқча қадри йўқ. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

Пуч калла Ақлдан, билимдан холи калла.

2 кўчма Асоссиз; амалга ошмайдиган; хом, куруқ, ёлғон. Пуч даъво. Пуч ваъда. ■ Олий мактаб орзуси мен учун ёлғиз пуч хаёл бўлса ҳам, ундан воз кеча олмадим. Ойбек, Нур қидириб. Дўстлар, деманг бу пуч хаёл. Ҳамза.

Пучга чиқмоқ Асоссиз бўлиб чиқмоқ, амалга ошмай қолмоқ, йўқ бўлмоқ. Сидиқжоннинг бу важоҳати Зуннунхўжанинг ўйини пучга чиқарди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Охирги умиди ҳам пучга чиқди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. Таги пуч 1) асоси йўқ, асоссиз. Таги пуч гап; 2) замири бўш, таянчи йўқ. Оқ подшонинг таги пучга ўхшайди. Ойбек, Танланган асарлар. **Қўйинини пуч ёнғоқча тўлдирмоқ** Амалга ошмайдиган, куруқ ваъдалар билан алдамоқ.

ПУЧАЙМОҚ Шишган, қаппайган ҳолатидан бўшаб, кичрайиб қолмоқ; бўшашиб, шалвираб кичраймоқ. Копток пуча-

ийб қолибди. Қорни пучайиб қолибди. Дами чиққан пуфакдай пучаймоқ.

Илиги пучаймоқ (ёки куримоқ) Ҳол-қудратдан кетмоқ, тинка-мадори куримоқ (яна қ. илик). Ариқ қазувчиларнинг овқатдан силлалари қуриб, иликлари пучайган.. дармонсиз эдилар. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Очликдан силлам қуриб, илигим пучайган чоғимда ҳам сизларга ялинмайман. Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Кармони пучайди** Кармонида ҳеч нарса қолмади.

ПУЧАК [ф. *پوچک*] 1 Ичи бўш; пуч. Пучак шар. Баллон пучак бўлди.

2 кўчма Ҳеч нарсага арзимайдиган, қиммати тушиб кетган; қадрсиз, пуч. [Ғофир:] Бу ёруғ дунёга нима учун келдик? Наинки муҳаббат, дўстлик, мурувват, одамгарчилик деган улуг гапларни бозорга олиб чиқсалар, пучак пулга сотсалар! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

3 кўчма Асоссиз, пуч. У [Машҳадий] султонларни, бекларни.. пучак, лекин кўз қамаштиргич ялтироқ сўзлар билан мадҳ этмоққа моҳир. Ойбек, Навоий.

4 Қўлидан иш келмайдиган; қуруқ. Шундай улуг ишларда кишиларнинг сараги саракка, пучақ пучакка чиқади. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПУЧАКИ айн. пучак. Пучаки чигит. Пучаки пул. Пучаки гап. Пучаки одам.

ПУЧМОҚ 1 эск. кт. Чет, пастқам жой, овлоқ; бурчак. Қишлоқнинг қоронғи пучмоғи. ■ Ахир, фольклорчи бўлиш, қайси бир пучмоқларда кўздан пана ётган халқ ижодининг дурдоналарини кидириб топиш.. уларни ёзиб олиб, китоб қилиб чиқариш.. — эҳ, ҳа, игна билан қудуқ қазошининг аини ўзи қу! «Саодат». Тоғларнинг бу хил пучмоқлари унга бегона эди. С. Аҳмад, Жимжитлик. *Атроф тумонат оппоқ эди. Бу оқлик жамики пучмоқлару хилват гўшаларга ҳам алланечук ғайритабиий куч орқали тарқалган.* Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

2 кўчма Таг, туб; чуқур жой. Юрак пучмағида қолган кирларни қалам билан тозалов шоирнинг иши. Ф. Фулом, Танланган асарлар. Ён-атроф қанчалик рутубатли, яъни қанчалик қора-қуюқ ранглар билан ўралган бўлмасин, кўнглингизга негадир илиқлик инади, бундан ҳам кўнглингиз ёришади, ҳам шуурингизнинг хира тортган пучмоқларида нимадир ғимирлайди. Газетадан.

ПУЧУҚ 1 Ясси, ёпишган ёки шикастланган (бурун ҳақида). Раҳимжон.. жуда хунук эди: қип-қизил гўшт, пучуқ бурнида доғлар, бошида тук. А. Мухтор, Туғилиш.

2 Қаншари паст, бурни ясси, ёпишган, кичик ёки шикастланган. Пучуқ бола. ■ Кўса ва пучуқ хоннинг бошидаги қимматбахо тожи худди сигирга урилган эгардек бесўнақай кўнқайиб турарди. М. Осим, Элчилар. Пучуқнинг келишдан мақсади фақат шу ёзиб бериладиган хатгина эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бизни ҳақорат қилиб саваётган киши шу ерларнинг эгаси, машҳур Азим пучуқ деган бой экан.* Ф. Фулом, Шум бола.

3 Болаларга нисбатан эркалаш, суйиш маъносига қўлланади. Пучуқ қизим, мунча ширинсан. ■ Кичик Тельман, сал пучуққина, қорагина, ўзи шўхгина. Миртемир, Асарлар.

4 Жўмраги синган ёки учган. Пучуқ чойнак. ■ Бояги гапни айт, деяпман! Сен пучуқ обдаста ўлгурга ким қўйибди бировларнинг ишига аралашини? С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

5 кўчма Япасқи, учи кемтик (пойабзал ҳақида). Пучуқ этик. ■ Оёқларида кавуш ўрнига пучуқ қалиш. «Ёшлик».

ПУШАЙМОН [ф. *پشيمان* — ўқинувчи, ачинувчи, тавба қилувчи; ўз қилмишидан афсусланувчи] Ўз қилмиши учун руҳий эзилиш ҳисси; афсусланиш; афсус, надомат. Пушаймон бўлмоқ (емоқ, қилмоқ). Сўнги пушаймон — ўзингга душман. Мақол. ■ Иқрор бўлдим: гуноҳим йўқдир, Очиқ юриб топган кишимдан Ва беизн қилган ишимдан Пушаймоним ва оҳим йўқдир. Ҳ. Олимжон.

Пушаймон бўлмоқ (ёки емоқ, қилмоқ) Ўз қилмиши учун руҳан эзилмоқ, афсус қилмоқ, афсусланмоқ. *Отаси жаҳл устида шундоқ қилаётганини, зум ўтмай пушаймон бўлишини, бутун умидлари шу қизидан эканини билади.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. Қудратнинг ўзи ҳам кўчиб келишганига пушаймон еди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Гулнор айтганига пушаймон қилди, хатосини тўғрилаш учун сўзлашмоққа мажбур бўлди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПУШТ [ф. *پشت* — орқа, елка; бел, сперма жойи; таянч, ҳимоя; ҳомий] 1 Одам ёки жониворнинг уруғ ёки тухумида бўладиган,

маълум шароитда ривожланиб, болага айланадиган, ўз ривожланишининг бошланғич босқичидаги аъзо; эмбрион. *Одамнинг пушти. Товуқнинг пушти.*

Пушти камар 1) оталик уруғи, сперма; 2) кишининг ўз фарзанди. *Менинг пушти камарим бу, суюкли ўғлим, Нурийдийдам васли учун тангрига шукур.* А. Орипов, Ёиллар армони. **Пушти куйиш** Бирор касаллик натижасида бола кўрмайдиган бўлиб қолиши.

2 Кимса ёки оиланинг ўзидан аввалги авлоди ёки кейинги авлоди, авлод-ажлод; насл. -*Менинг эрим.. тўплаган мол-дунёси икки пуштга етади, — деди Кумуш.* Т. Жалолов, Олтин қафас.

Етти пушт Етти авлод ва аждод. *Етти пуштим ўтмаган отда, Бу аслида эмас катта ғам.* «Шарқ юлдузи». *Болангдан айланай, ундай қилманг. Сулаймоннинг қарғиши етти пуштимга етади, айланай.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Мирбадалбек, ҳушёр бўлинг, менинг қоним етти пуштингизга сачрайди!* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Пушти паноҳ** (тўғриси пушту паноҳ) қ. паноҳ. *Дўстим бор, душманим бор, маҳалла-кўй, гузарим бор, қариган чоғимда кенжагинамнинг хотини менга пушти паноҳ, қўл-оёқ бўлармикин, деган эдим.* Ф. Фулом, Танланган асарлар. *Суюнган тоғлари, пушти паноҳлари эшонидурни бошлаб келишди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. **Пушти кўтармаслик** Ёқтирмаслик, тоқат қилолмаслик. *Ойиси этагидан тутган боладек юрадиганларни пуштим кўтармайди.* О. Мухтор, Аёллар мамлакати ва салтанати.

ПУШТА 1 [ф. پشته — боғ, боғлам; тепача, дўнгча; тупроқ девор, ғов; марза] қ.х. Ёнма-ён жўяклар орасидаги, одатда қатор қилиб экин экиладиган узун ер бўлаги, экин палак отиши учун қолдирилган бўш жой. *Қовун пуштаси.* ■ *Бир-икки қадам юргандан кейин эса, бирдан помидор пуштасида кундадай ғудайиб турган эрига бир қарадию, юришиниям, юрмасиниям билмай қолди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Қиз қошиқдай қора туфлисининг учи билан эгат пуштасини шиббалади.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Икки ток қатори орасидаги ёки ишком ўртасидаги бўш жой. *Богда саккиз узун ишком, ҳаммасининг поялари яхши ишланган, пушталари чопилган.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПУШТАН Эгарнинг от қорнидан айлангириб ўтқизиб боғлаб қўйиладиган тасмаси; қоринбоғ. *Боз устидан тортади, ярақлатиб тилла пуштанни.* «Нурали». *Бир ёндан хазиначи бўлган қирқ йигитнинг бири бир тилла эгар.. пуштанлар, тилла узангиларни ҳозир қилди.* «Гўрўғлининг туғилиши».

ПУШТИ Шафтоли гули рангидаги; оч кизил. *Пушти гул. Пушти лента.* ■ *Зумрат ичкарига кириб, кийиниб чиқди. Эғнида гулдор пушти халат, дуррани дол қўйган, оёғида қизил бахмал шиппак.* С. Сиёев, Отлиқ аёл. *Тувакларда оқ, сариқ, пушти гуллар очилиб ётибди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ПУШТУ(Н)ЛАР қ. афғонлар.

ПЬЕСА [фр. piece] 1 ад. Саҳнага қўйиш учун мўлжалланган драматик асар. *Тўрт пардали пьеса. Комил Яшиннинг «Номус ва муҳаббат» пьесаси.*

2 мус. Кичик ҳажмли мусиқа асари.

ПЮРЕ [фр. puree < purer — тозаламоқ < лот. purus — тоза] Мевалар ёки қайнатиб пиширилган сабзавотларни қирғичдан ўтказиб ёки эзиб, ийлаб тайёрланадиган егулик, қайла.

ПҶК I I Ичи чириган ёки қавак. *Пўк дарахт. Пўк ёғоч. Бу толнинг ичи пўк.* ■ *Нусратбек ҳам шундай қилди. Бироқ редиска пўк экан. Туфлаб ташлашга уялди.* С. Нуоров, Нарвон.

2 Бирор касаллик туфайли дарахт танасидан ўсиб чиқадиغان, ғовак тўқимадан иборат ўсимта; дарахт буқоғи. *Толнинг пўки. Тут пўкидан сариқ бўёқ сифатида фойдаланилган.* ■ *Бу жанга душман ўз ихтиёридаги ҳамма нарсани ташлади; унинг орқа томони қуриган дарахтдек пўкдир.* Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

3 кўчма Семиз, лекин кучи кам; хом-семиз. *Даланинг кўкига, одамнинг пўкига ишонма.* Мақол. ■ *Меҳнат қилиб ўрганмаган Камол пўк эди, бир-икки силтаниб, қўлларини Нодирдан зўрға бўшатиб олди.* С. Юнусов, Кутилмаган хазина.

4 кўчма Маъносиз, саёз, бўш (умри қисқа). *Замон пўк нарсани тез унутдирав, Яъни турғунликдан ҳаёт уч олар, Эски лой қалъа йўқ, қиссаси турар, Ерга чўкиб кетган эски кўчалар.* М. Шайхзода, Тошкентнома.

5 шв. Пўкак, тиқин. *Тарелка ёнида ётган пичоқни олиб, унинг учи билан шиша оғзида-*

ги пўкни олмоқчи бўлди. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. [Мингбоши] Шишанинг тагига йўғон шاپалоғи билан икки марта урди, пўк сачраб чиқиб, шипга тегди, сўнгра у ердан сачраб, токчадаги катта жомга келиб тушди; «жар-р-ранг» .. этди жом. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

Пўк бермоқ Қўрқиш ёки қатъиятсизлик орқасида оғиздан гулламоқ, валдирамоқ, сир бой бермоқ. ■ Нима бало бўлди, эринг икковимизнинг ишимизни сезиб қолганим дейманов, ёки пўк бериб қўйдингми? [деди йигит хотинга]. Ф. Фулом, Шум бола. **Пўк учмоқ** Ёлғон гапга ишонмоқ, лаққа тушмоқ, лақилламоқ. -Омон ҳам менинг гапимга «пўк» учган бўлса керак, икки гапнинг бирида «ҳаҳа, ҳаҳа», деб қўяр эди, — деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола.

ПўК II тақл. с. Ичи бўш ёки қавак нарсани урганда, қиздирилмаган чилдирмани чертганда, юракнинг қаттиқ уришида чиқадиган товуш ҳақида. Пишган қовоқ чертилса, пўк этади. ■ Аҳён-аҳёнда шампанскийнинг «пўк» этган овози эшитилиб қолади. «Муштум». Дуторнинг тингир-тингиршо чилдирманинг пўк-пўк товушини апроф ютиб юбораётгандай эди. «Ёшлик».

Пўк этиб Бирдан, тўсатдан, кутилмаганда. Қизинг беш-олти кун йиғлаб-сиқтаб кўникиб ҳам қолар. Утдами, суддами беш-олти кунда пўк этиб униси ҳам ўлса, ана ундан кейин ўзининг хоҳлаганига берармиз, эсидан ҳам чиқиб кетар. Ҳамза, Танланган асарлар. Нима, ажали этиб, иякни қоқишга қараб қолди, пўк этиб ўлса, бўлганимиз бўлди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПўКАК I Қорақайинлар оиласига мансуб доим яшил бир турли дарахнинг (пўкак дубининг) пўстлогидан тайёрланадиган енгил материал. Пўкакнинг енгиллик, шовқин ва иссиқликни ўтказмаслик хусусиятлари. ■ Пўкак қурилиш материалларининг энг енгили ҳисобланади. «Фан ва турмуш».

2 Шундай материаллардан қилинган тикин; пробка. Бир маҳалда кўзи олазарак бўлиб қўшимнинг ўзи хонамга кирди. Эшикни зичлаб ёпди-да, шимининг чунтагидан пўкаги очилган бир шиша вино олиб, стол устига қўйди. С. Аҳмад, Сайланма.

3 Ичи қавак, пўк. ..Ғиёсиддин суянадиган толларнинг ичи пўкак бўлиб, нураб қолган эди. С. Аҳмад, Ҳукм.

4 кўчма Бўш, лапашанг. Сен «тўнгак»-лар мунчалик пўкак бўлмаганларингда, бунақанги сасимасдиларинг. Ҳ. Шамс, Душман. Пўкакларни олиб отар қирғоққа, Мардлар юрагини обод этар вақт. Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар.

5 кўчма Маъносиз, бўш. Замиранинг ҳаёти Равшанга қаҳрамонликдек бўлиб туюлди. Унинг кунлари эса бекорга ўтди, ҳаёти пўкак, бемаъно. Ф. Мусажонов, Равшан.

ПЎКИЛЛАМОҚ I «Пўк-пўк» этган товуш чиқармоқ. Қизлар бир-бирини ўйинга тортади, чилдирма пўкиллайди. Н. Фозилов, Оқим.

Юраги пўкилламоқ айн. юраги безилламоқ қ. безилламоқ. Ҳафиза автобусдан тушиб, юраги пўкиллаб, институт биносига кирди-да, тўппа-тўғри аспирантлар ўтирадиган умумий хона эшигини очди. Мирмуҳсин, Умид. [Мунаввар:] Юрагим пўкиллаб, ҳовлига кирдим. Ошим очик айвонда, хонтахта олдидан ўтирган экан. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПЎКОН Йўғон ичак. Пўкондан қилинган ҳасил. ■ Мана шу пўконни уйингизнинг шипига осиб қўйинг. «Муштум».

Пўконидан ел ўтмаган Қийинчилик кўрмаган; меҳнат қилмаган; меҳнати сингмаган. Жанг кўрмаган, пўконидан ел ўтмаган, хом сут эмаан йиғитчадек, мусичаи бегуноҳ бўлиб туришингизни қаранг. С. Кароматов, Олтин қум. Баъзи ёшларнинг шундай ёмон бўлиб кетгани ҳақида боши қотарди. Пўконидан ел ўтмаганларнинг ҳаммасини ётқизиб қўйиб, камар билан савалагиси келарди. Мирмуҳсин, Умид.

ПЎК-ПЎК ПўК II с. тақр. Йўлда ялангоёқ кетаётган барваста, гавдали одам, тутуннинг аччигидан ўткаси узлаётгандек, тез-тез ва пўк-пўк йўталарди. «Ёшлик».

ПЎЛА [ф. پوله — шикастланган, эзилган] Зарб еб ёки пишиб ўтиб кетиб ичи тушган, ичи бўш. Пўла қовун. Қовуннинг ёмони — пўла, Ҳешининг ёмони — бўла. «Фольклор».

Боши пўла бўлмоқ Мияси қаттиқ зарбдан чайқалмоқ, лат емоқ. **Пўла бош** Гап уқмайдиган, калтафаҳм, галварс. Бу пўла бошга энди тушунтирдим-а. Ўзи юшиоқ супурги бўлиб кўринса ҳам, тошдан ҳам қаттиқ экан, занғар, — деб яна сипқорди. К. Яшин, Ҳамза. **Пўла бўлмоқ** Зарб, лат емоқ. Сафарбой ўн йигити билан дабдала бўлиб,

балки тоза пўла бўлиб, кўп қамчини еб, Чамбилга қайтдилар. «Авазхон».

ПЎЛАТ [ф. پولاد — жуда қаттиқ кулранг металл] 1 Темирнинг маълум миқдордаги углерод билан қўшилишидан ҳосил бўлган, кулранг, чўкичланувчи қаттиқ металл. *Зангламайдиған пўлат.* ■ *Бе-е, менда пўлат нима қилади, тақсир. Эски тақалар, темир-терсақлар билан зўрға қимирлаб турибмиз.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Шу металлдан тайёрланган, ясалган. *Пўлат сим. Пўлат қайчи. Пўлат тиш. Пўлат ничоқ қисиз қолмас.* Мақол.

Пўлат из поэт. Темир йўл. Янги машиналар келар бирин-кетин Дўстлик қура олган пўлат излардан. Зулфия. **Пўлат от поэт.** айн. трактор. *Пўлат отни ўйнатиб, Тракторчи бўламан.* Қ. Муҳаммадий. **Пўлат сандиқ қ. сандиқ.** **Пўлат қуш поэт.** айн. самолёт. *Кўкда ранго-ранг пўлат қушлар ҳамиша посбон.* Ҳабибий, Девон.

2 фольк. Қилич, шамшир. *Олмос пўлат боғлаб мен ҳам белимдан, Дев излаб чиққанман ўсган элимдан.* «Маликаи айёр». *Пўлат билан қирди девни, кескир ханжарини урди, яланғочлаб қилич солди.* «Маликаи айёр».

3 кўчма Метиндай мустақкам, бузилмас, енгилмас. *Пўлат қалъа.*

4 Кучли, забардаст. *Қиш. Дехқон аҳлининг пўлат мускулларига ҳордиқ берадиган, кўнгил ёзадиган фасл.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Бизнинг пўлат қудратимиз — бирлигимизда.* М. Шайхзода.

5 Пўлат (эркаклар ва хотин-қизлар исми).

ПЎЛОТИЙ Сарик мағиз бугдой унидан тайёрланган, чакич билан юзига гул солиб ёпилган йирик нон. *Самарқанднинг сариқ мағиз бугдойидан пиширилган, ҳар биттаси ойбаркаш нухса пўлотий, осеъйи нонларни еганмисиз?* Ғ. Ғулом, Самарқанд сайқали. *Чойхоначи бир чойнак кўк чой билан патнисда тўрт чақмоқ қанд ва янги узилган нони пўлотийдан келтириб қўйди.* Ў. Умарбеков, Севгим, севгим.

ПЎМ бол. Бир-бири билан гаплашмай қўйган, уришиб қолган; араз. *Биз у билан пўммиз.*

Пўм бўлмоқ (ёки чиқмоқ) -*Дада, ойимла билан пўм бўлдингизми? — сўради Витя. -А? Ким айтди? — кулгисини босолмай зўрма-*

зўраки қовоғини солиб сўради Маҳжам ака. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

ПЎНГ с.т. пўк. *Азиза шу вақтгача қамчисидан қон томиб, сўзидан илон пўст ташлаган дадасининг ичи пўнг эканини энди тушунди.* Шухрат, Олтин зангламас.

ПЎНГҚАРҒА шв. Қора қарға, гўнғарға. *Қассоб дўкони олдидаги қанорада уч-тўртта пўнғарға ивирсираб сакрайди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ПЎНҒИЛЛАМОҚ Норози кайфиятда димоғ билан секин ва ноаниқ сўзламоқ, гўнғилламоқ, пинғилламоқ. *қора Аҳмад бир нима деб пўнғиллади-да, ҳовлининг четидан юриб, бир уйча олдида тўхтади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Шу лаҳза Шукур Каримович гўдайиб турган Салимхон Обидийга хўмрайди, «Домла, расво қилдингиз!»* деб пўнғиллади. Мирмуҳсин, Умид.

ПЎПАК шв. айн. попук. 1. *Бу туяларнинг.. бўйинларига ва тиззаларига кумуш.. кўнғироқлар, нўхталарига ипакли қизил пўпаклар тақилган экан.* С. Айний, Эсдалиқлар. *Сўйла, дўмбира, боқайин, Бошинга пўпак тақайин.* М. Алавия.

ПЎПАКЛИ 1 шв. Пўпаги бор, пўпак тақ(ил)ган. *Отлар оппоқ кўпикка ботган, ҳар жунидан тер чиққан.. қирқ йигит, пўпакли найзаси париллаб, қалқон елкасида дириллаб.. келаяпти.* «Юсуф ва Аҳмад».

ПЎПАНАК 1 бот. Зах ерларни қошлаб ўсадиган яшил ранг замбуруғ ёки йўсин. *Гишткўприк ёнбошидаги ҳаммомнинг гум-базларини пўпанак босиб кетган.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Пўпанак ўт Замбуруғ ва сув ўсимлигининг бир-биридан фойдаланиб, бирга яшашидан вужудга келган кўк моғорсимон ўсимлик. *Ҳовузнинг четларини ҳар хил пўпанак ўтлар босиб кетган.* Ғ. Ғулом, Шум бола. *Илиқ пўпанак ўтга юзимни босиб ётардим, бирдан шамоллаган одам товушдай хирқироқ товушлар эшитилди.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

2 шв. Моғор.

Пўпанак босган 1) пўпанак билан қопланган, моғорланган. *Ётоқда, айниқса полда ётадиганларнинг тўшаги доим нам, қуримаган этиклари эрталабгача пўпанак босиб қолади.* А. Мухтор, Туғилиш; 2) *кўчма ишлатилмасдан узоқ туриб қолган, чанг босган. Уч тонна кунжара нега омборда пўпанак босиб ётади?* И. Раҳим, Зангори кема капитани.

ПЎПИСА Шунчаки кўрқитиб кўйиш учун қилинган дўқ, юзаки дағдага. *Ҳокимнинг боя қилган зуғуми хўжа кўрсинга қилинган қуруқ пўписа эканини билгани учун зиғирча ҳам кўнгли чўкмади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Унинг дабдурустдан пўписа қилиши нафсониятимга тегди.* «Ёшлик».

ПЎРИМ [р. форма — «расмий кийим» с. дан] 1 с.т. Башанг, олифта. *Улардан бири шимига гард юқтирмаслик учун икки ёнидан кўтариб олган, авайлаб қадам босаётган пўрим йигит Шавкат эди.* Ж. Абдуллахонов, Тонг ёришган соҳилда. *— Жа пўрим бўлиб олибсанлар, — деди у дўлвор табиатига ярашмайдиган жиддий қиёфага кириб.* «Шарқ юлдузи».

2 Зеб берилган, ҳашамдор. *Биздан нари уч қишлоқнинг колхозиди Ҳисобчимиш, пўрим ойнак шум кўзида.* Ф. Фулом. *— Сиз, — деди Азмиддин калта сўйрак соқолини пўрим тарашлаган Бўронбекка қараб.* *— Сиз, Бек жаноблари, Камол билан бирга.. Раҳмонқул қароргоҳига жўнайсиз.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ПЎРСИЛДОҚ I Дуккакдилларга мансуб, ҳосили пуфакка ўхшаш бута.

ПЎРСИЛДОҚ II I Теридаги қавариқ, шиш; қавариб, қуруқшаб ёрилган жой. *Пўрсилдоқ лаблар.* ■ *Нусратбек беиштиёр, тушимми, деб кўзларини юмиб очди: — Аҳмад тоға?! — Ҳа, ман, жиян! — у пўрсилдоқ қалин лабини ялади.* С. Нуоров, Нарвон.

Пўрсилдоқ боғламоқ Шишмоқ, қавармоқ, қуруқшаб ёрилмоқ. *Пўрсилдоқ боғлаб ёрилган лаблари оҳиста пичирлади.* «Ёшлик». *Совуқда кўкариб, пўрсилдоқ боғлаган лабарини кўз олдига келтирди.* А. Мухтор, Туглиш.

2 кўчма Қуруқ, баландпарвоз, шунчаки. «қошинг, кўзинг», «қомати аъло, кўзлари лайло..» деган гаплар барчаси ёлғон, пўрсилдоқ гаплар. Мирмуҳсин, Чодрали аёл. *Пўрсилдоқ гаплар турғунлик даврида авж олиб, жонга тегиб кетган.* Газетадан.

ПЎРСИЛДОҚ III I Кўпчиб, бўртиб турган, билқиллама, юмшоқ. *Пўрсилдоқ бугдой нон.* ■ *Қоронғироқ бурчакдаги стол атрофида кўр тутиб ўтирган овқат ташувчилардан бири ўрнидан туриб, газда пиширилган, мағзи қалин пўрсилдоқ иккита нон келтирди.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди. *Азамат теракларга чирмашган аймоқи узумлар, пахса деворлар орасида ёқутдек ялти-*

раган олчалар, пўрсилдоқ оқ ўриклар.. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ПЎРСИЛЛАМОҚ Бўртиб қаваринқирамоқ, кўпчиб, билқиллаб турмоқ. *Даладан ҳаллослаб Ҳакима ҳам келди. Унинг юзи иссиқдан, тердан пўрсиллаган эди.* Ойбек, О. в. шабадалар. *Пўрсиллаб қабарган сахро яшил гиламлар билан қопланди.* Ойбек, Навоий.

ПЎРТ тақл. с. Игна, тикан каби ўткир нарса кирганда, тешганда эшитиладиган товуш. *Игна кўлимга пўрт этиб кириб кетди.* ■ *— О, боламей, тақдир-да, тақдир, — дедилар бувим кўрпага пўрт этказиб игна урар эканлар.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

Пўрт учмоқ Дарҳол ҳушидан кетмоқ, донг қотмоқ; тил тортмай ўлмоқ. *Маст бўлиб, пўрт учди.* ■ *Парвардигор нега бу шайтонларни пўрт учуриб юбормаяпти? Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.*

ПЎРТАНА I Кучли денгиз тўлқини, узок давом этадиган довул, бўрон. *Денгиз пўртанаси.* ■ *Пўртана ҳамма ерда шовқинсурон кўтармоқда. Десантчи кемалар унсиз бўғозга яқинлашдилар.* Т. Рустамов, Мангу жасорат. *Кейин Тошкентда ҳам пўртана кўтарилди! Ниҳоят Бухорода.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

2 кўчма Тугён, эҳтирос. *Сезмакдаман, тўлмоқдадир паймонанг. Ўт олмоқда юрагингда пўртана.* Э. Охунова, Мен тонгни уйғотдим. *Маллаев ғазабим пўртанасини ломим демай кузатиб турди.* Х. Султонов, Онамнинг юрти. *Лекин бу — юрагидаги пўртана кўлмакка айланди, деган гап эмас.* «Шарқ юлдузи».

ПЎРТАНАЛИ кўчма Тугёнли, эҳтиросли, жўшқин. *..ўша пўртанали воқеалар кечган жойларда эсимни таниганман, ўша воқеалар болаликдан менга азиз эртадек бўлиб қолган эди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ПЎРТАХОЛ [а. پورتقال / ф. البرتقال — апельсин Жанубий Европада дастлаб етиштирилган Португалия номидан] эск. айн **апельсин.** *— Йўқ, — деди хатлар бўлимининг мудири билимдонлик билан. — Мандарин бул пўртахол, апельсиндан кичикроқ, лимондан ширинроқ цитрус дарахтининг меваси.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПЎСТ [ф. پوست — тери, қобик, пўчоқ; пўстлоқ; кўй териси] 1 Мева, сабзавот ёки дон сиртини ўраб турувчи қатлам, юпқа

пүчок. *Олманинг пүсти.* ■ *Эри сумкани очиб, олиб келган меваларидан бошқа беморларга улашди-да, апельсин пүстини арчиб, хотинига тутди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Дўстлар бир оз сўлиган бананларнинг олтинсимон пўстларини арчиб, нон билан ея бошладилар.* Ойбек, Нур қидириб.

2 Одам ва жониворларнинг танасини қоплаб турувчи юпка тўқима, тери устидаги юпка парда. *Унча-мунча гап менга юқмайди-да. Чунки терим пўст ташлайвериб, чармага айланиб кетган.* М. Иброҳимов, Эгасини топмаган мактуб. *Нусратбек холанинг офтобда қорайиб, пўсти кўчган муштаккина юзи, пешонасидаги ажинларга разм солди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

3 Тери. *Оқ пўст одам.* ■ *..Ўрта бўй, оқ пўст, қора кўз, содда табиат бир хотин бўлиб, Тўлахоннинг онасидир.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

4 геогр. Ер қобиғи. *Ер пўстида кислород, кремний, магний элементлари кўп учрайди.* «Фан ва турмуш».

5 анат. Мия яримшарларининг қобиғи. *Мияча ва катта мия яримшарларининг юзаси остида ёки умумий айтилишича, пўст остида ҳам кулранг модда тўпламлари бор.* «Анатомия». *Гарбий Онтарио университетининг тадқиқотчилари бош мия пўстининг кўриш зонасига электродлар ўрнатилди.* «Фан ва турмуш».

Илон пўст ташлайди қ. илон. [Фотима:] *Буларнинг тайини йўқ, буларнинг қилиб юрган ишига илонлар пўст ташлайди.* Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома. **Пўсти устухониға ёпишган айн. устухони қолган қ. устухон.** **Пўстига сомон тикмоқ айн. терисига сомон тикмоқ. қ. тери.** *Ишонмагин дўстингга, сомон тикқар пўстингга.* Мақол.

ПЎСТАК [ф. پوستک – «пўст» с. нинг кичр.] 1 Ўсиқ жунли ошланган теридан иборат тўшак. *Айиқ пўстаги. Эчки пўстаги.* ■ *Элчи ва унинг мулозимлари ҳам қатор қилиб солинган пўстақлар устига ўтирдилар.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Ўртага бир яшикни хонтахта ўрнига қўйиб, атрофиға пўстақлар солди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

2 кўчма Қўлидан иш келмайдиган, ҳеч нарсада йўқ, эплай олмайдиган, калтафаҳм. *Э, нима қиламан ўша пўстақни?* А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат. *Бу ўзи пўстақ, дадамларнинг обрусини қилиб, мактабда унга*

баҳо қўйишган. Мирмуҳсин, Илдиз ва япроқлар.

Пўстагини қоқмоқ Аёвсиз танқид қилмоқ, бошлаб танқид қилмоқ, астар-пахтасини ағдармоқ. *Ҳа, кеча кўпроқ ичиб қўйган эканман. Болалар билан муштлашибмиз. Бошлаб пўстагини қоқишибди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. - *Тоза пўстагини қоқишганга ўхшайди, – дея кулди ўзича шофёр.* - *Энди шўринг қургур бир бечорадан бошлаб аламини олади.* А. Кўчимов, Ҳалқа. **Қора пўстақдан бурга қидирмоқ (ёки топмоқ)** Бажарилиши қийин, маҳол бўлган ишга киришмоқ, ҳал бўлмайдиган ишга беҳуда вақт сарфламоқ. - *Қишлоқдан-ку бадарғаман, чумчуқдек жоним билан шаҳарга тушиб кетсам, «қора пўстақдан бурга қидириш қийин» дегандай, шаҳардан мени ким ҳам топа ола қолади? – деди Шум бола.* Ф. Ғуллом, Шум бола. [Муриддин баққол]: *Бу замонда адолатни топишдан кўра, қора пўстақдаги бургани тутиш осонроқ, акаси.* А. Мухтор, Тонг билан учрашув.

ПЎСТДУМБА [пўст + думба] Қўй думбасининг алоҳида ажратиб олиб пишириб ейиладиган ёғли териси. *Пўстдумба солинган шавла.* ■ *Мамадали ҳам бувасига ўхшаб паловни яшии кўради.* Айниқса, *пўстдумба солинганини.* Ў. Умарбеков, Бобоёнғоқ. *Қазии, пўстдумба, сиркаланган ва тузланган сабзавотлар эса қиш ойларида тановул қилинади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЎСТИН [ф. پوستين – пўстин, шуба] Мўйнали ошланган теридан тикилган узун, иссиқ устки қишлик кийим. *Сирма пўстин. Поча пўстин. Одамни пўстин эмас, иш қиздирар.* Мақол. ■ [Дарвозабон] *Ошланган қўй пўстагидан пўстин кийиб.. белбоғига ярим газ чамали калид осган туркман папахли бир киши.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ПЎСТИНБОП Пўстин тикиш учун ярайдиган. *Пўстинбоп тери. Пўстинбоп қўйлар.*

ПЎСТИНДЎЗ [пўстин + ф. دون – тикувчи] Пўстин тикадиган уста, мўйнадўз. *Пўстиндўзга буюртма бермоқ.* ■ *Паҳлавон Маҳмуд 1247 йили Хива яқинида пўстиндўз оиласида дунёга келган.* Ҳ. Ҳомидий, Тасавуф алломалари.

ПЎСТИНДЎЗЛИК Пўстин тикиш билан шуғулланиш. [Паҳлавон Маҳмуд] *Пол-*

вонликни касб қилиб олмаган, балки салафлари анъанасини давом эттирган ва пўстиндўзлик, телпақдўзлик билан шуғулланиб, тирикчилик ўтказган. «Фан ва турмуш».

ПЎСТИНЛИК Пўстинга етарли (тери, мўйна ҳақида). *Икки пўстинлик тери.*

ПЎСТИРМА *шв.* Пўстдумба.

ПЎСТКАЛЛА, пўскалла [ф. پوستكندە — териси шилинган]: **гапнинг пўсткаллasi** *с.т.* Гапнинг лўндаси, қисқаси, хулласи; асосий мақсад. *Гапнинг пўсткалласини айтсам, шу ишни қилсак, ойим раҳматли гўрларида тинч ётадилар. С. Аҳмад, Юлдуз. Саидхон дудуқланиб қолди. Бирдан гапнинг пўскалласини айтишга юраги бетламади. Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.*

ПЎСТЛОҚ Ўсимликнинг танасини, новда ва илдизларини қоплаб турган қисми; пўст, қобиқ. *Тол новдасининг ёш пўстлоғи. Терак пўстлоғи. Зигироя пўстлоғи. ■ Ўчоқдаги кул чангиди, чайланинг томига осилган тол пўстлоғи шитирлаб тебрана бошлади. Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади. Қорақанд меваси билан чинор пўстлоғидан тайёрланган шарбат ҳам қандли диабетни даволашда яхши восита экан. «Фан ва турмуш».*

ПЎТА I 1 Косиб ва кўнчиларда 9,3 квадрат дециметрга тенг сатҳ ўлчов бирлиги. *Беш пўта тери.*

2 с.т. фўта. Белима яраша заррин пўтамади(р), Ўзинг кечир менинг қилган хатомди. «Нурали». *Қулоқ солгин мендай бебахт тилига, Беклардайин пўта боғлар белига!* «Гўрўғелининг туғилиши».

3 шв. Тивит салла, рўмол; дакана. *Майрам она, бошидаги пўтаси эшик тепасига тегмасин учун, ҳам бўлиб, ичкарига кирди. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. Онам баланд бўйли, қотма аёл. Бошларида ҳамма вақт пўта бўлади. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.*

ПЎТАКА *шв.* Қушларнинг ошқозони.

ПЎЧОҚ I Мева, сабзавот, данак ва ш.к.нинг устини қоплаб, уни ташқи таъсирдан

ҳимоя қилувчи қаттиқ қобиғи, қалин ва зич пўст. *Тарвузнинг пўчоғи. Картошка пўчоғи. Тухум пўчоғи. Ёнғоқ пўчоғи. Ғўза пўчоғи. ■ Сидиқжон акам тупроқ таший қолсинлар, ўзим яхши ошқовоқ пўчоққа узун ип боғлаб бераман. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.*

2 Мева, сабзавот қолдиғи, чиқинди. *Кўйга пўчоқ бермоқ. Пўчоқ йиғиштирмоқ. ■ Кетиш олдидан Аҳмад ерга тушган ҳандалак уруғи ва пўчоқларини битталаб тердирди, дарёга ташлаттирди. «Ёшлик».*

Пўчоқ пул *с.т.* Қиймати тушиб кетган, қадрсизланган пул. **Пўчоқча ёки писта пўчоқча** *кўчма с.т.* Зиғирча, озгина, қиттай. *Раис Жамолнинг гапини пўчоқча фахллаганини билдирди. Э. Усмонов, Ёлқин. [Нор:] Бугдойданми? [Кумуш:] Нимадан бўлса очиб гапираверинг! Юрагим шу тўғрида писта пўчоқча андиша қилмайди. Ҳамза, Танланган асарлар.*

ПЎШАК [ф. پوشاک — кийим, либос; кўйлақ] Кийим, либос; ёпинғич.

ПЎШТ *унд. с. I* Одамларни йўлдан қочириб учун қилинадиган хитоб. *Пўшт, арава келяпти!*

2 этн. Эркаклар бегона ҳовлига кирганларида, аёлларни яшириниш ҳақида огоҳлантириш учун айтиладиган хитоб. *Бодомбек, пўшт, деб девор тепасига чиқди-ю, қўшни ҳовлига қарамай, осилиб қолган ғиштни олди. С. Аҳмад, Сайланма. Эшон, меҳмон эшик очмай туриб, отинойига қичқирди: «Пўшт! Пўшт!» Бу: «Эркак одам кираётинти, қочинг», деган сўз эди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ПЎШТПЎШТЛАМОҚ Одамларни йўлдан қочириб ёки панага ўтказиш учун «пўшт-пўшт» демоқ. *Отлиқ сарбозлар халқ орасида пўштпўштлаб борардилар. М. Жўрабоев, М.Б. мартабаси. Тирикчилик дардида қоп орқалаган деҳқонлар, қаёққадир шошаётган ёш-яланг ва юк тўла аравачасини итариб, пўштпўштлаётган киракашлар бу ҳаётнинг ажралмас, табиий қисми. «Ёшлик».*